PÉGUY
RILKE
VÀLÉRY
ALAIN
SAINT-JOHN PERSE
ELUARD
LÉON-PAUL FARGUE
CARCO
CENDRARS
ERNST ROBERT CURTIUS
ELIE FAURE
MALRAUX
IONESCO
HENRY MILLER
RUBEN DARÍO
MARIANO PICON SALAS
MARTHA BIBESCU
C. F. RAMUZ

•

CENCI
tragedie în 4 acte
de
ANTONIN ARTAUD

•

STRĂINUL
roman
de
ALBERT CAMUS

•

Desene franceze
de la INGRES la PICASSO

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

Coperta
LUCIAN GRIGORESCU
CATEDRALA NOTRE-DAME
DIN PARIS
Foto: SORIN RADU

Secolul 20
Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacţie:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUŞULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE

4
1968

SUMAR

FRANŢA INEPUIZABILĂ

DAN HĂULICĂ: Franţa • 4

VECHIME ŞI MODERNITATE

CHARLES PÉGUY: *Patria mea; Tapiseria Maicii Domnului din Chartres*, poem, în româneşte de Ştefan Aug. Doinaş; *O, noapte, tu. . .; Iată de ce îi iubim pe aceşti francezi*, poeme, în româneşte, cu o notă de prezentare, de Mihai Şora şi Toma Pavel • 8

ANDRÉ MALRAUX: *Lagărul din Chartres*, fragmente din romanul *Lupta cu îngerul*, în româneşte de Sanda Râpeanu • 25

SAINT-JOHN PERSE: *Elogii*, poem, în româneşte de Aurel Rău • 33

PAUL ÉLUARD: *Noaptea din urmă; Libertate; Moartea, dragostea, viaţa; Fără vîrstă; Curaj*, poeme, în româneşte de Vasile Nicolescu • 39

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

OMAGII

RAINER MARIA RILKE: *Scrisori din Paris;* RUBEN DARÍO: *Nevoia de Paris;* ERNST ROBERT CURTIUS: *Ideea franceză de civilizație;* C. F. RAMUZ: *«Un oraș în alexandrini»;* MARIANO PICON SALAS: *Geometrie și finețe;* HENRY MILLER: *Nu uita să-ți amintești;* ILYA EHRENBURG: *Sociabilitate franceză;* EUGEN IONESCU: *Pieton al Parisului*, • 45

●

CORNELIA ȘTEFĂNESCU: *Cu Martha Bibescu despre Marcel Proust și prietenii săi români* • 71

●

Din «CAIETELE» lui PAUL VALÉRY, fragmente, în românește de Margareta Nasta • 89

MIHAI NASTA: *Valéry și semiotica* • 103

ANTONIN ARTAUD

CENCI

tragedie în 4 acte și 10 tablouri, în românește de George Banu • 105

GEORGE BANU: *Antonin Artaud sau teatrul ca formă de viață* • 124

ALBERT CAMUS

STRĂINUL

roman, în românește de Georgeta Horodincă • 129

GEORGETA HORODINCĂ: *«Străinul» sau «punctul zero»* • 172

PARIS, ITINERAR SENTIMENTAL

FRANCIS CARCO: *Montmartre;* LÉON-PAUL FARGUE: *Montparnasse*, în românește de I. Igiroșianu; BLAISE CENDRARS: *Periferia — Estul*, în românește de Liliana Ţopa • 181

●

DESENE FRANCEZE, de la INGRES la PICASSO

cu texte de Valéry, Alain, Matisse, Picasso, pp. 85 — 207

CHARTRES—PORTALUL REGAL

cu un text de Elie Faure, p. 32

FRANȚA INEPUIZABILĂ

«La France est de la même qualité de peuple que la Grèce et l'Italie. Elle est athénienne par le beau et romaine par le grand. En outre elle est bonne.»

VICTOR HUGO

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

DAN HĂULICĂ

Franța

N-am fost la Chartres în pelerinaj, pe jos, cale lungă, precum Péguy altădată. Dar cînd mă gîndesc la Franța îmi vine în minte, în primul rînd, « inimitabila săgeată » a turnurilor catedralei; spicul cel mai robust și mai pur pe care cîmpia mănoasă l-a putut vreodată înălța către cer. Cum aș rosti — decît cu vorbele poetului — uimirea, și calmă și profundă, care te prinde cînd, la orizont, pe oceanul de grîne, răsare uriașă, fără de teamă și fără de orgoliu, arca cea mai încărcată de suflet pe care a făurit-o Franța?

Voici le lieu du monde où tout est reconnu. . .
Le seul coin de la terre où tout soit contenu.

E clipa de grație, irepetibil fericită, pe care a cunoscut-o arta Evului Mediu francez. Rodin o numea o « Acropole a Franței ». Astrele se conjugaseră prielnic, nava crescuse într-un elan surîzător și tînăr, seniori se amestecară cu țăranii și meșterii, lucrînd efectiv, ca să înalțe din nou bazilica, în numai douăzeci și cinci de ani, după incendiul din 1194:

Voici le lieu du monde où tout devient enfant.

Și totuși nu, niciodată, francezul n-are cum deveni pînă la capăt copil. Civilizația lui e saturată de inteligență, de matură precizie, suprem conștientă de proporții. În plin Ev Mediu — pe care romanticii îl credeau o domnie a spontaneității ireflexive —, carnetele francezului Villard de Honnecourt ne revelează un intelect preocupat de a raționaliza desenul, de a reduce sistematic notația formelor la o mnemotehnie de module și echivalențe geometrice: cu aproape trei sute de ani înainte de Renaștere, de căutările savante ale lui Leonardo și Dürer !

E o vocație franceză, aceea de a urmări firesc, fără pedanterie, — în orice faptă creatoare — un principiu de rațiune, de ordine lăuntrică și de complexă continuitate. Un împărat, Carol Quintul, care-l ținuse prizonier pe regele Franței, a trebuit să exclame cucerit, cînd, la 1539, fostul său captiv îl primea, magnific, în arhitectura cea mai neașteptat, cea mai luxuriant majestuoasă, din cîte se înălțau atunci pe valea Loarei: « Chambord e *un rezumat al iscusinței, al priceperii umane !* » Franța, toată,— mă gîndeam, în vreme ce mașina se apropia de castelul vestit — răspunde unei asemenea definiții, Franța, toată, e un astfel de rezumat.

Poate întîia impresie să fie de exuberanță, de fabulos oriental — acoperișul acesta de la Chambord strălucind în fața ochilor ca un miraj, răsărit pe terase înalte: cu atîtea nenumărate fleșe, pinioane și lucarne, zvelt, incredibil îngrămădite, cu hornurile (365 la număr !) curios transfigurate, de parcă n-au altă funcție decît ornamentală; cu soarele palpitînd albăstrui în ardezia fină, care-i plăcea așa de mult lui Du Bellay, poetul, — mai mult decît marmura Romei ! Poate jocul capricios al acestor siluete și ciorchinele decorativ pe care-l fac unele foișoare să anticipeze tocmai Barocul Romei, cu invențiile lui asiat prodigioase. Dar dincolo de himericul întîiei apariții, dincolo de imprevizibilul exploziv al atîtor elemente, — e, totuși, în această arhitectură, un înțeles cordial care nu copleșește; care bucură în chip accesibil inteligența. Donjonul cel zburlit în

atîtea feluri stă pe o asietă clară, — în Franța pînă și mirajul te lasă să detectezi o raționalitate indelebilă.

« Beaux et grands bâtiments *d'éternelle structure*», spunea, despre niște palate, bătrînul Malherbe. Formula poetului se cere citită cu un accent nobil, de calmă intelectualitate, vibrează parcă în ea un Eupalinos posibil. Clădiri *de eternă structură* = zidire întru spirit clară. Mai presus de toate, — s-a spus de mult — spiritul Franței e arhitectural.

Nu uit, bineînțeles, nici epitetul care urmează, în versurile lui Malherbe: « superbes de matière », zidiri superbe de materie, — o nuanță de atelier, mai senzuală, trezind atîtea radioase amintiri: turnuri rotund, solzos învelite în ardezie, piatra melancolică a balustradelor, care a prins licheni de un verde-gri ori roșiatic; cărămida care s-a lăsat pătrunsă de soare, timp de veacuri, iederele urcînd neoprite, suplă scară de asalt, de la piciorul șanțurilor pînă pe culme, pe creneluri, la un castel cu ziduri îndesate, pe care l-am văzut în Burgundia . . . Superbă materie a memoriei, a memoriei *istorice*, superbă și densă materie, din care se împărtășește orice arhitectură de concepte, cînd vrea să fie cu adevărat pregnantă.

Iată de ce, dacă vorbim despre inteligența Franței, implicăm în ea niște realități ce nu pot fi reduse la o simplă virtute psihologică, a indivizilor alcătuind acest popor; implicăm în ea imense aluviuni ale duratei istorice, o întreagă masă de evenimente și determinisme obiective. Nici o mirare dacă în însăși geografia țării sale, în structura ei naturală, francezului îi place să discearnă un principiu de rațiune; o regularitate care te îmbie să consideri aceste date naturale ca o operă de cultură: « opera unei puteri dotată cu rațiune », — cum se rostea încă de mult Strabo, cînd îi lăuda Galliei « eleganta repartiție a pămînturilor, față de fluvii și de mările din jur ». Franța e inteligentă în acest înțeles suprem, în care peisajul însuși poate fi inteligent; în care poate fi inteligentă, bunăoară, sortită dialogului fecund, gingașa potrivire de măsuri între o capitală și fluviul ce-o străbate: nici meschin, dar nici prea vast etalîndu-se, ca să înstrăineze unul față de altul malurile, precum un braț de mare care a făcut irupție în cetate. Sena în Paris e un exemplu de acord predestinat, amplă destul, însă așa de exact, inefabil exact împăcîndu-se cu orașul — cu scara lui de proporții, suveran *umană*, cu destinul lui de *sociabilitate* fără precedent în istorie.

Pe aici intrau Romanii în Paris, pe aici coborau spre Lutetia, îmi arăta profesorul René Huyghe, într-o după amiază de iarnă, cînd ne găseam sub zidurile Sorbonei. In lumina ceasului acela de crepuscul, strada Saint Jacques, întîiul drum al capitalei, părea că vine de foarte departe, din depărtări auguste ale istoriei: dreaptă, inflexibilă, — ca și voința Romei de a marca viitorul și sufletul acestei țări. La originea devenirii franceze stă actul acestei cuceriri, stă adoptarea unei culturi complex elaborate, cum era aceea pe care o aducea Roma. S-a tras de aici concluzia caracterului « secundar », « derivat », pe care l-ar avea civilizația franceză; pentru ea, întîia mare experiență colectivă fiind « nu o confruntare cu forțele elementare ale vieții, ci o adeziune la forțele educative ale Romei ». Germanii aveau să pășească proaspeți în istorie, fără altă experiență colectivă decît migrația popoarelor: Gallia intra însă romanizată, purtînd cu sine o zestre prestigioasă de maturitate, valorile lumii antice. Împrejurare capitală: astfel, « sufletul francez pare să fi înregistrat experiența după scheme care țin de maturitatea vieții » — spune un cercetător sagace, Ernst Robert Curtius. De unde și predilecția francezului pentru vîrsta adultă: « Franța nu are, ca Grecia sau Germania, o imagine ideală a « tînărului ». Ea este adultă, în sensul în care era și Roma antică. » Adultă deasemeni — și în

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

gustul ei pentru lucrul « bine făcut », *achevé*, pentru *finisajul* execuției, pentru *perfecțiune*. În fața dilemei *perfecțiune-originalitate*, cel mai adesea, spontan, Franța optează pentru primul termen: chiar și în curentele de avangardă.

Transcriu aceste observații savant judicioase, și, involuntar, mi se ivesc în minte, totuși, imagini care le dezmint. Nu știu ce demon, ostil explicației coerente, îmi vîntură prin fața ochilor lucruri recent văzute, care să pună la îndoială speculațiile tipologice. Franța, o țară a vîrstei adulte, disprețuind exclusivist tineretul? Dar unde astăzi — ca în Paris, pe zone enorme, strada, metroul mai pulsează de atîta animație juvenilă? Unde, ponderea oamenilor activi și tineri influențează așa de masiv aspectul cotidian, imediat, al vieții? Și ce contrast sezisant, între valul acesta imperios de tinerețe, și aspectul metroului duminică, de exemplu, cînd peroanele aproape pustii te lasă să recunoști, mai numeroase, figuri de bătrînei, perechi de pensionari, ivite parcă, timid, din ascunzătorile de peste săptămînă!

Cît despre latura istorică a problemei, oare civilizația romană dezvoltată în Gallia a fost numai un fenomen *mediat*, o simplă asimilare a unor tipare străine? Astăzi, istoricul de artă e silit să recunoască această evidență — monumentele cu adevărat *creatoare* ale Imperiului s-au ivit în afara Italiei, și în primul rînd pe teritoriul Franței de astăzi: dînd voce acestor pămînturi, hărăzite unui mare destin artistic. Cînd spunea despre incinta uriașă a teatrului de la Orange — ruina aceea austeră și vibrantă, rumenă de lucoarea incendiilor — că este « cel mai frumos zid al regatului său », Ludovic al XIV-lea omagia, pe drept cuvînt, nu numai Roma, dar și o precoce expresie a Franței.

Și, dealtminteri, ce înseamnă *precoce* pentru această țară, pentru durata istorică inepuizabil stratificată pe aceste meleaguri? Un senior din faimoasa stirpe Montmorency îi declara unui locuitor din Pirinei, din populația autohtonă a Bascilor: « Știi, neamul nostru datează de o mie de ani! » « Noi nici nu mai datăm », răspunse omul. Ce ar fi spus dacă ar fi știut că aceste ținuturi ale Franței de Sud, ca și cele vecine, din Spania nordică, merită gloria de a fi fost centrul de cultură cel mai vechi de pe glob, leagănul frescelor apărute în caverne, cam cu vreo douăzeci de milenii în urmă?

O întîmplare cu valoare de simbol — în timpul Rezistenței, inspectînd în Périgord ascunzătorile de arme ale Maquis-ului, Malraux coboară în măruntaiele pămîntului, în puțuri adînci, spre « alveole învecinate, ca lojele unui teatru magdalenian »; la un moment dat, fascicolul de lumină al lanternei se proiectează pe un desen de bizoni: peștera subterană în care se găsea era Lascaux. Și în timp ce patrule nemțești pășeau, poate, deasupra, la suprafață, bizonul dădea acestui sumbru mormînt un suflet enigmatic; « ca și cum, spre a ne călăuzi, ar fi înviat din pămîntul fără de vîrstă ». Animale străvechi veghiind de pe bolțile peșterilor armele libertății, lăzile cu muniții care stau pe jos, pe parașute roșii și albastre — fantastică întîlnire, la două sute de veacuri distanță, între vînătorii din paleolitic și bravii care înfruntau fiara fascismului!

Oricît te afunzi în trecut, în Franța poți ghici o densitate de viață istorică sau numai fabuloasă. De aceea *De bello Gallico*, comentariul militar al lui Caesar, care pare fastidios și monoton cînd îl studiezi în clasă — atîția ani de campanie, atîta scrupul enumerativ, de triburi și confederații luptătoare! — devine emoționant atunci cînd, călătorind în adîncul provinciei, îl confrunți cu spațiul concret al acestei Gallii, de el cucerită; cînd îți dai seama, efectiv, de amploarea și inepuizabila varietate a zonelor din care se alcătuiește Franța.

Asta e Franța! — m-am surprins, de nu știu cîte ori, murmurînd pe astfel de drumuri, fericit — provincialul din mine — de a fi evadat din Paris. Adevărul e că nu poți fi echitabil față de Franța, dacă nu îmbrățișezi întreg *ansamblul*, dacă n-o gîndești mereu în extraordinara ei unitate. De unde vine, totuși, că Franța izbucnește uneori, fulgurant, în cutare sau cutare detaliu? Degas spunea, de pildă, — el, care nu-l iubea pe Delacroix, dar admira *Bătălia de la Taillebourg:* « Albastrul mantiei lui Ludovic cel Sfînt e Franța! » Din ce se hrănește iluzia că poți stabili așa de categoric: « Asta e Franța! » « Asta nu-i Franța! » — un joc riscant, de bună seamă, în care, cei dintîi, se prind francezii? Din împrejurarea, cred, că acest « ansamblu », acest echilibru bizuit pe solidaritatea părților, nu-i o abstracție impersonală, ci o « generalitate vie » — cum se exprima Michelet. « Anglia e un Imperiu, spunea el, Germania o țară, o rasă; Franța e o persoană». De aceea, cînd o afli figurată pe Arcul de Triumf sau, în chip de zee a Libertății, cu boneta frigiană pe cap, printre copiii famelici ai străzii, — în pînza lui Delacroix —, n-o întîmpini ca o convenție livrescă, desuetă, ca un element de recuzită clasicizantă; printr-un miracol al istoriei și al culturii, ea are, într-adevăr, puterea sensibilă și coerența unei *personalități* concrete.

Cu astfel de atribute apare învestită Franța, în acțiunea și în gîndirea conducătorului ei de astăzi, generalul De Gaulle. În anii celor mai teribile încercări pentru Franța, cînd teritoriul îi fusese invadat, el o evoca în termeni de fervoare intransigentă, convins că destinul îl pedepsește neabătut pe toți cei care au îndrăznit să-i ultragieze majestatea. « À la France, à notre Dame la France » — personificarea se înălța cu o mișcare firească a cugetului, ca o năframă de speranță și tandră devoțiune.

Dar au venit zilele cînd Parisul — care, timp de patru ani, fusese « remușcarea lumii libere », abandonat ocupației, — să-și rostească din nou demnitatea și gloria. Eliberată prin lupta Rezistenței și apoi a diviziei franceze condusă de Leclerc, capitala se revarsă ca un fluviu de bucurie, în manifestarea de la 26 august 1944. Peste două milioane de francezi îl aclamă pe generalul De Gaulle, de-a lungul drumului de la Étoile pînă la Notre-Dame. Se expun, poate, la bombardamente sau mitralieri, s-ar spune că e o imprudență, nemții se află încă la porțile Parisului. « Dar eu, în seara asta — scrie De Gaulle — eu cred în soarta, în norocul Franței ».

Dintr-o asemenea încredere în destinul țării sale, a rezultat politica de independență națională a generalului De Gaulle. « Exigențele unui mare popor sînt la scara nefericirilor sale », scrie el, într-un rînd. Exigențele pe care și le asumă astăzi Franța sînt deasemeni pe măsura acelei vocații fundamentale — de atîtea ori strălucit verificată —, care este vocația de a contribui la o fertilă sinteză europeană.

« Il faut que la France conserve et qu'elle soit conservée » — spunea de mult Rivarol. Franța de azi face mai mult decît atît, ea dă impulsuri înnoitoare, lucide, în cîmpul tehnicii, economiei, științei și culturii. Ne întîlnim cu aceste elanuri, setea noastră constructivă nu vede în Franța doar un depozit de valori consacrate, ci o cultură dialectic vie, cu antagonisme și contrarietăți, cu o lucrare complicată, eficace, asupra ei însăși, — care să anuleze confuzii și să împingă spre noi achiziții. Peste incomprehensiuni, uneori obiectiv explicabile, peste diferențele sociale, stă în fața țărilor noastre perspectiva de a adînci cunoașterea reciprocă a valorilor noastre specifice; perspectiva unui dialog deschis, plin de matură franchețe și independență de spirit.

«Sub Ludovic al XIV-lea, spunea Bossuet, Franța a învățat să se cunoască pe sine» O națiune puternică învață mereu să se cunoască, pentrucă mereu se îmbogățește și mereu își pune în față noi țeluri. În ochii noștri, luciditatea e un semn al destinelor inepuizabile — și cine o poate ilustra mai bine decît Franța?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

vechime şi modernitate

CHARLES PÉGUY

Patria mea

Paris, oraş de piatră, popor de monumente, popor de amintiri, popor de vechi acţiuni, Paris, capitală a lumii, oraş-capital.

Case, bătrîne case de ceremonii; case ale ceremoniilor vechi şi totodată aceleaşi perpetue case ale tinerelor ceremonii; case ale străbunilor; case ale morţilor glorioşi; monumente nepieritoare, care fatal vor pieri, cele patru puncte cardinale ale gloriei Parisului; şi prin această perpetuă reprezentare capitală a Parisului, prin această reprezentare etern eminentă, în acelaşi timp şi inseparabil cele patru puncte cardinale ale întregii glorii a întregii Franţe; memorie de piatră cioplită; memorie trăind totuşi, cu totul vie, mai vie decît atîţia oameni care umblă azi pe drumurile moderne; memorie monumentală franceză; monumente monarhice şi inseparabil profund populare; monumente vechi şi perpetuu noi; monumente monarhice şi perpetuu democratice şi astăzi chiar republicane, şi mîine tot ce se va vrea, numai să existe, şi în toate zilele ulterioare tot ce va trebui, pentru că ele sînt, monumente care vor fi în toate zilele, pînă-n ziua morţii lor, şi care nu vor pieri ca atîtea monumente moderne precare, cu mult timp înainte de ziua morţii lor naturale; monumente etern monumente; totdeauna pline de un etern sens interior, etern manifestat, prin valoarea pietrei, etern desenat prin eternitatea exterioară a liniei; monumente monarhice, monumente regale, monumente religioase, monumente ale vechiului regim şi ale oricărui regim nou, monumente imperiale, pretutindeni şi întotdeauna nu numai monumente populare, ci monumente-popor.

Tapiseria Maicii Domnului din Chartres

O, stea a mării, iată oceanul vast de grîne,
Tălăzuirea-adîncă şi fluxul greu şi blînd,
Şi spuma-n vînt, şi toate hambarele gemînd,
Şi iată peste ele privirea ta rămîne,

Şi iată vocea-ţi clară pe-aceste holde-n soare,
Amicii-absenţi şi-n inimi pustiul dureros,
Şi pumnii care-atîrnă desperecheaţi în jos,
Şi oboseala noastră, şi-ntreaga-ne vigoare.

O, stea a dimineţii, regină neatinsă,
Iată-ne-n drum spre curtea-ţi vestită, la suiş,
Iată-al iubirii noastre sărmane-ntins podiş,
Şi iată-ne durerea ca marea necuprinsă.

Un vag suspin s-aţine şi dă tîrcoale-n zare.
Un pîlc de-acoperişuri fac un arhipelag.
Din vechiul turn un dangăt ne cheamă peste prag.
Biserica masivă o casă scundă pare.

Aşa plutim cu toţii spre mîndra-ţi catedrală.
Din zare-n zare-noată mătănii lungi de mori,
Rotunde turnuri, pline, şi singure în zori,
Ce par nişte etrave pe barca amirală.

De douăzeci de secoli muncitele ogoare
Sînt azi grînar în stare noi vîrste-a-ndestula.
Şi-aceste munci, de-o mie de ani sub mila ta,
Dau pace-acestor oameni cu inimi solitare.

Ne vezi umblînd pe-această neabătută cale,
Cu ploi, în gură, palizi, cu pulberea veşmînt.
Sub largul evantaliu deschis oricărui vînt,
Îngustă poartă-i firul şoselei naţionale.

Noi mergem drept nainte, cu mîinile căzute,
Neaşezaţi în rînduri, tăcînd, ne-nvălmăşiţi,
C-un pas, mereu acelaşi, nici leneşi, nici grăbiţi,
Din şesurile-acestea spre cele-ntrevăzute.

Ne vezi venind agale, noi sîntem pedestraşii,
Înaintăm cu pasul pus lîngă pas în glod.
Şi douăzeci de secoli de regi şi de norod,
Cu zestrea lor întreagă de patimi, cu urmaşii,

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Cu slugile lor toate, cu pene-n pălărie,
Ne-au învățat ce-nseamnă a fi-mpreună toți,
Și cum se poate merge pe urma unor roți
Spre ultima tranșee-n amurg de bătălie.

Pe dunga-acestor șesuri, sortiți din leagăn ție,
În bucla cea de aur a Loarei prindem chip.
Și fluviu-acesta leneș de glorii și nisip
E-aici doar ca s-atingă regeasca ta mantie.

Noi ne-am născut pe dunga acestor plaiuri vaste
În Orléans străvechiul, sever și grav, sub ploi,
Și Loara curgătoare și-adesea cu noroi
E-aici doar ca să spele aceste mîndre coaste.

Noi ne-am născut pe dunga acestui neted Beauce
Și am cunoscut prea bine din a pruncie floare
Porți mari ce dau spre curte, țăranii aspri-n soare,
Împrejmuirea, sapa și șanțul mocirlos.

Noi ne-am născut pe dunga cîmpiei tale, lină,
Și-am cunoscut odată cu cel dintîi regret
Ce disperare-ascunde și ce suspin secret
Un soare care-n cerul împurpurat se-nclină

Și-adoarme-apoi la pragul de lut neocolit,
Egal și aspru-asemeni cu-o judecată-naltă,
Și drept precum o lege, și-nchis precum o baltă,
Și neted ca o masă la care s-a nuntit.

Un om din partea noastră, cu mîndra glie geamăn,
Făcut-a să țîșnească spre boltă dintr-un salt,
Dintr-un izvor, doar unul, și-ntr-un avînt înalt,
Spre dulcea-ți adormire săgeata fără seamăn.

Turn al lui David, iată fratele tău din Beauce !
E spicul cel mai aspru din cîte-au fost vreodată,
Spre-un cer de îndurare și liniște curată,
Și-n stema ta — bobocul din toți cel mai frumos.

Un om din partea noastră a înălțat aci,
Din pragul humei pînă la crucea suferinții,
Mai naltă ca toți regii, mai naltă ca toți sfinții,
Săgeata fără pată ce nu poate greși.

E snopul sfînt și grîul ce nu poate cădea,
Ce n-o să veștejească la soare în septembre,
Ce n-o să-nghețe-n gerul cel aspru de decembre,
E sluga ta supusă și mărturia ta.

E paiul sfînt și grîul fără-nfloriri deșarte,
Nici vara nu-l va arde cu-arșița ei pe plai,
Nici umezeala iernii în pod cu mucegai,
Și nici n-o să cunoască nicicînd obșteasca moarte.

E piatra fără pată și piatra fără vină,
E ruga cea mai naltă ce s-a rostit cîndva,
Gîndirea cea mai dreaptă suind în slava ta,
Pornirea cea mai naltă spre bolta cea divină,

Cea care n-o să moară în ziua celor morți,
Zălogul și icoana că ne-am desprins de lut,
Făgașu-adinc și chipul a tot ce-am întrecut,
Lina și fusul celor mai ne-nsemnate sorți.

Din Parisis, din zare, am poposit aici.
Trei zile-n șir lăsat-am dugheana părăsită,
Uitînd arheologia, semantica-nvechită,
Sorbona cea uscată și bieții-i ucenici.

Și alții or să vină la fel din Beauvaisis.
Trei zile-n șir lăsat-am negoțurile toate,
Și larma uriașă și falnica cetate.
Alții veni-vor iarăși încet din Cambrésis.

Din capitala țării, Paris, venim spre tine.
Acolo-n reședința lumeștii stăpîniri,
Unde ne pierdem vremea-n mărunte clevetiri,
Și-n gustul libertății deșarte și depline.

Venim acum spre tine din altă Notre-Dame,
Aceea ce se naltă la mijloc de cetate
În haina ei regească și-n plină majestate,
În dreapta-i măreție la care ne-nchinam.

Precum ai da poruncă mulțimii de cereale,
Tu stăpînești acolo pe-a capetelor mare,
Și-un seceriș de jale, dar și de sărbătoare
Se culcă-n orice seară în fața tindei tale.

Din Hurepoix cel nobil ne îndreptăm spre tine,
E ca un prag de unde începe parcă Beauce,
Cu sat și cîmp croite pe chipul tău frumos,
Însă tăiate-adesea de crînguri pe coline,

Și mai ales tăiate de adîncite văi
Pentru Yvette și Bièvre și revărsarea lor,
Cu iscusite-ocoluri, și-apoi curgînd cu spor,
Printre castele-alese și prelungite-alei.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Iar alții vin spre tine din mîndrul Vermandois,
Cu valuri de mesteceni și sălcii aplecate,
Și alții or să vină din temnițe și palate.
Și de prin zări picarde, sau verzi din Vendômois.

Ci e aceeași Franță, mai mică sau mai mare,
Pămînt cu grine-alese și cu frumos chenar,
Pămînt vestit al viței și-al sfîntului nectar,
Al ierbii, și-al grozamei, și-al landelor în zare.

Din Palaiseau, departe, venim la sfîntu-ți prag,
Din d'Orsay, din foburguri, prin Gometz-le-Châtel,
Ce Saint-Clair își mai spune; ce nu e un castel,
Ci doar un sat pe firul unui pieziș drumeag.

Am năboit cu toții urcînd aceste cline
Înspre Gometz-la-Ville, în șesul urias,
Peste Saint-Clair, deasupra; ce nu e un oraș,
Ci doar un sat pe drumul întinderilor line.

Am coborît pe coasta către Limours prin vii.
Am întîlnit trei-patru jandarmi ce ne-au privit,
Nu fără-ngrijorare, atunci cînd ne-am oprit
Ca să citim tăblițe de drum la răspîntii.

Puteam afla odihnă în pașnicul Dourdan,
Bogat oraș, și mare, cu-arome vegetale,
Însă, priviți ca prinții, noi ne-am văzut de cale
Pe lîngă șanțul unui castel ca un redan.

Am fost culcați în patul copilului, sub rame,
În casa primitoare, ca niște frați mai mari.
Vechi amintiri de douăzeci de-ani ne-au fost cupari,
Tăiatu-ni-s-a pîinea de mîna unei mame.

Văzut-am anii tineri, solemn, cum ni s-aștern,
Si binecuvîntarea domnească ni s-a dat.
Și secoli patru-n cinste și crez netulburat
Făceau din patul nostru un așternut etern.

Am luat înfățișarea drumețului voios,
Chiar iubitor de viață, și pus pe drum într-una,
Ce-a străbătut județe, pe rînd, treizeci și una,
Și are-obișnuința de-a rătăci pe jos.

Curgea lumina lămpii pe masă, ca o apă.
Ne-au dus apoi afară-n grădini de zarzavat.
Dădeau înspre-o livadă și-un deal umbros, bogat.
Așa ne-a fost popasul și cea dintîi etapă.

Grădina era-nchisă în cotul Orgei moale.
În dreapta zidul verde și gingaș foșnitor
Cu ramuri, și cu boltă de viță-n dans ușor;
În față-n fierărie, sclipeau ilău și foale.

Era în revărsare de zori, cînd ne-am trezit.
Ne-am despărțit cu blînde bineți, cum se cuvine.
Vremea părea frumoasă. Și-au zis: Cu-atît mai bine.
Ne-au îmbiat cu pulpă de bou înăbușit,

Pentru că se-nțelege că bunul pelerin e
Cel ce s-arată vrednic la masă și pahar,
Că orice socoteală acuma-i în zadar,
Și că scularea-n faptul de ziuă face bine.

Ziua era aproape și soarele-apărea.
Trecut-am Sainte-Mesme și alte așezări.
Ca doi apostoli simpli înaintam sub zări.
Și numai preajma-n dreapta și stînga cîntărea.

Peste Longroy trecut-am prin vad scăzut, sonor.
S-a terminat acuma tărăgăneala noastră,
Și zecile de piedici ivite-n zarea-albastră.
Iată cîmpia dreaptă și tainicul fior

De-a fi de-odată singuri, și iată caru-n șură,
Și roata, jugul, boii, și grajdul liniștit,
Și colbul deopotrivă, noroiul împărțit,
Dezordinea egală și jalea pe măsură.

Iată-ne sus acuma pe culmile-aburcate
Unde nimic n-ascunde pe om de Dumnezeu,
Nici înșelarea vremii, nici loc, Stăpîne-al meu,
De marea ta pedeapsă a ne scăpa nu poate.

O, iată snopul falnic, și marea legătură,
Grăunțele în moară, strivirea noastră grea,
Și renunțarea noastră, și grindina cea rea,
Și zarea fără margini pe care ochiu-o fură,

Și neputința noastră zidită-n plaiuri goale,
Și frica noastră oarbă-ntr-o clipă ca acum,
Și-ndreptățita spaimă, și chinul ce-l avum
De-a ne găsi noi singuri naintea feței tale.

Ci iată, tu ne-ntîmpini, regină-a strălucirii.
Cum am putut să pierdem speranța-n mila ta,
Să-ți apărem în față, dar fără-a te vedea.
Mereu vom fi, deci, gloată sortită rătăcirii.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Această țară-ntinsă-i mai netedă ca masa.
Din cînd în cînd o cută, abia un șanț ușor.
E fapta plină, masa de drept judecător,
Sentința fără-ntoarceri, și ordinea, aleasa.

Și e rostirea unui text viu, de netrecut,
E soarta încheiată, măsura însăși plină,
Și așezarea vieții, și omul în țărînă,
Și vestitorul oștii, sigiliu de temut.

Ci tu, misterioasă regină, scaperi clar.
Iar vîrfu-acela-acolo, în blînda unduire
A grînelor, pădurii, și-n vînăta plutire
De orizonturi, nu e un creștet de stejar,

Nici coama cunoscută-a unui copac sau altul.
E mai înalt, mai jos, mai îndepărtat, egal,
Statornică speranță pe cel din urmă mal,
Săgeata fără seamăn ce spintecă înaltul.

De-aici, regină, pînă la tine e doar drumul.
Aceasta ne privește; nu-i cel dintîi, și-o știm.
Tu ai a ta mărire, noi altele țintim.
L-am început, și-acuma-l vom răscoli ca scrumul.

Noi știm cum se adună crîmpeiele mărunte
De drum bătut cu talpa, și cîtă trudă cer
Atîția kilometri, și ce-ncălțări de fier:
Diseară o să trecem sub boltă, peste punte.

Și peste șanțul care, adînc, sub zid dispare.
Opriți de faruri mergem, prin vînt. E un ținut
Pe care nici o poză-n chenar nu l-a-ncăput,
Cu drumul grav și neted trecînd din zare-n zare.

Ne-a mers din plin plecarea de dis-de-dimineață.
Ne vom culca diseară la poala crucii tale,
În hanul vechi în care, pentru vreo trei parale,
O să dormim cu toții sub turla ta măreață.

De-atîta oboseală o să privim mirați,
Stînd împietriți pe-un scaun aproape de fereastră,
Și prăbușiți de trudă cu toată carnea noastră,
Cu ochii-ncinși de cearcăn, și-aproape înholbați,

Și cu sprîncene nalte și arcuind pe frunți,
Ungheru-aflat pe lume de-un singur om o dată,
Și singura urcare adîncă și-nălțată,
Și, doborîți de umblet, vom contempla, mărunți.

O, iată osia, trunchiul, imensa floare-a verii,
Iată urcușul aspru, și iată mulțumirea,
Iată-ncheierea dreaptă, și iată consimțirea,
Și lacrima severă, regină a durerii.

O, iată goliciunea, iar restul e veșmînt,
Iată veșmîntul, totul încolo e găteală,
Și iată puritatea, iar restul e imală,
Și iată sărăcia, și-n rest podoabe sînt.

Iată singura forță, iar restu-i slăbiciune,
Iată unica boltă, iar restu-i dîră-n lut,
Și singura noblețe, restu-i gunoi căzut,
Și singura mărire, iar restu-i stricăciune.

Iată credința, una, ce nu va fi sperjură,
Și singura pornire ce știe-a se nălța,
Și singura secundă ce trage-n taler, grea,
Și singura rostire durabilă și pură.

O, iată monumentul, tot restul e mortar,
Iată iubirea noastră, și cugetul curat,
Și portul mîndru-al frunții, și gîndul împăcat,
Minuscula dantelă, statornicul tipar.

O, iată jurămîntul, tot restu-i încălcare.
O, iată prețul unic al smulgerilor noastre,
Răsplata potolirii ce-am încercat sub astre,
Și iată adevărul, tot restu-i înșelare.

O, iată cheia bolții, iar restu-i procedură,
Spre judecată, iată-nvoiala ce s-a scris,
Iată desăvîrșirea pe drum spre paradis.
Și frunza cea de piatră, și ferma ei nervură.

Ca țintuiți zăcea-vom cu toții-acolo-n jeț,
Nedeslușind cu ochii, neauzind, de ceasuri,
Nici umblete pe lespezi, nici zgomote de glasuri,
Și nici, sub noi, în sală, nevinovatu-ospăț,

Nici căruțașii veseli în zi de tîrg prin gloată,
Mînia prefăcută, sudălmile zburînd;
Căci noi în contemplare vom sta, și-mbrățișînd
Cu-o singură gîndire săgeata fără pată.

Nu vom simți nimica, nici fețele-mpietrite,
Nici foame, și nici sete, nimic ce-am smuls din noi,
Nici cugetele noastre, și nici genunchii goi,
Și nici bolind în haine picioarele-amorțite.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Pierduți în încăperea aceasta primitoare,
Noi nu-i vom trece pragul să coborîm la masă,
Nedeslușind cu ochii, neauzind din casă
Orașul ce-ngenunche la sfintele-ți altare.

Și-a doua zi, cînd zorii vor răsări din fum,
Ne vom trezi-n lumina cu revărsări lustrale,
La umbra bifurcată a marii catedrale,
Surîzători, și jalnici, și vlăguiți de drum.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

O, noapte, tu...

Dumnezeu vorbește:

O, noapte, tu n-ai avut nevoie să-i ceri îngăduință lui Pilat. Pentru aceea te iubesc și-ți dau binețe.

Și între toate te preamăresc și între toate tu mă preamărești
Și îmi faci cinste și mă slăvești
Căci tu dobîndești cîteodată cel mai anevoios lucru de pe lume,
Renunțarea din partea omului,
Delăsarea omului în mîinile mele.
Știu prea bine cum e omul. Chiar eu l-am făcut. E o ființă curioasă.
Fiindcă în el se mișcă libertatea, care e taina tainelor.
Poți să ceri destul de mult de la el. Nu e din cale afară de rău. Nu putem spune că e rău.

Dacă știi să-l iei, poți să ceri destul de mult de la el.
Poți să-l faci să dea mult. Și Dumnezeu știe dacă harul meu
Nu știe cum să-l ia, dacă nu știu, cu harul meu,
Cum să-l iau, dacă harul meu nu e insidios, priceput ca un tîlhar
Și ca un om care vînează vulpi.
Știu cum să-l iau. Asta mi-e meseria. Și chiar libertatea, ea însăși e creația mea.

Poți să-i ceri multă inimă, multă dragoste, multă jertfire de sine.
Are multă credință și multă dragoste.
Dar ce nu poți să-i ceri, fir-ar să fie, e puțină nădejde.
Puțină încredere, acolo, puțină destindere,
Puțină dăruire, puțină delăsare în mîinile mele,
Puțină renunțare. Stă vremea toată încordat.

Tu însă, fiica mea, noapte, tu izbutești, cîteodată, tu dobîndești cîteodată tocmai asta
Din partea omului răzvrătit.
Să consimtă, anume, dumnealui, să mi se dăruiască puțin.
Să se întindă puțin în pat cu bietele lui mădulare obosite pe o sofa.
Să se întindă puțin în pat cu inima lui îndurerată.
Să nu-i mai umble mintea. Și așa îi umblă mintea prea mult. Și el crede că face treabă cînd îi umblă așa mintea.
Și gîndurile lui, poftim, ce numește el gîndurile lui!
Să nu-i mai umble prin cap ideile, și să nu se mai bată între ele și să nu mai zuruie ca grăunțele într-o tiugă,
Ca un zurgălău într-un bostan gol.
Și cînd te uiți și vezi ce numește el ideile lui!
Biata ființă. Nu-mi place, spune Dumnezeu, omul care nu doarme,
Care dogorește, în pat, de neliniști și de fierbințeli.
Sînt de acord, spune Dumnezeu, că în fiecare seară trebuie făcut un examen de conștiință.
E un exercițiu bun.
Totuși n-are rost să te chinuiești cu el pînă să-ți pierzi somnul.
La ceasul serii, ziua e sfîrșită și bun sfîrșită, n-ai cum s-o începi din nou,
N-ai cum s-o iei de la capăt.
Păcatele care te necăjesc atît de tare, măi băiete, foarte bine, era foarte simplu,
Dragul meu, nu trebuia să le faci,
Atunci cînd mai puteai încă să nu le faci.
Acum, gata, du-te, culcă-te, mîine ai să te îndrepți.
Dar pe cel care seara, la culcare, își face planuri pentru a doua zi,
Nu-l iubesc, spune Dumnezeu.
Ce prost e! ce, știe el măcar cum are să fie mîine!
Știe el măcar ce culoare are vremea?
Ar face mai bine să-și spună rugăciunea. Niciodată n-am refuzat pîinea de a doua zi.
Acela e plăcut inimii mele, spune Dumnezeu,
Cel care stă în brațele mele ca un copil de țîță și rîde
Și nu se îngrijește de nimic,
Și vede lumea în ochii maică-si și în ai doicii,
Și n-o vede și n-o privește decît acolo,
Acela e plăcut inimii mele, spune Dumnezeu.
Dar cel care face combinații, care în sinea lui, pentru a doua zi, în mintea lui
Se străduiește ca un mercenar,
Se străduiește cumplit, ca un rob care învîrte o roată veșnică

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

(Și, fie vorba între noi, ca un imbecil)
Ei bine, acesta nu e deloc plăcut inimii mele, spune Dumnezeu.
Pe cel ce se lasă, îl iubesc. Pe cel ce nu se lasă, nu-l iubesc, e totuși destul de limpede.

Cel ce se lasă nu se lasă și e singurul care nu se lasă.
Cel ce nu se lasă se lasă și e singurul care se lasă.
Tu însă, fiica mea, noapte, fiica mea împodobită cu hlamidă, fiica mea cu hlamidă de argint,
Tu ești singura care-l învingi cîteodată pe acest răzvrătit și care faci să se plece această spinare tare.

Atunci vii tu, o, noapte.
Și ceea ce ai făcut o dată,
Faci de fiecare dată.
Și ce ai făcut într-o zi,
Faci în fiecare zi.
Și cum te-ai pogorît într-o seară,
Te pogori în fiecare seară.
Și ce ai făcut pentru fiul meu făcut om,
O, prea-Drăgăstoaso, faci pentru toți oamenii, frații lui,
Îi înfășori într-un lințoliu de tăcere și de umbră,
Într-o uitare salutară
De ucigașele neliniști
Ale zilei.

Iată de ce îi iubim pe acești francezi...

Iată de ce, spune Dumnezeu, îi iubim într-atît pe acești francezi,
Și de ce îi iubim, între toți cu osebire
Și de ce vor fi totdeauna fiii mei întîi născuți.
Au în sînge libertatea. Tot ce fac ei, fac liberi.
Sînt mai puțin înrobiți și mai liberi chiar în păcat
Decît alții în timpul exercițiilor de luptă. Prin ei am gustat,
Prin ei am născocit, prin ei am creat
Ceea ce se numește a fi iubit de oameni liberi. Cînd sfîntul Ludovic mă iubește, spune Dumnezeu,
Știu că mă iubește.
Cel puțin despre acesta știu că mă iubește, fiindcă e un baron francez. Prin ei noi am aflat

Ce înseamnă a fi iubit de oameni liberi. Toate plecăciunile din lume
Nu fac cît mîndra, dreapta îngenunchiere a unui om liber. Toate supunerile, toate copleșirile de pe lume
Nu fac cît o mîndră rugăciune, drept îngenunchiată, a acestor oameni liberi. Toate supunerile de pe lume
Nu fac cît nașterea avîntului,
Mîndrul, dreptul avînt al unei singure chemări
Din liberă iubire. Cînd mă iubește sfîntul Ludovic, spune Dumnezeu, sînt sigur
Că știu despre ce-i vorba. E un om liber,un baron din Ile de France. Cînd mă iubește sfîntul Ludovic
Știu, aflu, ce înseamnă a fi iubit.
(Și asta este totul.) Fără îndoială, se teme de Dumnezeu.
Dar cu o teamă nobilă, prea plină, prea umflată,
Doldora de dragoste, ca un fruct umflat de sevă.
Și nicidecum niscaiva teamă lașă, josnică, vrea frică jalnică
Izbindu-te în vintre. Ci o măreață, ci o înaltă, ci o înnobilată teamă.
Teama de a nu-mi fi cumva pe plac, căci mă iubește, și de a nu mă asculta, căci mă iubește.
Și fiindcă mă iubește, frica
De a nu se afla cumva altfel decît demn de iubire
Și iubitor, și iubit în ochii mei. Nu se strecoară în această nobilă teamă
Nici urmă de frică rea, de lașitate josnică și stricăcioasă.
Și cînd mă iubește, e adevărat. Și cînd spune că mă iubește, e adevărat. Și cînd spune că ar vrea mai bine
Să aibă lepră decît să cadă în păcat de moarte (într-atît mă iubește), e adevărat.
Dar el știe că e adevărat.
Nu-i adevărat numai că o spune. E adevărat că e adevărat. Și nu spune așa, ca să sune bine.
Nu spune așa pentru că a văzut așa în cărți și nici pentru că i s-a spus să spună așa. El spune așa, pentru că așa este.
Atît mă iubește el. Astfel mă iubește el. Liber. Dovada pe care o am în același neam
E că domnia-sa Joinville (pe care, totuși, îl iubesc mult și pe el), care este un alt baron francez,
Și care, dimpotrivă, ar vrea mai bine să fi făptuit treizeci de păcate de moarte decît să ajungă lepros,
(Treizeci, nenorocitul, habar n-are ce vorbește),
Nu se codește nici el să spuie ce gîndește,
Adică să spună contrariul
Chiar în fața unui atît de mare rege

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Şi atît de mare sfînt,
Ştiindu-l totuşi cît de mare şi sfînt e,
Adică să contrazică un rege şi un sfînt atît de mare. Cuvîntul liber
Al celui care se codeşte să ajungă
Lepros doar ca să nu cadă în păcat de moarte
Îmi spune cît de liber e cuvîntul celui care mai bine vrea să fie lepros
Decît să cadă în păcat de moarte.
Dacă unul spune ce gîndeşte, şi celălalt spune ce gîndeşte.
Unul stă mărturie pentru celălalt.
Nu le e frică să spună altfel chiar decît regele, chiar decît sfîntul.
Dar cînd vorbesc ei, se ştie că vorbesc aşa cum sînt.
Şi că gîndesc aşa cum spun. Şi că vorbesc aşa precum gîndesc. E unul şi acelaşi lucru.

Ce n-am face ca să fim iubiţi de-astfel de oameni !
Şerbia e un aer pe care-l tragi în piept în închisoare
Sau într-o cameră de om bolnav. Dar libertatea
E aerul deschis pe care-l tragi în piept în valea largă,
Şi parcă şi mai mult pe panta dealului şi parcă şi mai mult pe coama lui întinsă, aerată.

Există un anume dor de văzduh curat, de văzduh deschis
Care-i face tari pe oameni, un anume dor de sănătate.
De sănătate plină, bărbătească, pe lîngă care orice-alt aer pare
Închis, bolnav şi mărginit.
Doar cel care trăieşte-n aer liber
Are o piele deajuns de tăbăcită şi un ochi deajuns de adînc şi sîngele neamului său.

Şi tot aşa, doar cel care trăieşte în mare libertate
Are o piele de-ajuns de tăbăcită şi un suflet îndeajuns de-adînc şi sîngele harului meu.

Ce n-am face ca să fim iubiţi de-astfel de oameni !
Precum deschişi sînt între ei, la fel deschişi sînt şi cu mine.
Cum îşi spun adevărul între ei, la fel îmi spun şi mie adevărul.
Şi cum baronului nu-i e teamă să contrazică spusa regelui şi sfîntului
(Pe care îl iubeşte-atît de mult, pe care-l preţuieşte aşa cum se cuvine şi pentru care şi-ar da viaţa),
La fel, mărturisesc, nu le e, cîteodată, frică să mă contrazică şi pe mine,
Pe mine regele, pe mine sfîntul. Dar cînd mă iubesc, mă iubesc,
Mă preţuiesc aşa cum se cuvine. Şi-ar da şi viaţa pentru mine.
Stă chezăşie însăşi aprigа lor libertate,
Libertatea vorbelor lor, libertatea faptelor lor. Aceşti oameni liberi
Ştiu să dea iubirii un gust anume, aprig, un gust anume, pur, şi libertatea
E oglindirea cea mai mîndră de pe lume, căci ea de mine-aduce-aminte, spre, mine trimite,

Căci e o oglindire a propriei mele libertăţi
Care e taina însăşi şi misterul
E miezul, inima, sămînţa Creaţiunii mele.
Cum l-am făcut pe om, după chipul şi asemănarea mea,
Aşa şi libertatea omului eu am făcut-o după chipul şi asemănarea
Propriei mele libertăţi dintru-nceput. Aşa că atunci cînd sfîntul Ludovic îmi cade în genunchi
Pe lespezile de la Sainte-Chapelle, pe lespezile catedralei Notre-Dame,
Cade-n genunchi un om şi nu o zdreanţă, o ruptură,
Un sclav fricos din Orient.
Un om e, un francez, şi cînd sfîntul Ludovic mă iubeşte,
Apoi ştiu că mă iubeşte-un om, şi cînd sfîntul Ludovic se dă,
Se dă un om. Şi cînd sfîntul Ludovic îmi dă inima lui,
Îmi dă o inimă de om şi de francez. Şi cînd mă preţuieşte aşa cum se cuvine,
Adică atunci cînd mă preţuieşte ca pe Dumnezeu,
Un cap de om mă preţuieşte, un zdravăn cap francez.
Şi chiar Joinville, Joinville, pe care să nu-l uităm,
Cînd mă iubeşte (căci şi el mă iubeşte)
Cînd mă preţuieşte (căci şi el mă preţuieşte)
Cînd se dăruie (căci şi el se dăruie) şi cînd îmi dă inima lui,
El ştie ce e, cine este,
El ştie cît merită, cît cîntăreşte, ştie ce dă, ştie cît aduce,
Şi ştiu şi eu.
Cînd chiar Joinville, şi nu zic numai sfîntul Ludovic,
Cînd Joinville cade în genunchi pe lespezile
Catedralei de la Reims
Sau doar în capela castelului de la Joinville,
Nu e un sclav din Orient care se prăbuşeşte
De teamă şi cu un tremur laş, murdar,
La genunchii, la picioarele vreunuia mai mare
Din Orient. E un om liber şi un baron francez,
Joinville, domn de Joinville,
Care îmi dăruie, care îmi aduce şi face să-mi cadă în genunchi
(Liber şi, ca să spun aşa, într-un anumit sens, gratuit)
Pe un om liber, un baron francez,
Joinville, domn de Joinville, din comitatul Champagne,
Jean, domn de Joinville, jude în Champagne.

În româneşte de **MIHAI ŞORA** şi **TOMA PAVEL**

(Din volumul *Le mystère des Saints Innocents*)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Întruparea omului

Întinsa operă poetică a lui Péguy este scrisă în trei maniere, bine distincte între ele, versul liber, strofele de alexandrini și catrenele de versuri scurte. « Misterele » (*Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc*, 1910; *Le porche du mystère de la deuxième vertu*, 1911 și *Le mystère des Saints Innocents*, 1912) se desfășoară în vers liber, un fel de verset, destul de apropiat de versetul claudelian, dar mai degajat, mai elastic, mai puțin supra-saturat de bogăție lexicală. Versetul lui Péguy se naște din proza lui, amplu ritmată, cu nenumărate reveniri și repetiții; în finalul din *Notre Patrie* (1905) transfigurarea poeziei în vers e iminentă, totuși ea nu se petrece decît în primul sfert al misterului sfintei Ioana d'Arc, unde din proza dialogului Jeanetei cu d-na Gervaise se desface treptat (treptat recăzînd în proză, reluîndu-și zborul) versetul din ce în ce mai liber, mai suplu liber. Cele trei mistere scrise în acest vers se petrec pe un deal, lîngă Domrémy, satul Ioanei d'Arc și nu au nici un « subiect » dramatic. Toate cuprind o lungă, nesfîrșită discuție a micii Ioana cu d-na Gervaise, discuții învîrtindu-se în cerc în jurul acelorași cîteva probleme, pe toate părțile reluate și din toate unghiurile re-privite. În strofe de alexandrini sînt scrise « tapiseriile », cîteva poezii de lungimi diferite, dominate de imensa desfășurare a poemului *Eve*. Catrenele de versuri scurte, care n-au apărut decît postum, nu sînt terminate; ele formează o suită de peste o mie de strofe care se grupează, ca o litanie, în cîteva teme alternînd și revenind.

Întotdeauna și peste tot, — aceleași teme: proaspătul, ingenuul, candidul, — și gata-făcutul; spontaneitatea, harul, — și inerția; nădejdea, — și refuzul; noul, — și învechitul. În fond, două niveluri de teme acordate cu două niveluri de ființă, dintre care unul, cel de deasupra, e față de celălalt ca drojdia față de aluat, ca *a fi* față de *a avea*.

Reflecția lui Péguy se ramifică pornind de la experiența crucială a limitelor condiției omenești, a ceea ce creștinismul numește « starea de cădere, de păcat », Hegel și Marx « alienarea », iar existențialiștii contemporani « finitudinea ». În *Eve* este descrisă în lungi strofe sfredelitoare această stare, pusă în contrast cu integritatea paradisiacă de mult pierdută. Este starea de grijă, de perpetuă pîndă, este starea de efort, de caznă, de plîns, starea de alarmă neîncetată, anotimpul sudoarei frunții. Starea cînd răul devine firesc, cînd binele nu mai izvorăște în chip natural din om:

Le peu qu'il fait de bon, ce n'est que par mégarde.
Mais ce qu'il fait de faux et de délictueux
Et ce qu'il fait de trouble et de défectueux
C'est par sa vigilance et par sa prude garde [1].

În starea dintîi, cea naturală, în raiul pămîntesc, unde « Dumnezeu însuși tînăr și vrednic totodată / Se odihnea plecat către făptura sa », o pace și bogăție negrăită înconjurau omul fericit. Cum s-a pierdut raiul? Péguy nu reflectează la *prima* greșeală (personajul Adam aproape că nu apare în opera lui Péguy), așa cum sînt înclinați s-o facă gînditorii neliniștiți, pe care îi chinuiește — oricît n-ar voi s-o recunoască — o revoltă deznădăjduită împotriva stării de cădere: Pascal sau Kierkegaard. Dar nimic nu e mai depărtat de Péguy decît deznădejdea și revolta. Péguy acceptă, primește ceea ce este *așa cum* este, primește pe *așa cum* este și și-l asumă, îl îmbracă, îl trage în sine, și-l face al său pentru că *așa cum* este este al său și refuzîndu-l s-ar refuza pe sine:

Nous sommes plus râpés que la corde du puits
A force de frotter sur la brûlante pierre.
Nous sommes plus brûlants que nos rêves de nuit
A force de frotter sur la même misère [2].

Péguy își primește nenorocirea, îngăduie nenorocirii să intre în ființa sa — unde se află de altfel ea însăși bine instalată și fără îngăduința lui. Fiindcă nici o mișcare de liberare nu poate fi schițată înainte ca durerea și mizeria să fi invadat în întregime făptura omenească. Și liberarea nu este o fugă de nenorocire, nici măcar o fugă « pe poarta strîmtă » prin detașare, ci o acceptare liberă a nenorocirii, și totodată o dinlăuntru luminare. Căci prea este obsedat Péguy de tema (și de realitatea) *întrupării* omului, prea e însuși Péguy o ființă *întrupată*, înrădăcinată, pe această lume « de duh, de carne și iarăși de duh » (cum îi spune în *Le Porche du mystère de la deuxième vertu*, și îl simțim cum adaugă, doar pentru sine: « și totuși încă o dată de carne »), ca să separe pe *așa cum* este de « așa cum s-ar putea să fie ». Ființa are într-adevăr cele două niveluri observate, dar ele sînt *una* pe acest pămînt, atît de intim amestecate, încît orice ruptură înseamnă moarte, dezincar-

[1] *Cînd face puțin bine e numai din greșală*
Dar ce e rău cînd face și ce e nedreptate
Și ce e tulbureală și ce e strîmbătate
O face din strădanie și mare chibzuială.

[2] *Sîntem mai roși ca funia fîntînii*
De-atîta frecătură pe piatra arzătoare.
Sîntem mai arzători ca visele de noapte
De-atîta frecătură pe-același nenoroc.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nare. Binele și răul sînt poli *între* care întruparea ființează ; și binele și răul ființează ca un intim amestec *în* întrupare. Proaspătul, ingenuul, candidul, apare și se liberează în plină inerție, nădejdea înflorește în miezul stării de refuz și părăsire, noul în inima a ceea ce e învechit, îmbătrînit. În *așa cum* este izbucnește speranța care luminează prin « *desimea lumilor* », învingînd cu pîlpîirea ei plăpîndă toată greutatea împietrită a gata-făcutului. În acest fel eternitatea este ea însăși, și tot timpul, în inima vremii, spiritualul este unit el însuși și în întregime cu ființa de carne a omului, maximum-ul e unit cu minimum-ul și trăiește transfigurîndu-l.

Un singur lucru pare a se situa în afară de cele două niveluri ale ființei : libertatea, care este « taina însăși și misterul / Și centrul și inima și sămînța creațiunii », pentru că din ea răsare tot ce e ființă : universul din libertatea Creatorului și partea de univers dată omului s-o facă, din libertatea omului. Din diferita ei orientare se nasc și nivelul viului, noului, și cel al gata-făcutului, al rigidității. Cum funcționează această libertate? Ea nu « funcționează », ea trăiește, se lasă trăită ; și niciodată nu este atît de vie și de ea însăși ca în clipele de abandon : « Puțină încredere, puțină destindere, / Puțină părăsire, puțină delăsare în mîinile mele, / Puțină renunțare » cere de la oameni Dumnezeul în care Péguy crede cu toată tăria inimii lui de bărbat francez. « Puțină destindere », pentru ca harul, invazia de lumină și bucurie să poată străbate prin scoarța minimum-ului, dilatîndu-l la maximum. Nu un har al dezincarnării (cît de diferit de harul pe care îl dorește cu altfel de patimă Simone Weil, harul « de-creației », al ieșirii din lume, al detașării ce se preface în ruptură), ci un har creator, înviind carnea, chiar aici, acum, la sfînta întrepătrundere dintre vremelnicie și eternitate.

Aceste probleme nu se deslușesc în poezia (și proza) lui Péguy prin rețeaua unor simboluri sensibile. Ele sînt puse *direct* și toate poemele (și prozele) lui Péguy se desfășoară în jurul acestor cîteva cuvinte : inimă, har, libertate, nădejde. Fiecare dintre ele e reluat de nenumărate ori, așezat în contexte mereu diferite, luminat de fiecare dată din altă direcție, stors de toate valențele sale. Impresia care se dejagă în cele din urmă este cuvîrșitoare. Péguy știe să se insinueze cu demnitate, să se strecoare cu bărbăție, să combine contrariile într-o vie și pătimașă unitate.

Bogăția și amploarea poeziei lui Péguy sînt totuna cu simplitatea și suavitatea ei.

MIHAI ȘORA și TOMA PAVEL

A N D R É   M A L R A U X

LUPTA CU ÎNGERUL

Lagărul din Chartres

. . . Un drum mereu același, mărginit de copaci mereu aceiași și pietrele Flandrei mereu la fel de dure sub șenilele tancurilor. Plictiseala convoaielor pe drumuri de cîmpie. Ultimul nostru drum de acest fel ; ce va urma de acum înainte, va fi exaltarea sau frica ; urcăm spre liniile de luptă. Atenția noastră stă de veghe, mocnind sub abrutizare și căldură, sub vuiet de motoare și ciocănit de șenile, care lovesc în capetele noastre parcă ar lovi în caldarîm. Știu cum arătăm cînd ieșim din tancuri după o etapă lungă, cu fețele vlăguite, clipind din ochi de parc-am fi fost loviți de moarte, cu figuri de măscărici sub căștile noastre de fantasini . . .

Fără sfîrșit, noapte flamandă. Îndărătul nostru, nouă luni de cazarmă și cantonamente ; atît cît trebuie ca să aduci pe lume un om . . .

Nimic nu-i mai lent decît mersul la luptă. În stînga, prin ceața de mai, înaintează celelalte două care din grupul nostru ; mai încolo, celelalte grupuri ; mai departe încă, în spate, toate secțiile își potrivesc mersul, sub lună. Sînt sigur că Léonard și Bonneau, orbi lîngă blindaj, știu asta, ca și Pradé, lipit de periscop, ca și mine de colimator ; simt pînă în adîncul trupului, tot atît de puternic ca aderarea șenilelor la pămîntul gras, elanul paralel al tancurilor prin noapte. Alte tancuri, din partea cealaltă, înaintează spre noi în aceeași noapte limpede ; niște oameni, la fel de crispați, la fel de distrați. Dar de șapte ani formați pentru război. La stînga mea, carele noastre nedeslușite urcă și coboară pe fondul mai puțin întunecat al anurilor. Îndărătul lor înaintează regimentele de șoc, în tancuri ușoare ; și, mai departe încă, masele comptacte ale infanteriei franceze . . . Țăranii pe care l-am văzut cum mergeau în tăcere la oaste pe toate drumurile Franței, la începutul lui septembrie, îndreptîndu-se spre tîrîșul sinistru al escadronului nostru prin cîmpia flamandă . . . O, fie ca victoria să rămînă a celor care au făcut războiul fără să-l iubească !

[1] Fragmente din romanul « La lutte avec l'Ange »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Această exaltare care mă țintuiește vine oare din comuniunea într-un angajament ținut cu prețul sîngelui, sau vine din ceea ce are tulbure și solemn, întotdeauna, sacrificiul omenesc? Cît ași da, ca nici unul din oamenii ăștia să nu moară ! În grîul tînăr, brazda lăsată de carele noastre sclipește sub lună . . .

Deodată, toate formele apropiate dispar, în afară de coamele copacilor ; nu se mai vede nimic la nivelul solului ; bezna se revarsă peste tancurile care ne însoțesc. Fără îndoială, un nor maschează luna, prea ridicată acum pe cer pentru ca s-o pot zări prin colimator. Și din nou ne gîndim la mina spre care ne îndreaptă, în grîul mlădios, această mișcare de angrenaj uleios, și umbrele fraterne dimprejur se risipesc. Rupți de tot ce nu e Pradé, Léonard, Bonneau, Berger : de tot ce nu e echipajul — singuri.

Mîna lui Léonard trece între coapsa mea și turelă, pune lîngă busolă o hîrtie. Aprind, și ochii mei deodată năpădiți de lumină sfîrșesc prin a descifra, literă cu literă, printre sori roșii : « Tanc B-21 întîlnit groapă ».

Pradé stinge. Prin spărturile norilor, lumina de lună trece peste întinderi . . . Iată că tancurile noastre se arată brusc puțin în urmă : le depășim. Apoi, la o sută de metri în față, o țîșnire cinematografică de obuze, de care și blindajul nostru vibrează. Fumul, pentru o clipă roșu, se apleacă în vînt, culoare neagră ciudat de mată, sub lună . . .

Alte explozii. Puține. Nu-i nici măcar un tir de baraj. Întreaga noastră escadră înaintează mai repede, fără a intra încă în viteza maximă. La ce poate servi bombardamentul ăsta dispersat? Să n-aibă nemții artilerie destulă? Mă uit din nou la busola mea, vag luminoasă, care tremură, deviază, revine, pare că vrea să scape direcției și la manevrele volanului revine iar, ca viața noastră, zadarnic și neobosit zbătîndu-se în jurul destinului ei. Din cînd în cînd, trag de unul din cordoane, îi rectific direcția lui Pradé : pe pămîntul devenit inegal și dur, tancul intră în derivă . . . Deodată, panică, alunecăm pe un sol elastic

nu-i adevărat că-ți revezi viața în clipa cînd mori !

Sub mine, cineva urlă. Bonneau? Léonard mă ține strîns de picioare, strigînd :

— « Pradé! Pradé! » Il aud prin coapse, urletele lui sînt subțiri, acute ca niște strigăte de pasăre în tăcerea de cataclism care s-a prăvălit de îndată ce Pradé, simțind căderea, a blocat frînele. Groapa.

Urlu și eu. Accelerarea motorului acoperă toate vocile. Pradé împinge înainte carul oblic : « Înapoi ! Înapoi » !

Trag din toate părțile de cordonul din dreapta : e rupt. Obuzele ce nu cădeau decît în răstimpuri, sînt cele care făceau să sară în aer gropile reperate. Pămîntul răsună de zgomotul tancurilor încă libere care trec, jur împrejurul morții noastre . . .

Pradé a încercat numai să-și ia avînt și revine îndărăt. Cîte secunde pînă la căderea obuzului? Toți așteptăm, cu capul înfundat între umeri, la capătul puterilor, și Bonneau urlă într-una. Tancul, îndărătnic, sprijinit în bot, cu coada în aer ca un pește japonez, se trage înapoi, își înfige o coastă în peretele gropii, trepidînd tot, așa cum freamătă o secure înfiptă într-un trunchi. Alunecă, se prăbușește. Ce-mi curge pe lîngă nas, sînge sau sudoare? Ne-am prăvălit pieziș. Bonneau, care urlă mereu, încearcă să deschidă ușa laterală, izbutește, dar o închide la loc. Sigur că se deschide acum aproape sub tanc. O șenilă se răsucește în gol; Pradé smulge cu ajutorul celeilalte, carul, care se prăbușește iarăși, ca și cum s-ar strivi într-o a doua groapă. Casca mea sună lovindu-se de turelă, și capul parcă mi se umflă, se umflă, deși așteptarea obuzului îl înfundă mereu între umeri ca pe-un șurub. Dacă fundul gropii e moale, sîntem împotmoliți și obuzul n-are de ce să se grăbească . . . Nu, tancul înaintează, dă înapoi, pleacă din nou. Fundul gropilor moderne

blochează tancurile, iar tunurile antitanc încrucișate ar fi tras pînă acum ; rămîn gropile reperate. Peretele din spate este inatacabil ; dacă peretele din față e vertical sau oblic, vom ieși poate (dar mai înainte obuzul . . .), dacă sîntem în pîlnia făcută de o explozie, nu vom ieși niciodată; nu vom ieși niciodată ; niciodată. Încerc să văd, pînă la durere; picături îmi alunecă spre tîmple : orbitele îmi sînt reci de sudoare. Peretele invizibil e desigur foarte aproape. Înnebunit, Bonneau deschide și închide fără încetare ușa de lîngă el, cu toată puterea, iar blindajul, cu tot zgomotul pe care-l face motorul în gaura asta, sună ca un clopot. Obuzul, ce l-ar împiedica să vină? Léonard nu mă mai ține de picioare, dar le izbește cu picioarele lui. Vrea să deschidă capacul turelei. Obuzul va exploda în groapă, nu poți ieși dintr-o groapă; să alergi afară din tanc e și mai idiot decît să rămîi paralizat înăuntru, între un dement care încearcă să-ți rupă picioarele și un altul, nebun de frica de-a ieși ca și de frica de-a rămîne, care cu lovituri de ușă precipitate bate sinistrul tam-tam al delirului. Nu sînt calm ca un om calm : sînt dincolo de criză. Părăsesc turela, mă aplec îndreptîndu-mă spre Pradé care, deodată, aprinde. Obuzul nu va veni ; nu te omoară în plină lumină, te omoară numai noaptea.

În timpul mișcării pe care am făcut-o pentru a mă apleca să pătrund în coridorul tancului, Léonard s-a strecurat în turelă în locul meu ; deschide în sfîrșit capacul turelei, se oprește cu gura căscată ; nu sare afară, ci se ghemuiește brusc și se întoarce spre mine fără să spună nimic, cu nasul lui de bețiv, colosal de roșu în lumina crudă ; din cauza spaimei capul îi rămîne imobil dar umerii i se scutură, pe fondul negru al ușii deschise asupra gropii. Șenilele nu mușcă. Ne aflăm într-o gaură de obuz. În genunchi și în mîini, mă reped către Pradé, îl rostogolesc pe Bonneau care continuă să zgîlțîie, urlînd, ușa laterală. Vociferez în trecere :

— Gura !

— Eu? Am spus ceva? . . . răspunde vocea lui, dintr-odată normală, pe care o recunosc în ciuda vacarmului de motoare : mă privește, cu ochii mobili, are tremurul de pe obrazul copiilor care așteaptă o pereche de palme, se ridică repede, casca izbindu-i-se de plafonul tancului, cade iar în genunchi. Mutra lui speriată de măscărici de cinema a căpătat în fața morții ceva teribil de inocent.

— Nu spun nimic . . . repetă el (în același timp, ca și mine, ca și noi, ascultă, așteaptă obuzul) ; trîntind din nou ușa, își fixează în fine privirea într-a mea și, cu palmele deschise și casca turtită de șoc, ca un joben, bîțîindu-se de zdruncinătura șenilelor ce patinează, urlă, urlă, fără să mă piardă din ochi.

Ajung alături de Pradé, ca să mă îndrept puțin. Ne aflăm în extrema din față a tancului, al cărui bot urcă, și puțin cîte puțin corpul meu suspendat se înalță, de parcă acest car iluminat din groapă, l-ar înfățișa morții drept jertfă. Iar o să cădem? Simt în fine că mă sprijin de ceva. Șenilele patinează mereu ; mîinile mele pline de ulei și de sînge rîcîie aerul în felul animalelor care scurmă, ca și cum eu însumi aș fi tancul . . .

Șenilele mușcă !

Să fie o surpătură camuflată? Într-o groapă antitanc, șenilele n-ar mai mușca. Vom ieși oare înainte de a cădea obuzul? Cei trei camarazi au devenit prietenii mei cei mai vechi. Ca o explozie, o ușă se mai trîntește. Se poate ca artileriștii germani să nu fi văzut semnalul căderii tancului, din cauză că era ora schimbului, din cauză că observatorul a ațipit, că . . . Toate astea sînt prostii ! Dar e o prostie și mai mare să speri că există gropi, fără tunuri țintite spre ele ! Șenilele mușcă mereu.

Pradé stinge lumina.

— Ce te-a găsit?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Cu toată furia mea de a ieși, simt tăcerea crescînd în jurul nostru ca o cuirasă: atîta timp cît n-auzim nici un șuierat, patru secunde încă sîntem în viață. Ușa asta n-o să înceteze odată să se izbească? Ascult cu aceeași demență cu care pînă atunci privisem și nu aud, în afară de gongul ușii, decît — repercutat de groapă și de blindaj — bubuitul tancurilor noastre, care trec și se îndepărtează . . . Cu casca lipită de aceea a lui Pradé, îi urlu la ureche, în căpăcelul căștii sale: « Suie ! », vocea mea umplînd tancul, în liniștea stranie așternută între timp. Pradé, cu picioarele în aer, lipit de scaun în tancul imobil și înălțat, se răsucește spre mine: ca și capul lui Bonneau, capul lui de bătrîn, în ciuda căștii, a devenit inocent; cu ochii săi înguști, cu cei trei dinți, schițează un surîs indulgent de agonizant:

— De data asta, cred că s-a zis cu băiatu' . . . Uite, iar patinează șenilele astea . . .

Vorbește aproape încet. Încerc să percep îndărătul cuvintelor nașterea imperceptibilă a unui șuier de obuz:

— Dacă o sucim atîta, rămînem lați pe burtă . . .

Șuierul . . . Nu mai avem gît. Picioarele lui Pradé au părăsit pedalele cu o mișcare de broască, protejîndu-și bruta. Obuzul se sparge la treizeci de metri îndărătul nostru.

Lumina s-a stins. Ghemuiți, așteptăm obuzul următor — de data asta nu explozia sau șuieratul, ci îndepărtata lovitură de pornire — vocea însăși a morții. Și iată că figura de chinez a lui Pradé iese în mod imperceptibil din întuneric, se deslușește cu solemnitatea de plumb de pe obrazul celor uciși; o lumină misterioasă, tulbure și foarte slabă, năpădește tancul. Și cu ea, o teroare care zdruncină calmul meu de nebun: moartea ne previne. Din ce în ce mai mult, fața imobilă a lui Pradé, cu desăvîrșire absentă, distrasă de la orice viață din cauza spaimei, se desprinde din beznă . . . Nici nu mai ascult: obuzul va veni, căci moartea se află deja în tanc. Pradé se întoarce spre mine, mă vede și-și aruncă pe spate gîtul hăituit, eliberat chiar și de obsesia obuzului, printr-o teroare supranaturală, izbindu-se cu capul de blindaj. Iar lovitura de clopot a căștii, în mijlocul tăcerii, risipind înspăimîntătoarea prezență, mă face în cele din urmă să descopăr oglinda periscopului: tancul ridicat privește cerul pe care luna și-a făcut din nou apariția și ceea ce luminează astfel fețele noastre secate de viață, este oglinda ce răsfrînge cerul lunar, imens și din nou plin de stele.

Ușa tot se mai trîntește. O mînă s-a agățat de spatele meu, îl zgîlțîie. Aș vrea s-o gonesc, dar mă simt suspendat.

— Putem ieși, băieți ! Putem ieși ! răcnește vocea copilărească a lui Léonard. El era cel care mă zgîlțîia. A părăsit tancul în timpul manevrei noastre. Se cațără în coridor, vertical acum, plin de aparate, ca pe un eșafodaj.

— E grohotiș ! I-un fel de șanț ! Cel puțin douăzeci-treizeci de metri ! Cu grohotiș !

Imediat Pradé împinge tancul înapoi. Léonard și cu mine ne rostogolim, aruncați pe burtă. Tancul e din nou orizontal. Mă ridic, sar pe ușa laterală pe care Léonard a lăsat-o deschisă, mă rostogolesc încă odată într-un miros puternic de argilă, în timp ce tancul care continuă să dea înapoi, se oprește în stînga mea, cu ușa deschisă, singură luminată, în noaptea în care tanc și groapă se confundă. Pradé a izbutit să aprindă iar lumina.

Sus, la suprafață, divizia noastră cuirasată, cu un sunet mai slab decît cel pe care-l auzeam în interiorul blindajului, continuă să treacă . . . S-ar spune că obuzele pleacă încet, apoi se precipită pentru a ajunge pînă la noi. Cînd începe șuieratul, ni se pare mereu că ne privește pe noi, că se îndreaptă spre groapa noastră. Asupra hîrtoapelor camuflate nu-s totdeauna țintite tunuri. Dar nici urmă de grohotiș, Léonard delirează, am căzut într-o pîlnie răsturnată. Nu, camuflajul gropii a fost străpuns prin mijloc, tancul l-a străpuns; tot întunericul care nu se află exact sub această spărtură plină de stele converge parcă spre ea. Înaintez, pipăi: puțin mai departe, peretele pe care l-am atacat se înclină . . . De n-am fi uciși înainte de-a ieși ! Nu îndrăznesc să-mi aprind lanterna. De altminteri, am lăsat-o în tanc.

— Putem încerca . . . spune Pradé, foarte aproape de mine în întuneric.

Și el e lipit de perete: în afara blindajului, ne simțim goi. Din peretele de pămînt, se prelinge un miros de ciuperci, evocînd copilăria . . . Pradé freacă un chibrit care nu luminează decît la doi metri. Încă un șuierat care din ascuțit devine grav, se precipită; cu umărul înfundat în țărînă, fascinați de spărtura de cer pe care o va înlocui fulguranta iluminație roșie, o dată mai mult așteptăm. Nu te poți obișnui să mori. Chibritul este extraordinar de imobil, iar flacăra lui gîfîie. Cît de vulnerabil și moale e un corp omenesc ! Stăm rezemați de peretele gropii noastre comune: Berger, Léonard, Bonneau, Pradé, — o singură cruce. Petecul nostru de cer dispare, se stinge, bulgări ni se prăvălesc pe căști și pe umeri.

Fără îndoială, nemții n-au avut timp să repereze exact surpăturile pe care le-au camuflat și bat la nimereală.

Valuri de tancuri trec mereu, deasupra, dar în sens invers. Să se fi stabilit pe aici aprovizionarea cu benzină, sau sînt în retragere? Nu vom ieși de-aici decît ca să dăm peste coloanele blindate ale nemților? Dar am ajuns să cred că vom ieși?

Lanterna lui Bonneau își face apariția. El nu mai urlă. Înaintăm toți patru, mereu lipiți de țărînă. M-am calmat, dar în inima mea rămîne un ungher pe care nimic nu-l distrage, pe care nimic nu-l va distrage de obuz. Camuflajul se întinde peste tot, mult dincolo de gaura pe care tancul a făcut-o în cădere; iată că peretele prăbușit urcă într-o pantă aproape dulce. O suim, gata să ne izbim de trunchiurile care acoperă groapa.

Niciodată nu vom atinge marginea spărturii; sîntem ca în acele temnițe care nu văd lumina decît printr-o trapă inaccesibilă: prizonierii nu evadează decît prin plafon. Ar trebui să dăm la o parte cele două trunchiuri mai apropiate. Ghemuiți sub ele, șușotind: « Un, doi, trei . . . » le încercăm cu umărul, împietriți ca niște mumii peruviene, la fiecare explozie, dar venindu-ne în fire numaidecît: de cînd ne putem mișca, frica a devenit acțiune. Dacă n-avem nici o putere împotriva trunchiurilor, tancul, în schimb, va arunca el, poate, totul în aer. Stă îndărătul nostru, tăcut, mai negru decît groapa; pe ușa întredeschisă vine o dungă de lumină în care zboară o insectă de noapte . . .

Ne repezim înăuntru fără să ne ferim, îl regăsim ca pe-o fortăreață. Pradé manevrează pentru a se așeza în fața surpăturii, unde s-a strîns pămîntul lunecos. Acolo sus, talazurile continuă să reflueze către liniile franceze . . . Cît despre noi, începem să ne împotmolim. Pradé privește sub șenile grinda de siguranță; carul se înalță, tatonează: șenilele se agață ca niște mîini. Carul se înalță încă, se blochează, patinează, angajat, înțepenit în plafonul de trunchiuri. Dacă acesta nu cedează, efortul nostru ne va înfunda din ce în ce mai mult; în mai puțin de două minute, corpul tancului se va lipi de pămînt, iar șenilele se vor răsuci în vid.

De data asta, grinda de siguranță este inutilizabilă.

— Să mergem să căutăm pietre !

Pradé nu răspunde.

Plină viteză, masa de oțel vibrează, se înfundă în trunchiuri, întreg blindajul se încordează; din efortul acesta furios de tauri agonizînd, tancul mă izbește de turelă ca pe o piatră, într-un troznet sonor, de trunchiuri căzînd în grindină peste blindaj . . . Îndărăt cineva strigă, o cască răsună, și iată-ne alunecînd ca o barcă . . . În picioare, împing la o parte capul lui Pradé, lipit de periscop, și sting: în oglindă, la infinit, cîmpul liber . . .

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Înaintăm cu toată viteza între explozii, fără să ne gîndim decît la gropile următoare, chirciţi, fiecare la locul lui. Nu trebuie ca un alt tanc, după noi, să mai cadă la fel. Mă gîndesc prosteşte că ar fi trebuit să dau ocol gropii ca să rămîn în faţa ei, sau să aştept remorca noastră de benzină pentru a preveni comandamentul (dar trebuie să înaintăm), sau să aprind un foc (dar cu ce?). Şi nu trebuie să rămînem acolo, trebuie să înaintăm ! Să te opreşti înseamnă să scapi de gropi ; dar nimic în clipa asta, nici refluxul unor scurte valuri de tancuri, nici riscul la care se expun camarazii din urma noastră, nici cel la care ne expunem noi înşine nu contează în faţa ordinului primit: înaintăm. Armata. Nu-i vorba de curaj, ci de un reflex. Şi totuşi noaptea care nu mai este un mormînt, noaptea vie îmi apare ca un dar prodigios, ca o imensă germinaţie . . .

Cînd ajungem în sat, nemţii îl evacuaseră. Coborîm. Harababură peste tot. Înaintăm cu o ciudată legănare pe care încep s-o cunosc, mişcarea ultimei oboseli, cînd soldaţii merg cu capul înainte, cu buza atîrnînd, şi nu mai văd limpede. Cu tancul nostru prost camuflat (ca şi celelalte), ne proptim în paiele unui hambar. În faţa lanternei mele, aprinsă o clipă, îl văd pe Pradé culcat, apucînd paie şi strîngîndu-le cum ar fi strîns viaţa.

— Nu era pentru data asta, spun eu.

Se gîndeşte fără îndoială că « băiatul » a scos-o la capăt.

— N-am isprăvit-o cu războiul . . . răspunde el, cu veşnicul lui surîs puţin ciudos. Lasă paiele şi închide ochii.

Mîine o să ne întoarcem şi noi, poate, în rîndul viilor.

Dimineaţa este tot atît de pură ca şi cum n-ar fi război. E sfîrşitul zorilor. Pradé m-a trezit şi pe mine cînd s-a sculat ; dintre noi toţi, el se deşteaptă totdeauna primul:

— După ce mor, o să am timp destul să dorm !

Plec în căutarea unei cişmele. Apa rece nu mă spală numai de somnul nopţii, dar şi de coşmarul gropii. La cîţiva metri, Pradé priveşte în faţa lui, zîmbeşte amar cu cei trei dinţi şi clatină din cap:

— Să-mi fi spus cineva că am să mă uit la găini şi că asta o să mi se pară nefiresc, nu l-aş fi crezut . . .

Şi pentru mine, nu-i nimic în dimineaţa asta la care să nu mă uit cu ochi de străin. Găinile care n-au fost încă furate rătăcesc, în aparenţă neştiutoare de război, dar ochişorii lor rotunzi ne urmăresc cu o prudenţă şireată ; cîteva ciugulesc pe-aproape, în faţa unui hambar unde dorm nişte soldaţi. La ele se uita Pradé ; privesc şi eu acest ciugulit mecanic, această mişcare automată a capului, declanşată de un resort, şi căldura lor pare că îmi invadează mîinile, ca şi cum le-aş ţine în braţe, căldura ouălor proaspete, — căldura vieţii: animalele sînt vii pe pămîntul ăsta ciudat . . . Umblăm prin dimineaţa fără ţărani. Raţe, coţofene, — ţînţari . . . În faţa mea sînt două stropitori, cu măciulii în chip de ciupercă, aşa cum îmi plăceau atît de mult cînd eram mic ; şi deodată mi se pare că omul a venit din străfundurile vremii numai ca să inventeze o stropitoare. Dincolo de trecerea liniştită sau furişată a păsăretului acesta slobod, un iepure de angora cu spinarea prea grea încearcă să fie sprinten ca unul de cîmp ; căpiţele lucesc în lumina dimineţii, pînzele de păianjen sclipesc de rouă ; puţin bulmac, privesc îndelung o floare bizară, ieşită din mîna omului aşa cum florile devastate care-o înconjoară s-au născut din pămînt: o mătură . . . Lîngă goana bruscă şi suplă a unei mîţe, iată-mă deodată uluit că există această blană convulsivă. (Toate mîţele fug, de altfel. Căţeii, în schimb, stau pe loc, cum au stat, poate, şi la sosirea tancurilor noastre). Ce mă face oare să mă mir aşa — de cînd m-am deşteptat, sentimentul meu constant e surpriza — că, pe acest pămînt atît de bine rînduit, cîinele e totdeauna cîine, iar mîţa totdeauna mîţă? Nişte porumbei cenuşii îşi iau zborul, lăsînd jos cotoiul, agăţat la capătul saltului său inutil ; ei descriu, pe cerul de o lumină marină, un arc tăcut, îl frîng şi continuă, foarte albi deodată, în altă direcţie. Sînt gata să-i văd întorcîndu-se, să alunge din fugă mîţa, care-şi va lua ea, zborul. Vremea cînd animalele vorbeau, poezia echivocă a celor mai vechi poveşti, le aduci cu tine de pe celălalt tărîm . . .

Asemeni aceluia care întîlneşte India pentru prima oară, aud, sub această profuziune pitorească, foşnind un întreg zumzet de secole, care se cufundă aproape tot atît de departe ca şi tenebrele din noaptea trecută: hambarele astea îndesate cu grîne şi paie, hambarele cu grinzile ascunse de păstăi, pline de grape, de juguri, de oişti, de căruţe, hambarele astea unde totul nu-i decît grăunţă, lemn, paie sau piele (metalele au fost rechiziţionate), împrejmuite de focurile stinse ale refugiaţilor şi soldaţilor, sînt hambarele din timpurile gotice ; tancurile noastre la capătul uliţii îşi fac plinul de apă, monştri îngenuncheaţi în faţa fîntînilor din Biblie . . . O, viaţă, atît de bătrînă !

Şi atît de îndărătnică ! În curtea fiecărei ferme, sînt strînse lemnele pentru iarnă. Soldaţii noştri care încep să se trezească îşi aprind cu ele primele focuri. Peste tot, straturi de legume bine rînduite . . . Nu-i nimic aici care să nu poarte urma omului. Cîrlige de rufe dansează în bătaia vîntului, pe sîrmă, ca nişte rîndunele. Uneori, rufele agăţate n-au apucat să se zbicească: ciorapi firavi, mănuşi, salopete de fermieri şi de lucrători ; în această abandonare, în acest dezastru, prosoapele poartă monograme . . .

Noi şi cei de dincolo nu mai sîntem buni decît pentru maşinăriile, pentru curajul şi laşitatea noastră ; dar vechea rasă a oamenilor pe care am gonit-o şi care nu şi-a lăsat aici decît uneltele, rufele şi iniţialele de pe ştergare, mi se pare pogorîtă, de-a lungul mileniilor, din tenebrele de astă noapte, — încet, avar încărcată cu toate epavele pe care le-a părăsit în faţa noastră, roabele şi grapele, plugurile biblice, cuştile şi coteţele de iepuri, cuptoarele goale . . .

Îmi amintesc de strînsoarea disperată a braţelor lui Bonneau, iar strigătele lui, în tancul icnind, îmi vibrează în auz ca nişte muşte. Mi-am întipărit-o pentru totdeauna, expresia asta de copil pe care nu i-o văzusem niciodată lui Pradé, figura uluită a lui Bonneau, curmîndu-şi urletul ca să spună: « Eu? da' ce, strig? ». Aceste fantome nu s-au ivit însă în faţa hambarelor, în faţa soarelui care tremură în vîrful crengilor tinere, decît pentru a le da mai multă strălucire.

O dată mai mult, în memorie îmi revine Pascal: « Să ne închipuim un număr mare de oameni în lanţuri, şi toţi condamnaţi la moarte, dintre care unii, fiind sugrumaţi în fiecare zi în văzul celorlalţi, cei care rămîn îşi văd propria lor condiţie în aceea a semenilor lor . . . Este imaginea condiţiei umane ». Cît de mult îi poate crispa o asemenea meditaţie pe oamenii care-şi contemplă bietul lor petic de fericire. Îmi aduc aminte de tatăl meu . . . poate, totdeauna cea mai tare e tot angoasa ; poate, de la origină, e otrăvită bucuria care i-a fost dată singurului animal care ştie că nu e veşnic. Dar, în dimineaţa asta, mă simt numai geneză. Mai port în mine irumperea nopţii terestre la ieşirea din groapă, această germinaţie în umbra adîncită de constelaţii, în spărturile norilor în derivă ; şi, tot aşa cum am văzut ivindu-se din groapă noaptea aceea răsunătoare şi plină, iată că se înalţă din noapte miraculoasa revelaţie a zilei.

Lumea ar fi putut să fie simplă ca cerul şi ca marea. Şi tot privind formele sale care nu sînt, în faţa mea, decît cele ale unui sat părăsit, condamnat ; tot privind aceste hambare de Paradis şi aceste cîrlige de rufe, cenuşa focurilor stinse şi aceste fîntîni, măceşii ăştia risipiţi, şi mărăcinii lacomi care, poate, într-un an vor fi acoperit totul, animalele, copacii şi casele, mă simt în faţa unui dar inex-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

plicabil, — o apariţie. Toate astea ar fi putut să nu fie, să nu fie astfel. Cum se acordă cu pămîntul toate aceste forme unice ! Există alte lumi, aceea a cristalizărilor, a adîncurilor marine . . . Cu arborii săi, ramificaţi ca nişte vene, universul e plin şi misterios ca un trup tînăr. Uşa fermei pe lîngă care trec a fost lăsată deschisă de fermieri, cînd au fugit: întrevăd o cameră pe jumătate jefuită. O, Regii Magi n-au adus daruri Pruncului, ei i-au spus numai că, în noaptea asta a venirii lui pe lume, se trîntesc asupra unor sărmane lumini, nişte uşi întredeschise, — întredeschise asupra vieţii, care mi se dezvăluie în dimineaţa asta pentru prima oară, tot atît de tare ca bezna şi tot atît de tare ca moartea . . .

Pe o bancă stau doi ţărani foarte bătrîni ; haina bărbatului mai este încă pătată de pînzele de păianjen din pivniţa casei. Pradé se apropie zîmbind, ivindu-şi cei trei dinţi :

— Ei, moşule, ne încălzim?

După accent, bătrînul a recunoscut un alt ţăran : îl priveşte cu o simpatie distrată, ca şi cum ar privi în acelaşi timp mai departe. Părul femeii atîrnă într-o biată cosiţă cenuşie, foarte strînsă. Ea e cea care răspunde :

— Păi, ce să facem? Voi, sînteţi tineri ; cînd eşti bătrîn, nu-ţi mai rămîne decît oboseala . . .

Pare acordată cu cosmosul, ca o piatră . . . Ea surîde totuşi, cu un surîs lent, întîrziat, chibzuit : dincolo de un teren de fotbal pustiu, dincolo de turelele tancurilor strălucind de rouă ca şi tufişurile care le camuflează, ea pare că priveşte în depărtare moartea, cu indulgenţă şi chiar — o, clipit misterios, umbră ageră în colţul pleoapelor — cu ironie . . .

Uşi întredeschise, rufe, hangare, semne ale oamenilor, zori biblice în care se îmbulzesc secolele, cum se contopeşte misterul radios al dimineţii cu acela care răsare pe aceste buze uzate ! Cu un surîs obscur, e deajuns să apară misterul omului, şi resurecţia pămîntului nu mai e decît decor plin de freamăt.

Ştiu acum ce înseamnă miturile antice despre fiinţele smulse dintre morţi. Abia dacă-mi amintesc de spaimele nopţii ; ceea ce port în mine, e descoperirea unui secret simplu şi sfînt. Poate, aşa l-a privit Dumnezeu pe primul om . . .

În româneşte de SANDA RÂPEANU

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

ÉLIE FAURE

Catedrala urcă de pretutindeni

Întregul popor al Evului mediu cu tot ce ştia, cu tot ce dorea şi cu tot ce visa confuz şi-a clădit templul, lăcaş al realităţii şi speranţei, aşa cum îşi clădea în acelaşi timp, prin libertăţile comunale, dreptul său de a trăi, dreptul pentru generaţiile viitoare de a cuceri prin gîndire. Ceea ce nu însemna, aşa cum s-a pretins, că fiecare locuitor din oraşe sau de la sate aducea pentru clădire piatra de care dispunea. Dar corporaţiile care munceau la ea — dulgherii, zidarii, cioplitorii în piatră, lucrătorii sticlei, ai ipsosului şi ai plumbului, pictorii, se consacrau neprecupeţit poporului de jos luîndu-i şi valorificînd pentru el ce aveau mai bun — presimţămintele şi nevoile. Meşterul operei desena planul, împărţea lucrul, pe urmă fiecare, în deplină libertate a capacităţii lui creatoare, însufleţea un capitel, sculpta o figură, încastra în plumb sărbătoarea unui vitraliu, alinia între nervurile diagonale, micile pietre cioplite manual care suspendau bolta la o sută cincizeci de picioare deasupra pămîntului. Catedrala trăia atît de mult din viaţa constructorilor, încît ea se transforma în acelaşi timp cu ei, şi dacă o generaţie înălţa un etaj alcătuit din ogive pe un etaj în plincintru, o alta se dăruia unui braţ al naosului pe jumătate clădit, adăuga o coroană de capele, schimba profilul turnurilor, le înmulţea sau le lăsa neterminate, făcea să scînteieze un vitraliu pe fruntea naosului unei biserici romane desprinsă din leagănul ei. Catedrala se înălţa, cobora, se extindea odată cu sentimentele şi dorinţele noastre.

Aşa se explică unitatea sa compactă unde, ca în mulţime sau în natură, toate formele diferite îşi au obîrşia solidarităţii în curentul aceloraşi seve. Aşa se explică libertatea, avîntul, şi violenţa, şi blîndeţea imnului ce-l cîntau nenumăratele ei voci, care vibrează totdeauna. Era o Enciclopedie cizelată cu dragoste în plămada Franţei. Istoria sfîntă şi mitul creştin transpuse în viaţa sa activă se pierdeau în mareea crescîndă a formelor expresive care istoriseau prin miile ei de freamăte învălmăşite tot ce conţinea sufletul malițios sau naiv, uneori liric, alteori bonom, al acelora care le auziseră trezindu-se în ei. Cavalerii îndrăzneţi aduceau din Orient dra-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

gonii și monștrii fabuloși. Imaginațiile înaripate împrumutau o figură concretă vampirilor, vîrcolacilor, animalelor moraliste și cuvîntătoare despre care le vorbeau «fabliourile». Cum pictorii și sculptorii nu văzuseră nici pe regii, nici pe sfinții, nici pe episcopii despre care le istorisea legenda, ei cereau oamenilor de pe stradă să le ofere chipurile cele mai caracteristice. Catedrala vuia de rumoarea meșteșugurilor și al creației. Acolo țăranii semănau grîul, acolo recoltau, acolo își puneau la teasc strugurii și merele. Acolo, caii, măgarii, boii trăgeau brazde, acolo își purtau carul, iar caprele și oile nu se mirau dacă întîlneau după un pilon un elefant, un rinocer, un hipopotam, un rege-mag pe cămila lui. Statuia Libertății unea viitorul oamenilor cu îndepărtatele amintiri scăpate din naufragiul lumii antice. O viață confuză și plină de murmure, de cîntecele păsărilor, de susurul izvoarelor, de foiala de sub pomi, se trezea și adormea. În jurul capitelelor, lumea vegetală germina, mari muguri, pe urmă frunzele lipite de mîini pămîntii pe piatra deabia cioplită, pe galbul coloanelor, apoi revărsarea de ciorchini, și ramuri dese, toate frunzele Franței foșnind la suflarea vîntului care însuflețea orga turnurilor, vița de vie, trandafirul, stejarul, tufele de fragi, salcia, salvia, nalba, trifoiul, țelina, varza, tăciunele, pătrunjelul, cresonul, feriga, toate frunzele Franței dăltuite în materie cu atîta avînt senzual că se transformau în fiecare clipă în vagi forme mișcătoare, buze, piepturi cărnoase, unde viața universală șovăia în aparențele ei primitive. Atît de mult imaginea se învălmășea cu realitatea, încît basoreliefurile care se iveau din ziduri aveau înfățișarea spațiului înconjurător împovărat de vapori de apă, îndemnîndu-te să culegi floarea de piatră căreia i se incrustase puțin cîte puțin cu dalta formele ce o conținea în devenire.

Nimic nu face mai zadarnică vechea opoziție între arhitectură și artele zise de « imitație » — decît catedrala franceză unde suprafețele vivace acoperă un schelet plin de viață. Nimic nu poate fi mai superficial decît definiția obișnuită dată plasticei al cărei rol nu este de a imita lumea formelor, ci de a sesiza în ele raporturi cărora arhitectura le dă cu precizie expresia lor cea mai abstractă. Arhitectura participă la viața pămîntului și a cerului nu numai prin toată ornamentația sa sculptată sau pictată, ci prin origina sa primară, prin repetarea instinctivă pe care ea o prezintă despre mărețele arhitecturi ale naturii, de unde spiritul uman culege elementele revelației logice care se numește invenție. Toate bolțile își au obîrșia în formele pe care le-am învățat de la cupola cerului sau de la încrengătura ramurilor înalte, toate coloanele sînt arbori, toate zidurile pietre sau stînci, și acoperișul nu se desfășoară decît pentru a îngădui locuitorilor de a culege vîntul nopții, și el nu se înclină decît pentru a conduce ploile spre pămîntul care le soarbe. Țările nordice —

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ce sînt acoperite cu păduri prin care lumina este difuză — impun fațade împodobite potrivit cu imaginația noastră, iar țările meridionale — care sînt dezgolite și a căror lumină scînteiază — dictează prelungi linii pure — și romanicul va dăinui aici în Sud. Apa pătrunde piatra din țările nordice, o face să se clatine, o învălmășește cu pămîntul jilav, cu mușchii, cu frunzele putrezite. Marmora țărilor meridionale este atît de saturată de soare că devine încetul cu încetul o vatră de lumină, o sursă de căldură, la fel de dătătoare de viață ca aceea pe care o concentrează toamna și vara în fructe. Totul leagă strîns de pămîntul său edificiul construit cu piatra pe care o extrage din el, regimul apelor și al vînturilor și culoarea cerului și a recoltelor, ritmul obișnuit al anotimpurilor. Sub podeaua naosurilor sălășluiește pădurea subterană, coloanele dense se afundă în tenebrele criptei pentru a înrădăcina în pămînt avîntul vertical al codrilor, revărsarea ramurilor și a frunzelor. În catedrala franceză, în prelungile ei coloane pale tremură pădurile de călini și mesteceni, pădurile luminoase aerisite din Champagne și Picardie, și ramurile lor scînteietoare se aseamănă văpăilor din vitralii. Cînd crepusculul inundă naosul, face să crească pilonii în penumbră și misterul șovăie sub boltele solemne unde aurul zilelor în asfințit se întunecă purtîndu-ne gîndurile la pădurile noastre de stejari. Și pîcla ușoară a cerurilor noastre — care aparține masei de aer, învălmășind tăcerea adîncurilor cu mișcarea confuză a formelor ornamentale — pătrunde în turnurile ajurate și voalează cu o boare blondă incendiul vitraliilor, înalță odată cu catedrala deasupra colinelor și cîmpiilor apa tulbure a fluviilor întortochiate, tremurul firav al arborilor de care îl despoaie pe vreme jilavă, saturează nămolul drumurilor. Cînd vîntul se potolește, ramuri foșnesc, zgomote se înalță, șușotiri reîncep. Catedrala din Coutances urcă de pretutindeni, turnurile ei în formă de săgeată, turnul central, ornamentele piramidale și poligonale se avîntă, pătrund spațiul cu un zbor atît de pur și de despuiat, încît vîrfurile lor se pierd în văzduh, ca vocile. Catedrala din Laon, de la temelie pînă în înălțimea turnurilor este înverzită de mușchi și plante sălbatice, contraforții catedralei din Beauvais țîșnesc de trei ori mai înalți decît pădurea care o înconjoară și cînd se stîrnește furtuna foșnesc ca un codru, iar străvechea clopotniță din Chartres este o văpaie de aur suspendată în pîclă.

....

Nimic în această expresie socială și firească, nu este exterior pămîntului și poporului de unde a purces spontan. Unitatea simfoniei este cu atît mai impresionantă cu cît mai multe voci îi alcătuiesc structura — pentru imn, rugăciune, murmur, pentru plîns, pentru rîs, și pentru a arunca melodia schimbătoare a dantelelor de piatră, de sticlă și de raze asupra tunetului intermitent al clopotelor, asupra rumorii naosuri-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

lor, unde cîntecul gregorian[1] *urcă și coboară. Catedrala este un rezumat pregnant al spiritului secolului și imaginea vieții lui, avînd chiar prioritate asupra universității vecine pe care o adăpostește adesea*[2] *și căreia nu-i abandonează niciodată întreaga viață intelectuală fiindcă sub boltele ei elevii întîlneau pe meșteșugari, ca să-și împărtășească părerile pentru elaborarea colectivă și confuză a « farselor », « misterelor » și « moralităților ». Ea a formulat pentru noi acele tulburătoare « școli » unde reprezentanții a patru sau cinci națiuni veneau să se instruiască, unde toate elementele care se frămîntau colaborează confuz, maestrul cu discipolii, filosofii greci cu părinții Bisericii și ceea ce se predă cu ceea ce se învață. Multiplul Aristotel de la care se pretindea că purcede gîndirea revoluționară împotriva teologilor ar fi recunoscut în unitatea dezordonată și bogată a problemelor acelei epoci irumperea geniului sensual care de mii și mii de ani urcă din adîncurile popoarelor pentru a smulge lumea din primejdiile abstracției pure.*

De atîtea ori fuseseră blestemate plăcerile carnale, disprețuite formele, de atîtea ori stăvilită dorința de a le îndrăgi pentru ceea ce ne învață ele, încît în ziua cînd această dorință n-a mai putut fi zăgăzuită, ea a schimbat axul vieții, și după ce a dezvăluit-o ei înseși, a înăbușit-o. A existat o asemenea revărsare de forme, o asemenea beție de senzații, încît nu numai ideea creștină de purificare a fost nimicită, dar chiar arta, venită să protesteze împotriva ei, a fost mistuită. Ea a murit deoarece satisfăcuse cu prea multă violență nevoile care o făcuseră să se nască. În mai puțin de trei sute de ani, spiritul francez a urmat drumul care conduce de la Sens sau de la Noyon, de la Notre-Dame, de la Chartres, de la Beauvais — logica pură, unitatea, armonia, avîntul, pretutindeni sobrietatea și forța — la Reims, magnifica orgie senzuală, la Rouen, agonia gingașă și scînteietoare. Sculptura, mai întîi placată pe ziduri, mai tîrziu încorporată în ziduri, s-a desprins de ziduri și disocierea începută s-a accentuat rapid pînă la anarhia finală. Începînd din secolul al XIV-lea, ea nu mai exprimă decît portretul individual, pătrunzător, bonom, cordial și sigur de el. Pe urmă, sculptorul știe prea mult, el mînuiește dalta cu atîta ușurință încît o privește jucîndu-se în materie și forța care îi stăpînește inima a trecut toată în mîna lui. Liniile catedralei se complică și se învălmășesc, își pierd sensul, bolțile se încurcă în nervuri suplimentare, pe care în curînd ornamentul inutil le va fragmenta. Ea dispare sub profunziunea detaliului, își slăbește suporții săpîndu-i cu cizeluri,

[1] Cîntecul gregorian sau « plein-chant », cîntec liturgic, codificat la începutul sec. VII de Papa Grigore, ulterior sanctificat (n.tr.)
[2] Consiliile Universității din Paris se țineau la Saint-Julien-le-Pauvre. (n. aut.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

și micșorează în fiecare zi plinurile cu riscul de a se prăbuși pentru a lăsa un loc din ce în ce mai mare vitraliurilor cotropitoare. Cînd s-a ivit catedrala, lumea murea de obscuritate, solitudine și tăcere. Ea i-a revelat lumina, forma și tumultul, pentru a muri din pricina lor.

De aici caracterul explosiv și trecător al artei franceze din Evul mediu. Catedrala a avut cîrje, după cum o învinuia Michelet. Arcbutanții săi care sînt atît de puri pentru că poartă cu fidelitate povara unei lumi, a unui secol greu ca o mie de ani adunați într-un efort, îi dau acel aspect de improvizare care o face atît de vie, lăsîndu-ne să credem că este atît de fragilă. Observînd această grabă, s-ar zice că poporul Franței, trezit pe neașteptate din somn pentru a intra în beția de a trăi, buimăcit de lumina zilei, năpădit de imagini nenumărate, fremătînd de vervă și bucurie, presimțea că de abia dacă o să aibă timpul — între opresiunea teccratică agonizînd și opresiunea militară care se apropia — să exprime în toiul furtunii, în mod confuz, ceea ce înțelesese despre natură în prima sa întîlnire cu ea după moartea vechilor zei.

Catedrala-învinsă în același timp ca și Comuna și pentru aceleași motive — n-a păstrat nimic decît pe ea însăși din avîntul care i-a dat naștere. Energia națională a slăbit sîcîită mai întîi de propria sa creștere, apoi zdrobită de noul val de invazii și de sărăcie, poate cea mai cumplită cunoscută în istorie. N-a mai existat în Franța decît monarhia tot mai puternică și catolicismul ce recîștiga terenul pierdut acționînd asupra spiritelor descurajate. Înaltul cler, reprezentînd creștinismul politic, și-a însușit catedrala pentru a combate creștinismul doctrinar al preoților aparținînd diverselor ordine religioase, cu creștinismul uman al poporului. Datorită lui, catolicismul a beneficiat de pe urma loviturilor pe care i le dăduse Evul mediu. El a cîștigat acum faima de măreție estetică ce l-a făcut atît de atrăgător. El a fost pentru viitor acea doctrină îngrozitoare și blîndă, extrem de artistică, extrem de morală, diferită după cum se manifesta în Franța, în Italia, în Flandra, în Spania, în Germania, în Anglia, unică totuși prin dogmă și autoritate, în același timp teologică și populară, tradițională și spontană, universală și națională. Catolicismul a crezut — în adevăr el a crezut sincer — că a creat Occidentul secolului al XIII-lea după propria sa imagine. În realitate, Frcnța și Europa, stîrnite de viață, au creat catolicismul asemenea cu ceea ce erau.

« Varietatea formelor apare pretutindeni atît de uimitoare, atît de numercasă, încît călugărul este tentat să studieze mai mult sculpturile de marmcră decît cărțile și să mediteze mai mult asupra acelor chipuri decît asupra legii divine. . . » spunea sfîntul Bernard, anatemizînd de pe atunci țeapăna sculptură romană care împodo-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

bea primele biserici, combătînd în același timp spiritul comunal și condamnînd în Abelard spiritul Universităților. Catedrala nu este creștină decît pentru acei care nu simt că ce-i uman conține creștinismul și îl precede și îi supraviețuiește, după cum ea nu este anticreștină decît pentru acei care nu simt prin ce aspecte creștinismul rămîne uman.[1] *Catedrala este umană, și tradițională, și revoluționară, și profund opusă principiului autoritar și moralizator al acelui creștinism care se pretinde definitiv organizat, pentru a fi exprimat sub forma cea mai sensibilă și tradus în limbajul cel mai senzual, dogmele afirmînd regalitatea și spiritul pur. Ea reabilitează natura omului, natura lumii unde trăiește. Ea iubește omul pentru el însuși, slab și capabil de un curaj imens și-i descrie paradisul cu pomii, apele și norii pe care-i vede cînd înalță ochii sau ieșind în zilele de tîrg pe porțile orașului său cu legumele pline de pămînt și cu fructele ce i le dăruiesc livezile, și cu animalele domestice care îi împărtășesc destinul.*

Catedrala — arta ogivală în întregime — realizează un moment echilibrul între forțele populare virgine și monumentul metafizic căruia filosofia creștină îi pregătea cadrul de o mie sau o mie două sute de ani. Dar aceste forțe sfarmă un asemenea cadru, manifestîndu-se plenar. Zidarii ca și pictorii și sculptorii consacră împotriva Bisericii acceptarea formei lumești — neîncetat murind și renăscînd — de către spiritul și trupul nostru. Dorința populară atrage în mișcarea sa toată materia încremenită a prohibițiilor și formulelor unde aparatul teocratic pretindea să le închidă. Clerul, fără îndoială, impunea decoratorilor obligația — de altfel, cu foarte multă bucurie acceptată — de a respecta în redarea imaginilor o ierarhie riguroasă, o inflexibilă scriitură simbolică, el supraveghind executarea acestei dispoziții: « Numai arta aparține pictorului, hotărîrea, Părinților Bisericii »[2] *a decis conciliul de la Niceea. Conciliul de la Niceea nu știa că arta este totul și că hotărîrea administrativă este fără ea un vestmînt gol, pentru că în momentul cînd arta țîșnește din inimi înseamnă pasiunea, voința, suferința, religia, justiția, viața. Așadar ce importanță putea avea dacă edificiul o să fie crucea, dacă absida o să fie coroana de spini, iar corul capul lui Christos și văpaia vitraliilor lumina cerească și turnurile brațele care se roagă?*

---

[1] Pusă sub forma modernă, problema n-are sens. Se mai discută încă pentru a se ști dacă acei care construiau catedrala nu erau « anticlericali ». Cînd deci se va vrea să se înțeleagă că orice ascensiune a vieții înlăuntrul maselor sfarmă dogma de ieri, chiar cînd o celebrează? Francmasoni sau nu, n-are importanță. Pictorii și sculptorii Evului mediu nu sînt liber-cugetători. Sînt instincte libere. (n. aut.)

[2] Pentru tot ce privește raporturile exterioare ale simbolisticei creștine și ale artei catedralelor, a se consulta *L'art religieux du XIII-e siécle en France* de Emile Male. (n. aut.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Mulțimea în Evul mediu se exprima simbolic deoarece simbolul rezuma realitățile morale superioare, pe care ea nu le punea în discuție pentru a rămîne mai liberă să descopere realitățile ei spirituale și deoarece găsea în simbol un pretext inepuizabil ca să spună ceea ce o înăbușea. În Evul Mediu, simbolistica și teologia trăiau laolaltă cu viața, aceeași viață ca viața obișnuită, ele nu erau decît un element în simfonia formidabilă unde toate forțele timpului se regăseau pentru a-și răspunde și a se asocia. Corpul social, nepreocupîndu-se de a recunoaște elementele care îl alcătuiau, lăsa viața lui înflăcărată să-și organizeze spontan echilibrul și activitatea.

Se pare că din depărtare, de la înălțime, n-am putea să considerăm istoria unei rase de seamă decît prin caracterele ei generale care o denunță. Ea ne pare atunci că se reflectă plenar într-o operă particulară, ia — pentru a ne exprima astfel — o formă vizibilă, tangibilă, unde toate aventurile ei intelectuale și dureroase apar ca sublimate. Parcă n-ar fi trăit și sîngerat, n-ar fi făcut război și comerț, n-ar fi cultivat pămîntul și lucrat fierul, decît pentru a se naște o asemenea operă, ce conține, rezumă, exaltă viețile obscure și sentimentele neexprimate a miliardelor ei de viețuitori și morți. Și de atunci, de fiecare dată cînd evocăm spiritul unui popor, revine pe buze numele omului care îl reprezintă cel mai pregnant — firește în epoca cea mai hotărîtoare. Beethoven ne invocă Germania, Shakespeare Anglia, Michelangelo Italia, Cervantes Spania, Rubens Flandra, Rembrandt Țările de Jos. Cînd ne gîndim la Franța, șovăim. Montaigne este eroul inteligenței eterne, superior destinului popoarelor, limbajului lor, pasiunii lor. Pascal n-are bucuria divină care se avîntă cu sîngele poporului în gesturile lui, chiar cînd sînt gesturi de nedreptate sau de disperare. Lipsește celor care ne-au istorisit cel mai bine, Rablais, La Fontaine, Molière, acea pasiune mistică ce dăruiește eroism sufletului uman și face ca într-un singur om și într-un singur moment să se poată concentra în el și să rezume toate forțele vitale care, în acel moment, definesc în ochii noștri orientarea destinului uman și al lumii. Hugo își face patetică forța cu programe și predici. Ei bine ! catedrala are tot ce iubim la Hugo sau Pascal, tot ce regăsim în noi din Rabelais, Molière sau La Fontaine, tot ce, în Montaigne, domină timpurile și locurile. Dar catedrala înalță totul prin bolțile și turnurile sale într-un asemenea avînt liric, încît ea face mulțimea franceză să urce pînă la ideile supreme pe care cei mai mari dintre artiștii noștri nu le-au atins aproape niciodată.

Eroul francez este catedrala.

În românește de ALEXANDRU BACIU

Fotografiile: CATEDRALA din CHARTRES

Sculpturi din Portalul Regal

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

SAINT JOHN PERSE

Elogii

I

Cărnurile sfîrîie-n vînt, sosurile prind să dea clocot şi fumul suie drumurile goale şi îl ajunge pe cel care mergea.
Atunci visătorul cu obrajii murdari
se smulge
dintr-un vechi vis brăzdat de asprimi, de viclenii şi de străluciri,
şi ornat de sudori, spre mirosurile cărnii
coboară
ca o femeie ce-şi tîrăşte: veşmintele, lenjeria şi părul despletit.

II

Îndrăgisem un cal — era, cine? — mă privea drept în ochi de sub smocurile-i de păr.
Găurile vibrînde ale nărilor lui erau două lucruri frumoase la privit — cu-acele găuri vibrînd ce se umflă deasupra fiecărui ochi.
După fugă, asuda: şi-asta-nseamnă a luci! — şi lucitoare luni l-am presat pe spinare sub genunchii-mi de copil . . .
Îndrăgisem un cal — era, cine? — şi uneori (căci un cal ştie mai bine ce forţe ne laudă)
ridica spre zeii lui un cap trufaş: suflător, brăzdat de-un peţiol de nervuri.

III

Ritmurile orgoliului coboară muncelele roşii.
Broaşte ţestoase se rostogolesc pe poteci ca aştri bruni.
Radele au vis plin de capete de copii . . .

Fie un om cu ochi blînzi, care rîde,
tăcut care rîde sub aripa blîndă a sprîncenei, perfecţiune a zborului (şi din marginea nemişcată a genei se întoarce la lucrurile ce le-a văzut, luînd drumurile mării înşelătoare . . . şi din marginea nemişcată a genei ne-a făcut
mai mult de-o făgăduinţă de insule,
ca unul ce-l spune mai tînărului: « vei vedea ! »
Şi e cel ce se are bine cu stăpînul vasului.)

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

IV

Azur ! caii noştri sînt plini de-un ţipăt !

Mă trezesc, visînd la fructul negru al Anibei în cupa lui ciuntită şi cu negi . . . Ei bine ! crabii au devorat în întregime un copac cu fructe moi. Un altul e numai cicatrici, florile îi spărgeau, zemoase, pe trunchi. Iar un altul, nici nu-l poţi atinge cu mîna, cum ai lua martor, fără să nu plouă pe dată cu muşte, culori !. . . Furnicile fug în toate sensurile. Femei înde ele rîd singure prin floarea-crucii, aceste flori galbene-pătate cu-negru-purpuriu şi bune-n bolile de pîntec la cornute . . . Şi sexul miroase frumos. Sudoarea-şi taie drum de răcoare. Un om singur şi-ar pune nasu-n îndoitura braţului. Malurile acestea se umflă, se surpă, sub droaia de insecte în stranii nunţi. Vîsla a-nmugurit în mîna vîslaşului. Un cîine viu la vîrful cîrligului e cea mai bună nadă pentru rechin . . .

— Mă trezesc visînd la fructul negru al Anibei; la flori în mănunchi la subsuoara frunzelor.

V

. . . Ci apele acestea liniştite sînt de lapte
şi tot ce se varsă-n sihăstriile moi ale dimineţii.

Puntea spălată, înaintea zilei, cu-o apă ce-n somn pare un amestec al zorilor, face o frumoasă poveste despre cer. Şi copilăria de farmec a zilei, prin bolta-mpletită a corturilor strînse, coboară pînă-n cîntecul meu.

Copilărie, dragostea mea, era numai atît ? . . .

Copilărie, dragostea mea . . . acel inel dublu al ochiului şi uşurinţa de a iubi . . .
E atît de liniştit şi-apoi atît de cald,
atît de la fel, totodată,
că-i de-a dreptul ciudat să te afli acolo, cu mîinile în unda uşoară a zilei . . .

Copilărie, dragostea mea ! nu-i decît să cedezi . . . Şi am spus-o, atunci ? nu mai vreau aceste rufe
mişcate în incurabil, la sihăstriile verzi ale zilei . . . Şi am spus-o, atunci ? nu-i decît să slujeşti
ca de funie veche . . . Şi această inimă, şi această inimă, acolo ! să se tîrască pe punţi, mai supusă şi mai sălbatică, mai slăbită ca o mătură roasă,
de corabie . . .

VI

Şi alţii, la rîndul lor, urcă pe punte
şi eu mă rog să mi se întindă pînza . . . cît de această lanternă, puteţi s-o stingeţi . . .
Copilărie, dragostea mea ! e dimineaţa, cînd lucruri gingaşe care imploră, ca sila de a cînta,
gingaşe ca sfiala care tremură pe buze, lucruri spuse pieziş,
o, gingaşe, şi care imploră, ca vocea, între toate mai gingaşă a bărbatului cînd se-ndură să-şi plece sufletul aspru spre cea care se pleacă . . .
Şi acum vă întreb, nu e oare dimineaţa . . . o uşurinţă a suflării
şi copilăria năvalnică a zilei, gingaşă ca un cînt ce subţiază ochii ?

VII

O fîşie de cer albăstrind pe versantul unghiei noastre. Ziua va fi caldă unde focul se înteţeşte. Iată lucrurile cum vor sta:
un ţîrîit pe genunile sîngerii, hăul bătut de bourii bucuriei (o, bucurie, de explicat doar prin lumină !) Şi bolnavul, în larg, va stărui
să oprească vaporul, ca să se caute.
Şi mare răgaz, deodată, pe punte, iureşele tăcerii lovindu-ne frunţile . . .
O pasăre venită în urma noastră, zborul o poartă peste creştete, ocoleşte catargul, trece, arătîndu-şi picioarele roz de porumbel, sălbatic ca un Cambyse şi blînd ca un Assuerus . . . Şi călătorul cel mai tînăr, stînd pe marginea balustradei: « Aş vrea să vă vorbesc despre izvoare sub mări . . . » (e rugat să povestească)
— Între timp vaporul face o umbră verde-albastră; liniştită, strălimpede, saturată de glucoza unde pasc
în stoluri suple şi şerpuind
peştii care se duc precum tema de-a lungul cîntului.

. . . Iar eu, plin de sănătate, văd acestea, m-apropii
de bolnav, i le spun:
şi el iată că mă urăşte

VIII

Negustorului, porticul spre mare; şi-acoperişul, făcătorului de-almanahuri ! . . . Dar pentru un altul, vasul cu pînze în fundul micilor golfuri de vin negru, şi-acest miros ! şi-acest miros lacom al lemnului uscat, ce te duce cu gîndul la petele din Soare, la astronomi, la moarte . . .

— Acest vas e-al nostru şi copilăria mea n-are sfîrşit.
Am văzut mulţi peşti, mă-nvăţau să-i numesc. Am văzut şi-alte lucruri, din cele ce se văd doar în Larg; şi altele ce sînt moarte; şi altele care-nşeală . . . Şi nici
păunii lui Solomon, nici floarea pictată pe eşarfa Raşilor[1] *, nici pisica-tigru, hrănită de Montezuma cu carne omenească, sub ochii zeilor de aramă,*
nu-ntrec în culori
acest peşte stufos, tras pe bord ca s-o amuze pe mama care-i tînără şi care cască.

. . . Copaci putrezeau în fundul micilor golfuri de vin negru.

IX

. . . Oh isprăviţi ! De mai vorbiţi
de acostare, să se ştie
mă arunc uite-acolo, sub ochii voştri.

Vela spune un cuvînt sec, şi recade. Ce ne facem ?
Cîinele sare-n apă şi înconjură Arca.
Să cedăm ! precum scota.

. . . Întreg lăuntrul apei se gîndeşte în linişte la ţările pînzei.
Plecaţi, o frumoasă poveste se pregăteşte,
— o, spondeu al tăcerii întins pe silabele sale lungi !

. . . Şi eu care vă vorbeam, eu nu ştiu nimic, nici atît de puternic, nici atît de deschis

---

[1] În original *Ras*, prinţi etiopieni, marii şefi feudali din această ţară.

@Asociatia Ziaristilor Independenti din Romania

decît de-a latul corăbiei, ciliată de terţarolă şi străbătîndu-ne, limita noastră, marea velă arţăgoasă şi de culoarea creierului.

. . . Fapte, sărbători ale frunţii, şi sărbători ale cefei ! . . .
şi aceste strigăte, şi aceste linişti ! şi aceste noutăţi în drumeţie şi aceste vestiri prin maree, o libraţii ale zilei ! . . . şi prezenţa velei, mare suflet strîmtorat, vela stranie, acolo, şi caldă, dezvăluindu-se ca prezenţa unui obraz . . . O,
suflări ! . . . Cu-adevărat trăiesc în pieptul unui zeu.

X

Pentru o debarcare de boi şi de catîri,
sînt daţi la apă, peste bord, aceşti zei turnaţi în aur şi frecaţi cu răşină.
Apa îi laudă ! tresaltă !
şi noi i-aşteptăm pe chei, cu săbii ridicate ca nişte facle, şi ochii ni-i ţinem pe steaua acestor frunţi — fiind acolo un întreg popor despuiat, îmbrăcat în luciul lui, şi sobru.

XI

Ca talaze puternice
sînt scoase, din magazine, enorme foi suple de metal: uscate, foşnitoare şi care varsă, captat, un întreg versant de cer.
Ca să priveşti, te tragi la umbră. Altfel nu-i chip.
Oraşul stă galben de ranchiună. Soarele aruncă în dane o gîlceavă de tunete. Un vas cu grăsimi curge-n capătul străzii
Zgrunţuroase, ce la celălalt, în pantă, se mai îmbună printre praful mormintelor. (Căci acolo e Cimitirul, domnind atît de sus, pe coasta de piatră ponce: găurit de încăperi, plantat cu arbori ca spinări de cazuari.)

XII

Avem preoţi, var.
Văd arzînd focul unei tabere de Sudori . . .

— Răpuşii de cataclism, ca dobitoace jupuite,
în aceste cutii de zinc ce le poartă Notabilii şi se-ntorc de la Primărie pe stradamare baratǎ de apă verde (oh, prapuri încreţiţi ca spinări de omizi, şi-o cernită copilărie atîrnată de franjuri auriţi !)
sînt puşi grămadă, o clipă, în locu-nvelit al Pieţii:
unde stînd în picioare
şi viu
şi încins c-un sac vechi mirosind a orez, un negru al cărui păr e de lînă de oaie neagră se înalţă ca un profet ce va să strige-ntr-o scoică — pe cînd cerul cu nori mărunţi prevesteşte pentru desearǎ un alt cutremur de pămînt.

XIII

Capul de peşte rînjeşte
între ţîţele pisicii vlăguite care se umflă — verzi sau mov ? — Blana, culoarea solzilor, e jalnică, lipeşte,
ca şuviţa pe care-o suge o prea bătrînă fetiţă osoasă, cu mîini albe de lepră.
Căţeaua roz tîrăşte, în nasul săracului, o cărnărie de mamele. Şi femeia ce vinde dulciuri

se apără
de viespile-al căror zbor e ca-nţepăturile zilei pe spinarea mării. Un copil vede acestea
atît de frumos
încît nu-şi poate-nchide degetele . . . Dar nuca de cocos ce-a fost suptă şi aruncată acolo, cap orb care strigă desprins de trup,
abate de la ţeava de scurgere a corăbiei
splendoarea apelor purpurii şi placate de grăsimi şi de urine, unde săpunul urzeşte ca nişte pînze de paianjen.

●

Pe şoseaua de cornalină, o fată îmbrăcată ca un rege al Lydiei.

XIV

Liniştit merge seva şi se varsă la malurile înguste ale frunzei.
Iată un cer de pai unde s-arunci, o, s-arunci, din răsputeri, torţa !
Eu unul, eu m-am retras,
O, prieteni ! unde sînteţi voi pe care nu vă cunosc ? . . . Nu vedeţi şi acestea ? . . . vechi porturi clipocind, frumoase ape de-aramă moale unde amiaza mărunţitoare de ţimbale îşi sapă arşiţa fîntînii . . . Este ora

cînd prin oraşele supraîncălzite, în fund de curţi lipicioase sub bolţi de viţă reci, apa curge în bazinele închise pîngărită
de trandafirii verzi ai amiezii . . . şi apa goală e ca miezul unui vis, şi Visătorul e acolo, culcat, şi în plafon îşi ţine ochiul auriu care se războieşte . . .
Şi copilul ce se întoarce de la şcoala Preoţilor, drăgăstos mergînd în lungul dragostei Zidurilor ce miros' a pîine caldă, vede în capul străzii unde se-ntoarce
marea, pustie, mai zgomotoasă ca o vînzare de peşte. Şi butoaiele de zahăr curg, pe Cheiurile de marcasită pictate, în mari crînguri, de petrol,
şi negri purtători de animale jupuite îngenunchiază la faianţele Măcelăriilor Model, descărcînd o povară de os şi de istov,
şi în mijlocul Halei de bronz, înalt lăcaş mîniat unde spînzură peştii şi pe care-l auzi cîntînd din frunza-i de fier, un om spîn, în stambă galbenă, dă un ţipăt: sînt Dumnezeu; şi alţii: e nebun !
iar un altul cuprins de-o sete de a ucide porneşte spre Castelul de Apă cu trei boabe de otravă: roz, verde şi indigo.

Eu unul, eu m-am retras.

XV

Copilărie, dragostea mea, îmi fu dragă şi seara: e ora ieşirii.
Bonele au intrat în corolele rochiilor . . . şi lipiţi de jaluzele, sub tresele noastre lucii, am văzut cum netede, cum goale ridicau în vîrf de braţe inelul moale al rochiei.
Mamele noastre vor coborî parfumate cu l'herbe-à-Madame-Lalie . . . Gîtul îl au frumos. Mergi spre ele şi anunţă: Mama mea e cea mai frumoasă ! — Chiar aud
pînzele ei scrobite
ce tîrăsc prin odăi un dulce zvon de furtună . . . Şi Casa ! şi Casa ? . . . se iese !
Chiar bătrînul mi-ar pizmui o pereche de hîrîitoare —
şi că ştiu suna din mîini ca o liană cu boabe, ghilandina sau mucuna [1].

[1] În original *guilandine* şi *mucune*. Plante şi arbuşti din familia leguminoaselor, zona tropicală.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Cei ce sînt vechi în ținut trag un scaun în curte, beau punciuri de culoarea puroiului.

XVI

. . . Cei ce sînt vechi în ținut s-au sculat iarăși primii
să împingă oblonul și să privească cerul, marea ce-și schimbă fața și insulele, zicînd: va fi ziua frumoasă, judecînd după auroră.

Îndată e ziuă ! și tabla pe-acoperișuri se aprinde-n neliniști, și rada e pradă larmei, și cerul însufleţirii, iar Povestitorul începe veghea !

Marea, între insule, stă roșie de desfrîu; plăcerea-i e subiect de discuție, s-ar fi dat pentru cîteva brățări de aramă !

Copii fug spre țărmuri ! cai fug spre țărmuri ! . . . un milion de copii purtîndu-și genele ca umbrele . . . și-notătorul

are un picior în apă caldă dar celălalt i-e prins de-un val rece; și gonfrenele [1]*, ramia* [2]*,*
acalifa [3] *cu flori verzi și urzicile pilea ce sînt barba vechilor ziduri*
înnebunesc pe acoperișuri, în margini de burlane,

căci un vînt, cel mai rece din an, se ridică pe fîntînile din insule-n albăstriri,
și venind rostogol pîn-la stîncile-acestea joase, casele noastre, curge-n sînul bătrînului
prin portul de pînză pînă la locul plin de coamă dintre cele două sfîrcuri.

Și ziua a început, lumea nu-i așa bătrînă
ca să nu izbucnească deodată-n rîs . . .

•

E clipa cînd aroma de cafea urcă scara.

XVII

« Cînd vei fi isprăvit de pieptănat, voi fi isprăvit de-a te urî ».
Copilul vrea să stea, cînd îl piepteni, în pragul ușii.
« Nu-mi trage părul atît de tare. Destul și așa că trebuiește să fiu atins. Cînd vei fi isprăvit, te voi fi urît ».
Între timp cuminţenia zilei ia forma unui copac
și copacul în clătinare
care pierde cîteva păsări
prin lagunele cerului descojește un verde atît de fraged cum mai vezi doar la ploșnițele de apă.
« Nu-mi trage părul așa departe . . . »

XVIII

Și-acum mă lăsați, merg singur.
Voi ieși căci am treabă: o insectă mă așteaptă ca să tratăm. Îmi voi face o sărbătoare din marele ochi în fațete: unghiular, neprevăzut, precum fructul chiparosului.
Ori am o alianță cu pietrele străbătute de vine-albastre: și la fel mă lăsați, așezat, în tovărășia genunchilor mei.

1908 — În românește de AUREL RĂU

[1] Plantă din familia amarantaceelor (ca și știrul)
[2] Uritaceea textilă
[3] Gen de euforbiacee, cuprinzînd arbuști și ierburi ornamentale din zonele tropicale.

P A U L E L U A R D

Noaptea din urmă

VI

Eu m-am născut în umbra unei cumplite zile
M-am hrănit am visat m-am jenat sau am rîs
Am trăit ca o umbră
Dar soarele-am știut să-l cînt
Soarele-ntreg acela ce respiră
În fiecare piept și-n toate privirile
Stropul de candoare ce scînteiază după plîns.

Libertate

Pe caietul meu de școlar
Pe-ntîia bancă pe copaci
Pe nisip pe zăpadă
Scriu numele tău

Pe paginile răscitite
Pe toate paginile goale
Pe piatră sînge sau cenușe
Scriu numele tău

Pe chipurile aurite
Pe scutul celor care luptă
Pe-a regilor coroană
Scriu numele tău

©Asociatia Ziaristilor Independenti din Romania

Pe junglă pe pustiuri
Pe cuiburi pe grozame
Pe lacrima copilăriei
Scriu numele tău

Pe vraja nopţii
Pe alba pîine a zilei
Pe anotimpuri logodite
Scriu numele tău

Pe fîşiile mele de-azur
Pe iazul soare muced
Pe lacul lună vie
Scriu numele tău

Pe cîmp şi pe zare
Pe aripi de păsări
Pe-a umbrelor moară
Scriu numele tău

Pe zori ce palpită
Pe mări pe corăbii
Pe stînca nebună
Scriu numele tău

Pe spume de nouri
Pe-a furtunii sudoare
Pe ploaia cea deasă
Scriu numele tău

Pe formele lucii
Pe svonul culorii
Pe-ntreg adevărul
Scriu numele tău

Pe treaza potecă
Pe drumuri aiurea
Pe pieţele pline
Scriu numele tău

Pe lampa ce s-aprinde
Pe lampa ce se stinge
Pe case-mpreunate
Scriu numele tău

Pe fructul rupt în două
Al camerii şi-oglinzii
Pe patul scoică goală
Scriu numele tău

Pe cîinele-mi lacom şi tandru
Şi pe urechile-i ciulite
Pe laba lui stîngace
Scriu numele tău

Pe tocul uşii mele
Pe-obiectele mărunte
Pe focul binecuvîntat
Scriu numele tău

Pe dragostea-mplinită
Pe fruntea celor dragi
Pe mîna care ţi se-ntinde
Scriu numele tău

Pe geamul licărind surprize
Pe buzele ce iau aminte
Mai presus de tăcere
Scriu numele tău

Pe negrele-mi refugii
Pe farfurile-mi sfărîmate
Pe zidul plictiselii
Scriu numele tău

Pe-absenţa nedorită
Pe oarba-nsingurare
Pe treptele morţii
Scriu numele tău

Pe-ntoarcerea la viaţă
Pe riscul ce-a trecut
Pe speranţa uitată
Scriu numele tău

Şi prin puterea unei vorbe-ncep
Viaţa înc-o-dată
Eu m-am născut spre-a te cunoaşte
Să-ţi spun pe nume

Libertate !

@Asociația Zieristilor Independenți din România

Moartea, dragostea, viața

Speram să sfarm adîncul să-nfrîng imensitatea
Doar cu durerea surdă surpîndu-mă în mine
În temnița mea oarbă cu porți nicicînd deschise
M-am așternut ca mortul ce s-a deprins să moară
Punîndu-și calm cununa neantului pe frunte
Eu m-am culcat pe unda absurdă a otrăvii
Sorbită-n miez de noapte de dragostea cenușii
Mai vie decît viața-mi părea singurătatea

Voiam să dezbin viața
Și moartea s-o împart cu moartea
Inima golului s-o dărui și golul vieții înapoi
Să piară să se șteargă totul și geam și abur împreună
Nimic să nu rămînă teafăr nici înainte nici în urmă
Dădusem sloiul la o parte din mîinile care se strîng
Cumplita osatură a iernii
Din falsul jurămînt

Dar ai venit și focul din spuză-a tresărit
Răpusă-i umbra frigul e-nstelat
Cu aura trupului tău
Pămîntul s-a încununat eu însumi pluteam
Tu ai venit singurătatea-i moartă
Aveam o călăuză pe pămînt știam
Să merg într-un avînt nemărginit
Flămînd de spații timpii cucerind

Veneam spre tine veneam spre lumină
Avea un trup viața speranța trup avea
Și somnul plin de vise blînd șiroia și noaptea
Privea spre zori cu ochii încrederii curate
Brațele tale raze prin cețuri mă chemau
Ți-era petală gura sub roua dimineții
Odihna cea mai sfîntă lua locul oboselii
Iubeam iubirea noastră ca-n clipele dintîi

Cîmpiile-s arate uzinele sînt jerbe de lumini
Grîul își face cuibul într-un vîrtej de aur

Culesul secerișul au martori fără număr
Nimic nu este simplu și nici ciudat nu pare
Vibrează marea-n ochii azurului și-ai nopții
Pădurea dă copacilor tărie
Pereții caselor încep să își vorbească
Și drumuri limpezi se încrucișează

Oamenii-s născuți ca să se-asculte
Să se-nțeleagă și să se iubească
Copiii lor vor fi părinții altor oameni
Și-mpresurînd pămîntul
Vor zămisli de-a pururi oameni
Natura țara lor
A tuturor oamenilor
A tuturor timpurilor

Fără vîrstă

Mîini cuprinse de mîinile noastre
Buze aprinse de buzele noastre
Miresmele florale nenuntite
Ca roua sîngelui ivite
Cu noi respiră prisma
Lumină-a revărsatului de zori
Regină-n vîrful firelor de iarbă
În piscul verde-al muntelui înzepezit
Al coamelor de valuri al dunei de nisip
Al ceasului candorii ce stăruie încă
Dincolo de toate peșterile
Dincolo de noi înșine

Curaj

Parisului i-e frig și foame
Parisul nu-și mai coace castanele pe străzi
Parisul se-nveșmîntă în strae de bătrînă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Parisul doarme-n picioare sufocat în metro
Mai multă-amărăciune apasă pe sărmani
Şi-nţelepciunea, nebunia
Parisului cel oropsit
E aerul proaspăt e focul
E frumuseţea bunătatea
Flămînzilor săi muncitori
Să nu strigi ajutor Paris
Eşti viu de-o viaţă fără seamăn
Şi dincolo de goliciunea
Şi de paloarea istovirii
Tu porţi în ochi întreagă omenia
Paris oraşul meu drag
Ca acul de fin puternic ca o spadă
Ingenuu şi savant
Nu suferi nedreptatea
Dezordinea ta trecătoare
Tu care te vei dezrobi Paris
Paris vibrînd în slăvi ca steaua
Speranţa noastră fără moarte
Tu biruindu-ţi oboseala smîrcul
Curaj prieteni înainte
Noi cei ce fără căşti purcedem
Fără mînuşi şi cisme noi oamenii de rînd
O flacără arde în vinele noastre
Lumina noastră se-nteţeşte
Cei mai buni dintre noi au murit pentru noi
Sîngele lor se-ntoarce în inima noastră
Şi iată iarăşi dimineaţa o dimineaţă-n Paris
Sînt zorii libertăţii
Văzduhul unei primăveri ce renaşte
Cînd oarba forţă-a fost înfrîntă
Vrăjmaşii noştri aceşti sclavi
De-au înţeles
De sînt în stare să-nţeleagă
Se vor topi.

In româneşte de VASILE NICOLESCU

omagii

RAINER MARIA RILKE

Scrisori din Paris

Către Clara Rilke

Meudon-Val-Fleury (Seine et Oise), 3 mai 1906.

. . . În grădina noastră nu sînt privighetori; abia dacă se aude cînt de păsărele. Fără îndoială, din cauza vînătorilor, care trec prin apropiere în fiecare duminică; dar uneori, noaptea, mă deştept ca la o chemare, de undeva din vale. Vocea aceea dulce, care nu încetează să se înalţe, din tot sufletul; asemănătoare unei fiinţe vii, prefăcută în glas, fiinţă al cărei chip şi gest, mîini şi obraz, ar fi devenit deodată glas, marele glas al nopţii care imploră. Singurătatea l-a purtat pînă la fereastra mea, de foarte departe, iar auzul meu l-a perceput şi l-a atras încet în cameră şi, pe deasupra patului, în mine însumi. Ieri am descoperit toate privighetorile, pe un vînticel de noapte, sub un cer acoperit, am trecut pe lîngă ele ba nu, prin mijlocul lor, străbătînd parcă o ceată de îngeri cîntăreţi, care nu se dădea la o parte decît pentru a mă lăsa să trec, închizîndu-se la loc după trecerea mea. Aşa s-a făcut că le-am auzit de aproape de tot. (Mă dusesem să iau cina în oraş, cu ocazia trecerii lor, cu nişte prieteni ai lui Von der Heydt, ai lui Elberfeld şi mă întorsesem la Val-Fleury cu trenul de ora zece.) Atunci le-am întîlnit: în toate parcurile bătrîne şi părăsite: în parcul cu castelul ale cărui ziduri se prăbuşesc încetul cu încetul ca şi cum Timpul şi-ar îndrepta loviturile chiar asupra lor, în parcul tăiat în două de calea ferată, asemenea unui fruct care s-a spart căzînd jos şi-şi arată miezul ofilit şi gălbui; puţin mai

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

departe, în frunzișul des din alt colț de parc, și mai departe, și mai sus, în grădinile ferecate de la *Orangerie*. Iar din partea cealaltă, chemarea s-a făcut auzită deodată, pe deasupra zidurilor vechii primării și, pe neașteptate, lîngă mine, într-o grădiniță, deasă, plină de tufe de liliac, izbucni, atît de deslușită și în același timp atît de intim legată de urzeala acestei grădini care-și ținea suflarea în noaptea limpede, încît părea că se distinge chipul păsării ca într-o bucată de dantelă, țesută cu aceleași fire care alcătuiesc florile și belșugul de vegetație. Era un zvon mare ce stăpînea toate gîndurile din mine, dimprejurul meu și tot sîngele meu; era asemeni unui Buddha, glăsuind atît de mare, atît de imperios, atît de superior, nesuferind nici o contrazicere pînă la acea limită extremă a vocii cînd redevine tăcere, vibrînd cu aceeași plenitudine și aceeași intensă regularitate ca și tăcerea atunci cînd este foarte adîncă și cînd o auzim. . .

Către Clara Rilke

strada Cassette, 29, Paris VI,
13 mai 1906 (orele 9 dimineața).

. . . Camera mea e mică, dar nu prea tare. . . , fără mult aer, dar nu înăbușitoare, plină de lucruri vechi, dar care nu mă copleșesc cu amintirile lor. Peste drum, aproape de cer, iată arborii mînăstirii; jos, un zid vechi de grădină, acoperit, vai! cu afișe: un negru care-și arată dinții, e vorba de o cremă de ghete; alături, Beethoven și Berlioz, artiștii independenți, în galben spălăcit; « Bernot, sfîrșit de sezon, reduceri importante, » în negru și, albastru pe cenușiu închis, *Palas-Hôtel* de la Lucerna. Dar deasupra, există o veche bordură de zid în formă de boltă, calcinată și pălită de soare, pînă la ultima muchie, care se usucă totdeauna repede, cenușiu închis în partea sa scobită și acoperită pe alocuri de o substanță verde, vie, șiroindă. Mai sus, castanii, foarte bătrîni, își întind mîinile mari și mai sus încă, și mai sus, la stînga, colțul unei nave de biserică, fără catarg, înfiptă în cer ca o epavă în mare. Iar deasupra, în fundal și de toate părțile: Parisul, lumină și mătase, pălind odată pentru totdeauna, pînă în cerurile și în apele sale, pînă în inima florilor, de către soarele prea puternic al regilor săi. Parisul, în mai, cu fetele în alb, traversînd mulțimea pentru a merge la prima comuniune, aureolate de văluri, ca niște mici stele, sigure de drumul lor și de inimile pentru care au răsărit, strălucesc și gravitează. Mă gîndesc la Malte Laurids Brigge căruia toate acestea i-ar fi plăcut ca și mie, dacă ar fi supraviețuit cumplitei sale suferințe. . .

Contesei Manon zu Solms-Laubach

strada Cassette, 29, Paris VI
20 iunie 1907.

. . . De altfel, să nu regretați prea mult faptul că în întîlnirile noastre încă n-a venit rîndul Parisului; e ceva aparte, ceva care nu-ți îngăduie nici un locșor pentru altceva. Orașul ăsta e gelos; cînd trăiești gîndindu-te la alt oraș (și Napoli nu poate fi uitat de la o noapte la alta), el e în stare să-ți pricinuiască toate necazurile cu putință. Aș putea să vă spun multe în această privință. Dar la ce bun să vă mai plictisesc? Mai bine să vă repet că tot ceea ce am spus vreodată despre Paris a rămas adevărat. Vă veți da seama, cînd veți veni aici, că viața n-a devenit nicăieri atît de reală, atît de sinceră în toate manifestările ei, cele mai bune ca și cele mai frămîntate. (Nu îndrăznesc să spun cele mai rele, în fața acestei plenitudini de apariții și evenimente, dintre care nici unul — mi se pare — n-ar trebui să lipsească din ansamblu.) După cum munții și prăpăstiile, fluviile și seceta, ogoarele nedesțelenite și cele mănoase alcătuiesc un tot pe care-l acceptăm și-l iubim — tot astfel se făurește aici un peisaj al umanului; deasupra acestui oraș se desfășoară cerul, adevăratul cer, în toată imensitatea sa: la fel ca deasupra mării.

În românește de SANDA RÂPEANU

RUBEN DARÍO

Nevoia de Paris

După ce ai locuit la Paris cîtva timp, te convingi că, orice ai face, nu mai poți trăi fără el. Cînd te afli în afara Parisului începi să te simți bolnav de Paris. La fiecare pas te lovești de lucruri care îți aduc în minte o sumedenie de amintiri din ambianța fermecătoare a Parisului, și te cuprinde o nostalgie care te smulge de oriunde te-ai afla ca să te readucă la Paris în cea mai mare grabă. E un fel de vrăjitorie în orașul dumnezeesc și infernal care te îmbie necontenit și nu-ți mai dă drumul să pleci. Ai da orice ca să te poți întoarce la Paris, în atmosfera pariziană.

Bătrînul înfloritor de altădată care-și azvîrlea în văzduh cîntecele, lăsîndu-le să zburde prin Paris ca niște vrăbii, cînta:

Ris et chante, chante et ris;
Prends tes gants et cours le monde;
Mais, la bourse vide ou ronde,
Reviens dans ton Paris;
Ah! reviens, ah! reviens, Jean de Paris.

Da, Béranger avea dreptate. Pentru adevăratul parizian, născut la Paris, n-are prea multă importanță dacă are buzunarul plin ori gol. Omul obișnuit n-o să înțeleagă aceasta. Parizianul născut la Paris știe să se descurce cu puțin. Știe că marele oraș, pe care a ajuns să-l cunoască bine și să-l îndrăgească cu adevărat, îl învață arta de a se folosi, cu aceeași satisfacție, de un franc sau de un ludovic,

Toujours, dit la chronique ancienne,
Jean sur son grand sabre a sauté,
Quand de leur ville avec la sienne
Des sots comparaient la beauté,
Proclamant sur son âme,

@Asociatia Ziaristilor Independenti din Romania

En prose ainsi qu'en vers.
Les tours de Notre-Dame
Centre de l'Univers.

Parizianul născut la Paris, ca Jean de Paris, a cărui cronică a fost tradusă sau mai bine zis modernizată de Jean Moréas, care suferă bucuros de « parizită», n-are seamăn pe lume. I s-ar putea găsi ceva pe măsură doar întorcîndu-ne mult în trecut, la vechea Atenă sau la vechea Romă, şi aceasta nu fără oarecare condescendenţă, şi fiindcă nu poate fi vorba de gelozie faţă de oraşe moarte.

Dar Londra, Viena, Berlinul şi Roma de astăzi nu pot sta nicicum pe acelaşi plan cu Parisul. Zicala după care « cine n-a văzut Sevilla, a pierdut o minune a lumii », ori « să vezi mai întîi Napoli şi-apoi poţi muri împăcat » nu pot decît să stîrnească un uşor zîmbet pe buzele unui adevărat parizian născut la Paris.

Fiţi siguri că Anatole France la Buenos Aires, Charcot la pol sau Voltaire în infern nu se gîndesc decît la Parisul lor. Şi tot ce fac e pentru a fi răsplătiţi cu un zîmbet al zeiţei lor tutelare. Oraşul împodobit cu turnuri este idealul acţiunilor şi gîndurilor care-i frămîntă. Căci gîndul permanent al parizianului care pleacă din Paris e să se întoarcă cît mai repede şi să povestească alor săi ce-a făcut şi ce-a văzut. De altfel, parizianul care pleacă deseori din Paris nu e prea uşor de întîlnit, căci de fapt veritabilul parizian, cel născut la Paris, nu pleacă din oraş decît pentru « villegiature ». Pe vremea celui de al doilea imperiu se spunea că nu se îndepărtează de zona marilor bulevarde şi că niciodată nu trecuse pe malul stîng al Senei. . .

Parizianul nu e colonizator, nici emigrant. Nu se transplantează şi nu se desrădăcinează. Nu-i pasă de restul lumii. Francezul în general, şi parizianul născut la Paris în special ignorează geografia. Abia acum în vremea din urmă, a început să mai afle cîte ceva despre alte locuri, şi Buenos Aires figurează în textul lecţiilor lui de geografie, aşa că putem să fim bucuroşi de această atenţie. . .

Ris et chante, chante et ris;
Prend tes gants et cours le monde;
Mais, la bourse vide ou ronde,
Reviens dans ton Paris;
Ah ! reviens, ah ! reviens, Jean de Paris.

Şi acest cîntec al lui Béranger, mi-a venit în minte astăzi, cînd trebuie să părăsesc iar Parisul, cu toate că eu nu mă număr printre aceia care posedă titluri suficiente ca să aspir la numele de parizian adevărat.

Parisul îţi pătrunde în sînge, în suflet, devine o necesitate. Simţi nevoia să te afli din nou sub cerul său, care nu e pur şi cristalin ca cerul din Italia sau Spania, pe străzile sale zgomotoase şi înflorate, pe care se revarsă un val parizian tulburător şi mîngîietor totodată, în muzeele şi în grădinile sale, în teatrele şi în restaurantele sale, prin mulţimea cosmopolită în amestecul limbilor ca într-un nou turn Babel, printre feţele încîntate ale străinilor în trecere şi ale celor stabiliţi la Paris, dar mai ales să contempli acea pasăre fermecător de dulce, acea surîzătoare floare a dansului, chipul dragostei în care sălăşluiesc cele şapte păcate şi o mie de farmece, care se cheamă pariziancă.

S-ar zice că ai vrea uneori să lipseşti cîtva timp din oraş ca să încerci bucuria întoarcerii. Jean de Paris rîde şi cîntă, cîntă şi rîde, îşi ia mănuşile şi cutreieră lumea; dar cu sau fără bani, se întoarce totdeauna la Paris.

În româneşte de ANDREI IONESCU

ERNST ROBERT CURTIUS

Ideea franceză de civilizaţie

. . . Există, pe pămîntul Franţei, locuri unde palpită misterul eternităţii. Mă gîndesc la trista landă din Carnac în Bretagne, unde stînci gigante se ivesc domol din pămînt, virgine de orice atingere umană, părînd că schiţează prin alinierea lor, ca un presentiment al legii şi al numărului. Dar mai puternică, poate, este impresia care-l aşteaptă pe călător, printre colinele şi păşunile din Périgord. Acolo, în valea sinuoasă şi primitoare a Vézère-ului, se îngrămădesc martorii cei mai grandioşi ai preistoriei. Nici o faleză care să nu poarte pe flancul ei cenuşiu, golul căscat şi sumbru al unei caverne şi dacă pătrundem într-unul din acele culoare întortochiate ajungem la una din fiarele magice ale epocii de piatră, pe care săpăturile din secolul al XIX-lea le-au scos la iveală. Grotele preistorice din Eyzies întorc privirea vizitatorului cu mii de secole în urmă. Gîndirea se cufundă înfiorată în perspectivele nelimitate ale trecutului şi viitorului. Îţi spui că acei menhiri şi faleze vor fi încă în picioare atunci cînd splendoarea Parisului şi veşnicia Romei vor fi fost înghiţite de mult în pămînt. Natura supravieţuieşte omului. Dar ce măreţie, ce demnitate capătă atunci urma schiţată de mîna sau spiritul omului în timpul trecerii sale pe Pămînt ! Piatra şlefuită pe care o ţii în mînă poartă semnul lui Prometeu. Ea mărturiseşte despre destinul speciei noastre. Toporul de silex, imaginea gravată a unui ren, emană din acelaşi geniu care a înălţat spre cer piramidele de pe Valea Nilului şi friza Partenonului, catedralele gotice şi marile furnale din Westfalia. În toate operele oamenilor, de-a lungul spaţiului şi timpului, se dezvăluie o putere creatoare totdeauna identică cu ea însăşi. Ea e aceea care a fundat imperiul oamenilor în cursul unei lupte înverşunate cu elementele naturii. Constructorul de maşini, aviatorul care străbate oceanele, nu fac decît să continue astăzi lupta purtată contra mamutului de omul cavernelor. Vînători şi păstori, ţărani şi întemeietori de cetăţi, inventatori, ingineri, exploratori, artişti, poeţi — toţi lucrează laolaltă ca să menţină preeminenţa speciei umane. Toţi acei care au adus acestei opere măreţe, contribuţia forţelor şi curajului lor, sînt verigi ale aceluiaşi lanţ, slujitori ai aceleeaşi gîndiri. Puţin numeroşi sînt acei al căror nume se înscrie în analele istoriei. Dar onorîndu-i, onorăm prin ei pe toţi anonimii care ne-au înălţat pe umerii lor.

Da, sînt gînduri ce ni le inspiră aceste locuri şi hieroglifele prin care se exprimă istoria primitivă a umanităţii. Şi cînd, ieşind din grotele de la Font-de-Gaume sau de la Laugerie-Basse, paşii ne duc în sătucul Eyzies, şi cînd în faţa monumentului care cinsteşte morţii din război, ochii descifrează inscripţia: *Tu-*

@Asociaţia Ziariştilor Independenti din România

turor acelora care au murit pentru civilizaţie — atunci cuvîntul « civilizaţie » capătă o rezonanţă, o demnitate şi o măreţie sfîntă pe care nu i-o bănuiam.

În Germania, nu vom găsi cuvîntul « cultură » pe nici unul din monumentele închinate morţilor. Poporul nostru nu înţelege acest cuvînt. Nu izbutim să-l germanizăm. E un termen savant. Nu vorbeşte inimii. O inscripţie ca aceea din Eyzies nu este posibilă decît în Franţa. Dintre toate naţiunile, Franţa este singura capabilă să exprime prin cuvîntul civilizaţie, bunurile ei cele mai sacre.

Dar n-a fost totdeauna astfel. Acest privilegiu este rezultatul relativ recent al unui proces istoric, în acelaşi timp lung şi complex. Trebuie să urcăm pînă în antichitate pentru a-i sesiza obîrşiile.

Cînd poeţii antici celebrează măreţiile omului, le place să-i enumere toate talentele şi îndemînările: « Πᾶσαι τέχναι βροτοῖσιν ἐκ Προμηθέως »; toate îndemînările muritorilor sînt un dar al lui Prometeu — acestea sînt, la Eschil, cuvintele prin care Titanul înlănţuit se glorifică. Şi el enumeră: arta de a construi casele şi arta de a lucra lemnul, astrologia şi proorocirea, navigaţia şi medicina, aritmetica şi scrierea. Cu acestea toate, el i-a copleşit pe muritori şi i-a ridicat astfel de la nevolnicia copilăriei la demnitatea de fiinţe raţionale. Urmînd o ierarhie întru totul asemănătoare, sublimul cor al Antigonei celebrează măreţia muritorilor, dar, la Sofocle, asistăm la naşterea unei valori noi care încoronează şi desăvîrşeşte tot ce civilizaţia a ştiut să cîştige pînă atunci: organizarea, în acelaşi timp, politică şi religioasă a comunităţii antice: Cetatea.

Ideea antică despre cultură implică deci fuziunea într-un singur concept a tuturor bunurilor spirituale şi legătura acestui concept cu *polis*-ul, sau pentru ne exprima în latină, cu o *civitas*. Astfel, ia naştere ideea unei umanităţi « civilizate », care se deosebeşte de natură şi se împotriveşte stării barbare a acelora care nu-i sînt încă supuşi.

Tot ce înalţă omul deasupra grosolăniei sale originare, tot ce contribuie să-l facă stăpîn al elementelor naturii, totul înseamnă cultură. Totul, în ea, posedă o însemnătate şi valoare egală: fie că este vorba de hrană, de locuinţă, de agricultură, de scriere şi de aritmetică, de drept sau de moravuri. Într-o asemenea cultură, formele care prezidează la organizarea exterioară a vieţii capătă o importanţă egală cu datele ştiinţelor pozitive sau cu legile care guvernează formele existenţei în comun. Satisfacerea nevoilor materiale, dezvoltarea capacităţilor tehnice fac parte integrantă din această idee de cultură, în aceeaşi măsură cu organizarea societăţii şi creşterea înţelepciunii.

Această idee antică despre cultură a trecut în sîngele şi spiritul roman, de la care Franţa le-a moştenit. Solul gallo-roman a servit drept matcă esenţială, ideii franceze de civilizaţie. Germenii de viaţă pe care-i conţinea antichitatea tîrzie au fost înseşi germenii Franţei. Îi regăsim de-a lungul întregii ei istorii, şi chiar astăzi, marchează cu amprenta lor indelebilă numeroase manifestări ale geniului francez. Franţa prelungeşte ideea de cultură antică în lumea modernă: nu ca o moştenire exterioară ei înseşi, ci ca o virtute incorporată în substanţa şi sîngele ei. E una din formele primordiale ale realităţii sale intime.

În româneşte de ALEXANDRU BACIU

(Din *Essai sur la France*)

C. F. RAMUZ

«Un oraş în alexandrini»

Nu se văd de la început dimensiunile Parisului din cauza proporţiilor sale. Luvrul este mare ori mic?

Îmi amintesc cum traversam o dată piaţa Concordiei cu o jună copilă, venită pentru prima dată la Paris, şi cum mi-a spus: « Aş fi crezut-o mai mare. »

Şi chiar este mare Concordia, calitativ şi absolut foarte mare, dar nu arată fiindcă nu vrea să pară astfel.

Sînt două feluri de măreţii, una materială, alta spirituală, iar Parisul a optat pentru a doua, şi de aceea se şi fereşte să uimească prin dimensiunile sale pe care are grijă să le ascundă din capul locului sub o « scală ».

Scara este mare la Paris şi ai nevoie de oarecare timp pentru a băga de seamă. În interiorul acestei scări, totul este, dimpotrivă, « măsurat » (cuvîntul se află, o dată, la locul lui); totul, adică, răspunde aici unui raport între măsuri, şi unei mase desfăşurate din plin îi corespunde un gol care se echilibrează reciproc.

Concordia (se ştie totuşi) este o imensă piaţă, fiind de ajuns s-o traversezi ca să-ţi dai seama; însă întreaga grijă a arhitecţilor, conform tradiţiei, a fost tocmai ca ea să nu pară imensă, ci, dimpotrivă, să aibă proporţii potrivite şi, mai presus, printr-o înţeleaptă aplicare, acea măsură în stare să fortifice spiritul.

Palatele lui Gabriel, grădinile Tuilleries, Sena şi, dincolo de Sena, Palatul Bourbon, fără a mai socoti atîtea largi bulevarde care dau în Concordia în formă de stea, o încadrează astfel încît îi micşorează întinderea, sporindu-i însă semnificaţia.

Efectul nu este imediat, aici nimic nu-i făcut spre a izbi. Sînt de înţeles tinerii care caută să-şi imagineze un oraş de patru milioane locuitori cu ajutorul amintirilor de la cinema; nu şi-l pot imagina decît *colosal*. Sclavii cifrei brute. Li se arată, ieşind din ape, vreun gigantic New York unde totul este opoziţie, cu *buildinguri* de trei sute de metri ivindu-se din mijlocul construcţiilor de două sau trei etaje, printr-o bruscă ţîşnire, şi asta consideră ei mare. Nu cunosc decît mărimea materială pe care n-o găsesc la Paris în aşa fel că sînt întrucîtva dezamăgiţi de Paris. Şi nu vor să vadă că Parisul este alcătuit ca o operă de artă şi că, aici, singure proporţiile sînt determinante: Parisul formează un tot în timp ca şi în spaţiu, mulţumită statorniciei aceleiaşi voinţe care s-a impus circumstanţelor exterioare, supunîndu-şi-le, în loc de a li se pleca. Au fost regi la Paris, au fost regi o mie de ani. Regii sau comisarii lor sînt aici cei ce au hotărît; în alte locuri au decis afacerile. Iată New Yorkul care nu era, acum trei secole, decît o adunătură de barăci pipernicite, unde încet-încet s-au construit cîteva biserici, apoi case de toate înfăţişările, deoarece cei ce le construiau veneau ei înşişi de peste tot; deodată ele s-au înălţat, apoi s-au ridicat mai sus, ceea ce a urcat valoarea terenului. Speculaţia l-a acaparat şi a trebuit să fie compensat spaţiul redus prin numărul etajelor. Un oraş ca New Yorkul este făcut din bucăţi care se contrazic între ele sub raportul dimensiunilor, aspectului, stilurilor împrumutate,

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

cel puțin majoritatea, din diverse țări europene (nu s-a văzut pînă și pe recente buildinguri înflorituri gotice?), dar care fiecare reprezintă un moment din istoria orașului, căci istoria lui s-a constituit din afară; pe cînd istoria Parisului a luat naștere din lăuntru. Parisul a fost în slujba unui prestigiu, al prestigiului regal. Și cum acest prestigiu era universal recunoscut iar permanența dinastiei asigurată, el n-a avut nici o nevoie de a lua ochii prin enormitatea planurilor sale, ideea de maiestate opunîndu-se aici aceleia de surpriză. Și pe urmă, revin la aceasta, Parisul este încă un oraș la nivelul omului, înțeleg omul fără mașini sau omul anterior mașinii, care va fi aici ascensorul. Poți urca fără prea mare greutate, doar cu ajutorul picioarelor proprii, pînă în turnurile Notre-Dame-ului. Nici Luvrul, nici Palatul Bourbon, nici Luxemburgul nu trec cu mult peste înălțimea unei case de șapte sau opt etaje. Există într-adevăr turnul Eiffel, dar vedeți miracolul (s-a strigat: sacrilegiu, dar sacrilegiul nu s-a produs), acesta e transparent; nu este o construcție din piatră opacă, ci ca un fum care urcă drept în văzduh. Acesta-i fumul din focul lui Abel; vezi prin el soarele roșind și coborînd. Este o împletitură, operă de felul celor ieșite din mîna împletitorilor de coșuri de nuiele, făcută dintr-o plasă rară, din noduri care nu sînt legate între ele decît prin fire aproape nevăzute; nu mai este o lucrare pămîntească, ci una aeriană.

Trebuie să mărturisesc că nu m-am urcat aici decît spre sfîrșitul șederii mele la Paris și o regret. Nimic nu explică mai bine Parisul decît contemplarea lui din înălțimea turnului. [. . .] Recomand vizitatorului această ascensiune, căci este una. Să se lase dus ori să se ducă singur, din primele zile ale sosirii sale, pe această înaltă platformă de unde domini un nesfîrșit orizont. Căci ești pe munte. Pare că ai fi pe unul din acele vîrfuri verticale, ridicate deasupra povîrnișurilor și numite jandarmi, cu deosebire că aici ochiul nu întîlnește nici un obstacol, cel mult văzduhul însuși sau, în zare, oarecari coline abia vizibile în negura depărtării. Aici, vîntul cînd susură, cînd șuieră printre grinzile de fier, cum face la munte pe muchia stîncii, venit de departe și învăluindu-te; aleargă în juru-ți liber, fără a cunoaște nici o piedică, jucîndu-ți-se în păr și șoptindu-ți cîte și mai cîte la ureche; și uneori te legeni ca în vîrful unui arbore, toată construcția de sub tine se clatină, cîteodată, și vibrează, după cum se întîmplă în Alpii superiori pe cîte una din acele semețe creste pe care te înalți numai cu ajutorul corzii; — astfel încît în punctul de sus al acestei construcții artificiale, cea mai artificială dintre toate construcțiile pentru că nu e făcută din piatră (piatra preexistentă omului), ci dintr-o materie inventată de el, te afli transportat, totuși, în plină natură, hărăzit, dintr-o dată, singurelor forțe ale naturii, într-o tăcere unde n-ai crede că există decît zgomotele naturii, ceea ce e fals, dar ele îți ajung transformate și îmblînzite de văzduh, ca pe creștetul muntelui.

Acolo sus, ceea ce auzi, sînt tălăngile turmelor venind din depărtări dedesubtul tău sau chiar « hăulitul » vreunui cioban cînd își face mîinile căuș în jurul gurii și chiamă, răsucindu-și capul, peste văgăuni pe cei de dincolo: sunete dulci, intermitente și datorită vidului înconjurător, încărcate de tandrețe; aici, claxonul unui automobil, strigătul împletitorului de scaune, sirena unui șlep, dar ele înseși complet metamorfozate, de nerecunoscut, ca și înzestrate cu un sens nou prin desăvîrșita lor inutilitate. Și iarăși trece vîntul, iarăși o mînă meșteră mîngîie în treacăt corzile inegale ale instrumentului, producînd sunete diferite, acordate între ele ca și cum ar fi ale unei orgi; cine n-a ascultat o dată, în înălțimea crestelor, marile orgi de piatră?

Și apoi mai este singurătatea; mulțimea se oprește la primul sau al doilea etaj. Puțini vizitatori se avîntă pe scara abruptă pînă la punctul extrem de sub dra-

pel (unde mi s-a spus de altminteri că nu se mai merge). Ești singur sub cer, pe această platformă îngustă mărginită de un parapet, dar peste care n-ai decît să te apleci. Și atunci cobori pe pămînt. Părăsești văzduhul, spațiul, vidul, orizonturile nesfîrșite, părăsești natura pentru om. Nu mai ești pe munte, ești pe o terasă anume făcută de om spre a se putea considera el însuși în toată amploarea operei sale: această capitală care îți este la picioare, orînduită de asemenea manieră că, și de n-ai fi exact în centrul ei, ea nu te înconjoară mai puțin din toate laturile, fără a-ți ascunde vreuna din părțile ei. Ți se înfățișează întreagă de jur împrejur; ești în mijloc și ești deasupra. Vezi mai întîi că e făcută din linii drepte și din linii curbe; liniile drepte vin de la om, cele curbe de la natură. Marea linie curbă care o împarte în două, mai curînd decît curbă, sinuoasă, ușor sucită la început dinspre nord spre sud, apoi spre apus, pe urmă spre sud, apoi dintr-o dată deviată către nord și chiar către nord-est, largă și verde, de un verde sumbru de piatră întunecată, este Sena, iar deasupra ciudate lucruri care alunecă și alte ciudate lucruri de-a curmezișul, în nemișcare. Ciudate lucruri minuscule ca niște sîmburi de dovleac care sînt vaporașele, și aceste linii apăsate, podurile, pe care nu le vezi dintru început decît de deasupra, în așa fel că par așternute de-a dreptul pe apă; apoi, pe măsură ce ochiul se îndepărtează, în jos spre răsărit, se înalță, se bombează, lasă să se vadă arcuirea lor, își dezvăluie interiorul, bolțile. Natura nu merge drept, omul caută să meargă drept. Omul pretinde să meargă din ce în ce mai drept și, pe măsură ce înaintează, să proiecteze în față, cu dorința unei viteze accelerate fără limită, linii de o întindere tot mai mare; natura are timp berechet, dimpotrivă omul se vede a fi avar cu timpul său; omul e grăbit, natura trîndavă. Oh ! cît de nepăsătoare apare Sena văzută de sus, de la acești trei sute de metri, cu meandrele cursului ei pe care omul n-a putut să-l modifice nicicum, și a lăsat-o să-și vadă de drum, și el pe lîngă ea. Omul evadat din natură, evadînd din ce în ce. Căci, acolo jos, în vechile cartiere, a căror întrețesere se distinge perfect, el este încă foarte aproape de ea, hălăduind printre străduțele încîlcite, trasate după unghiurile cele mai diverse; pe urmă scapă din încurcătură, și iată toate aceste bulevarde drepte sau în stea, ale căror contururi și intenții totodată, se aștern sub ochii tăi asemeni unui plan arhitectural, cu maiestatea unei tragedii, fiindcă Parisul este un oraș clasic, un oraș în alexandrini. Ceea ce se vede de aici este neclintirea sa, ținuta sa; monoton și măreț, fiindcă măreția nu se obține deloc fără monotonie, fiindcă măreția își rîde de pitoresc, de neașteptat, de o diversitate lesnicioasă, de tot ceea ce nu-i decît anecdotic, de curiozitatea primară. Cu cît te apropii de cartierele moderne, în centrul cărora te găsești așezat, golurile se înmulțesc, petele verzi se lățesc, împinse spre tine de valul acoperișurilor, a căror monstruoasă învălmășire umple ca o mare spațiul răsăritean, înghesuite, băgate unele într-altele, cenușii, negre, cu pete de rugină, lucind în soare, ori decolorate la umbră, întrerupte de o parte sau de alta de vreo crăpătură sau o bruscă surpătură; apoi cele ce se sumețesc înaintea ta, către miazănoapte adică, pînă la a proiecta dincolo de ele, deasupra zidului de [illegible]in, ca pe o creastă înspumată de val, o formă albă maleabilă, asemenea unui trup de sirenă.

Și se vede cît de colo vechimea; toate acestea au slujit peste măsură de acuma. Zece veacuri de istorie sînt înscrise dedesubtul tău, ajunge să te apleci puțin peste parapet ca să le citești. Zece veacuri cu intențiile și proiectele lor, de care și le-au transmis unul altuia, înfăptuindu-le încet-încet. Au vrut o catedrală și au avut Notre-Dame; au vrut o locuință pentru rege, au construit Luvrul, apoi un altul. Fiece veac ți se înfățișează cu contribuția sa, la care veacul următor a adăugat; ele se suprapun în timp și se suprapun în spațiu. Sainte-Chapelle,

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

turnul Saint-Jacques, Saint-Germain-l'Auxerrois, Saint-Etienne du Mont, Panthèonul, Madeleina; cele consacrate Domnului, şi Domnul, să fie trecutul? Clopotniţele, turnurile, domurile covîrşesc; monumentele de stat sînt şi mai şi, al Invalizilor strălucitor de aur mult cu întinsele lui aripi şi acoperişul lui impozant, coloanele Palatului Bourbon; pretutindeni vezi o civilizaţie care se dezvoltă şi se continuă, venind treptat-treptat în întimpinarea ta, fortificînd cele patru uriaşe arcuri care te susţin în văzduh. Vechime. Totul adumbrit de vîrstă. Parisul îţi apare ca un oraş scufundat în timp; coşcovit cu totul de aluviuni marine la temelii, cum se întîmplă zidurilor rămase multă vreme sub ape; văzduhul dintre tine şi el mai întreţine iluzia; aşternut sub văzduh, acolo în fund, întunecat cu atît mai sumbru cu cît te apropii mai mult de aceste adîncimi în care zace el, ar trebui spus aceste străfunduri?

Şi încă văzduhul e tulbure; văzduhul însuşi este invadat de pulbere. Îmi amintesc cerul albastru din ziua aceea, străbătut de uriaşi nori albi leneşi; treceau aruncînd o umbră peste oraş, ca aceea a vulturului peste întinderea stîncilor. Norii îşi vedeau de drum, dispăruseră de acum; de peste tot însă, între aceste acoperişuri, ca atunci cînd stîrneşti fundul mării cu o nuia, vîrtejuri mici gălbui sau negre urcau încet pînă unde străbate ochiul, rămîneau suspendate, sfîrşind prin a se aşterne de-a curmezişul între tine şi locul unde luaseră naştere; o mie de fumuri, şi mai departe coloane de vapori compacţi asemeni unor arbori, pînă la remorcherele de pe Sena care desfăşurau la gura coşurilor cosiţe despletite. Cîteodată toţi aceşti nori şi neguri se strîngeau laolaltă, alcătuind deasupra Parisului un fel de boltă gălbuie din cauza soarelui, care-i aurea marginile; apoi era destrămată de o pală de aer şi petecele ei răvăşite; dar iarăşi din această vatră inepuizabilă, omul reîncepea să invadeze aerian spaţiul, omul nevoit să se încălzească, omul producător, omul fierar, omul care foloseşte nu numai propriile sale forţe, ci şi pe acelea pe care geniul său a ştiut să le scoată din materia neînsufleţită; omul care înnegreşte, uzează, murdăreşte, şi care fără încetare, de asemeni, reînnoieşte, şi fără încetare inventează iarăşi şi iarăşi, fără încetare dregîndu-se el însuşi.

Atunci înţelegi că aceste necurăţenii chiar şi fumurile acestea exprimă viaţa, ca şi cum viitorul ar ieşi din trecut.

Bagi de seamă că în acelaşi timp omul distruge şi reconstruieşte; că zece veacuri n-ajung, oricare ar fi aparenţele pe care le arată la început, pentru a face dintr-un oraş viu unul mort; şi că numele acestuia nu este stagnare, ci continuitate.

Nu prietenia mea pentru el a început în înaltul turnului, întrucît ea era mult mai veche, însă într-adevăr, înţelegerea lui, o perspectivă totală, panoramică, în acea zi cu vînt, cînd turnul se înclina şi scîrţîia ca un catarg de corabie. Pe bună dreptate a fost comparat Parisul cu o corabie şi s-a scris pe emblema sa: *Fluctuat nec mergitur*. De aici o zăreşti perfect, corabia: această insulă a cărei proră oţelită se iveşte ,întoarsă spre noi în mijlocul fluviului părînd că se lasă purtată de curent: *fluctuat*; dar s-a revărsat peste malu [illegible]-a acoperit de catarguri: era o flotilă şi acum e o uriaşă flotă încărcată de oameni, de avuţii, de invenţii, de lucruri produse ori de produs. O mare flotă în prezent, cu pînzele bătînd în vînt, îngreunată de bogăţii şi de idei, îngreunată de lucruri de produs, fără încetare pregătită de plecare, către viitor. *Nec mergitur*.

Nu distinsesem, la început, decît continuitatea în spaţiu a Parisului, acum o recunoşteam şi în timp.

Odată trecută prima indispoziţie şi această primă luare de contact cînd nu eşti sensibil decît la deosebiri, am văzut că Parisul, multe oraşele puse laolaltă, este

de fapt toate orăşelele şi toate provinciile Franţei cu ceva anume în plus, rezultat din contopirea lor; de asemeni toate limbile, toate dialectele şi argo-urile Franţei, *oc* şi *oil*, cu ceva pe deasupra adăugat de Paris; pentru că Parisul îi face pe oameni să vorbească mai repede şi mai direct, împrumutîndu-le din prestigiul său şi ridicîndu-i întrucîtva la universal; — şi vedeam acum din înaltul turnului că aceeaşi forţă de contopire şi aceeaşi continuitate au operat de-a lungul veacurilor.

În româneşte de GEO ŞERBAN

MARIANO PICON SALAS

Geometrie şi fineţe

Curiozitatea pe care un sudamerican impresionabil, care vrea cu orice preţ să fie modern, o poate avea pentru o ţară ca Franţa — ţară cu forme culturale atît de vechi şi de sedimentate — este curiozitatea în faţa unor realităţi complet deosebite; este un şoc al sufletului instabil în faţa a ceva solid, permanent. Piatră, istorie, prudenţă seculară îl înfruntă pe călătorul prea nervos, silindu-l să se oprească, ca să-l înveţe că nu-i suficient avîntul, spontaneitatea oarbă; e nevoie şi de ucenicie. Imaginea acelui sudamerican bogat şi vulgar care socotea că America e mai avansată decît Europa fiindcă aparatele electrice au o mai mare răspîndire, revelă simbolic această enigmă pe care ne-am obişnuit s-o numim progres: progresul simţit ca ceva exterior şi nediferenţiat, de folos obştesc, şi progresul ca o elaborare interioară, ca o necesitate profundă a spiritului, o nevoie sufletească de adecvare armonioasă la exigenţele vieţii. Într-adevăr, baia din acel hotel din Cherbourg, unde m-am adăpostit într-o noapte ploioasă ce m-a surprins pe ţărmul normand, lăsa mult de dorit, şi n-aş fi recomandat-o unui snob sudamerican din cei care consideră aparatele mecanice ca un semn sigur de civilizaţie. Micul hotel n-avea mari pretenţii şi puteai să tragi la el atunci cînd — ca în cazul meu — hotelurile de lux fuseseră ocupate de mulţimea turiştilor englezi sosiţi cu « Queen Mary ». Trece un mic automobil pe străzile desfundate de ploaie, strîmte şi întortochiate, prin ceaţa aceea întunecoasă, soră bună a fogului englezesc, stimulator al fanteziei. Marea, ploaia şi negura din Normandia şi Bretania, întrucîtva celtice şi nordice în violenţa lor nesigură; elemente romantice ale culturii franceze care s-au exprimat în isprăvile vitejeşti ale cavalerilor normanzi ajunşi să stăpînească însorita Sicilie, prin piraţii şi corsarii de la Saint-Malô, care-şi varsă

[1] Bătută de valuri, nu însă scufundată.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

patetismul lor meditativ în paginile lui Chateaubriand, în solitara dramă religioasă a lui Renan, în apostrofele lui Hugo pe țărmul mării înfuriate. Sau urmează tragicele plimbări ale bietei Emma Bovary pe străzile din Rouen, în umbra catedralei gotice din piatră fin cioplită, neînțeleasă și mutilată în destinul său de femeie deznădăjduită. Romantism care se va echilibra și se va asimila perfect în ambianța clasică a națiunii franceze, care a putut — ca nici un alt popor — să facă sinteza între nebulosul și neliniștitul Nord și claritatea arzătoare a Sudului.

Intrai în acel mic hotel din Cherbourg — o casă veche stil normand — și pătrundeai pe neașteptate în acea înțeleaptă și însuflețită intimitate care constituie unul din secretele sufletului francez. Nu confortul nediferențiat și colectivist, în genul iancheilor, ci o subtilă artă a vieții la care își dau concursul focul din căminul gotic, vechile rituri care se oficiază în bucătărie ca să poți mînca în această seară ploioasă *tripes à la mode de Caen*, stropite cu vin roșu Calvados; sala de lectură pentru *MM les Voyageurs* — care nu lipsește în nici un hotel francez de provincie — și dormitorul acela atît de vechi și totuși atît de comod, care mi-a creat impresia unui voiaj retrospectiv. Un pat înalt de lemn, cu două saltele groase, de lînă, acoperit cu o cuvertură brodată al cărui motiv decorativ — ca în vestita tapiserie din Bayeux — femeile normande și-au pus imaginea lor despre lume. Era un pat care-mi amintea patul în care dormise Proust în primele pagini din *În căutarea timpului pierdut*, ca să sondeze și să scoată din străfundul conștiinței un întreg univers inseparabil legat de tradițiile și de peisajul Franței; castele și catedrale, cîmpia franceză, mîncăruri delicioase pregătite de o bucătăreasă bătrînă; gustul ideilor, înclinația spre sociabilitate și conversație. Forme intelectuale rafinate ale epicureismului francez care a știut să păstreze, în vremuri atît de mecanizate ca vremurile noastre, dragostea de viață, conceperea existenței ca operă de artă.

Și Franța îmi apărea sub acele imagini literare și epicureice — Peisaj, Viață, Istorie — ca o imensă lucrare colectivă pe care o opuneam, luînd-o drept pildă, improvizației noastre, « hazardului » nostru sudamerican. Cîmpia franceză asculta de același sentiment clasic al literaturii franceze. Începînd cu meșterii care au înălțat și au împodobit catedralele, și cu legiuitorii, doctori în jurisprudență care au aspirat să reducă lumea la Unitate (« reducere ad unum », cum spunea normandul Vincent de Beauvais), drumul spiritual al Franței e un mare drum ordonator. Catedralele în care fiecare credincios contemplă și-și modelează sufletul după ogivele încrucișate într-o imensă simfonie unitară, întruchipează un etern simbol al Franței. O națiune unde domnește continuitatea, unde morții continuă să vorbească celor vii, și omul e rareori un neînțeles, fiindcă se încadrează într-o familie spirituală bine definită. Surprindeam și înregistram calități: economie, prudență vitală, claritate clasică. Strălucirea e sacrificată în folosul clarității; inteligența — care de atîtea ori este inumană — se volatilizează și devine sociabilă în grațiosul alambic al spiritului francez. Epicureism, *esprit* — sînt punți, pe care inteligența franceză reușește să le construiască peste torentul tumultos al vieții. Înclinația franceză spre analiză și definiție sînt cele mai bune antidoturi împotriva Metafizicii nebuloase, împotriva acestor « vapori ai intelectului » — cum ar spune Nietzsche — care au întunecat în ultimii ani, atît de patetici, conștiința europeană pînă atunci trează.

Orice epicureism e totdeauna prudent. El impune vieții propria sa armonie, și supune instinctul obscur unei legi a ritmului. Prudența marchează această zonă de întîlnire a calculului inteligenței cu existența oarbă, este marea problemă

pe care și-o punea gîndirea antică atunci cînd, după uscatul raționalism al sofiștilor care a distrus miturile și a făcut din existență o iluzie, se încerca să se restituie omului, mecanizat de intelectualism și de spirit critic, rădăcinile vitale pe care le pierduse. Între popoarele moderne, Franța este, fără îndoială, cel care se apropie mai mult de această prudență vitală, așa cum a conceput-o antichitatea clasică. Bătrîna Franță are un fundament țărănesc pe care se înalță minunatele valori perene ale Istoriei sale. Raționalismului doctorilor în jurisprudență îi adaugă totdeauna, pentru a completa viziunea sa asupra lumii, o anume *sagesse* ce pare a-i veni de la pămînt. Lumea epică, romanescă și fără măsură a Evului mediu, lumea din *La Chanson de Roland*, se completează cu lumea comico-satirică a *fabliau*-ului. Dacă lumea epopeii este o lume a faptelor vitejești din trecutul îndepărtat, eroice și himerice totodată, lumea *fabliaux*-urilor este o lume a realității apropiate; cea dîntîi fixează virtuțiile cavalerului, cea de a doua virtuțile burghezului.

Sentimentul epicureic care pune stăpînire pe lucruri, le savurează și le impune ordinea inteligenței, e diametral opus acelei stări de spirit pe care iancheul risipitor sau sudamericanul impetuos ar numi-o « bucuria de a trăi ». Iancheul care vrea să se bucure de viață consumă băuturi alcoolice foarte tari fără să deosebească prea bine calitățile, așa cum unii donjuani sudamericani se transformă în Herculi de bordel. Prudența și instinctul de rezervă și de prevedere feresc Franța de profunda dezorientare culturală care a pus stăpînire pe alte popoare europene. Fenomenul de « americanizare » de care se plîng francezii legați de pămîntul țării lor nu trece de cîteva baruri și hoteluri cosmopolite din Paris și de unele pagini din poezia lui Paul Morand. Oricum, Parisul e cea mai puțin americană dintre metropolele europene și în orice caz infinit mai puțin american decît Berlinul, bunăoară. Parisul e sinteza tuturor orașelor imaginabile, e un oraș pe care fiecare îl găsește croit pe măsura sa: există un Paris al omului de știință; există un Paris al revoluționarului care, împreună cu camarazii săi de la Vel d'Hiver, aspiră să transforme lumea; există un Paris al îndrăgostitului de un tablou sau de o statuie pe care a găsit-o desigur la Luvru; există un Paris al domnișoarelor vilegiaturiste venite să asiste la paradele modei; există un Paris al gurmandului și un Paris al efemeiatului; există un Paris monarhic și un Paris al « Casei de Cultură », și mai există și un Paris al unui sector restrîns al micii-burghezii franceze care a rămas la fel de îmbîcsită și demodată ca atunci cînd Flaubert a scris *Bouvard et Pécuchet*.

Destinul Franței este să realizeze, periodic, Revoluția și Contrarevoluția. În aceasta din urmă — ca în « Carta » lui Ludovic al XVIII-lea — vor rămîne totdeauna, sub alt nume, schimbările esențiale aduse de mișcarea revoluționară.

În ciuda faptului că inteligența franceză concepuse acele mari sisteme pe temeiul cărora din vremea Scolasticii medievale pînă la Renașterea modernă s-au clădit unele dintre cele mai caracteristice forme ale civilizației noastre, Franța nu s-a pierdut niciodată în visuri sterile și abstracțiuni vagi. Alături de gînditorii tragici care au confundat viața cu gîndirea — un Pierre Abelard, un Rousseau — Franța a avut totdeauna, și mult mai frecvent, o întreagă familie de spirite care au acceptat viața și care au vrut s-o facă mai frumoasă și mai tolerantă, armonizînd-o prin lucrarea inteligenței: un Montaigne, un Voltaire. Astfel, în acest echilibru între ceea ce Pascal numea spirit geometric și spirit de finețe, între intelectualism și larga înțelegere a omului se realizează perfect geniul său național...

În românește de A. I.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

HENRY MILLER

Nu uita să-ţi aminteşti

A început aseară pe cînd mă întinsesem cu faţa în jos pe podea, alături de Minerva, arătîndu-i pe harta Parisului cartierele unde locuisem cîndva. Era o hartă mare a metroului şi am început să mă încălzesc la simpla rostire cu glas tare a numelor diferitelor staţii. Pînă la urmă am început să mă plimb cu arătătorul repede dintr-un cartier într-altul, oprindu-mă din cînd în cînd, atunci cînd treceam pe lîngă o stradă despre care aveam impresia că o uitasem, o stradă, ca de pildă, rue de Cotentin. N-am putut găsi strada pe care am locuit ultima oară; era o fundătură între rue de l'Aude şi rue Ste.Yves. Dar am descoperit Place Dupleix şi Place Lucien Herr şi rue Mouffetard (binecuvîntat nume !) şi Quai de Jemmapes. Acolo am traversat unul din podurile de lemn care ascund canalul şi m-am pierdut în înghesuiala de la Gare de l'Est. Cînd mi-am revenit ajunsesem pe Rue St. Maur. De acolo m-am îndreptat spre nord-est — către Belleville şi Menilmontant. La Porte des Lilas am cunoscut o traumă deplină.

Puţin mai tîrziu ne apucarăm să studiem departamentele Franţei. Ce nume frumoase şi atît de sugestive ! Atîtea rîuri de trecut, atîtea brînzeturi de ciupit — şi băuturi de toate soiurile. Brînză, vin, păsări, rîuri, munţi, păduri, vîlcele, smîrcuri, cascade. Gîndeşte-te la o regiune numită Ile de France sau Roussillon. Era pe vremea cînd eram corector că am dat prima oară de Roussillon, şi întotdeauna l-am asociat cu *rossignol*, care în franceză înseamnă privighetoare. N-am auzit niciodată privighetoarea pînă nu m-am dus să vizitez adormitul sat Louveciennes, unde Madame du Barry trăise cîndva, ca de altfel şi Turgheniev. Întorcîndu-mă într-o seară, la « casa pierzaniei », mi s-a părut că aud cîntecul cel mai minunat izbucnind dintre călţunaşii care învăluiau gardul grădinii. Era *rossignol*, care în franceză înseamnă privighetoare . . .

Toate acestea fuseseră premergătoare visării adevărate care mă cuprinse de îndată ce privirea mi-a fost atrasă de afişele căii ferate din restaurantul francez. Am înghiţit pe nerăsuflate, în scurta zăbavă pe care am avut-o, o carte numită *Renegatul* de prietenul meu Alfred Perlès. Parcă înfulecasem izvorul amintirilor. N-am de gînd să vorbesc aici despre carte, vreau doar să spun că are o mireasmă antropozofică anumită, mulţumită dragului de Edgar Voicy şi stăpînului său, Rudolf Steiner. Se află în ea un interludiu de trei pagini, în întregime în franţuzeşte, al cărui sens se poate deduce din următoarea frază: *L'orgasme est l'ennemi de l'amour*.

Totuşi, mai există şi o altă frază mai importantă, repetată de două sau trei ori: « Misiunea omului pe pămînt este să-şi amintească . . . » Este una din acele fraze ca « scopul scuză mijloacele ». Se adresează numai celora care aşteaptă replica . . .

Privirile mi se întoarseră şi mai mult înlăuntru; totul era scăldat în şuvoiul de aur al amintirilor. Roussillon, pe care nu-l vizitasem niciodată, căpătase glasul lui Alex Small şezînd la Brasserie Lipp, Boulevard St. Germain. Asemenea lui Matisse, fusese la Collioure, şi adusese înapoi atmosfera, mirosul şi culoarea locului. Cam la aceeaşi vreme mă pregătisem pentru prima mea escapadă din Paris — pe bicicletă. Zadkine desenase pe tăblia de marmură a unei mese o schiţă sumară a drumului pe care soţia mea şi cu mine trebuia să-l apucăm ca să ajungem la graniţa Italiei. Erau anumite oraşe pe care insista să le vedem ; unul era Veselay, îmi amintesc. Dar pomenise de Vienne? Nu pot să-mi aduc aminte. Vienne se desprinde plastic, învăluită în amurg, cu vîjîitul unui torent zvîcnindu-mi încă în urechi. Annamiţii trebuie să fi fost încartiruiţi acolo ; erau primii pe care-i vedeam în Franţa. Ce ciudată armată mi se părea pe vremea aceea armata franceză ! Aveam impresia că era alcătuită numai din oameni din colonii. Uniformele lor mă captivau, mai ales cele ale ofiţerilor.

Mă iau după un anamit în josul străzii întunecate. Mîncasem şi căutam o cafenea liniştită. Intrăm într-una din acele cafenele cu tavan înalt pe care n-o găseşti decît în provincie. Pe jos rumeguş, iar mirosul acru al vinului este puternic. În mijlocul încăperii se află o masă de biliard ; două becuri agăţate de două fire lungi ce atîrnă din tavan luminează postavul verde. Deasupra mesei stau plecaţi doi soldaţi, unul în uniformă colonială. Întreaga atmosferă a localului aminteşte de opera lui Van Gogh. Nu lipseşte nici soba pîntecoasă cu burlanul lung îndoit ce dispare prin mijlocul tavanului. Este Franţa sub unul dintre aspectele ei cele mai domestice, poate doar un dumicat, dar chiar dacă îl ascunzi într-o vestă veche, nu-şi pierde niciodată gustul.

În Franţa există întotdeauna soldaţi şi de obicei par nişte năpăstuiţi şi fără vlagă. Îi bag în seamă totdeauna seara ; fie cînd ies din cazarmă, fie cînd tocmai se reîntorc. Au aerul unor stafii cu înfăţişare distrată. Uneori se opresc în faţa unui monument şi-l privesc cu ochi ficşi în timp ce se scobesc în nas sau se scarpină în fund. Nimeni n-ar crede vreodată ce armată puternică alcătuiesc atunci cînd sînt cu toţii laolaltă. Despărţiţi şi singuri, inspiră milă: este neverosimil, nefiresc, nedemn pentru un francez să hoinărească în uniformă, dacă nu este ofiţer. Atunci, este păun. Dar este şi om. De obicei, un om foarte inteligent, chiar dacă nu este mai mult decît un general.

La Perigueux, într-o seară, gîndindu-mă la blîndeţea din Maryland, ochii mi se opresc asupra maidanului care pare întotdeauna să înconjoare cazărmile, şi dincolo de el, ca şi cum se pregătea să pornească spre Sudan, se află un caporal cu o ţigaretă neaprinsă atîrnîndu-i în colţul gurii. E complet dărîmat, cu pantalonii descheiaţi, cu şireturile de la pantofi desfăcute. Se îndreaptă drept spre bistroul cel mai apropiat. Eu n-am nici o ţintă. Sînt plin de cerul albastru, de smalţ, cu un picior în Maryland şi cu unul în Perigord. Amărăciunea sărmanului recrut mă linişteşte ; nu este decît un alt aspect familiar al Franţei pe care o ador. Nici un fel de murdărie, nici un fel de duhoare, nici un fel de urîţenie nu-mi poate tulbura seninătatea. Mă uit pentru ultima oară la Franţa şi oricum, este încîntătoare.

La Orange, atît de liniştit, atît de îmbibat de măreţia pierdută, recitativul istoric fluieră prin oasele albite ale ruinelor somnoroase. Arcul de Triumf se ghemuieşte cu elocinţă mută într-o izolare orbitoare, solară. Printr-o uşă, peste o cană lucind de aburi reci, se năpusteşte trecutul. Prin arc poţi să priveşti Midi-ul. Mai departe, curge Rhonul, cu o mie de guri furioase, să-şi dea sufletul în Golful Lyonului. «*Depart dans l'affection et le bruit neuf.*»

Undeva, între Vienne şi Orange, undeva într-un sat fără nume, ne-am oprit lîngă o stradă încovoiată, unde se afla *une terrasse*, largă şi umbroasă. Un gard viu, scund, mergea în pas cu arcul străzii şi aproape că o încingea din toate

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

părţile. Acolo, într-o stare de epuizare plăcută, am dat frîu liber unui sentiment de absolută dezorientare. Nu mai ştiam unde mă aflam, de ce venisem, cînd şi unde aveam să mă duc. Sentimentul delicios de a fi un străin într-o lume străină puse stăpînire pe mine şi mă îmbătă. Mă simţeam dus pe valuri şi fără nici o ţinere de minte. Strada n-avea faţă. Sunau clopotele bisericilor, dar parcă dintr-o altă lume. Era binecuvîntarea desăvîrşită a detaşării.

Am auzit, am văzut. Am venit şi am plecat. Totuşi mai eram aici. Zburam şi mi se părea că aud îngerii plîngînd. Nici o limbă nu se împleticeşte. Bere rece, gulerul crescînd încă. Era bună.

«*Rumeurs des villes, le soir, et au soleil, et toujours*». Da, şi întotdeauna. Întotdeauna da. Sînt aici, am fost plecat şi revenind, întotdeauna acelaşi om, acelaşi loc, acelaşi ceas, totul acelaşi. Întotdeauna acelaşi. Aceeaşi Franţă. Care Franţă? Franţa.

Apoi am ştiut, fără cuvinte, fără gînduri, fără *cadre*, *genre*, fără asocieri, sau puncte de reper, că Franţa era ce este întotdeauna. Echilibru. Pivot. Fulcrum. Toate la un loc.

«*Assez connu. Les arrets de la vie*».

Ticăind în inima unui ceas care nu se va opri niciodată. Arcul ce niciodată nu se desfăşoară de tot. Zvonul circulaţiei într-o lume fără roţi. N-are nevoie de nici un nume, de nici un fel de semne de recunoaştere. Nici măcar de o urmă de copită vandală.

Misiunea omului pe pămînt este să-şi amintească . . . De ce am rîs atît de zgomotos cînd i-a ieşit din gură fraza aceasta? Din pricina mutrei pe care o avea atunci cînd o rostise, gura pe jumătate plină şi furculiţa ridicată în aer ca o prelungire a arătătorului? Era prea sentenţioasă în ziua aceea liniştită, ploioasă, în restaurantul acela sordid, unul de la marginea celui de al XIII-lea arondisment?

Să-ţi aduci aminte, să uiţi, să te hotărăşti care dintre ele. N-avem de ales, ne amintim de toate. Dar să uiţi, ca să-ţi aminteşti mai bine, ah! Să treci dintr-un oraş în altul, de la o femeie la alta, de la un vis la altul, fără să-ţi baţi capul, să-ţi aduci aminte sau să uiţi, dar mereu aducîndu-ţi aminte, totuşi fără să-ţi aduci aminte să-ţi aminteşti. (Flash: Le Cours Mirabeau, Aix-en-Provence. Doi atlaşi giganţi, cu picioarele înfipte în trotuar, sprijinind pe umerii lor muschiuloşi greutatea etajelor unei case). Noaptea într-un oraş singuratec din Vestul îndepărtat (Nevada, Oklahoma, Wyoming) zvîrlindu-mă în pat, şi dorind din toată fiinţa să-mi amintesc ceva frumos, ceva promiţător din trecut. Şi atunci, fără nici un motiv, din simplă perversitate saturniană, urechile îmi sînt zgîriate de un strigăt sfîşietor. «Mă omoară! Mă omoară! O, Doamne, ajutor, ajutor!» Dar, pînă să ajung în stradă, maşina a dispărut. Doar ecoul ţipetelor femeii animă strada pustie.

Misiunea omului pe pămînt este să-şi amintească. Să nu uite să-şi amintească. Să guşti totul în eternitate ca o dată în timp. Totul se întîmplă o singură dată, dar pentru totdeauna. *A toujours*. Memoria este talismanul somnambulului păşind de-a lungul podelei eternităţii. Dacă nimic nu se pierde, nimic nu se cîştigă. Nu rămîne decît ceea ce dăinuie. EU SÎNT. E ceea ce acoperă toată experienţa, toată înţelepciunea, tot adevărul. Ceea ce cade atunci cînd memoria deschide uşile şi ferestrele, este ceea ce n-a existat niciodată decît în teamă şi îngrijorare.

Într-o noapte, ascultînd ploaia lovind acoperişul de tablă al căsuţei noastre, mi-am amintit dintr-odată de numele satului unde m-am dus pentru întîia oară în excursie: Ecoute s'il Pleut. Cine ar crede că o aşezare omenească poate să aibă un nume atît de încîntător? Sau că ar putea exista şi altul numit Marne-la-Coquette, sau Lamalou-les-Bains sau Prats de Mollo? Dar există mii de asemenea nume dragi pe tot cuprinsul Franţei. Francezii sînt geniali în numele pe

care le dau localităţilor. De aceea şi vinurile lor au nume tot atît de greu de uitat — Château d'Yquem, Vosne Roumannée, Châteauneuf du Pape, Gevrey-Chambertin, Nuits St. George, Vouvray, Meursault, şi aşa mai departe. În faţa mea se află eticheta pe care am salvat-o de pe o sticlă golită mai zilele trecute la Lucia, *chez* Norman Mini. Era o sticlă de Latricières-Chamertin din pivniţele ducilor de Burgundia, (*Etablissements Jobard Jeune & Bernard, Beaune Cote d'Or, Maison fondée en 1795*). Ce amintiri a trezit acea sticlă goală! Mai ales despre prietenul meu Renaud, care fusese un *pion* la Lycée Carnot, Dijon, şi vizita lui la Paris sub braţ cu două preţioase sticle de Beaune. «Ce franceză oribilă se vorbeşte aci la Paris!» fu prima lui exclamaţie. Împreună cercetarăm Parisul de la Abatoarele de la Villette la Montrouge, de la Bagnolet, la Bois de Boulogne. Ce minunat să vezi Parisul cu ochii unui francez privindu-l pentru prima oară! Ce exotică situaţia în care te afli ca american arătîndu-i unui francez propria sa capitală! Renaud era unul dintre acei francezi căruia îi place să cînte. De asemenea îi place şi germana, lucru şi mai rar pentru francezi. Dar cel mai mult îi plăcea propria lui limbă şi o vorbea la perfecţie. Să înţeleg natura acelei perfecţiuni a trebuit să aştept pînă l-am auzit discutînd cu Jeanne de Poitou şi din nou cu Mademoiselle Claude din Touraine. În sfîrşit, cu Nys din Pirinei. Nys din Gavarnie.

Gavarnie! Cine se duce să viziteze Gavarnie? Perpignan, da. Chamonix, da. Dar le *cirque de Gavarnie?* E mică, Franţa, dar este înţesată cu minuni. Cînd te afli la Montpellier ţi-aduci aminte de Le Puy, şi de Domul din Rouen; la Arcachon îţi vine în minte Amiens-ul; la Troyes, îţi aminteşti de Amboise; la Beaucaire te gîndeşti la Quimper; în Ardeni visezi la Vendeea; în Vosgi visezi la Beaucluse; în Lorena visezi la Morbihan. Se trezeşte în tine neastîmpărul de a umbla din loc în loc; totul se leagă, înmiresmat de trecut şi plin de viaţa viitorului. Şovăi dacă să iei sau nu trenul pentru că aţipind ar putea să-ţi scape un crîmpei din peisajul de vrajă şi, s-ar putea, ca niciodată să nu mai ai prilejul să-l revezi. Chiar şi locurile posomorîte sînt atrăgătoare. Oare nu se află întotdeauna un *Amer Picon* să te întîmpine, sau un *Cinzano*, sau un rom d'Inca? Oriunde zăreşti literele alfabetului francez înseamnă că este vorba de hrană, băutură şi conversaţie aleasă. Chiar cînd locul pare posomorît, întunecat, respingător, se poate ivi prilejul să întîlneşti pe cineva care să-l înveselească cu spusele sale. S-ar putea să nu fie domnul acela bătrîn cu aspect cult ţinînd un baston în mînă, s-ar putea să fie măcelarul sau camerista. Îndreaptă-te întotdeauna spre omul acela neînsemnat, spre *les quelconques*. Florile cele mici fac buchetele cele mai frumoase. Lucrurile de preţ din Franţa sînt deobicei cele mici. Ceea ce este adorabil este *mignon*. Catedralele şi castelele sînt măreţe; ele îţi cer să te prosternezi, veneraţie. Dar francezului adevărat îi place ceea ce poate ţine în amîndouă mîinile, lucrul căruia îi poate da un ocol, ceea ce poate cuprinde dintr-o privire. Nu trebuie să-ţi întinzi gîtul să priveşti minunile Franţei . . .

Cînd privesc harta Franţei, mai cu seamă numele vechilor provincii, o adevărată galaxie de femei celebre îmi apare în minte, unele vestite pentru sfinţenia lor, altele pentru uşurinţa lor, sau pentru eroismul lor, înţelepciunea, farmecul, inteligenţa superioară, dar toate ilustre, toate tot atît de dragi inimii franceze. N-ai decît să rosteşti asemenea nume ca Burgundia, Provenţa, Languedoc, Gasconia, Saintonge, Orléannais, Limousin, ca să-ţi aduci aminte de rolul pe care l-a jucat femeia în istoria Franţei, în cultura Franţei. N-ai decît să te gîndeşti la numele scriitorilor francezi cunoscuţi, mai ales poeţi, ca în minte să ţi se ivească rolul indispensabil jucat de femeile pe care le-au iubit: femei de la curte, femei de teatru, femei de stradă, uneori femei de piatră sau de lemn,

@Asociatia Ziaristilor Independenti din România

uneori o simplă jerbă sau un nume de care s-au legat, care i-a urmărit şi i-a inspirat să săvîrşească fapte miraculoase pe tărîmurile creaţiei. Nimbul care înconjoară atîtea nume este parte dintr-un nimb mai mare: datoria. Datoria faţă de Dumnezeu, datoria faţă de dragoste, datoria faţă de creaţie, datoria faţă de faptă . . . datoria chiar faţă de amintire. Nici o mişcare de răsunet n-a fost vreodată iniţiată fără să includă persoana unei femei dinamice şi devotate. Oriunde te-ai duce în Franţa afli povestea tacită a inspiraţiei feminine, a îndrumării feminine. Bărbaţii Franţei nu pot realiza nimic eroic, nimic de valoare permanentă în orice domeniu fără dragostea şi loialitatea femeilor.

Vizitînd vestitele castele de pe Loara, sau bastioanele formidabile din Dordogne, nu m-am gîndit la războinicii, prinţii, demnitarii bisericilor, ci la femei. Toate aceste întărituri impunătoare, maiestoase, elegante, zvelte, uluitoare, după cum era cazul, nu erau decît cochilii care să adăpostească şi să apere floarea spiritului. Femeile Franţei au fost simbolul concret al acelui spirit înfloritor; nu erau numai idolatrizate, lăudate, divinizate în versuri, piatră şi muzică, dar chiar şi existaseră în carne şi oase. Aceste vaste colivii muzicale, imune la toate în afară de trădare, vibrau de ardoare feminină, de stoicism feminin şi de devotament feminin. Erau curţile iubirii şi a scenelor nobile; toate perechile de contrarii se modulau printre arcurile şi bolţile lor. Florile, animalele, păsările, artele, misterele, toate erau pătrunse de cununia principiilor masculine şi feminine. Nu este ciudat faptul că o ţară este atît de glorios feminină, *La belle France*, să fie în acelaşi timp cea în care spiritul, de natură masculină, a înflorit cel mai mult. Dacă este nevoie de dovezi, Franţa este dovada vie a adevărului că pentru a exalta spiritul, amîndouă jumătăţile psihicului trebuie să se dezvolte armonios. Aspectul raţional al spiritului francez (întotdeauna amplificat de către străini), este un atribut secundar şi mult denaturat. Franţa este prin esenţă mobilă, plastică, fluidă şi intuitivă. Acestea nu sînt nici trăsături feminine şi nici masculine, în exclusivitate; sînt atributele maturităţii, oglindind prestanţă şi integrare. Acel simţ al echilibrului pe care lumea îl admiră atît de mult la francezi este rezultatul evoluţiei interioare spirituale a permanentei meditaţii asupra noţiunii de uman cît şi ataşamentul faţă de uman. Nicăieri în lumea occidentală omul nu capătă o statură atît de impunătoare, atît de completă şi de promiţătoare ca fiinţă şi creatură. Dar nicăieri în lumea occidentală aspectul spiritual al omului n-a fost atît de deplin recunoscut, atît de generos dezvoltat. Această exaltare a omului ca om, a omului ca arbitru al soartei sale, este tocmai sîmburele spiritului revoluţionar al Franţei. Ei îi datorăm acel puternic simţ al realităţii pe care îl trăim mereu în mijlocul ei. Este ceea ce înnobilează în înfrîngere şi salvează în timpul crizelor. Curajul şi resursele francezilor se văd întotdeauna cel mai bine de la om la om. Naţiunea ca întreg se poate duce de rîpă, dar individul niciodată. Atît timp cît va vieţui chiar şi un singur francez, întreaga Franţă va rămîne vizibilă şi de recunoscut. Nu contează care va fi poziţia ei ca putere mondială; nu contează decît faptul că acest produs spiritual-molecular cunoscut sub numele de francez să nu piară.

Niciodată nu mă îngrijorez în privinţa Franţei. E ca şi cum te-ai îngrijora în privinţa pămîntului. Ceea ce este francez este nepieritor. Franţa şi-a depăşit existenţa fizică. Şi prin aceasta nu consemnez un fapt recent, rezultatul înfrîngerii şi umilirii sau trecerea de la rangul de primă putere la cel de a doua putere. Transcendenţa la care mă refer a început de cînd s-a născut Franţa, de cînd a devenit conştientă că avea ceva de dăruit lumii. Greşeala pe care o comit atît de des străinii judecînd Franţa este aceea de a confunda spiritul de conservare cu avariţia sau meschinăria. Francezii nu sînt risipitori cu bunurile lor fizice; ei nu împart

cu uşurinţă lucrurile care hrănesc trupul. Ei dăruiesc rodul creaţiei lor, ceea de este mult mai important. Izvorul îl păzesc cu gelozie. Aceasta este înţelepciune, înţelepciunea unui popor care iubeşte pămîntul şi care se identifică cu el. Americanii sînt tocmai contrariul. Ei sînt generoşi cu ceea ce nu le aparţine, cu bogăţiile pe care nu le-au cîştigat. Exploatează pămîntul şi pe semenii. Ar prăda şi paradisul dacă ar şti cum. Lipsiţi de izvoare, generozitatea lor nu ţine seama de nimic. Francezul apără vasul ce conţine spiritul; lucrul acesta îl face să pară, în ochii celor uşuratici, dur şi preocupat numai de persoana lui.

. . . Mult timp nu mi-am dat seama că Franţa devenise pentru mine mamă, amantă, cămin şi muză. Eram atît de disperat în foamea mea, nu numai fizică şi senzuală, de căldură şi înţelegere umană, ci şi în cea de inspiraţie şi iluminare. În anii de beznă la Paris toate aceste nevoi au fost satisfăcute. Niciodată nu m-am simţit singur, oricît de mizerabile erau condiţiile în care trăiam. Să fii prizonier al străzilor, aşa cum am fost mult timp, însemna o recreare perpetuă. Nu aveam nevoie de o adresă atîta timp cît străzile erau deschise spre a fi străbătute. Aproape că nu există stradă în Paris pe care să n-o fi cunoscut. Pe fiecare din ele aş fi putut aşeza o tăbliţă consemnînd cu litere de aur o experienţă nouă, bogată, conştiinţa profundă a unei realităţi, o clipă de iluminare. Toţi acei indivizi fără nume pe care i-am întîlnit în clipele de vitregie şi disperare rămîn săpaţi în amintirea mea pentru totdeauna. Lumea lor, ca şi a mea, era o lume fără paşapoarte, vize sau buletine de identitate. O nevoie comună ne aduna laolaltă. Numai cei disperaţi pot înţelege acest fel de comuniune, pot s-o aprecieze la adevărata ei valoare. Şi întotdeauna pe aceleaşi străzi de neuitat norocul a fost cel care m-a scăpat. Să cobor în stradă era ca şi cum pătrundeam într-o sală de joc: veşnic totul sau nimic. Milioane de oameni, altădată respectabili, altădată bine situaţi, altădată în siguranţă, aşa gîndeau, au fost siliţi să adopte aceeaşi atitudine. «Numai să ajungi să disperezi destul, obişnuiam să spun, şi atunci totul o să iasă bine». Nimeni nu alege deliberat disperarea. Nimeni nu crede cît de salutară poate fi această condiţie, pînă cînd n-o trăieşte el însuşi. Omul care nu este despuiat pînă la os nu va aprecia niciodată o aşa-numită stare bună. Omul care n-a fost silit să ajute pe alţii (ca să se ajute pe el însuşi) nu va putea niciodată deveni o forţă revoluţionară în societate. El n-a fost cimentat, nu poate fi cimentat niciodată în noua ordine; pur şi simplu nu va fi decît lipit de ea. Se va desprinde în clipa în care îl va atinge căldura.

Vă puteţi întreba, deoarece trecusem prin chinuri şi înainte (în America), de ce a trebuit să mai trec o dată? Daţi-mi voie să explic. În America atunci cînd m-am dat la fund, am atins o albie falsă. Albia adevărată, *chez nous*, este alcătuită din nisip din care nu mai poţi ieşi. Niciodată n-am putut nutri vreo speranţă. Nu există nici un mîine, doar perspectiva nesfîrşită a uniformităţii cenuşii, ucigătoare. Niciodată n-am putut scăpa de sentimentul că mă aflam într-un vid, strîns într-o cămaşă de forţă. Să mă eliberez însemna să mă alătur unei lumi al cărei aer nu-l puteam respira. Eram taurul în arenă şi sfîrşitul avea să fie cu siguranţă moartea. O moarte lipsită de speranţa învierii. Pentru că noi cei din America nu numai că ne luăm toate măsurile spre a fi siguri că trupul a murit ci şi căutăm să ne convingem că şi sufletul a fost ucis.

În Franţa n-am găsit numai lucrurile pe care le-am pomenit, ci şi o nouă voinţă de a trăi. Am găsit şi un tată, de fapt mai mulţi. Primul a fost bătrînul meu profesor de franceză din Midi, dragul Lantelme, presupun că acum a murit. Îşi petrecea verile pe Ile d'Oleron. Vizitele mele păreau să-i încălzească sufletul. Discutam întotdeauna despre vechea Franţă şi mai ales despre Provenţa. Îmi dădea impresia că o dată făcusem şi eu parte din ea, că eram mai aproape spi-

@Asociatia Ziaristilor Independenti din Romania

ritualiceşte de oamenii din Midi decît de compatrioţii mei, sau de barbarii din Paris. Între noi n-a trebuit să fie sfărîmate nici un fel de bariere, nici la început nici mai tîrziu. Ne-am înţeles şi ne-am acceptat unul pe celălalt de la bun început — în ciuda detestabilei franceze pe care o vorbeam. Cu ajutorul lui, mintea mi s-a format pentru a ajunge în stare să primească înţelepciunea matură a francezilor, curtenia lor nativă, toleranţa lor, simţul discriminării, capacitatea lor acută de a sesiza esenţialul şi semnificativul. Cu ajutorul lui am devenit conştient de un nou fel de dragoste: dragostea pentru lucrurile cele mai umile. Îi era drag tot ceea ce îl înconjura. Eu care toată viaţa mă despărţisem cu uşurinţă de orice lucru începeam să privesc acum cu ochi noi obiectele cele mai neînsemnate, evenimentele cele mai lipsite de importanţă. În casa lui am început să înţeleg pentru prima oară adevăratul sens al creaţiei omului . . .

Omogenitatea artei franceze se datoreşte nu uniformităţii gîndirii mediului, ci varietăţii infinite a solului, climatului, peisajului, vorbirii, obiceiurilor, sîngelui. Fiecare provincie a Franţei a contribuit la făurirea culturii ţării.

De abia se terminase războiul şi comunicaţiile fură reluate, că am şi aflat de tenacitatea plină de curaj a artiştilor. Aproape primul lucru pe care Franţa l-a cerut lumii din afară, au fost cărţile, cărţile şi hîrtia de tipar. Tot timpul războiului, marii ei pictori continuaseră să lucreze. Cei mai în vîrstă au dovedit o dezvoltare continuă şi o surprinzătoare evoluţie dacă ţinem seama de izolarea în care s-au aflat. Agoniile războiului adînciseră şi nu anihilaseră spiritul artistului. Atît cei care s-au exilat cît şi cei care au rămas aveau ceva nou şi viguros de arătat pentru anii de înfrîngere şi umilinţă. Nu este acesta semnul spiritului invincibil? Fără îndoială, duşmanii Franţei ar fi preferat să-i vadă artiştii morţi, pînă la ultimul. Pentru ei această imagine a devotamentului tăcut, persistent, faţă de artă miroase a laşitate şi resemnare. Cum poate un om să continuie să picteze flori sau himere cînd ţara sa se află sub călcîiul cuceritorului, se întreabă ei. Întrebarea răspunde prin ea însăşi. Nu pictau « flori sau himere » ! Zugrăveau experienţele adunate în sufletul lor. Preschimbau durerea şi brutalitatea în simboluri ale frumuseţii şi ale adevărului. Redau, dacă vreţi, reîmpămînteneau icoana credincioasă a vieţii pe care activităţile şi ororile războiului le întunecă şi le anihilează. Pe cînd linia Maginot s-a dovedit doar o apărare iluzorie împotriva invadatorului, spiritul artiştilor francezi a dat la iveală ceva mult mai trainic. Obsesia frumuseţii, ordinei, limpezimii — şi de ce n-aş adăuga « a carităţii »? — iată ce subliniază spiritul creator, care este izvorul adevărat al Rezistenţei. Cei care au conceput linia Maginot erau puţini la minte. Artiştii nu sînt din aceeaşi stirpe: ei sînt, după cum ni s-a spus de atîtea ori, cei veşnic tineri. Ei se alătură celor trainice, victoriilor, împotriva înfrîngerilor. Artistul nu se opune spiritului timpului, ci îi aparţine. Artistul nu este un revoluţionar, este un răsvrătit. Artistul nu tînjeşte după experienţă de dragul ei, ci doar în măsura în care îi slujeşte imaginaţia. Artistul nu se dedică doar păstrării ţării sale, ci şi păstrării valorilor umane. El este legătura între omul de astăzi şi omul viitorului. El este podul pe care umanitatea trebuie să-l treacă în toată integritatea ei înainte de a intra în împărăţia cerurilor.

În româneşte de SIMONA DRĂGHICI

TRISTAN CORBIÈRE

Bocetul lătrînd se-abate
Spre Calvar; momîia ține
Bățul: oarbă-i, jumătate. . .
Chioară, de ! și-i fără cîine.

Rapsodii de bîlci: pe scenă
Vezi — dînd o para în dar —
Pe «Maria Magdalena»,
«Bietul Jidov», și-«Abélard».

Geamătul icnește-ntrînsa
Plînsul greu, înfometat;
Fără pîine,-amarnic plîns-a
Nesfîrșit, înfricoșat. . .

Suflul i se face cîntec:
Cioc trist, nici cuib, nici bordei.
Tainic simte drumu-n pîntec,
Simte-n piatră Dumnezei. . .

◀ Mont Saint-Michel

Calvar în Bretagne ▶

MAURICE SCÈVE

Mai grabnic Rhonul Saôna despărți-va
Decît să fugă sufletu-mi de tine;
Mai grabnic vremea munții doi topi-va
Decît discordia să ne dezbine;

Mai grabnic ochii or vedea-mpreună
Cum urcă Rhonu-n munți agale
Și Saôna, sus, în vîrtejul de nebună,
Decît în pieptul meu văpăi mai pale:
De fel, credința-mi nu s-a clătinat
Dar fără ei, amoru-i despuiat ! . . .

Priveliște din Lyon ▶

ALAIN FOURNIER

« A venit vremea să ți-o spun, Meaulnes: m-am dus și eu acolo unde-ai fost și tu. Am luat parte la sărbătoarea nemaipomenită și mi-am dat seama, atunci cînd tinerii de la școala aceea mi-au vorbit de aventura ta atît de misterioasă, că era vorba de acel vechi domeniu uitat. Pentru a fi și mai sigur, am furat harta ce-ți aparținea. . . Dar și cu mine s-a-ntîmplat același lucru; nu știu numele castelului acela, nu știu cum m-aș putea reîntoarce acolo; nu cunosc pe de-a-ntregul drumul ce duce într-acolo. . . »

(Din « Le grand Meaulnes »)

Castelul din Callières ▶

Imagini și texte
din albumul
«LA FRANCE À LIVRE OUVERT»
realizat de PIERRE SEGHERS

În românește de NICOLAE ARGINTESCU-AMZA

ILYA EHRENBURG

Sociabilitate franceză

Dacă literatura franceză a avut o influență uriașă, acest lucru se explică în primul rînd prin umanismul ei, prin caracterul ei social. Ea nu a zguduit într-atîta conștiințele prin profunzimea descoperirilor sale, cît mai ales a stimulat imaginația și voința popoarelor, a fost mai curînd un ferment.

Dacă veți întreba pe un rus cine este poetul cel mai de seamă al Rusiei, el va numi fără să stea pe gînduri pe Pușkin, după cum un neamț, la aceeași întrebare, va răspunde Goethe, iar un englez, Shakespeare. De veți întreba cinci francezi, fiecare din ei va cita alt nume: Hugo, La Fontaine, Racine, Villon, Baudelaire. Literatura i-a emoționat și pe francezi dar nu atît prin specificul vreunuia sau altuia din geniile creatoare, cît mai ales prin tonalitatea ei generală. Un francez adept al estetismului, care și-a pierdut în 1957 individualitatea, va vorbi cu predilecție despre individualism ca de o trăsătură caracteristică pentru francezi. În realitate, însă, pe un francez îl disting sociabilitatea, înclinarea de a comunica, necesitatea de a ieși în stradă, de a se amesteca cu mulțimea, de a vorbi, și bineînțeles de a discuta în contradictoriu. Stendhal, care a pus în circulație termenul egotism, ura egoismul, iar Montesquieu scria: « Pentru a crea ceva măreț, nu e cîtuși de puțin nevoie să fii tu însuți un om mare, nu e nevoie să fii deasupra oamenilor, e nevoie să fii împreună cu oamenii . . . »

. . . Uneori se spune că literatura franceză a fost dintotdeauna o literatură « de salon » și că scriitorii francezi au preferat și preferă vieții « turnul de fildeș »... « Turnul de fildeș » este o imagine mediocră a unui poet parnasian, dar nu într-un turn ca acesta îi poți găsi pe adevărații scriitori ai Franței. Viața politică i-a pasionat din vremuri vechi. Agrippa d'Aubigné își scria poemele între două lupte, versurile erau pentru el o armă pentru combaterea catolicismului. Îl cunoaștem pe Montesquieu ca autor al remarcabilelor *Scrisori persane*, dar în afară de această carte el a mai scris *Spiritul legilor*, a fost președintele parlamentului din districtul Bordeaux, a participat la lupta politică din Franța din anii dinaintea revoluției. Voltaire spunea: « Așa precum flăcările izbucnesc în sus, iar piatra cade în jos, tot așa omul este creat pentru acțiune. A nu acționa cu a nu exista este pentru om același lucru ». Și Voltaire « acționa »: era în fruntea campaniilor împotriva iezuiților, lua apărarea celor osîndiți fără vină, cerea desființarea legilor care umileau pe om. Toată viața lui Diderot a fost consacrată luptei pentru dărîmarea temeliilor unei societăți pline de vicii. Monarhii care pozau în liberali l-au con-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

siderat la început pe Diderot un scriitor strălucit, pentru ca apoi să vadă în el revoluționarul și să se înfurie . . . Pentru mulți contemporani, Lamartine a fost mai curînd ministru de externe în guvernul provizoriu decît autor de elegii. Balzac scria surorii sale în tinerețe: « Așadar, dacă sînt un om cu voință fermă — lucru încă nedovedit — voi putea să obțin mai mult decît gloria literară. Ce lucru minunat să fii un om mare și un mare cetățean » . . .

S-ar zice că nu există nimic mai convingător decît biografia lui Victor Hugo. Herzen citează răspunsul pe care l-a dat agenților lui Napoleon al III-lea: « Dacă vor mai rămîne zece francezi în exil, rămîn și eu cu ei; dacă vor mai fi cinci, voi fi printre ei. De va rămîne unul singur, acela voi fi eu. Nu mă voi întoarce decît într-o Franță liberă ».

Unul din conducătorii Comunei a fost scriitorul Vallès iar pe baricadele ei a luptat tînărul Rimbaud. Zola a fost condamnat de tribunalul militar pentru că a luat apărarea nevinovatului Dreyfuss. În timpul primului război mondial, Romain Rolland a luat atitudine împotriva războiului și a adunat în jurul său intelectualitatea progresistă. Toți țin minte rolul pe care l-a jucat Barbusse în apărarea păcii. Doi poeți de frunte, Eluard și Aragon, au devenit comuniști. Aș mai putea aminti de pictorul David, membru al Convenției, despre Courbet care a fost comunard, despre participarea oamenilor de știință la viața politică a Franței-de la Condorcet la Langevin și Jolliot Curie . . .

Din vremuri străvechi scriitorii Franței au luptat împotriva despoților și a tiraniei . . . Voltaire a fost întemnițat în Bastilia, Diderot a stat la închisoarea din Vincent. *Eseurile* lui Montaigne au fost interzise. Béranger a fost judecat pentru cîntecele sale, Baudelaire pentru *Florile răului*, Flaubert — pentru *Doamna Bovary*. . . . Cultura franceză s-a format și s-a modelat în luptă continuă cu rînduielile existente și nu în procesul adaptării la ele.

. . . Mi s-a întîmplat să aud nu o dată atît de la francezi, cît și de la străinii care au stat cîtva timp în Franța că « francezii știu să trăiască ». E greu de presupus că această frază este întrutotul justificată dacă ne-am referi la organizarea muncii, la confortul locuințelor, la activitatea aparatelor administrative. Mulți industriași din Franța privesc cu invidie America (și de altfel Germania vecină). Ziariștii burghezi dau drept exemplu compatrioților lor ordinea și seriozitatea care domnește în Parlamentul englez. Orice francez știe că viața este mult mai bine organizată în Belgia sau în Elveția. Și totuși e foarte mult adevăr în afirmația că francezii știu să trăiască, dar este vorba de o trăsătură de caracter a poporului. Dacă vremea e frumoasă, francezul este vesel deși poate că a primit cu o oră înainte o știre neplăcută de la administrația financiară, sau a citit în ziar o mulțime de știri care l-au amărît și l-au alarmat. În anii crizei economice puteai vedea la Paris mulți săraci care locuiau în stradă. M-a impresionat întotdeauna să-i văd pe oamenii aceștia fără adăpost, care cîștigau o nimica toată, mîncînd cu un prieten pe trotuar: își savurau bucata de pîine și felioara de salam de parcă ar fi fost cine știe ce bunătate, și veselia lor ar fi putut fi invidiată de orice gentleman englez care frecventează restaurantele de lux.

Un cerșetor francez, deși ajuns la disperare, este totuși în stare să zîmbească la o glumă. Asta nu-l va împiedica ca o oră mai tîrziu, dacă poporul s-ar răscula, să înfrunte moartea. S-ar putea caracteriza această capacitate a francezului de a se bucura de fiece clipă din viață ca fiind naivitate, superficialitate, dar ea ar putea fi numită și înțelepciune . . . Saltîkov Șcedrin admira această capacitate a francezilor de a gusta din plin orice clipă de răgaz, orice lucru neînsemnat din viață. El spunea despre străzile Parisului: « Ele varsă pace în sufletul celor înrăiți și tămăduiesc pe cei mîniați ».

Mi s-a întîmplat arareori să întîlnesc în vreo carte a unui scriitor francez îndoieli în ce privește valoarea și sensul vieții. În schimb, mi s-a întîmplat adesea, citind cartea unui scriitor francez să-mi pun întrebarea: « Care este viața pe care-o putem socoti demnă de un om? » Aceste îndoieli se referă deopotrivă și la legile statului, și la legile inimii. Literatura franceză a arătat lumii toată semnificația problemelor sociale, dar nu a renunțat niciodată să recunoască demnitatea umană. Am impresia că morala ei făurită de veacuri și veacuri poate fi exprimată în această unică idee: omul trăiește în societate, e interesat în chipul cel mai direct de tot ce este social, este legat de tovarășii săi, de compatrioți, de omenirea întreagă, dar căutînd să îmbunătățească, să înnobileze, să înnoiască societatea, nu uită nici o clipă că sîmbăta este creată pentru om și nu omul pentru sîmbătă . . .

Importanța pe care o prezintă cultura franceză pentru alte popoare nu poate fi explicată numai prin faptul că francezii sînt talentați. E ridicol să vorbim despre permanența hegemoniei spirituale. Dacă în secolul al XVII-lea nemții îi imitau pe francezi, în secolul al XVI-lea poeții francezi îi imitau nu mai puțin asiduu pe italieni. În secolul al XVIII-lea, înrîurirea franceză este incontestabilă asupra tinerei literaturi ruse: Voltaire, Helvetius, Diderot, Rousseau l-au ajutat pe Radișcev să-și afle drumul. În poezia acestui secol aflăm ușoare ecouri ale clasicismului francez. O sută de ani mai tîrziu, romanul rus, la rîndul său, a exercitat o înrîurire binefăcătoare asupra literaturii franceze. Se pot vedea urmele influenței lui Tolstoi la Romain Rolland, la Proust, ale lui Dostoievski la André Gide, Mauriac. O epocă a înlocuit alta, partiturile s-au schimbat, s-au schimbat și dirijorii la pupitru.

În Franța, străinul nu se simte izolat. Karamzin a venit la Paris în anii revoluției. Erau vremuri grele. S-ar fi zis că Franța sanculoților ar fi trebuit să-l înspăimînte pe scriitorul rus, care avea convingeri mai curînd moderate. Și totuși Karamzin a scris: « Aș vrea să trăiesc și să mor în scumpa mea patrie, dar după Rusia, nu cunosc țară mai plăcută decît Franța, unde străinul uită adesea că este departe de ai săi ». Un sfert de veac a trăit la Paris Heine și prietenii săi au fost Balzac, George Sand, Berlioz, Dumas. Mickiewicz a fost înconjurat în Franța de dragostea oamenilor simpli și a marilor personalități culturale . . . Turgheniev a devenit cel mai bun prieten al lui Flaubert și cuvintele scriitorului rus erau ascultate cu atenție de Maupassant și Zola . . .

Oare nu în acest atașament față de valorile general-umane găsim explicația atracției atît de îndelungate și atît de largi pe care a exercitat-o cultura franceză?.

În românește de TATIANA NICOLESCU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

EUGEN IONESCU

Pieton al Parisului

Nu știu cine a băgat în mințile unei mulțimi de juni ideea că francezii sînt un popor obosit care nu mai vrea decît să trăiască comod. Adevărul este că, venind în Franța prin orice graniță, ai intuiția clară că pătrunzi într-o zonă superioară de umanitate. Oamenii din celelalte țări sînt departe de dinamismul, de promptitudinea intelectuală, pe care ultimul francez o are. Cred că omenirea civilizată e caracterizată prin vioiciune și egalitate — iar nu prin masivitate greoaie și amorfă; nici grecii, nici romanii, nici egiptenii nu erau namile, ci ființe mici și iuți. Făuritorii de civilizație au fost astfel.

De altminteri, Franța și mai ales Parisul, sînt departe de a trăi o « viață facilă ». Nimic aici din indolența, din ușurința vienezilor, de pildă, sau mai ales a italienilor.

Parisul e un oraș dificil. Îl văzusem, ultima oară, în 1937, în timpul Expoziției. Era atunci un oraș în vacanță, ușuratec, și gătit, un oraș în kermeză, cu un decor de carton, ca de teatru; un oraș mascat și costumat. Turiștii (una din cele mai antipatice categorii de viețuitoare) credeau că fac cunoștință cu Parisul. Era însă numai Parisul situat la nivelul închipuirii lor.

Cînd l-am revăzut dăunăzi, în aceste prime zile din noiembrie, mi-a fost greu să-l privesc. Întunecos și sever, ascetic, nu mai avea nimic din facilitatea, din decorul de bîlci din 1937. În curtea de onoare a Invalizilor, în după amiaza unei zile de plumb, era o atmosferă grea, pe care desigur numai structurile tari le pot, mult timp, suporta. Era 3 după masă și întuneric ca la 6. Mă gîndeam, cuprins de slăbiciune și dor, la cerurile orientale, facile și leneșe sub care viața este comodă și spiritul somnoros.

Cîteva zile mi-au trebuit ca să mă reaclimatizez și să redevin sensibil la nuanțele griurilor pariziene.

Sub acest climat aspru și grațios, sever și echilibrat se realizează civilizația franceză, spiritualitatea din Paris, din Ile de France.

E atîta sobrietate în armonia franceză încît e aproape cu neputință, aici, ca vreodată libertatea să devină dezordine. Totul se opune facilității, și, deopotrivă, grosolăniei. Participînd la viața acestui neam și a acestei civilizații, e ușor să-ți dai seama că numai cei care îi aparțin ei, sau vreunei alte culturi de aceeași dimensiuni, au dreptul să o judece. Oamenii culturilor fruste, inferioare, care-și caută cu greu într-o semi-luciditate calea, forma — n-au dreptul să vorbească despre civilizația franceză de la egal la egal, chiar dacă ea s-ar găsi într-un moment decadent. Căci se vor încurca în complexitatea ei. Și, mai ales, nu au dreptul, nu au posibilitatea să o judece, cei care nu înțeleg din ea decît un aspect actual (politic, de pildă, sau economic, desprins de rădăcinile lui, de lunga lui evoluție).

. . . O criză acută franceză nu poate fi tăgăduită. O știu mai bine decît oricine francezii înșiși. De două săptămîni de cînd mă aflu în Franța, nu am văzut francez care să nu-mi vorbească, cu amărăciune, despre primejdia de decadență, despre criza elitelor, sau, avîntat, de reînălțarea și reechilibrarea Franței. E drept că aproape fiecare francez are un plan de « redresare » și reorganizare.

Dar în însăși conștiința ascuțită a acestei primejdii, în însăși disperarea care-i cuprinde pe francezi, eu văd semnele limpezi ale unui nou echilibru. Nu-i un moment agonic, ci unul de tranziție, de prefacere. Agoniile sînt mai senine. Decadențele nu fructifică niciodată această reacție, această violentă febră, acest strigăt după refacere.

Dacă sînt convins că brutalitatea primară nu-i un semn de vigoare spirituală, de renaștere, ci, dimpotrivă, semnul cel mai sigur al decăderii, al barbariei, al unei noi primitivități, cred de asemenea că conștiința lucidă de sine a unui întreg popor, cunoașterea limpede a păcatelor sale, sentimentul unei grandori care trebuie să nu se stingă și apărarea unui fel de a înțelege lumea — sînt garanții neîndoioase de vitalitate spirituală.

Și dacă, la urma urmei, destinul Athenei este să fie cucerită de grosolanul Imperiu Roman sau, dacă trebuie să moară, ca un om, o țară și o cultură — sîntem mulți cei ce vrem să murim odată cu Franța. Sfîrșitul Franței va fi sfîrșitul Europei. Ce mai poate fi după asta? O hegemonie sterilă, de cîteva zeci de ani, a vreunei forme recente de cultură — preludiu al unui barbarizări a lumii vechi? Și, la urma urmei, Europa a început să fie cam plictisitoare cu complexitățile, crizele și agoniile ei. Mă întreb, ce-ar mai putea să creeze? Ce interese ar avea lumea s-o mai păstreze, centru de discordii, focare de probleme insolubile, de crize și avatarii?

A venit oare momentul ca bucata asta de continent să se scufunde într-un lung somn?

Eu, personal, nu cred. Europa este Franța. Și Franța e încă sănătoasă. Dar dacă ar fi ca Franța să sucombe — să nu ne pară rău că se va nărui și restul.

Paris, 13 noiembrie 1938

(Viața Românească, nr. 12, dec. 1938, p. 147—150)

Către sfîrșitul anului 1938 și apoi tot anul următor, cînd deasupra bătrînului nostru continent, se îngrămădeau, amenințători, nori apocaliptici, un om, în pragul vîrstei de treizeci de ani, colinda străzile Parisului, căutînd aici semnele acelor forțe spirituale în stare să apere încă o dată civilizația și să-i înalțe pe oameni, ca de atîtea ori în trecut, deasupra poftelor barbare, a impulsurilor primitive, către ideal și dăruire generoasă. Neliniștile și speranțele născute din această confruntare acută, marcată de tensiunea momentului, aveau să se transmită intacte prin mijlocirea tiparului și, astăzi, alcătuiesc substanța unei lecturi revelatoare pentru cine deschide colecția « Vieții Romă-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

nești » din anii respectivi și parcurge corespondențele din Paris trimise de Eugen Ionescu. Autorul de mai tîrziu al « Rinocerilor » găsea în ambianța pariziană un stimulent al credinței în posibilitatea salvgardării libertăților democratice, împotriva tiraniei, agresivității războinice. Cu o convingere răspicat afirmată, el divulgă degradarea umană pe care o reprezenta « cultul forței, al măririi, al jafului », primejdia alunecării într-o « lume telurică, a orgoliului, a eroului », abdicînd de la ambițiile înălțării spirituale. În acest context, elogiul adus Parisului se încarcă de semnificația unui gest de restabilire a echilibrului interior, de « respiritualizare » prin contaminare. Contemplația Parisului îi inspira liniște și siguranță, făcea posibilă meditația lucidă la viitorul omenirii și la capacitatea ei de a depăși criza. « În fiecare dimineață, autobuzul pe care îl iau trece prin fața Luvrului și taie grădina Tuilleriilor, în dreptul Arcului de triumf, al Caruselului. În fiecare dimineață trăiesc cîteva momente cu sentimentul că nu mai sînt într-o lume pămîntească, deși imens, palatul pare construit doar din culori, din lumini, ridicat prin magie. E cetatea fermecată răsărită din fundul apei. Transparențele savante ale cerului parizian, pietrele negre, statuile albe în alei și peluze te încredințează că acest colț e al celuilalt tărîm. Peisagiu de vrjaă ! Și n-ar fi nimic totul dacă nu ar fi mîngîierea spirituală a acestui unic cer . . . Ceea ce-i fermecător aici este că totul este făcut după măsura și după chipul omului. Tărîmul de basm al Parisului este însuși tărîmul omului, realitatea spirituală a omului. Aici totul grăiește: pietrele sînt guri, sînt semne. Casele, pietrele, oamenii, sînt făcute din aceleași elemente ca și cerul și apa Senei. Sufletul umanității întregi plutește pe Sena; el e însuși cerul care îmbrățișează orașul. Dacă plec de aici, plec din casa omului — refugiu spiritual. Aici e insula ultimă a umanității ».

Un om străbătea Parisul, intra în teatre, cerceta galeriile de artă, citea avid noile cărți, se lăsa pradă nostalgiilor copilăriei petrecută prin apropiere, scruta chipurile mulțimii în metrou, provoca dialoguri cu oameni politici, se « angaja » din toată ființa în viltoarea clipei (doar el reproba textual sterila, trista și neroditoarea abstragere din evenimente ilustrată de « Jurnalul » lui Gide), susținîndu-și cu ardoare convingerea: « Trebuie să ducem o luptă teribilă pentru ca să ne rămînă intactă posibilitatea de a urca, de a ne libera de lanțurile geologiei . . . să putem fi liberi ! »

GEO ȘERBAN

LUCIAN GRIGORESCU

Un mare pictor român privind Franța

Independenți din România

nești » din anii respectivi și pa
nescu. Autorul de mai tîrziu al
lent al credinței în posibilitatea s
agresivității războinice. Cu o
umană pe care o reprezenta «
cării într-o « lume telurică, a o
spirituale. În acest context, elog
de restabilire a echilibrului inte
plația Parisului îi inspira în
viitorul omenirii și la capacita
buzul pe care îl iau trece prin fața
de triumf, al Caruselului. În fie
că nu mai sînt într-o lume pân
culori, din lumini, ridicat prin
Transparențele savante ale cerulu
te încredințează că acest colț e
totul dacă nu ar fi mîngîiere
cător aici este că totul este făcu
al Parisului este însuși tărîmul on
pietrele sînt guri, sînt semne. Ca
ca și cerul și apa Senei. Sufletu
care îmbrățișează orașul. Dacă
Aici e insula ultimă a umanit

Un om străbătea Parisul, int
cărți, se lăsa pradă nostalgiilo
mulțimii în metrou, provoca
ființa în vîltoarea clipei (doar e
gere din evenimente ilustrată d
vingerea: « Trebuie să ducem c
litatea de a urca, de a ne libera

Vedere din Cassis (1934) ▶
(Ulei pe pînză—0,810 × 1,000)

Drum la Cassis (1934) ▶ ▶
(Ulei pe pînză—0,460 × 0,555)

Fotografiile: SORIN RADU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

CORNELIA ȘTEFĂNESCU

cu Martha Bibescu despre Marcel Proust și prietenii săi români

Martha Bibescu ocupă, începînd din 1932 și pînă astăzi, un apartament în ultima reședință pariziană a Bibeștilor, pe cheiul Bourbon la numărul 45, pe insula Saint Louis, într-o casă pe care Proust a frecventat-o. Ilustrul iubitor al catedralelor medievale franceze, scriind în 1919 soției lui Antoine Bibescu, Elisabeth Asquith, i-a destăinuit într-un post-scriptum impresia pe care i-a lăsat-o această clădire: zidurile ei aurite îi aminteau de mozaicurile venețiene: « Quel bonheur pour moi ce sera de revoir cette évocation de Saint-Marc que je retrouve 45, quai Bourbon »[1]

Casa alături de palatul Lauzun și de altele ale căror interioare somptuoase pot fi contemplate prin ferestrele lor uriașe, seara, cînd sînt luminate, are un farmec deosebit prin poziția sa. Însăși Martha Bibescu enumeră cu vădită satisfacție în cartea despre ducesa de Guermantes, tot ceea ce se poate vedea de la fereastra etajului ocupat de ea. Căci, din acest punct al insulei cuprins între cele două brațe ale Senei, dincolo de plopii înalți, într-o nesfîrșită vibrare, se văd turlele catedralei Notre-Dame, vîrful clopotniței Sainte-Chapelle, turnul bisericii Saint-Jacques, Conciergeria

[1] « Ce fericire pentru mine să revăd această evocare a bisericii San Marco, pe care o regăsesc pe cheiul Bourbon, la numărul 45 ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

și acoperișurile din foburgul Sainte-Gervaise. Toamna, tîrziu, locul devine și mai tulburător. Frunzele se aștern încet pe caldarîm, pe umerii statuilor, sau rămîn agățate nesigur de bara metalică a cheiului. Ploaia măruntă lustruiește ramurile desfrunzite ale plopilor. Aburi se întind prelung peste valurile încete ale Senei. Proust se plîngea fraților Bibescu, în scrisori, că umezeala insulei îi dăunează sănătății, rugîndu-i să fixeze alt loc de întîlnire, el preferînd marele restaurant cu renume monden, Ritz, din Piața Vendôme, vizitat, în timp, de Victor Hugo, George Sand, regina Victoria, Ellen Terry, ducele de Orléans, Whistler, lady Essex, prințul de Galles, Rothschild, Adelina Patti, Melba, ducele de Devonshire. Desigur, poziția deosebită a casei de pe cheiul Bourbon nu este întîmplătoare, frații Bibescu, esteți rafinați, ocupînd și la Londra, așa cum descrie Matyla Ghyka în cartea *Couleurs du Monde*, un splendid apartament cu ferestrele spre Tamisa și spre podul Battersea, care l-a încîntat pe Whistler.

Acum, la primul etaj, un original a golit o odaie, fixînd pe pereți în dreptul ferestrelor neobișnuit de înalte, oglinzi imense dispuse în unghi, în așa fel încît să reflecte imaginea Senei, lăsînd impresia că toată apa se revarsă în încăpere. La etajul al doilea deasupra ușii de la intrare, este o veche litografie românească. Din interior se aude țăcănitul repezit al unei mașini de scris. Martha Bibescu lucrează pînă seara tîrziu. Apartamentul ei respiră bun gust și personalitate. Totul este simplificat, fiind îndepărtate obiectele fără stil. Cîteva mobile vechi, un divan lung și îngust, acoperit cu o blană de urs alb. Pe jos, covoare de preț. O oglindă coboară pînă aproape de parchet. Cîteva portrete ocupă spații mari. La intrare, predomină tabloul abatelui Mugnier, prelatul chemat de Proust la căpătîi înainte de a muri și a cărui corespondență a fost publicată de Martha Bibescu în trei volume, sub titlul *La Vie d'une amitié — 1911 - 1944*. Fiecare mobilă, fiecare obiect din odaie pare gîndit o dată cu locul unde a fost plasat. La fereastră, flori și plante rare, aduse de scriitoare după călătoriile ei în Anglia unde se duce să-și vadă fiica. Și, peste tot, răspîndite, vase paralelipipedice din cristal greu, de diferite dimensiuni, cu pereții groși, pe marginea lor rece sprijinindu-se cîte un trandafir încă nedesfăcut, cu petalele în tonuri palide. Sena se străvede aici verzuie, printre plantele întinse pe geam.

Martha Bibescu, dreaptă, stăpînă pe sine, într-o atitudine care pare puțin studiată, cu figura distinsă și expresivă, în rochie lungă princiară, se adresează vizitatorului în franțuzește. Scriitoarea l-a cunoscut pe Marcel Proust la balul devenit celebru prin cartea pe care ea i-a dedicat-o: *Au bal avec Marcel Proust* (1928). Intelectualii din mediile mondene frecventate de el și atmosfera saloanelor, în care era acceptat cu atenție, le-a desprins din scrisorile inedite adresate de Proust ducelui de Guiche în *Le Voyageur voilé*, iar din scrisorile lui către contesa de Chevigné, cît și din amintirile proprii, Martha Bibescu reînvie personalitatea complexă a aceleia care a fost modelul ducesei de Guermantes (« La Duchesse de Guermantes. Laure de Sade. contesse de Chevigné. Avec des pages inédites de Marcel Proust » — 1950).

La o masă joasă, în timp ce răspundea apelurilor telefonice, fixînd întîlniri personalităților la modă în lumea literară pariziană, Martha Bibescu dictează, cucerită de faptul că cineva se preocupă de prietenii români ai lui Marcel Proust, unele date privind istoricul și natura relațiilor cu Bibeștii din epoca în care ambele familii locuiau pe strada Courcelles, la numai cîteva case distanță. Își amintește de Elena, născută Kostachi-Epureanu, văduva lui Alexandru Bibescu și mama lui Antoine și Emmanuel. Salonul ei era renumit pentru lumea distinsă care-l frecventa. Veneau aici Liszt și Wagner, Renan și Anatole France. Antoine Bibescu, în prefața la volumul de corespondență publicat în 1949, dă o listă mult mai bogată. Pe lîngă persoanele enumerate de Martha Bibescu, el citează pe Gounod, Debussy, Saint-Säens, Fauré, dintre muzicieni, pe Leconte de Lisle, Loti, Jules Lemaître, Maeterlinck, Porto-

Martha Bibescu ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Riche, dintre scriitori, și pe cîțiva pictori, Bonnard, Vuillard și Odilon Redon cît și diplomați străini și francezi. Martha Bibescu a vorbit cu căldură de rolul Elenei Bibescu în evoluția lui George Enescu. Despre Marcel Proust, Martha Bibescu a afirmat că el a găsit în salonul ei acel « foyer intellectuel » de care avea nevoie. Aici și-a descoperit impulsul artistic și a început să-și exerseze simțul ascuțit de observație. Autoarea cărții *Les Huit Paradis* (premiată de Academia franceză și apreciată în mod deosebit de Marcel Proust și de Contesa de Noailles), a citat printre prietenii români ai romancierului pe cele două fiice ale talentatei interprete a lui Chopin — Rachel Brîncoveanu (unul dintre modelele doamnei Verdurin) — pe Anna și Hélène. Cea dintîi este cunoscuta poetă Anna de Noailles. Cea de a doua a devenit prin căsătoria cu Alexandre de Chimay, cumnata contesei Greffuhle, a cărei frumusețe celebră a inspirat pe Proust pentru prințesa de Guermantes. În *Journée de lecture* există un pasaj în care Proust amintește de admirația și atașamentul pe care-l are față de Hélène de Chimay, « que vingt ans n'ont pas affaiblie ». De asemenea, îl amintește pe fratele lor, Constantin Brîncoveanu care, în calitate de director al revistei *La Renaissance latine*, i-a încredințat lui Proust o rubrică permanentă, dar boala l-a împiedicat să colaboreze în bune condiții.

Biograful englez al lui Marcel Proust, G. D. Painter, semnalează prezența scriitorului în vila Bassaraba a Brîncovenilor, încă în 1893, dată la care a fost prezentat Annei de Noailles, pe atunci foarte tînără. Ea l-a inspirat pe Proust în *Jean Santeuil*, pentru personajul vicontesei Gaspard de Revillon. Vizitele lui la vila de la Amphion, pe malul lacului Geneva, nu departe de Evian, erau destul de frecvente. Comentîndu-i o frază dintr-o scrisoare din 1902 cu aluzie la vegetația din parcul vilei, Anna de Noailles dezvăluie cititorului pasionat de amănunte sursa de inspirație a lui Proust pentru unele părți din romanul său. Așteptarea trenurilor, pe înserat, trepidația gării, acel du-te vino al persoanelor, sînt evocări ale Evianului. Chestiunea nu se reduce deci, simplu, spunea Martha Bibescu, numai la ani, la a înregistra niște date, fără îndoială importante și ele, dar necategorice, ci la sensul mult mai profund al acestei prietenii, pe care încercăm să o descifrăm în cele ce urmează.

Corespondența și jurnalele unor scriitori din epocă probează că prietenia cu românii, care a luat amploare din 1900, depășește tonul minor, afectiv și intimist. Într-o scrisoare către criticul englez Sidney Schiff, Marcel Proust este foarte categoric cînd precizează natura relațiilor sale cu unii dintre ei : « Tout ceci pour vous dire que les deux Bibesco (dont hélas l'un est mort d'une manière affreuse) ont été les premiers amoureux de Swann et que c'est travestir tout que d'appeler mondaines les relations ultraintellectuelles que j'ai avec Bibesco » [1]

Fără îndoială că snobul Proust a fost atras de perspectiva relațiilor mondene cu societatea românească aflată la Paris, de o mare finețe intelectuală, ai cărei membri investiți cu titluri nobiliare se înrudeau prin alianță cu aristocrația franceză, fiind iubiți și căutați de toată lumea aleasă a Europei care i-a cunoscut. În saloanele lor se numărau numai persoane din nobilime, din sfera diplomatică, celebrități intelectuale, alese după un studiu prealabil pentru ca numele lor să poată fi publicate în carnetul monden al ziarelor. Proust însuși îi cere lui Emmanuel Bibescu să trimită pentru *Le Figaro*, timp de două ori trei săptămîni, o listă cu numele invitaților la dinee sau la seratele la care ar fi participat. În ciuda faptului că ținea să cunoască cît mai multă lume, Proust nu a cedat curiozității și snobismului și a refuzat, în scrisoarea din 30 mai 1919, să participe la banchetul dat de Helène Șuțu în cinstea reginei României. În februarie 1920, el se scuză amfitrioanei că a lipsit « à une fête où

[1] « Toate acestea pentru a vă spune că cei doi Bibescu (dintre care, vai, unul a murit într-un chip îngrozitor) au fost cei dintîi îndrăgostiți de Swann și că înseamnă să deformezi totul ca să numești mondene relațiile ultraintelectuale pe care le am cu Bibescu ».

▲ Marcel Proust în grădina lui Reynaldo Hahn (1905)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

je ne suis pas venus pas du tout je vous jure pour montrer que je ne tenais pas aux reines »[1]. Cu cîteva luni înainte de moarte, în august 1922, scria ducelui de Guiche: « . . . rien ne m'amuse moins que ce qu'on appelait il y a vingt ans *select* »[2]

Experimentat în materie de valori sociale, Marcel Proust a urmărit, interesat, componența familiei Bibescu ale cărei origini, prin alianță, le căuta pînă la Capeți « . . . ces Bibesco en ont avec les Noailles, les Montesquiou, les Chimay et les Beauffremont qui sont de la race capétienne, et pourraient revendiquer, avec beaucoup de raison, la couronne de France. »[3] Această interpretare de fantezie a intercalat-o Proust în 1919 în articolul *L'Affaire Lemoine*, indispus că în cercurile înalte londoneze se insinua că prin căsătoria cu Antoine Bibescu, Elisabeth Asquith ar fi făcut o mezalianță. Articolul citat este cuprins în volumul *Pastiches et Mélanges*, care se afla la data aceea sub tipar. Scriitorul a scos cartea de sub presă numai pentru a introduce pasajul din care am citat doar un fragment. El știa (Martha Bibescu o confirmă în *Le Voyageur voilé*) că o fată din respectiva familie, soția unui Montesquiou, era cumnată cu prințesa Caraman-Chimay, mama contesei Greffuhle, prințesa de Guermantes din roman. Că o altă reprezentantă a familiei Bibescu, din ramura Brîncoveanu, sora mai mică a Annei de Noailles, se înrudea și ea prin alianță cu modelul eroinei lui Proust. Că, în sfîrșit, George Bibescu, socrul Marthei, a devenit prin căsătorie unchiul contesei, ceea ce o apropie, în mod firesc și pe scriitoare de acest personaj intrat în istoria literară. În felul acesta Bibeștii se înrudeau și cu ducele de Guiche și de Gramont, intelectual de o mare finețe și erudiție, fondator și președinte al Institutului de optică, membru al Academiei franceze de științe. Soția ducelui de Guiche, Elaine, era fiica aceleiași contese Greffuhle, a cărei frumusețe uimise Parisul și a fost slăvită în versuri de Lamartine. Din loja ei de la Operă, devenită celebră prin inegalabila descriere a lui Proust, scriitorul a remarcat în sală pe Martha Bibescu, abia sosită din România după căsătorie. Verișorul tinerei căsătorite, Emmanuel, venit o dată cu Proust să aducă omagii ducesei, l-a făcut atent asupra legăturilor de rudenie ale persoanei care se distingea îndată prin ținuta ei statuară și care l-a atras prin noutatea și distincția chipului, invocînd bineînțeles și numele ducelui de Guiche ceea ce făcu să fie rememorată de către cei prezenți istoria agitată a familiei după divorțul prințesei de Beauffremont, născută Caraman-Chimay și căsătoria ei cu George Bibescu. Prin Antoine și Emmanuel, Proust era la curent cu această întîmplare care a suprins și a afectat saloanele pariziene. Ecoul evenimentului, devenit celebru, a fost înregistrat în *Pastiches et Mélanges*. Ca să se convingă de exactitatea datelor, scriitorul cere amănunte și prințesei Hélène Șuțu. Tot ei, după o noapte de nesomn și neliniște, i se adresează în iulie 1919, cu aceeași frenezie a persuasiunii pe care o punea în orice « . . . je deviens probablement gâteux, mais je croyais me rappeler d'une façon certaine que vous m'aviez dit avoir avec Mme de Noailles une grande-mère commune, née Mavrocordato »[4]. Despre ascendența Annei de Noailles a scris în același articol *L'Affaire Lemoine*: « Elle était la fille de Brancovan, prince régnant de Valachie, qu'ils nommèrent là-bas Hospodar. . . »[5] Mama ei se trăgea din familia greacă Musurus, nobilă și ilustră prin rolul politic jucat de membrii ei, dar mai ales prin prietenia strămoșilor lor cu Erasmus. Este aici încă un exemplu

---

[1] « la o ceremonie unde n-am venit vă jur nu pentru a arăta că-mi sînt indiferente reginele ».
[2] « . . .nimic nu mă amuză mai puțin decît ceea ce se numea acum douăzeci de ani select ».
[3] « . . . acești Bibești au (înrudiri) cu familiile de Noailles, Montesquiou, Chimay și Beauffremont care sînt de viță capețiană și ar putea să revendice cu multă îndreptățire coroana Franței ».
[4] « . . .probabil că mă ramolesc, dar credeam să-mi amintesc cu certitudine că mi-ați spus că dumneavoastră împreună cu doamna de Noailles aveți aceeași bunică, născută Mavrocordat ».
[5] « Era fiica lui Brîncoveanu, prinț domnitor în Valahia, numit acolo Gospodar ». . .

Anna de Noailles și sora ei Hélène de Chimay, născută Brâncoveanu ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Emmanuel Bibescu

a plăcerii lui Marcel Proust de a insista asupra titlurilor culturale ale acestei prietenii. Încercînd o motivare a snobismului său, pe care nu și l-a negat, Proust face într-una din cronicele sale din 1903 o deosebire categorică între satisfacția, socotită de el simplă « vanitate », de a se afla în societatea cuiva ai căror strămoși au participat la cruciade și mîndria de a fi în societatea compusă din persoane ale căror nume pot fi citate alături de Alfred de Vigny, Chateaubriand sau pot fi descoperite printre personajele de pe vitraliile de la Notre-Dame din Amiens. « Voilà

où le péché intellectuel commence »[1], intervine el, pentru a accentua diferențe de nuanțe.

Pentru a ne putea face o idee despre dimensiunea pe care a luat-o în opera lui genealogia și poziția socială este semnificativă întrebarea pusă lui Antoine Bibescu în 1916, în legătură cu originea lui Carp și a lui Maiorescu. Deși vrea să lase impresia că în fond chestiunea îi este « indiferentă », în scrisoarea care urmează în volumul

[1] « Iată unde începe păcatul intelectual ».

Antoine Bibescu

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de corespondență Proust-Bibescu (1949), se întoarce la același subiect, irezistibil pentru el: « M. Carp est-il de mauvaise souche comme Marghiloman et Take Ionesco, ou de bonne comme Filipesco (je veux dire comme famille puisque comme opinion je sais que c'est le plus endurci des Bochofiles) » [1]

Romancierul a prețuit în mod deosebit pe Antoine Bibescu. Annei de Noailles îi mărturisea simplu și cu emoție puțin obișnuită. « — Une seule personne me comprend, Antoine Bibesco » [2]. Îl consulta în diferite ocazii fiindcă-i recunoștea inteligența; îl copleșea cu atenții și scrisori. La cea mai mică indispoziție și schimbare de atitudine a acestuia, trimitea bilete în dreapta și în stînga pentru a se asigura că nu l-a pierdut: « . . . quand à Antoine j'ai avec lui de plus graves déboires. . . » [3], îi scria el Annei de Noailles în 1903, iar în 1904 se informa: « Avez-vous des nouvelles de votre cousin silencieux et nomade, mon inconstant ami, ou de moins qui fut mon ami, Antoine Bibesco ? [4] ». Martha Bibescu a recunoscut că prietenia lui Proust pentru verișorul ei lua adesea forma unei afecțiuni aproape tiranice. Anna de Noailles, într-o notă la volumul ei de corespondență, o atribuie sensibilității bănuitoare a scriitorului, peste care Antoine trecea, mîndru și sigur de el, schițînd doar un zîmbet nedefinit între ironie și înțelegere.

Părinții lui Proust favorizau și ei prietenia cu grupul tinerilor români, sensibili și distinși atît ca situație socială, cît și ca situație intelectuală. Scrisorile Annei de Noailles, primite de ei prin curierul de dimineață, erau anunțate fiului lor cu anume protocol, știind cîtă plăcere îi fac. Doctorul Adrien Proust și soția lui au rămas în amintirea poetei în ipostaze de gazde. Ei primeau în casa lor pe invitații lui Marcel, de obicei la cină. Savantul doctor prezida masa, grav și amuzat, înconjurat de tineret în timp ce doamna Proust, emoționată, nu-și putea ascunde mîndria maternă care i se citea pe față. Cu frații Bibești prietenia a fost favorizată și de faptul că locuiau pe aceeași stradă: « . . . si tu veux venir dîner avec Emmanuel — i se adresa scriitorul lui Antoine — écris un petit mot à maman pour l'en avertir; elle ne cesse de demander quand vous viendrez dîner » [5].

Nu este însă de conceput că scriitorul care l-a creat pe Norpois a putut rămîne insensibil față de diplomații recrutați din aristocrație. Un motiv care l-ar fi apropiat mult de Antoine poate fi și acesta. Corespondența din 1905 probează că Marcel Proust îi urmărește evoluția în cariera diplomatică. Îi dă chiar și scrisori de recomandare către diferite persoane londoneze influente, printre care si președintele Academiei Regale, cînd prietenul său a fost trimis la Legația română din capitala Angliei. Fără a-l contraria, Proust a încercat totuși să-l determine a renunța să aspire la gloria spectaculoasă a succeselor politice. « Au lieu de t'occuper de faire modifier la carte de l'Europe au profit de ton pays, tu ferais beaucoup mieux d'écrire des pièces. L'Empire anglais et les frontières de la Norvège ont moins de significations que les pièces d'Ibsen et de Shakespeare. Mais on est incapable de se mettre à la place des autres; et peut-être que tu as raison. Dans tout le cas, sache que tu peut compter sur moi d'une façon absolue. Je viens d'écrire à Calmette, et, bien que la Roumanie

---

[1] « Dl. Carp este de neam prost ca Marghiloman și Take Ionescu, sau de neam ales ca Filipescu (vreau să spun ca familie, pentru că în ceea ce îi privește opinia, știu că el este cel mai înrăit filogerman) ».

[2] « O singură persoană mă înțelege, Antoine Bibescu. »

[3] « . . .în ceea ce-l privește pe Antoine, am foarte grave neajunsuri cu el. . . »

[4] « Aveți vești de la tăcutul și nomadul dumneavoastră verișor, inconstantul meu prieten sau care a fost, cel puțin, prietenul meu, Antoine Bibescu? »

[5] « . . .dacă vrei să vii să cinezi cu Emanuel, scriei mamei un cuvințel să o înștiințezi ; ea nu contenește să întrebe cînd vei veni la cină.»

Martha Bibescu pe terasa castelului de la Mogoșoaia ▶

(Foto: DAN ER. GRIGORESCU)

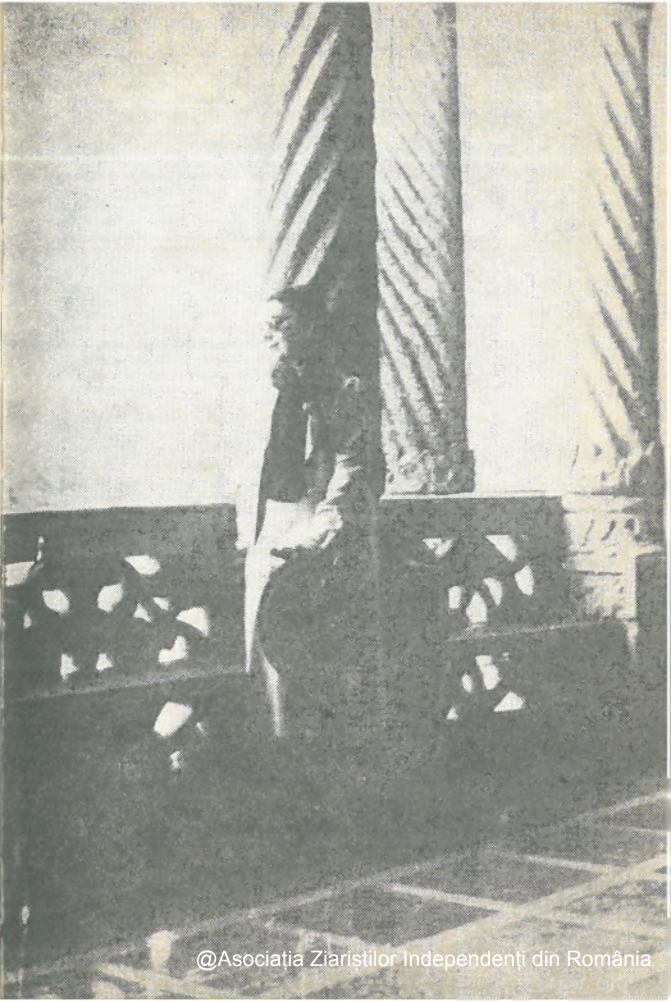

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ne soit pas d'actualité, ton article paraîtra. Mais saura-t-on jamais dans ton pays ce que tu fais pour lui? »[1]

Apropierea lui Marcel Proust de români a însemnat pentru el mai mult decît complacerea căutată convențională într-o societate în sînul căreia visa să figureze. Profunzimea acestei prietenii l-a dus la niște forme de atașament afectiv mai substanțial, ajungînd pînă a-l stimula în însăși creația sa. Aici este momentul de a aminti pe Emmanuel Bibescu. Tînăr cu studii serioase și multă personalitate, spirit superior, a încîntat și îndrumat pe Proust, dialogînd cu el pe tema artelor frumoase. Moartea lui prematură l-a afectat pînă la disperare, plîngîndu-l însă discret, fără dramatisme, în scrisorile către Maria Sheikovitch, Lucien Daudet, Hélène de Chimay. Acesteia din urmă îi relatează o scenă petrecută între cei doi frați în prezența scriitorului, într-o trăsură, cu puțin înainte de sfîrșitul tragic al lui Emmanuel. Se desprinde din ea registrul grav al sentimentelor fiecăruia în parte, surprinzător de bine stăpînite, pentru a ocoli, în realitate, stînjeneala emoției. Emmanuel, care de abia se mai mișca, a vrut să cedeze în semn de mare prețuire, locul său lui Proust și să treacă pe strapontină. Cu blîndă autoritate, Antoine l-a reținut, așezîndu-se hotărît lîngă el, dispunînd cu o infatuare jucată, că locul fraților Bibescu este numai în fundul trăsurii. Încercînd să calce cu fantezie protocolul, Emmanuel a cerut vizitiului să meargă de-andăratelea pentru ca totuși Proust să ocupe locul de onoare. Era gestul omului mereu încrezător în valoarea absolută a artei.

Prin Emmanuel și-a făcut mai ageră intuiția grandiosului și a sublimului în arta medievală și gotică a catedralelor din Franța. În 1903, probabil înainte de a face cea dintîi călătorie în Normandia și Bretania, romancierul îi solicită o informație «arheologico-spirituală » privind cele două regiuni. În aceeași scrisoare îi cere părerea asupra colecțiilor de tapiserii de la Bayeux. « Si vous aviez des paysages ou des monuments à me recomander, vous me feriez grand plaisir »[2], îi comunică el de la Cabourg. Entuziasmat de călătoria cu automobilul în tovărășia ducelui de Guiche (« je n'ai pas vu que de belles pierres »[3], s-a oprit la Senlis, Chartres, Amiens, Reims, ori unde a găsit un monument din cele recomandate și studiate înainte pe colecția de reproduceri și fotografii ale învățatului și sensibilului său prieten: « . . . c'est vos cathédrales, vos photographies que je veux voir »[4], scrie Proust, iar cu alt prilej, continuîndu-și ideea, motivează pentru ce îi prețuiește în mod deosebit colecția: « . . . j'irai voir les cathédrales, chez vous, où votre pensée les environnera d'assez de poésie »[5]. Peste cîțiva ani reface drumul pentru a vedea fiecare catedrală « à sa place lointaine et sacrée ». Pentru a memora cele văzute, Proust desenează cîte o piesă rară ca vitraliile catedralei din Lyon și ale catedralei Notre-Dame din Paris.

Suita de articole *Les Églises sauvées* este efectul aceluiași interes stîrnit altădată de Emmanuel. Dar efectul educării lui Proust în arta arhitecturii religioase a lăsat urme categorice în *À la Recherche du Temps perdu*. Substanțialitatea studiului său apare limpede din vorbele rostite de Elstir cu privire la biserica din Balbec și din

---

[1] « În loc să te preocupe să modifici harta Europei în favoarea țării dumitale, ai face mai bine să scrii piese. Imperiul englez și frontierele Norvegiei nu au semnificația pe care o au piesele lui Ibsen și ale lui Shakespeare. Dar este greu să te pui în locul altuia; și poate că ai dreptate. În orice caz, să știi că poți conta pe mine cu siguranță. Am scris lui Calmette și, cu toate că România nu este de actualitate, articolul dumitale va apare. Dar se va ști vreodată în țara dumitale ce faci pentru ea? »

[2] « Dacă ai avea să-mi recomanzi peisaje și monumente, mi-ai face mare plăcere,

[3] « n-am văzut numai pietre frumoase. »

[4] « . . . catedralele și fotografiile dumitale vreau să le văd. »

[5] « . . . voi veni să văd catedralele la dumneata unde spiritul dumitale le va înconjura cu destulă poezie. »

comentariile marchizului de Norpois, vădit neinițiat în taina stilurilor, confundînd biserica de la Balbec, în mare parte romană, cu catedralele gotice. Parcă pentru a se bucura din plin de solemnitatea marilor catedrale, Proust a scris pagini de o tulburătoare confruntare a creatorului cu realitatea, după o prealabilă cultivare a emoțiilor artistice din manuale și albume. Un exemplu, desprins dintre atîtea altele, este suficient: peisajul în care apar și dispar clopotnițele de la Martinville. Privită din acest unghi, opera lui Marcel Proust, pentru mulți un caleidoscop monden, se dezvăluie ca imaginea covîrșitoare a unei țări cu cerul săgetat de turnuri.

Emmanuel Bibescu l-a îndrumat pe Proust și în istoria literaturii engleze moderne. Interesul pentru Ruskin i-a apropiat și mai mult pe unul de celălalt. Scriitorul englez, prin studiile pe care Proust i le-a dedicat și prin traducerea *Bibliei de la Amiens*, a reprezentat pentru Adrien și Anne Proust o chezășie a seriozității preocupărilor de mai tîrziu ale fiului lor. Acesta, pentru a da traducerii puritatea textului original al *Bibliei*, a apelat la Antoine Bibescu. Scrisorile din 1906 cuprind cuvinte de discretă recunoștință pentru sprijinul pe care el, împreună cu Marie Nordlinger, au înțeles să-l dea excepționalului lor prieten. Cu doi ani înainte, Proust cerea Annei de Noailles să-l ajute să intre în posesia unor texte de care avea nevoie pentru « mon Ruskin » cum își numea, nu fără umbră de ironie, studiul. El a apelat la spiritul clar al poetei și atunci cînd s-a găsit nedecis în fața perspectivei de a scrie despre Sainte-Beuve. « La chose s'est bâtie dans mon esprit de deux façons différents entre lesquelles je dois choisir »[1]. Modalitățile între care oscilează privesc execuția artistică. Una tinde către « eseul clasic », de « tip Taine. » Proust este convins că, urmînd această cale, orice rezonanță a sensibilității personale va fi sugrumată. Cealaltă modalitate ar fi o expunere fluidă, fără vreo rigoare de formă, autorul fiind dispus să introducă în text, pentru a evita rigiditatea, elemente biografice. Nu cunoaștem răspunsul Annei de Noailles, dar Proust a optat pentru cea de-a doua formulă. În ceea ce privește influența lui asupra poetei, a recunoscut-o ea însăși, scriind că Proust a fost singurul om care a determinat-o să schimbe un vers sau să suprime o strofă. « Știam că nu trebuie să-l credem cînd ne situa în Olimp » a recunoscut Anna de Noailles, cu toate că admirația intelectuală a lui Proust față de opera ei nu a fost exprimată doar într-o singură ocazie. În întrunirile lor literare prezența lui devenise atît de necesară, și în același timp atît de obișnuită, încît Anna de Noailles găsește un termen de comparație deosebit de sugestiv, autorul lui Swann reprezentînd pentru ei ceea ce Luvrul reprezenta pentru Paris — o permanență.

Fiindcă a crezut în spiritul lor critic, în sensibilitatea lor, de atîtea ori confruntată în discuții care nu se terminau întotdeauna calm, scriitorul a ținut să le afle părerea asupra romanului său. Trecînd prin momente de incertitudine, el imploră pe Anna de Noailles să-i citească *Un Amour de Swann* și pe Antoine să-i fixeze ordinea logică a capitolelor. Cei doi frați Bibescu sînt rugați să intervină la N.R.F., unde aveau cunoștințe prin relațiile lor întinse, pentru publicarea lui *Swann*. În acest scop, ei au organizat o întîlnire cu Gide, Copeau și Schlumberger — triumviratul a cărui hotărîre era decisivă pentru soarta unei cărți la Gallimard. Tentativa a dat însă greș. După ce le-a încredințat manuscrisul, Proust a trimis lui Antoinne Bibescu una dintre cele mai semnificative scrisori, o adevărată confesiune. Arătînd ce a vrut să realizeze în *À la Recherche du Temps perdu*, el are prilejul să-și dezvăluie concepția despre roman, expunînd cîteva puncte de vedere pe care le-a reluat în interviul acordat lui Ellie-Joseph Bois, în 1913, pentru jurnalul *Le Temps*. Frumos este aci curajul său de a se simți cu desăvîrșire liber și independent față de orice părere

---

[1] « Lucrul mi s-a elaborat în minte în două feluri diferite, între care trebuie să aleg. »

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

anterioară în materie de roman. Contrar criticilor, el nu vede nici o posibilitate de apropiere de Bergson în privința filozofiei inconștientului în roman. În schimb, apelează la Chateaubriand și Baudelaire, ca intrați în conștiința tuturor, pentru a putea împinge granițele orizontului redus al memoriei involuntare, pe care ei au experimentat-o înaintea lui.

Cînd a luat cunoștință de cartea lui Robert Curtius, Proust a fost scandalizat: « Je viens de lire la traduction. Mais comment le critique peut-il dire des choses si absurdes »[1]. El comentează Hélènei Șuțu, femeie, de o deosebită distincție intelectuală și artistică, interpretarea criticului și îi înșiră, onest, toate inadvertențele din text. Pe Hélène Șuțu a cunoscut-o în 1917 și au purtat corespondență pînă în anul morții lui Proust. La început scrisorile au fost mai rare pentru că se vedeau des la Ritz, unde prințesa ocupa un vast apartament plin de plante exotice, dar mai ales de « boules de neiges ». Fără îndoială, vasele mari în care le ținea accentuau sugestia de rafinament ce se desprindea din tot interiorul. Surprins de efectul florilor, Marcel Proust le-a imortalizat atunci cînd a descris salonul Odettei Swann. Aceasta reiese din rîndurile adresate contelui Gabriel de la Rochefoucauld, cît și din comentariile din volumul de corespondență *Le Visiteur du Soir*, cuprinzînd 45 de scrisori inedite ale lui Proust către Hélène Șuțu.

Într-o scrisoare, Proust împărtășește fraților Bibescu secretul sonatei lui Vinteuil, altă dată le comentează concerte. Ascultînd într-o seară sonata de Franck în execuția lui George Enescu, pe care-l urmărea pentru prima dată, receptiv la subtilități, uimit de interpretarea și de faciesul artistului român, scrie cîteva rînduri lui Antoine Bibescu, ele însele de o mare virtuozitate de exprimare. « . . . je l'ai trouvé admirable: les pépiements douloureux de son violon, les gémissants appels répondaient au piano, comme d'un arbre, comme d'une feuille mysterieuse. C'est une très grande impression. Je te le dis croyant te faire plaisir, parce que je sens que tu l'admires. Et il déssaffadit et redessine le *rondo* qu'on a l'habitude de jouer en se pâmant, sous prétexte qu'il est angélique. . . »[2]

Presupunînd, de asemeni, că-i face plăcere lui Antoine, Proust a vrut să petreacă lunile de primăvară, din aprilie pînă în iunie 1904, la Corcova în Oltenia, unde familia avea o moșie. Ideea de a veni în România i-a fost sugerată de suferința morală a prietenului după moartea mamei sale, Elena Bibescu. Proust a fost foarte afectat de această pierdere, nu numai pentru că în salonul parizian al distinsei femei, în preajma atîtor personalități și-a accentuat darul său de observație, ci și prin faptul că pentru el, pierderea oricărei mame lua proporții catastrofale. Ca să-și dovedească devotamentul, el scrie că desconsideră, fără rezerve, neconfortul de care l-a prevenit Antoine: « . . . je pourrais partir pour Strehaia, que tu dis impratique et dont l'amical inconfort me ravira. . . »[3]

Proust nu a ajuns în România, dar s-a simțit legat de țara prietenilor săi, îndepărtată și enigmatică pentru el, cunoscută numai din istorisirile lor: « . . . de chers noms comme celui de Corcova m'étaient aussi familiers et doux comme Senlis et mille fois plus chers que Bonnétable . . . »[4]

---

[1] « Am terminat de citit traducerea. Cum poate oare criticul să spună atîtea absurdități? »

[2] « . . .l-am găsit admirabil; trilurile triste ale viorii sale, chemările sfîșietoare răspundeau pianului, ca dintr-un arbore, ca dintr-o frunză misterioasă. Impresia este măreață. Ți-o spun gîndindu-mă că-ți face plăcere, pentru că simt că-l admiri. El înviorează și recompune rondoul care se cîntă de obicei leșinat, sub pretext că este angelic . . . »

[3] « . . . aș putea pleca spre Strehaia, pe care, o socotești de nefolosit și al cărui prietenesc neconfort mă va încînta »

[4] « . . . nume scumpe cum este Corcova îmi erau atît de familiare și plăcute ca Senlis și de o mie de ori mai dragi decît Bonnétable. . . »

Desene franceze, De la INGRES la PICASSO

Între p. 85 și p. 207

Desenul este probitatea artei

•

Ceea ce știm, trebuie să știm cu sabia în mînă. Numai luptînd dobîndim ceva, și, în artă, luptă înseamnă osteneala pe care ți-o dai.

•

Nenorocire aceluia care face din arta lui o joacă! Nenorocire artistului al cărui spirit nu-i serios!

•

Îmi sînt prieteni toți acești mușchi: dar pe niciunul nu-l știu pe nume.

•

Trebuie să facem să dispară urmele ușurinței; rezultatele, și nu mijloacele întrebuințate, se cuvine să apară pregnant. Ușurința: trebuie să ne folosim de ea disprețuind-o, dar cu toate acestea, cînd ai ușurință preț de o sută de mii de franci, trebuie să-ți mai iei încă de doi bani.

INGRES

INGRES: Felix Leblanc ▶
PICASSO: Arlechinul ▶▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

din «CAIETELE» lui VALÉRY

1. [TREZIRE]

Pentru mine nu există un fenomen mai excitant decît trezirea. Nimic nu tinde să dea o idee mai extraordinară a întregului decît această autogeneză. Acest început al lucrului care a fost are și el începutul lui: *ceea ce este* — și nu înseamnă decît *lovitură, uimire, contrast*.

Astfel, își face loc o stare de equi-diferență ca și cum . . . ar fi existat un moment (*dintre cele mai fragile*) în răstimpul căruia nu ești *încă cine ești* și ai putea redeveni altcineva, s-ar dezvolta altă memorie. De aici fantasticul, individul extern și cel care rămîne; întregul, psihicul substituit.

2. [CUVÎNTUL]

Istoria cuvîntului la un om este însăși cucerirea oricărui lucru printr-un ansamblu finit de cuvinte. Dar această cucerire depășește lucrurile observabile — un om resimte prin propria-i gîndire *mult mai multe lucruri* decît vede.

◀ DEGAS: Studiu de dansatoare în repaus

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

3. [CUVINTELE — DINAMICA LIMBAJULUI]

Toate cuvintele noastre abstracte, care nu au o definiție precisă, sînt mitice. Valoarea noțiunii de *cuvînt* trebuie în cele din urmă să fie analizată totdeauna în senzații, percepții, acțiuni, operații — și chiar mai departe: în greșeli, confuzii, expediente . . . etc . . . omenești.

Și oricare ar fi grija de a constitui un limbaj sau de a-l folosi — există totdeauna un loc oarecare, în care limbajul devine neputincios, incomod — grosolan de amăgitor.

Dar, un « limbaj » *mobilizează* imaginile, asigurîndu-le totodată o permanență oarecare și o păstrare a elementelor sau a mijloacelor de a regăsi aceleași stări. El permite să reconstituim cu oarecare aproximație (cf. numărul), anumite stări ale lucrurilor, în măsura în care aceste lucruri sînt *numite*.

Se poate compara relația dintre limbaj și gîndire cu cea care există între organismul motor și mișcările sau actele lui: conservarea mușchilor, oaselor, nervilor și revenirea la starea liberă sau nulă, după acțiune.

Ciclu. Dar ciclul expresiv și comprehensiv lasă sau poate lăsa o modificare — mai mult sau mai puțin permanentă *a așteptării, a virtualului.*

4. [LIMBAJUL]

Limbajul pe care îl avem este mai particular decît numerotația decimală (pentru a da un exemplu) . . .

Există ceva care să excludă mai categoric starea de vis, decît actul de a desena?

. . . Nu pot să-mi precizez percepția unui lucru, fără să-l desenez virtual, *și nu pot să desenez acest lucru fără atenția voluntară*, care transformă în mod remarcabil ceea ce mai întîi crezusem că percep și cunosc bine. *Îmi dau seama că nu cunoșteam ceea ce cunoșteam: nasul celei mai bune prietene.*

Clarul și obscurul sînt deajuns pentru multe expresii vizuale. Leibnitz, *arătînd că se pot scrie toate numerele* utilizînd *numai semnul* zero *și cifra* Unul, *deducea din aceasta — se spune — o întreagă metafizică: după cum* albul și negrul, *în slujba unui* maestru.

Se poate emite părerea că mai multe tipuri de limbaj au fost încercate și că acest tip a fost adoptat în cele din urmă ca o soluție practică, convenabilă necesităților medii.

Ar fi o tentativă frumoasă aceea de a căuta toate limbajele posibile, toate sistemele de semnalizare convenționale — număr finit de elemente care ar putea fi produse și reproduse de om.

Să distingi bine limbajul auditiv de limbajul vizual dinaintea perioadei scrierii fonetice.

Un caracter deosebit de remarcabil este dobîndirea acestui stadiu de echilibru, care marchează stabilitatea clasificării tuturor elementelor în « părți ale discursului » — substantiv, verb etc. Această diviziune a muncii este capitală. Numele predicativ este la origină o metaforă — un substantiv — un obiect între (doi termeni). « Fluviul este cal » — « Acest om este stejar » — « Acest stejar este înălțimea cerului ». Numele predicativ este așadar caracterul *cel mai folosit* al unui lucru — folosit pentru exprimarea altui lucru. Se poate stabili că din două substantive, cel de al doilea marchează prin locul său o funcție și nu o determinare directă. De aici se vede că judecata, acest tip sacru, devine, prin reducerea ei la un germene, o metaforă, care tinde să precizeze, să completeze, să restrîngă *sensul* unui *cuvînt dinainte.*

În consecință această judecată nu țintește atît cuvintele însile cît mai ales semnele, al căror număr mic, totdeauna prea mic, tinde să-l înlocuiască. În principiu judecata nu aduce nimic nou celui care o emite (și nu are nevoie de ea). Este perfecționarea unui organism în vederea transmiterii. Mai tîrziu omul a știut să fixeze propriei sale gîndiri condiții și numai atunci

---

. . . Degas, nebun al desenului, personaj anxios al tragicomediei Artei Moderne, întors împotriva lui însuși — pe de o parte, muncit de o grijă acută pentru adevăr, *avid de noutățile mai mult sau mai puțin fericite care se infiltrau în viziunea lucrurilor ca și în procedeele picturii, pe de altă parte, posedat de un geniu riguros clasic, care l-a făcut să-și consume viața analizînd condițiile eleganței, simplității și stilului —, Degas îmi oferă toate trăsăturile artistului pur, neverosimil ignorînd tot ce, în viață, nu poate nici să figureze într-o operă, nici s-o servească direct; și astfel, din cauza naivității adesea copilăros, dar uneori pînă la profunzime.*

Travaliul, Desenul deveniseră pentru el o pasiune, o disciplină, obiectul unei mistici și al unei etici, care își ajungeau lor însile, o preocupare suverană, care înlătura orice altceva, un prilej de probleme permanente și precise, liberîndu-l de orice altă curiozitate. El era și voia să fie un specialist, într-un gen care poate să ne înalțe spre un fel de universalitate. **VALÉRY**

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

▲ INGRES: Femeie din profil

◀ DEGAS: Chip de femeie

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

limbajul a devenit un fel de mister, care conținea virtual orice știință. Știința fiind ea însăși o rostire, un discurs, un ansamblu de propoziții: răspunsul care fixează oricărui « lucru creat » « atributul » care-i convine — dar nu ca o funcție, ci doar ca o cauzalitate (esența, legea sau determinarea unui loc într-un sistem ordonat al lumii) — Cf. *sistemul nervos*, funcție la început, dar, care, ulterior, ajunge să mascheze rolul acesta îndărătul unui *tot*, pe care l-a organizat. Și prin mijlocirea unei *distribuții extrem de curioase* a elementelor care devin sensibile în mod regulat și a celor care cad sub simțuri în mod neregulat, în sfîrșit a elementelor care nu pot fi percepute niciodată de simțuri și-a constituit astfel o altă lume unde, în sfîrșit, *el* își apare sieși. Determină ceva ascuns care se ivește rar și ceva care se ivește în mod normal.

. . . *Limbajul este o consecință imediată a proprietăților sistemului nervos.*

5. [LIMBAJUL — REPREZENTĂRILE]

Primele posibilități ale limbajului sînt pur și simplu efecte reflexe datorate obiectelor, reprezentărilor.

Dacă ivirea sau mirosul animalului dușman îl fac să fugă sau îl înfurie pe animalul originar, acest efect la distanță este de pe acum esențial în limbaj.

Să presupunem că un al treilea animal, din aceeași specie ca și cel de al doilea, fără să vadă animalul terific, îl vede fugind pe semenul său, va fugi și el (ca și cum ar fi văzut primejdia) și va presupune apariția primejdiei. O va presupune în mod real, dacă vreun obstacol îl va împiedica să fugă. Impulsiunea necompensată va deveni imagine.

De altfel, în alcătuirea internă a unui animal există comunicarea la distanță și comunicarea timpilor sau a epocilor între ele.

Consider, *așadar*, o greșală de a generaliza o noțiune cu caracter *specios*, plecînd de la categorii. Orice listă de categorii este o muncă depășită. În orice caz un capitol care nu poate figura pe locul întîi. În primul rînd reflexul. *In principio erat «le reflexe»*. În acest capitol ideea intervenției, a cauzei virtuale, a răspunsului și a respercusiunii, reflexul reflexelor. Apoi un prag. Aici noțiunea de reflex reciproc — problemă capitală; căci este însuși tipul actului intelectual. A → B și B → A. Aici capitolul *Mimică* sau imitație sau simulare. Fapt fundamental: a fi ceea ce nu ești, a nu fi ceea ce ești.

Cercetările în materie de *specios* au fost viciate de ideea preconcepută că putem traduce limbajul obișnuit în acest limbaj artificial. Dar tot așa cum nu poți folosi algebra în filozofia naturală, dacă nu recurgi la un limbaj nou și la definiții adecvate, tot așa (ba încă și mai mult) trebuie să renunți la limbajul obișnuit pentru a constitui limbajul cel mai riguros.

Nu trebuie să uităm că propozițiile obișnuite nu conțin sub forma lor scrisă toți constituenții lor adevărați și că ele conțin în schimb *mai mult* decît necesarul (copula «*a fi*», legătură pur materială). Dacă un cuvînt poate intra în propoziți infinite, este vădit că el nu a fost făcut pentru nici una și că în fiecare din ele își poate pierde o parte din sensul lui. Fiecare propoziție reprezintă pentru subiectul ei o pierdere de extensiune și un cîștig de cuprindere.

6. [DESPRE GENEZA LIMBAJULUI LA COPIL]

Copilul (30 luni) întreabă:

« Ce-i asta ? »

I se spune: este o stropitoare.

El repetă: *stropitoare*. Și iată-l mulțumit. Achiziția cuvîntului îi ajunge. Obiectul și-a pierdut misterul. Din acest moment a învățat că posedarea unui cuvînt îi permite să dispună de un lucru, în măsura în care « persoanele mari » le au la dispoziție. Sentimentul de a ști să denumești un obiect îți ajunge. Asta mă face să mă întreb: ce poate gîndi un copil despre « persoanele mari ? » și despre el însuși . . . și despre inegalitatea dintre el și aceste persoane — și despre diminuarea acestei inegalități? Întrebare fără răspuns. Persoanele mari sînt ființe care cunosc numele *tuturor lucrurilor*.

Mai tîrziu vin *întrebările*. Întîi înveți să denumești lucrurile care corespund unor necesități. Apoi lucrurile care-ți sar în ochi și provoacă acțiunile: atingere, mînuire . . . Apoi . . .

7. [CUM INVENTĂ SCRIITORUL LIMBAJUL]

Scriitorul își caută cuvintele. De ce? Datorită faptului că limbajul, oricît i-ar fi de familiar, reprezintă totdeauna un lucru învățat, o convenție, care nu poate fi dedusă sau nu poate să rezulte imediat din ea însăși. Scriitorul își repetă intențiile și imaginile în fața unei templu închis, ca și cum ar face o rugăciune și ar aștepta răspunsul Domnului. Uneori cere cuvîntul, alteori mișcarea, alteori ideea (accesorie) . . .

Dimpotrivă, produce el însuși, fără să poată face o distincție, *intenția*, *cererea* (sub forma unor impresii actuale neexprimate), *imaginea momentului*.

8. [LIMBAJUL ȘI VALORILE DE EXISTENȚĂ]

Ceea ce ține de domeniul literaturii . . . adică de modificările obținute prin acțiunea limbajului — care nu implică o valoare din afară sau în

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

orice caz nu are decît valori energetice sau indirecte, sau individuale (o valoare de uz intern).

Ceea ce cîștigă limbajul în acest domeniu în libertate, pierde în privința *valorii de existență* (termen provizoriu). Prin asta înțeleg modificarea intimă, prin analogie cu acomodarea produsă care conferă într-un fel unei idei sau imagini *un loc* unde *ar putea merge trupul meu* — caractere independente de atenția mea, de timpul meu etc. De pildă: eu confer valoare de existență mesei care se află îndărătul meu.

Este o scădere a puterii mele actuale. Domeniul la care mă refer s-ar putea numi « a trăi o altă viață » sau mai degrabă o reprezentare conformă cu viața reală — sau poate, *viața*, *starea*, în care aflăm *dominanta rezonanțelor* (atunci lucruri și obiecte nu mai intervin decît în mod energetic).

9. CREAREA UNUI LIMBAJ SPECIAL PENTRU FOLOSINȚA NOASTRĂ

Acest limbaj este absolut necesar. În adevăr, cu un limbaj obișnuit ar trebui *să definești*. Or, a defini în « materie de materie » este adesea imposibil. A defini o imagine — imposibil. În realitate trebuie să definești variații lipsite de continuitate, mai ales ecuații relative, succesive, ale unor lucruri a căror conexiune unică este succesiunea grupurilor universaloide.

În sfîrșit, ne trebuie un limbaj care să servească dezvoltării. Ar trebui să găsim o cantitate complexă sau mai multe.

10. [EUL ÎN LIMBAJ]

Caracterul esențial al limbajelor este procurarea, în folosul unei impresii sau idei, a proprietății de reproducere într-un alt subiect sau în același (care este un *altul* înainte de a fi *același* — căci timpul, în scurgerea lui, face din mine un altul pe care o anumită reacție îl schimbă în același, cu ajutorul unui scurt interval de timp în plus): sînt același în măsura în care sînt o repetare, *dar sînt astfel pentru un scurt interval de timp.*

Nu sîntem aceiași decît prin « reîntoarceri » scurte și acest fenomen constă în a trece din nou printr-o aliniere oarecare.

11. [VORBIREA . . . IMPERSONALĂ]

Oare spusa cuiva poate ea să pretindă mai mult, ba chiar mai multă existență decît cel care vorbește? Și de unde să-și tragă puterea această spusă care în chip vădit nu se află în cel care vorbește? Se întîmplă uneori ca vorbitorul să mărturisească sau să fie convins că nu aude ce articulează — atunci se strecoară *o părere*, pe care nu o înțelege vorbitorul, arătîndu-se în mod evident incapabil s-o scoată din el însuși, iar *cuvîntul* dobîndește o autoritate extraordinară. *Sic Sibylla sic leges.*

12. GEOMETRIA IMAGINILOR SAU TEORIA SPAȚIULUI REPREZENTAT

Spațiul reprezentat se determină prin variația particulară pe care o suportă reprezentații date sau imagini cu forme spațiale.

Mai poate fi determinat prin însăși existența imaginilor de acest fel și astfel spațiul reprezentat se formează prin variația acestor imagini.

Geometria acestui domeniu este complexă: ea cuprinde timpul, cromatica, deformarea. Ea mai are și un profund aspect mecanic.

Geometria obișnuită face speculații referitoare la:

1. obiecte provenind din experiențe interioare;
2. definiții — de exemplu: două obiecte care se suprapun exact pot fi schimbate în toate circumstanțele posibile.

13. [PLAN PENTRU IMAGINAȚIE]

1. Ce se înțelege prin această propoziție: oare gîndirea nu are o coerență decît atunci cînd stabilește o legătură între imagini?
2. Ce se înțelege prin imagine dinamică?

A deplasa imaginile în raport cu cele vizuale.

3. Care este raportul dintre imagine și nume?
4. Deformarea imaginii — este ea posibilă în a șaptea clasă?
5. Care este sfera imaginabilului?
6. Definiți lucrul care poate fi conceput prin imaginabil.
7. Operații de pură imaginație.
8. Denumiți imaginația.
9. Indicați relativitatea față de limbă, față de real.

Nume adevărate — imaginație: deformarea amintirilor în funcție de:

cel puțin 4 sensuri {
- I. Senzația
- II. Gruparea unor amintiri de acest fel.
- III. Succesiunea « rapidă » și substituirea unor astfel de senzații.
- IV. Operații pentru o imagine (limbaj contrazis, simetric).

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

14. [CUM SE LEAGĂ IMAGINI ŞI CUVINTE]

Nu gîndeşti decît prin imagini şi prin icoane ale imaginilor [1]. Dar printre acestea există imagini verbale sau imagini — semne (iconice) ale căror legi (sau convenţii) de combinare sînt deci independente de imaginile înseşi.

Astfel, numai în combinaţie şi numai sub raportul sau din punctul de vedere al combinării, imaginile semne se disting de imaginile obişnuite.

Cuvintele, de pildă, sînt imagini oarecari (audio — fonice) dar în cadrul lor se ivesc combinările. *Asociaţia* care adaugă un sens cuvîntului este cazul cel mai simplu al legilor independente care îmbină imagini. Dimpotrivă *similitudunea* joacă un rol foarte curios . . .

15. [IMAGINI ŞI SEMNIFICAŢII]

Există imagini care ţin de expresie şi imagini de semnificare. Dacă vreţi o imagine pentru aceste imagini aş putea spune că cuvintele sînt aidoma corpurilor vizibile şi tangibile, iar celelalte sînt aidoma figurilor care se potrivesc trupului pentru a scoate la iveală, distanţele, forţele, potenţialul, variaţiile de temperatură etc.

16. [IMAGINI, IMAGINAŢII FAVORITE]

Fiecare are imaginile sale favorite sau *totdeauna alăturate*. Unele, stimulatorii, altele stimulativ-deprimante.

Există un fel de « distanţă potenţială » a fiecărui moment — pentru aceste imagini.

Există o întunecime care în mod necesar rezultă dintr-o prea mare precizie. Există o precizie care exclude lirismul . . . şi poetul pescuieşte în apă tulbure . . .

17. [INVENŢIA]

Invenţia — sau cum realizăm ceea ce nu ştim să facem. Noi înfăptuim o sumedenie de lucruri pe care nu ştim să le facem şi asta înseamnă . . . a trăi.

[1] Am introdus acest termen împrumutat lui Wimsat (« verbul icons ») şi psihologiei moderne pentru a reda « image des images » din textul lui Valéry.

Am fi capabili să descriem cea mai mare parte din . . .

Şi de altfel, există lucruri care nu intră în sfera noţiunii de « a face ». Cu toate acestea, observaţia prezintă caractere deosebite. De pildă : anume rezultate se obţin fără o certitudine prealabilă — ca într-un joc. Aceste rezultate par răzleţe (cu toate că unele au mai multe şanse decît altele) — de exemplu: razele cosmice.

Nu sînt distribuite peste tot potrivit unei medii.

Dar este greu să deosebim rolul aşteptării, al sensibilizării generale sau speciale. Putem oare spune că aceeaşi ocurenţă în A şi B, după cum va fi primită, va fi ea supusă unei evaluări care transformă consecinţele?

18. [STILUL, FRAZA, POEZIA]

Într-un stil de o mare frumuseţe fraza se desenează — intenţia se ghiceşte — lucrurile rămîn spirituale.

Cuvîntul, am putea spune, rămîne pur ca lumina cu toate că ea străbate şi atinge . . . Ea lasă urme calculabile. Nu se pierde în culorile pe care le produce.

19. POEZIA, JOC AL RĂBDĂRII

Dar aceste bucăţi, îndelung adunate, încercate, pînă la urmă s-ar putea potrivi . . . Şi această muncă de răbdare care a durat trei ani plăsmuieşte în sfîrşit figura unei iluminări instantanee, a furiei, a impresiei fugitive . . . făcute să dăinuiască.

20. RITMUL

Ritmul : lovituri date.

« Timpul » perceput pe această cale auditivă nu se află cuprins chiar în senzaţia auditivă, ci în forţa motrice care corespunde *umbrei* de împlinire a unui act intermediar între două zgomote — cel care ar produce următorul ca o consecinţă a antecedentului, ca o repercusiune a energiei care tinde să reproducă.

Trebuie să cauţi (în cazul în care s-ar succeda pentru auz trei lovituri şi s-ar produce perceperea aşa-numită de egalitate de interval), în ce fel se poate concepe această egalitate non-spaţială şi cum se poate defini intervalul de timp (adică o relaţie între doi termeni, dintre care unul nu mai există). Trebuie, desigur, să te referi la funcţiuni foarte diferite, dintre

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

care una este forța motrice. Acestei proprietăți capitale să-i dai senzația de *potențialitate*.

Cum adoarme un copil în ritmul leagănului, al vaporului? Și ce fel de ritmuri sînt acestea?

Nu este oare vorba de acțiunea de întrerupere a percepțiilor, care prin recurență pune în opoziție diversitatea lor și le contopește cu ideile lipsite de regularitate?

Întreaga problemă a ritmului — și multe altele — țin de legătura dintre două momente: a percepe și a produce.

21. [ORDINEA FRAZELOR]

Ordinea frazelor, succesiunea lor într-o scriere este un lucru foarte curios. Această ordine este mai mult sau mai puțin marcată în fiecare frază de cuvintele puse la început și care o leagă fie de *nimic* (adică obiectul general al scrierii), fie de stadiul marcat în fraza precedentă — consecvență naturală sau logică, sau mai bine zis reacție . . .

O întreagă știință ar trebui consacrată acestei consecvențe; un om care *și-ar împărți bine munca* și-ar putea scurta, în felul acesta, purifica sau împodobi « scrierea ».

22. CONCEPTUL DE ORDINE ÎN MENTALITATEA CLASICĂ GRECO-ROMANĂ

Spre deosebire de noi, celor vechi lumea cerească le apărea mai degrabă ordonată.

În schimb lumea pămînteană le apărea foarte puțin ordonată.

Ceea ce impresiona era hazardul, *libertatea*, capriciul (fiindcă hazardul este libertatea lucrurilor, impresia pe care o avem despre pluralitatea soluțiilor).

Fatum-ul era un lucru vag, care în cele din urmă și în ansamblu ajungea să-i depășească pe oameni (ca și legea numerelor mari). Dar mai erau posibile rugăciuni, sacrificii, practici . . .

Omul mai avea încă o putere oarecare în anumite împrejurări, în care acțiunea sa directă era inaplicabilă. Așadar acțiunea de a ordona lucrurile i se părea un lucru care ținea de domeniul divinului.

23. MODERN

Ceea ce caracterizează pe « omul modern » este numărul de mijloace *străine* pe care le are.

Un om modern dispune de un joc variat de noțiuni, de soluții, de un cadran al trecutului, de o cantitate de lucruri aparținînd trecutului, de diverse forme de viață, de credințe, impresii . . . Orice epocă în care oamenii au avut la dispoziția lor mai multe culturi este o epocă modernă — (capabilă de a fi locuită de noi) . . .

Acest om poliglot, politeist, politehnic, cetățean al lumii, negustor, bursă de valori, curier de birou, instrument de schimb și de credit este omul modern.

24. RÎSUL — SURÎSUL

Rîsul sau surîsul unui copil de trei luni.

Cînd surîde, cred eu, înseamnă că recunoaște . . .

Sau cel puțin acest surîs apare în mod automat, ca efect al unei întrebări rezolvate.

La acest prunc recunoașterea este o nevoie, ea se produce cu întîrziere.

A surîde, a se lumina, a fi fericit.

Mai tîrziu acest surîs va deveni o artă — va spune: eu știu și tu nu știi. Dificultatea învinsă este mai plăcută, dacă victoria îmi este atribuită mie.

Mergînd mai departe: înfrîngerea, insuccesul tău este pentru mine o victorie. Și iarăși surîdem . . .

Superioritatea asupra unei necesități se extinde puțin cîte puțin asupra superiorității relative față de altul. Te bucuri de încurcătura, de naivitatea, de greșala, de lipsa celui din față — ba chiar (în măsura în care îți dai seama) de ceea ce trebuia făcut.

Dar sînt și alte surîsuri, totdeauna derivate din același început. Cu surîsul voi întîmpina pe cineva . . .

25. TIMPUL

Timpul « grosso modo » este unicul element universal variabil — care pare să pătrundă în aceeași măsură în toate fenomenele interne sau externe, în noțiunea de « a fi » și de « a cunoaște ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

26. [REVOLTĂ . . .]

Urăsc anul și succesiunea supărătoare de anotimpuri. Abia se împlinesc zile mai lungi — îndată scad. La ora trei după prînz maturitatea cea frumoasă . . . Vezi în splendoarea deplină o tristețe de moarte, care dă semn ca un germene în oul soarelui.

Urăsc logica mecanică a corpurilor, lucrul spart, vîntul care trîntește iar ușa, răspunsul mesei care șchioapătă, a ușii care zvîcnește și restituie forța gestului. Înțeleg de ce a fost biciuit Pontul Euxin și consider acest act de nebunie o manifestare măreață a sufletului. Tot ce se află într-un dușman sub forma energiei de separație, neistovită, care nu poate îndura nici creator și nici creație, nimic altceva decît propria sa furie de foc mistuitor, care irită extraordinar funcția sa. *A cuprinde cu mintea* înseamnă a *consuma* — și a face nu înseamnnă oare *a distruge*? A preface? Mai iute decît timpul, această putere ia zilele, cum gonește degetul pagini de carte sub raza privirii, împinge veacurile, ca pe un vraf de tomuri aruncate într-o dezordine a tot ce vezi, a tot ce gîndești, a tot ce-ai citit. Iată, viorile au atins acum tonuri înalte . . .

27. MEMORIE

Totul se întîmplă ca și cum nimic nu ar fi avut loc între epoca T și epoca T'. Sudură. Actul memoriei este reproducerea unui *moment*, în timpul căreia prezentul este abolit și trecutul, care s-a scurs de la un anumit timp, este anulat.

Acest moment poate pune la dispoziția prezentului anumite elemente.

28. [RECURENȚA ȘI RECUNOAȘTEREA]

Nu se știe, după cum este și firesc, că tot ceea ce notez înțeleg mai întîi eu însumi (printr-o sensibilitate particulară și obișnuită, potrivit unei meniri care este inerentă unei structuri). Ordine, formă, ritm, înfățișare, tot ce impune repetiția — recunoașterea. A regăsi, a reconstitui: singura noastră putere aditivă. Și aceasta cu ajutorul sistemului finit al actelor noastre.

În românește de MARGARETA NASTA

VALÉRY SI SEMIOTICA

Departe. . . aproape. Încă din vremea prezenței sale întregi, de *făptură* supusă veacului acesta, purtată de fluxul evenimentelor și modelată de spațiul cunoașterii moderne, Valéry a întruchipat supremația *privirii*.

Nu am de gînd să discut aici fluctuațiile gloriei sale literare, denigrările nuanțate la care a fost supusă *persoana poetului* în anecdotica lui Aragon sau evaluările unor critici, deosebit de activi la bursa valorilor literare (unde, după cum se știe, numai catastrofele financiare pe plan internațional pot întrerupe febrilitatea cotărilor. . . Dar și atunci bursa din Paris rămîne deschisă și graficul valorilor continuă zig-zagul său, la fel de năbădăios). Vom lăsa, deci, de o parte problema valorii ferme sau șubrezite a poemelor sale: *Charmes — carmina*, în accepțiunea sa primară: decantare a cuvintelor magice, descîntece. . . izbăvite. Poate au dreptate agenții de bursă: prea puțin sentiment, prea puțină umanitate simplă, desprinsă din țărînă. Doar sîntem și noi făpturi nelimpezite, plăsmuirea lui Deucalion. . . Ar trebui să ne încălzim unii pe alții și să ne toarcem îmbrăcămintea de iarnă din ocara distilată, din cuvintele de mîngîiere, din gesticulația dialogului de amor. Ce poți face atunci cu *Tînăra Ursitoare* (« La Jeune Parque »)? Nu te-nvăluie, nu te cuprinde, nu poți să te destrami dinaintea trupului ei vinovat. Și apoi lipsesc referințele frumosului cotidian: solnița, percolatorul, felina torcînd pe masă, cartofii proaspăt desfăcuți pe o năframă, sprînceana iubitei cu cercei de luceferi și pleoapele. . . bărcuțe rimelate. Da Domnilor ! Într-adevăr, te pot exaspera frumusețile abstracte din colecția neoclasică de *Carmina*. De fapt nu voi denigra cu prea mult zel. . . denigratorii. Doar atît: să nu căutăm în lumea *cugetelor* înalte tot ce a zămislit o imaginație generoasă, *mimetică*: mărturisirile unor poeți romantici sau vibrația ghitarelor moderne sub cerul mat — sub cerul de humă, sub cerul de clisă; diamante sau trandafiri; sărutul din Romancero Gitan. Tot acest zbucium omenesc, anecdotic, atît de necesar, poetul *Platanului* l-a definit în numai cîteva versuri. *Făptura iubirii*, ciclul ei, a știut să *le privească*, nestînjenit, cum ascultă cugetul, cum primește auzul vorbele, cum privește în apă *Narcis*, captivul răsfrîngerii sale profunde:

« Quand le feuillage épars
Tremble, commence à fuir, pleure de toutes parts,
Tu vois du sombre amour s'y mêler la tourmente
L'amant brulant et dur ceindre la blanche amante,
Vaincre l'âme. . . »

Oare mai este nevoie să continuăm descrierea ciclului erotic? Eminescu a știut să descrie cu de-amănuntul tragedia lui abisală, urmărind să refacă întreaga călătorie, de la participarea dionisiacă și de la dăruirea întreagă pînă la zenitul despărțirii apolinice de lumea pasiunilor în care « norocul vă petrece ». Din alt unghi de vedere Paul Valéry, ultimul poet *mediteranean* de cuprindere largă, solul poeziei lui Virgiliu, interpretul viziunii lui Da Vinci, nu s-a despărțit niciodată de *conștiința imaginii oglindite*.

În veacul nostru a reprezentat văpaia unei conștiințe de o rară limpezime, singura probabil capabilă de a reconstitui o *știință* pe care anticii o numeau

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Katoptrica. Domeniul ei se referea la divinaţia în oglindă. Din aceste *depărtări* — sau mai exact *dedublări* ale oglinzii —, Valéry a dedus cele mai profunde adevăruri referitoare la mecanismul gîndirii, la problema *sistemelor de semne* (*Semiotica* modernă), la relaţia dintre cuvinte şi imagini, dintre limbajul nostru convenţional şi răspunsurile simţurilor, reacţiile individului, unitatea Eului. Mai departe poetul a cugetat de-a lungul anilor asupra problemei fundamentale a *universaliilor*, pe care se întemeiază limbajul nostru verbalizat şi limbajele mai riguroase, dar mai abstracte — al geometriei şi al algebrei. Fără nici o exagerare putem afirma că opera de cugetător a lui Valéry este cea mai importantă contribuţie a gîndirii spontane şi prin excelenţă individualiste la marele edificiu al *Semioticii* care va trebui să elaboreze legile unei gramatici universale a gîndirii umane.

Pînă nu de mult se cunoşteau în special contribuţiile academice ale poetului: scînteietoarele dizertaţii şi eseuri din ciclul *Variété* (*Introduction à la Methode de Leonardo da Vinci*, *La politique de l'esprit*, etc.), dialogurile despre dans şi arhitectură, discursurile şi lecţiile referitoare la *Poetică* ş.a.m.d. Din prodigioasa lui producţie de cugetător spontan, (operă *fără precedent* în analele literaturii mondiale), se cunoşteau numai volumele publicate în timpul vieţii: *Cahier B 1910*, *Tel Quel*, *Rhumbs*.

Or, după moartea lui Valéry, în 1945, s-a putut constata că moştenirea sa literară mai include şi numărul prodigios de *270 de caiete* şi *carnete* în care, timp de aproape o jumătate de veac (începînd de prin 1879), poetul şi-a notat zi de zi cugetările, folosindu-se mai ales de ceasurile dimineţii (între 5 şi 8), analizînd cu o luciditate virginală însuşi actul trezirii (V. pasajul de mai sus — cugetarea nr. 1) şi notînd ideile ca *un spectacol în oglindă*, din care nu lipsesc frecvente tresăriri ale sistemului nervos, ale subconştientului, ba chiar ale sexualităţii. Din acest *corpus* nepreţuit, « Centre National de la Recherche Scientifique » a publicat pînă în prezent 29 de volume în *facsimil*, adevărată performanţă editorială, ţinînd seama de faptul că avem de a face cu volume *in octavo*, de cca 900 de pagini, scrise mărunt. Este în curs de publicare o ediţie tipărită care va cuprinde probabil aproape totalitatea însemnărilor. În Anglia este de asemenea în curs de apariţie un ciclu reprezentativ de volume care oferă o selecţie a cugetărilor şi a scrierilor teoretice. Recent (în « Gazeta literară » din 21 martie a.c.), Constantin Noica, vorbind de preţioasele *Caiete* inedite din moştenirea lui Eminescu depreciază pe cele care au revelat lumii gîndirea spontană a lui Valéry. Am avea de a face, potrivit lui C. Noica, « cu nişte scrieri reci desăvîrşite chiar în imperfecţia lor. . . . Să ne ierte Dumnezeul culturii, dar credem că la judecata de apoi a poeţilor îl va aşeza mai sus pe Eminescu al nostru». Considerăm că asemenea ingenuităţi care urmăresc să dea un impuls neaşteptat muribundelor speculaţii de bursă literară dăunează unei aprecieri obiective a gîndirii celor doi poeţi, cu totul deosebiţi ca limbaj şi factură sufletească, dar la fel de indispensabili pentru a menţine un echilibru fecund al valorilor şi al stilurilor pe planul culturii europene.

Fie-ne îngăduit să regrupăm, cum am încercat în paginile anterioare o simplă selecţie (foarte sumară), din cugetările lui Valéry, *fără nici un comentariu*, pentru a nu dăuna cît de puţin impresiei neîntrecute de spontaneitate.

Ne-am permis doar să prefixăm unele meditaţii cu titluri tematice, în paranteze, acolo unde manuscrisul nu oferea asemenea indicaţii. Asupra interpretării acestor cugetări ne propunem să revenim într-un studiu ulterior, care va duce mai departe firul analizelor noastre consacrate relaţiilor dintre gînduri, imagini şi cuvinte.

MIHAI NASTA

ANTONIN ARTAUD

C E N C I

tragedie în 4 acte şi 10 tablouri

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

după SHELLEY și STENDHAL

DISTRIBUȚIA

în ordinea intrării în scenă

CENCI • CAMILLO • ANDRÉA • BÉATRICE • ORSINO • LUCREȚIA • PRINCIPELE COLONNA • OASPEȚI • PITICI • BERNARDO • SERVITOAREA • ASASINI • GIACOMO • SOLDAȚI

ACTUL I

SCENA I

O galerie adîncă și în spirală. Intră vorbind Camillo și Cenci.

CAMILLO: Ah... Un asasinat nu-i mare lucru. La urma urmei, pentru cine stăpînește viața sufletelor, ce înseamnă pierderea unui corp? Sînt totuși aparențele: da, morala publică, moravurile, o întreagă fațadă socială la care Papa ține cu tărie. Acesta e motivul asprimii lui în ceea ce vă privește... și a exigenețelor sale; a trebuit să pun în joc toată influența mea asupra Conclavului pentru a-l hotărî să vă achite. Dați-i pămînturile voastre de dincolo de Pincio și se va trece cu buretele peste păcatele voastre.

CENCI: La dracu! a treia parte din averea mea!

CAMILLO: Credeți că ar fi mult?

CENCI: E mult să prețuiești viața unui om cu trei părți din pămînt, pe deasupra și acoperit cu vii.

CAMILLO: De ce vă plîngeți?

CENCI: Mă plîng de lașitatea ta.

CAMILLO: Fără îndoială, v-ar fi plăcut mai mult ca aceasta crimă să fie publică?

CENCI: Ei și? Publicitatea alăturată crimei mele nu înseamnă că aș fi ispășit-o!

CAMILLO: Și ce-ați face?

CENCI: Război. Mă cred în stare să port război cu Papa. Acestui Papă îi plac prea mult bogățiile. Și azi pentru un stăpîn al pămîntului e tare ușor să-și ascundă crimele cu banii săi. Plebea ține cu oricine se revoltă. În spatele zidurilor întărite ale castelului meu pot să sfidez fulgerele papalității.

CAMILLO: La dracu! Unde ajungeți pentru o simplă chestiune de conștiință.

CENCI: Ceea ce ne desparte, pe voi și pe mine, e faptul că eu nu amestec conștiința în porcăriile în care o băgați voi.

CAMILLO: Stăpîniți-vă! Conte Cenci, stăpîniți-vă! Doar n-o să ridicați o țară întreagă pentru o crimă despre care vi se spune că s-a ispășit.

CENCI: Într-adevăr, doar asta mă oprește. Războiul m-ar îndepărta de la un plan al meu.

CAMILLO: Fără îndoială o nouă mîrșăvie în care spiritul vostru se va liniști.

CENCI: Poate. Dar e treaba mea. Biserica n-are nici un drept să se amestece în secretele inimii mele.

CAMILLO: Conte Cenci, sîntem obosiți de bătălii. Lumea e slabă: vrea pace. Iertîndu-vă, Papa cheamă la liniște.

CENCI: Voi semna această amnistie generală printr-o orgie la care veți fi invitați cu toții: șefii nobilimii și ai sacerdoțiului, o mare orgie a unor timpuri moleșite, unde viciile bătrînului conte Cenci vă vor arăta ce vrea să însemne pacea.

CAMILLO: Destul, conte Cenci, destul! Veți sfîrși prin a mă face să-mi regret elocvența. Nu sînteți atît de tînăr ca să vă mai aduceți aminte cu durere de trecut.

CENCI: Baliverne, toate lucrurile astea ale bisericii! Pentru mine nu mai există nici viitor, nici trecut și deci nici remușcare. Mă preocup doar să-mi rafinez crimele. O splendidă capodoperă întunecată e singura moștenire pe care se mai cuvine s-o lași.

CAMILLO: Ați fi copilăros, conte Cenci, dacă nu aș fi fost plătit ca să cred în sinceritatea voastră.

CENCI: Iată, în sfîrșit, cuvîntul unui om care mă înțelege. La urma urmei, aș fi un copil dacă nu s-ar putea crede că sînt un monstru; căci știi că toate crimele pe care mi le închipui, le și pot înfăptui.

CAMILLO: Nu de moartea unui om mă tem, căci în fond ipocrizia socială acceptă să sacrifice din plin această viață umană așa de scumpă, de fiecare dată cînd sub numele de lovitură de stat, revoltă sau război ea se adăpostește în spatele complicelui său obișnuit, destinul.

CENCI: Nu mă înțelegi prea rău. Căci vezi, mie, bătrînului conte Cenci, încă puternic în slaba lui armură, mi se întîmplă să mă identific în vis cu destinul. Aici stă explicația viciilor mele, a urii naturale prin care cei apropiați mie mă stînjenesc cel mai mult. Mă cred și sînt o forță a naturii. Pentru mine nu există nici viață, nici moarte, nici Dumnezeu, nici incest, nici remușcare, nici crimă. Ascult de legea mea, de care nu mă tem și cu atît mai rău pentru cel care cade și se scufundă în prăpastia care sînt. Caut și fac răul din predestinare și din principiu. Nu știu cum să rezist forțelor care ard să se năpustească în mine.

CAMILLO: Dacă aș crede în Dumnezeu aș spune că am găsit o probă a vechii hagiografii creștine: Lucifer nu vorbește mai bine ca tine.

Se aude din culise vocea lui Andrea.

ANDREA: Seniore, cineva din Salamanca pretinde că are să-ți comunice vești bune.

CENCI: Bine. Să aștepte în camera mea secretă.

CAMILLO: Adio. Mă voi ruga îndată Domnului, pentru ca vorbele tale nelegiuite și păcătoase să nu-ți silească spiritul să te părăsească prea repede. *(Exit Camillo).*

CENCI: A treia parte din averea mea! Și restul care mai îmi rămîne pentru a răsfăța zilele progeniturii mele. Ah, Doamne. Salamanca totuși nu e destul de departe: doar moartea despre care se știe că alungă sufletele pentru totdeauna. Credeam c-am scăpat de ăștia doi. Nu le mai pot plăti decît luminările de îngropăciune. Ceea ce deosebește crimele vieții de acelea ale teatrului e faptul că în viață se face mai mult și se vorbește mai puțin, și că la teatru se vorbește mult ca să se facă un lucru tare mărunt. Ei bine, eu, voi restabili echilibrul, și-l voi restabili în detrimentul vieții. Voi curăța de crăci prea deasa mea familie. *(Începe să numere pe degete).* Acolo doi băieți, o nevastă aici. Iar în ce o privește pe fiică-mea voi scăpa și de ea, numai că pe alte

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

căi. În definitiv răul n-are nici un rost fără plăcere. Îi voi tortura sufletul, profitînd de trup, şi cînd voi face tot ceea ce un om viu poate face, să vină să condamne cabotinajul şi iubirea mea de teatru, dacă pot. Vreau să spun, dacă îndrăznesc. *(Întinde mîna dreaptă şi priveşte degetul mic care atîrnă).* Mai rămîne ăsta. Bernardo. Le voi lăsa pe tînărul meu Bernardo, ca să poată plînge deasupra lor. *(Suflă în aer)* Aer, îţi încredinţez gîndurile mele. *(Se duce şi vine din galerie).* Şi tu, ecou al paşilor mei, aleargă prin aer. Amîndoi veţi fi la fel de tăcuţi. Nici zidurile n-or să vă audă. *(Işi scoate sabia şi loveşte puternic un gong. Andrea, servitorul, apare).*

ANDREA: Monseniore.

CENCI: Du-te şi spunei fiicei mele, Beatrice, că vreau s-o văd între patru ochi. La miezul nopţii. Pleacă

Cortina

SCENA II

Orsino — Beatrice.

În dreapta, galeria palatului Cenci. În centru, o grădină luminată de lună.

BEATRICE: Vă amintiţi locul unde-am vorbit întîia oară? Ca şi atunci, e aici acest chiparos. Aceeaşi lună cobora văile de la Pincio.

ORSINO: Îmi amintesc: atunci spuneaţi că mă iubiţi.

BEATRICE: Sînteţi preot, nu-mi vorbiţi de dragoste.

ORSINO: Ce mai contează obligaţiile mele acum cînd vă regăsesc; nici o biserică nu poate să lupte împotriva inimii mele.

BEATRICE: Nu biserica sau inima ta ne separă, Orsino, ci destinul.

ORSINO: Care destin?

BEATRICE: Tatăl meu. El e nefericitul meu destin.

ORSINO: Tatăl vostru?

BEATRICE: Din cauza lui nu mai pot avea iubiri omeneşti. Iubirile mele nu mai sînt bune decît pentru moarte.

ORSINO: Lăsaţi acest ton sibilin. Oricare ar fi obstacolele, voi putea să le înving căci mă simt sprijinit de voi.

BEATRICE: Sprijinit de mine! Nu conta, nu mai conta, Orsino. Aici între aceste ziduri ale nenorocirii e ceva mai mult decît un om care se plimbă de colo-colo, ceva care mă obligă să rămîn. Oricît de aspră mi se pare, sclavia mea poartă nume dragi. Înainte de Orsino, e Bernardo, e mama mea care suferă. Dragostea nu mai are pentru mine virtuţile suferinţei. Datoria e singura mea iubire.

ORSINO: Pe aici suflă azi un neobişnuit vînt de misticism. Mărturisiţi-vă; e nevoie de o confesiune profundă ca să ucideţi toate aceste nebunii.

BEATRICE: Nu există confesiune pentru a lupta contra cruzimii care mă apasă. Trebuie să acţionez. În noaptea asta, tatăl meu dă o sărbătoare somptuoasă, Orsino. A primit veşti bune de la fraţii mei de la Salamanca; şi prin această mărturie falsă de iubire îşi ascunde ura lui secretă. E o îndrăzneaţă ipocrizie căci mai mult s-ar bucura să le serbeze moartea pe care deunăzi o implora în genunchi... Zei, un asemenea tată să poată fi tatăl meu! S-au făcut mari pregătiri, vor fi acolo toate rudele împreună cu întreaga nobilime a Romei.

Ne-a spus, mamei şi mie, să ne împodobim cu cele mai frumoase veştminte de sărbătoare. Sărmană doamnă! Ea aşteaptă o uşurare de gîndurile sale negre; eu, nimic. Să cinăm, vom vorbi despre inima mea, pînă atunci adio. *(Beatrice iese)*

ORSINO: Să cinăm! Nu voi aştepta pînă atunci. Am nevoie de inima ta, Beatrice; şi dacă o pierd, sînt complet nebun. *(Iese)*

Cortina

SCENA III

Cenci, Camillo, Beatrice, Lucreţia, oaspeţi, printre care principele Colonna, manechine în număr destul de mare. Scena evocă oarecum Nunta din Cana, dar mult mai barbar. Draperii purpurii flutură în vînt, cutele lor grele cad pe ziduri. Deodată de sub o draperie ridicată izbucneşte o scenă de orgie furioasă, pictată ca în « trompe l'œil ». Clopotele Romei bat ca o ploaie de lovituri, dar în surdină, în acord cu ritmul învolburat al festinului. Vocile se amplifică ajungînd la tonalitatea gravă şi supraascuţită ca şi cum ar fi fost purificate de clopote. Din cînd în cînd se aude un sunet amplu, care apoi devine difuz, întretăiat parcă de un obstacol care-l face să se răsfrîngă în opriri acute.

CENCI *(se ridică, deja ameţit un pic)*: Dragii mei prieteni, singurătatea e sfătuitor prost. Am stat prea mult timp departe de voi. Ştiu că nu unul m-a crezut mort; ba chiar s-a bucurat de moartea mea, fără a îndrăzni să mă înlocuiască cu proprii meu urmaşi. Uitîndu-mă la răutatea generală, am ajuns să cred în Mitul care devenisem. Am coborît azi ca să vă spun că Mitul Cenci s-a sfîrşit, că sînt gata să împlinesc legenda mea. Pipăiţi aceste oase şi spuneţi-mi dacă sînt făcute să trăiască în tăcere şi reculegere.

CAMILLO: E vînt? Un îndrăcit de aer rece mă trage din spate.

UN ALT OASPETE *(cu o voce un pic gîtuită)*: Conte Cenci, dacă-mi amintesc bine, ne-ai chemat să sărbătorim un eveniment care te priveşte.

CENCI: V-am chemat nu pentru a distruge, ci pentru a întări o legendă. Şi înainte de aceasta vă întreb, sînt eu omul crimelor de care am fost învinuit? Răspunde, principe Colonna. *(Principele Colonna se ridică)*

COLONNA: Văzîndu-te, căci cred că te înţeleg, aş spune că toţi de aici nu sîntem prea departe de un nou asasinat.

CENCI: E întocmai ceea ce voiam să te fac să spui: n-avem figuri de asasini nici unii nici alţii. *(Fiecare oaspete îşi priveşte vecinul pe ascuns)*

CAMILLO: Te urmăresc ca prin întuneric. Ceea ce spui nu e prea catolic, dar obişnuinţa limbajului bisericii mă ajută să te ghicesc. E greu totuşi de spus ce nouă crimă se va naşte de aici.

UN OASPETE: Credeam că un motiv sfînt te-a îndemnat să ne chemi.

CENCI: Ce motiv poate fi mai sfînt decît acela care bucură inima mea de tată şi-mi arată că Dumnezeu mi-a împlinit toate rugile.

UN OASPETE: Care rugi?

BEATRICE *(foarte agitată la locul ei, pare că vrea să se ridice)*: Dumnezeule! Bănuiesc ce va spune.

LUCREŢIA *(punîndu-i mîna pe umăr*: Nu, linişteşte-te fiica mea.

CENCI: Am doi fii care n-au încetat să tulbure inima mea de tată. Pentru ei mi s-a împlinit ruga.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

BEATRICE *(afirmativă şi divinatorie)* : Fraţii mei au fost loviţi de vreo nenorocire îngrozitoare.
LUCREŢIA : Nu, n-ar vorbi cu un asemenea cinism !
BEATRICE : Mă tem.
CENCI : Ţine, Beatrice, citeşte aceste scrisori mamei tale şi să se mai spună apoi că cerul nu e de partea mea *(Beatrice ezită)*. Ţine, ia şi priveşte ce am făcut pentru fraţii tăi *(Ochiul provocator al bătrînului conte Cenci face încet înconjurul sălii)*. Ei bine, iată ceea ce refuzaţi să înţelegeţi : obraznicii şi răzvrătiţii mei fii sînt morţi. Morţi, aruncaţi, sfîrşiţi, înţelegeţi ? Şi dacă vor, să mai vină să vorbească de bunătate paternă : mai puţin două corpuri de care să-mi pese.
(Lucreţia care se ridicase la rîndul ei, se prăbuşeşte în braţele Beatricei.)
BEATRICE : Nu-i adevărat. Deschide-ţi ochii, măicuţă. Cerurile ar fi crăpat în două dacă n-ar fi fost o minciună. Dreptatea lui Dumnezeu nu se înfruntă fără pedeapsă.
CENCI : Să mă trăznească Dumnezeu dacă mint. Vei vedea că dreptatea pe care o invoci este de partea mea. *(Flutură scrisorile deasupra capului)* Primul a murit îngropat sub zidurile unei biserici, a cărui boltă s-a prăbuşit peste el. Celălalt a murit de mîna unui gelos, în timp ce rivalul lui făcea dragoste cu frumoasa doamnă. După toate acestea, mai spuneţi-mi că cerul nu e de partea mea.
UN OASPETE : Făclii, făclii, făclii : făclii să-mi lumineze drumul ; plec.
CENCI : Aşteptaţi.
UN ALT OASEPTE : Rămîn. Mascarada e poate un pic cam tare, dar nu e decît mascaradă.
CENCI *(ridicînd un pahar de vin)* : Vinul acesta nu-i o mascaradă. Preotul la slujbă bea sîngele Domnului. Cine mă împiedică să cred că beau sîngele fiilor mei ?
ACELAŞI OASPETE : Dacă n-ai fi grotesc, aş spune că eşti nebun. Să plecăm cu toţii.
CAMILLO : Cenci, nu eşti în toate minţile. Sper că visezi. Lasă-mă să le spun că nu ţi-e bine.
UN OASPETE : Da, visez c-am auzit întocmai. *(Zgomot general. Oaspeţii se grăbesc spre ieşire)*
CENCI : Beau pentru dezastrul familiei mele. Dacă există un Dumnezeu, blestemul neîndurat al unui tată să-i alunge pe toţi ai mei de lîngă tronul lui Dumnezeu. *(O mare tăcere. Zgomotul încetează. Toată lumea încremeneşte la locul ei)* Ţine, Andrea, dă cupa mai departe. *(Andrea tremurînd începe să treacă printre oaspeţi. Un oaspete sparge cupa cu dosul palmei în clipa în care ajunge la el)*.
OASPETELE *(cu voce exasperată)*: Asasin ! Nu-i aici nici un bărbat care să-i bage pe gît vorbele lui murdare.
CENCI : La locurile voastre, sau dacă nu, nimeni n-o să iasă viu de aici.
(Oaspeţii se întorc în dezordine în toate părţile. Tropăie înnebuniţi şi înaintează ca şi cum ar merge la bătălie, dar o bătălie de fantome. Cu braţele lăsate pornesc la asaltul fantomelor ca şi cum ar avea în mînă o lance sau un scut).
BEATRICE *(oprindu-i)*: Vă rog, nu plecaţi, nobili oaspeţi. Sînteţi părinţi. Nu ne lăsaţi cu această fiară sălbatică deoarece altfel nu voi mai vedea păr alb fără dorinţa de a blestema orice tată.
CENCI *(adresîndu-se oaspeţilor îngrămădiţi într-un colţ)*: Ea vă spune adevărul : sînteţi cu toţii părinţi. De aceea vă rog să vă gîndiţi la ai voştri înainte de a vorbi despre ce s-a petrecut aici. *(Alergînd, Beatrice înconjoară scena şi se aşează în faţa tatălui ei.)*

BEATRICE : Apără-te.
(Cenci vrea să o lovească.)
BEATRICE : Apără-te, dacă Dumnezeu primeşte blestemul unui asemenea tată, să nu-i înarmeze pe copiii săi. *(Aici, întreaga mulţime ca şi cum ar fi primit o lovitură puternică în stomac, respiră şi scoate un strigăt uriaş; pe urmă se aruncă în dezordine spre toate ieşirile. Beatrice reia mişcarea sa circulară şi se opune acum mulţimii.)* Laşi ! Intre el şi noi, n-aţi ales încă ?
CENCI : Plecaţi, adunaţi-vă cu toţi ca să mă doborîţi. Toate puterile voastre împreună nu vă vor fi deajuns. Acum, toată lumea afară, vreau să rămîn singur cu ea. *(O arată pe Beatrice. Oaspeţii se retrag cu toţii într-o adevărată busculadă; doar Colonna şi Camillo încearcă o clipă să se opună, iar apoi ies şi ei cu un aer demn. Beatrice care se ocupa de Lucreţia, pare să nu fi auzit ultimele cuvinte ale lui Cenci. Se pregăteşte să iasă în urma celorlalţi. Lucreţia, care s-a mai calmat, hohoteşte.)*
LUCREŢIA : Doamne ! Ce-a mai spus ?
CENCI *(Lucreţiei)*: Retrageţi-vă în camera voastră. *(Beatricei, îndreptîndu-se spre ea)* Tu, nu aşa de repede. Nu vei pleca înainte de a-ţi fi spus tot ce am de spus. *(Lucreţia încearcă să bareze drumul lui Cenci. Beatrice îi face semn din cap să renunţe: Lucreţia a înţeles; după ce aruncă o ultimă privire Beatricei se retrage încet. Beatrice şi bătrînul Cenci rămîn faţă în faţă. Se privesc îndelung. Cenci se duce la masă şi-şi mai toarnă un pahar de vin. Mai multe făclii se sting dintr-o dată. Se aude sunetul, acum cavernos, al clopotelor. Un calm neobişnuit cuprinde scena. Ceva ca un sunet de violă răsună foarte uşor şi înalt. Beatrice se aşează pe un scaun şi aşteaptă. Cenci vine uşor spre ea. Atitudinea lui s-a schimbat complet, exprimă o emoţie senină. Beatrice îl priveşte şi de asemeni se pare că bănuiala ei a dispărut. Cenci, pe un ton umil şi emoţionat:)* Beatrice.
BEATRICE : Tată *(ceea ce va urma e rostit pe un ton emoţionat şi profund)*. Fugi de lîngă mine, om păcătos. N-o să uit niciodată că ai fost tatăl meu, dar pleacă. Numai aşa aş putea să te iert.
CENCI *(îşi trece mîna pe frunte)*: Tatălui tău îi este sete, Beatrice. N-o să-i dai să bea ? *(Beatrice se duce la masă şi-i aduce un mare pahar de vin. Cenci ia cupa şi schiţează gestul de a-i mîngîia părul. Beatrice care-şi lăsase capul se retrage brusc, violent. Cenci cu vocea groasă, strîngînd din dinţi:)* Ah ! Viperă, ştiu nişte farmece care te vor îndulci şi îmblînzi. *(La ultimele cuvinte ale lui Cenci, Beatrice se simte apucată de-o imensă nebunie. La sfîrşit, ţîşneşte afară ca şi cum ar fi înţeles totul. Andrea care urmăreşte mişcările stăpînului său face gestul de a opri drumul Beatricei)*. Las-o ! *(Pauză)* Las-o ; farmecele lucrează. De-acum încolo nu-mi mai poate scăpa.

ACTUL II

SCENA I

O cameră în palatul Cenci. În mijlocul camerei, un pat mare. Ziua se întunecă. Amîndouă: Lucreţia — Beatrice.

LUCREŢIA *(pe cale să-l consoleze pe Bernardo)*: Nu plînge. Nu sînt mama ta, dar te iubesc mai mult decît ea. Am suferit, Bernardo. Pentru o femeie demnă de acest nume, orice mare durere morală este ca o nouă naştere. *(Înnebunită, Beatrice apare pe scenă.)*

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

BEATRICE: A fost pe aici? L-ai văzut, mamă? Ascultă. *(Ciuleşte urechea)* El e. Îi aud paşii pe scară. N-a fost el la uşă? De ieri îl simt peste tot. Nu mai pot, Lucreţia. Ajută-mă, mamă, ajută-ne. Sînt prea obosită ca să mai pot lupta. *(Lucreţia ia în mîini capul Beatricei. Tăcere. Afară ţipă păsările. Undeva, foarte sus, un zgomot ca de paşi.)* Ah! acest pas care umple cetatea. Pasul său. Îl aud acolo: faţa lui cumplită se luminează. Trebuie să-l urăsc şi nu pot. Imaginea sa vie e în mine, ca o crimă pe care aş purta-o.

LUCREŢIA: Linişteşte-te, fetiţo, linişteşte-te. O crimă nu există decît cînd s-a făcut.

(Beatrice îşi frămîntă mîinile, şi deodată o cuprinde un hohot, care treptat se intensifică.)

BEATRICE: Mai bine să mor decît să-l cedez.

LUCREŢIA: Să-i cedezi?

BEATRICE: Da. Ştii oare vreun tată care să îndrăznească să crească în el, fără să aibă inima s-o alunge, o asemenea monstruozitate?

LUCREŢIA: Dar la urma urmei ce a putut îndrăzni?

BEATRICE: E vreun lucru pe care să nu-l poată îndrăzni? Tot ce am suportat nu e nimic pe lîngă ceea ce se pregăteşte să-mi facă. M-a hrănit cu mîncăruri stricate. M-a silit să asist zi după zi la martiriul lent al fraţilor mei, şi ştii că n-am putut protesta. Dar acum . . . acum . . . *(Îşi frămîntă mîinile şi plînge din ce în ce mai mult. Se deschide uşa. Beatrice sare şi se ridică în picioare, complet dreaptă. Apare camerista. Beatrice se reaşează, liniştită.)* Doamne, îţi mulţumesc că nu-i tata.

CAMERISTA: Senior Orsino vă întreabă la ce oră ar putea să vă vadă fără nici o primejdie?

BEATRICE: Astăseară, la biserică. *(Camerista iese şi deodată paşii de la început cresc cu intensitate. Beatrice, care ascultă, se ridică din nou. Cenci intră în cameră.)* Ah! *(Cenci care înaintа spre Bernardo o observă dintr-odată pe Beatrice.)*

CENCI: Ah! *(Pe urmă, ca şi cum s-ar pregăti să ia o hotărîre gravă, scoate un nou:)* Ah! *(Beatrice tremură ca o căprioară într-un colţ şi schiţează, fără a-l duce la capăt, gestul de a ieşi afară. Înaintînd spre ea):* Poţi rămîne, Beatrice. Noaptea trecută îndrăzneai să mă priveşti în ochi. *(Beatrice care tremură din ce în ce mai mult începe să alunece de-a lungul zidului. Trăgînd-o de braţ:)* Ei bine, ce aşteptaţi?

LUCREŢIA *(interpunîndu-se)*: Vă implor!

CENCI: M-aţi convins îndeajuns ca să mă mai ruşinez de ce gîndesc.

LUCREŢIA: Vă implor, scumpe soţ, îi e rău. Nu o torturaţi.

(Bernardo care s-a ridicat vine la rîndul său în spatele Lucreţiei.)

CENCI: La locul tău, bătrîno. *(Lui Bernardo)* Şi tu la fel, vederea ta îmi aminteşte anumite iubiri murdare, care au măcinat cei mai frumoşi ani ai mei. Pleacă. Mi-e silă de sufletele efeminate. Să plece. Figura lui lăptoasă mă îngreţoşează. *(Lucreţia îi face semn lui Bernardo să se retragă. Acesta înaintează spre uşă şi deodată se repede spre Beatrice, o apucă de mînă şi încearcă să o tragă după el.)* Opriţi-vă. Ba nu. Pe acela care mă interesează, voi şti întotdeauna unde să-l găsesc.

(Beatrice şi Bernardo pleacă. Cenci, după ce s-a plimbat o clipă prin cameră, se întinde comod pe pat.)

LUCREŢIA: Vă e rău?

CENCI: Da, familia, iată boala mea.

LUCREŢIA *(pe un ton de profundă compătimire)*: Ah! fiecare din aceste cuvinte e ca o lovitură ce ne daţi.

CENCI *(aşezat pe marginea patului)*: Şi în afară de asta! Familia a murdărit totul.

LUCREŢIA: În afară? Doar familia te va lăsa să arăţi măsura cruzimii tale? Ce-ai fi, fără familie?

CENCI: Nu există raporturi umane posibile între fiinţe care nu sînt născute decît pentru a se substitui una alteia şi care nu vor decît să se sfîşie.

LUCREŢIA: Doamne!

CENCI: La dracu cu Dumnezeul tău.

LUCREŢIA: Dar cu asemenea vorbe, nu mai există societate.

CENCI: Familia pe care am făcut-o şi o conduc e singura mea societate.

LUCREŢIA: E tiranie.

CENCI: Tirania e singura armă ce-mi mai rămîne pentru a lupta împotriva războiului pe care îl urziţi.

LUCREŢIA: Cenci, nu e vorba de război decît în închipuirea ta.

CENCI: Dimpotrivă, e acela pe care voi mi-l declaraţi şi la care ştiu să vă răspund mai bine. Îndrăzneşte să spui că nu tu ai sugerat fiicei mele să transforme banchetul de noaptea trecută într-o întîlnire de asasini.

LUCREŢIA: Pe Dumnezeul meu, dacă m-am gîndit la ceea ce mă învinuiţi.

CENCI: Cînd asasinatul nu vă e deajuns, folosiţi calomnia criminală. Spiritul meu prea pătrunzător vă stinghereşte şi atunci aţi vrut să mă închideţi ca nebun. Tu, fiica mea Beatrice, şi fiii mei, de care Providenţa pe care o invoci m-a scăpat, toţi vreţi un murdar complot.

LUCREŢIA: Mă sufoc.

CENCI: Nu luaţi decît din voi înşivă atmosfera pe care o respiraţi.

LUCREŢIA: Lasă-mă să caut un loc unde să pot suferi în pace.

CENCI: Te poţi pregăti să suferi, dar nu cum ai vrea. Tu, Beatrice şi acest avorton pe care îl cocoloşeşti ca şi cum l-ai fi născut tu, pregătiţi-vă de plecare.

LUCREŢIA *(cu un suspin resemnat)*: Unde?

CENCI: La Petulla. Am pe pămînturile mele un castel mut care niciodată n-a lăsat să-i scape secretele care le ascunde. Acolo puteţi complota în pace.

LUCREŢIA: În locul tău, m-aş odihni ca să mai răsuflu înainte de a continua să ne acuzi.

CENCI: Să respiri în această atmosferă împuţită!?

LUCREŢIA: Numai imaginaţia voastră profanatoare a creat atmosfera de care vă plîngeţi.

CENCI: Dacă sufăr, doar singur o să mă eliberez. Acum vă ascund pe voi. *(Noaptea se lasă în camera înaltă. Cenci se apropie încet de o porţiune încă luminată. Făcînd cîţiva paşi în direcţia în care a ieşit Lucreţia):* Vino, noapte, tu care măreşti orice *(se loveşte în piept)* cu formele nemăsurate ale tuturor crimelor care se imaginează. Nu mă poţi alunga din mine. Actul pe care îl port e mai mare decît tine.

SCENA II

Camillo. Giacomo. Un loc neprecis. Cîmpie, culoar, scară, galerie sau ce se va voi. Tenebrele stăpînesc totul.

CAMILLO: Ei bine, eşti un Cenci. Dar te sfătuiesc să nu-l oboseşti pe Papa cu plîngerile tale de scrib înnebunit.

GIACOMO: Ce-i de făcut, senior Camillo?

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

CAMILLO: Tu ai toate viciile familiei Cenci fără a-i avea și robustețea. Pentru ceea ce te-a despuiat taică-tu, trebuia să te înțelegi cu el, fără a-l amesteca pe Papa în murdarele voastre certuri.
GIACOMO: Trebuie să mă lupt, războl? Trebuie să-l iau pe taică-meu de gît.
CAMILLO: Da, dacă ai curaj, ceea ce mă îndoiesc. Din toți ai voștri numai pe tine ideea asasinatului te face să dîrdîi.
GIACOMO: Dar ceea ce îmi ceri să fac nu e război declarat tatălui meu, ci doar un război contra autorității.
CAMILLO: Oricît de riscată ar fi formula, nu mă înspăimîntă. Am cunoscut vremurile în care copiii îl subjugaseră pe bătrînul lor tată, dar cu acest diavol de Cenci, despotismul părinților îndeamnă acum pe fiii să se revolte.
GIACOMO: Pentru un preot al lui Isus Christos vorbești o limbă tare ciudată. Nu știu dacă anarhia este atît de recomandabilă. Papa ăsta al tău seamănă cu somnorosul din fabulă: el trăiește în vis, iar preoții lui ne îndeamnă să ne ucidem între noi. Păzește-te ca ceea ce mă sfătuiești să fac să nu devină un fel de război contra propriei tale autorități. *(Între fiecare din vorbele rostite, pașii lor se agită ca și cum ar continua să meargă, dar ei fac mai puțin drum decît ar trebui să facă.)*
CAMILLO: Nu mă poate supăra o ciocnire de scuturi a cărei măsură o știu de pe acum.
GIACOMO: Viperă. Papa, n-a ascultat sfatul tău cînd a sugerat tatălui meu să ne dezmoștenească?
CAMILLO: Înalta monarhie a Bisericii, la fel ca și cealaltă, a urît întotdeauna feudalitatea.
GIACOMO: Ei bine?
CAMILLO: Nu înțelegi că averea bătrînului Cenci, tezaurele, castelele, pămînturile sale, prin orice mijloace trebuie să se reîntoarcă la papalitate.
GIACOMO: Ești de un cinism care va revolta credincioșii, dacă s-ar mai găsi vreunul în catolicism.
CAMILLO: Tot ce îți spun, nu m-am temut să proclam în plin conclav. Cu cinism se aleg Papii. *(Un timp se aude din nou mersul. Dar corpurile lor nu se deplasează deloc.)*
GIACOMO: Dacă n-aș avea împotriva mea decît mizeria nu m-aș teme să mă expatriez. O țară în care bătrînii sînt totul, a încetat să mă mai dezguste. Nu există avere care să nu poată fi refăcută cînd ești susținut de ai tăi. Eu nu mai pot conta pe ei. Cenci, despuindu-mă de ce aveam, a vrut să-mi ia dragostea familiei.
CAMILLO: Cum adică?
GIACOMO: Încornorat și prostituat, iată ce sînt în ochii soției mele care nu vrea să mă ierte, iar copiii se învîrt în jurul ei ca niște învinuiri.
CAMILLO: Acum înțeleg.
GIACOMO: Da, disprețul care naște ura, iată moștenirea pe care mi-a lăsat-o Cenci.
CAMILLO: Ascultă, vreau ca nimeni să nu se îndoiască de ce îți voi sugera acum.
GIACOMO: Ah! Zi repede. *(Aici se aude un pas grăbit. Camillo se retrage și dispare. Intră Orsino. Camillo a cărui voce ajunge într-un suflet.)*
CAMILLO: Iată cineva care te va lumina mai bine.
ORSINO: Ce complotezi cu acest preot păcătos?

GIACOMO: Eu? Nimic. Doar știți nenorocirile care m-au lovit. Preotul ăsta zice că aveți un mijloc care m-ar putea salva.
ORSINO: Tu, frații tăi, sora, tatăl tău, nu vă liniștiți pînă nu devastați totul. *(Aparte)*: Vreau să dau acestui neam blestemat mijloacele cu care se vor devora între ei. Știi că trebuia să mă însor cu Beatrice. Bătrînul ei tată se poartă în așa fel încît îmi alungă speranțele pe care le nutream. S-a lăsat peste acest neam o ciudată fatalitate. Băieții mor, tatăl se tulbură, Beatrice cade într-un misticism insuportabil. Nu erați la Roma noaptea trecută, dar cred că ați auzit de scandalul care a izbucnit în acest palat, închis vouă pentru totdeauna.
GIACOMO: Ce scandal?
ORSINO: Cu toate ușile închise, mesenii au crezut că le-a venit ceasul. N-am aflat decît din șușotelile valeților. Oaspeții își țin gura pecetluită.
GIACOMO: Pe ce lume sînteți? Chiar așa?
ORSINO: Se spune că ați uitat din ce sînge vinovat vă trageți. Oricum, bătrînul Cenci a știut cum să impună mesenilor să tacă.
GIACOMO: În zilele noastre, o asemenea tăcere nu s-ar mai putea păstra. Sîntem totuși în secolul XVI. Și lumea a progresat.
ORSINO: Iar în ceea ce o privește pe sora voastră și pe Lucreția, nici nu vă pot spune teroarea în care trăiesc.
GIACOMO: Ei bine, toate astea mă bucură, căci nici eu n-o duc mai bine.
ORSINO: Ceva îmi spune, senior Cenci, că această teroare nu va mai putea dura. Chiar Papa a încercat și se interesează de suferințele acestei familii nenorocite. Dar Sanctitatea Sa mi-a rîs în nas: « Să mă ridic, mi-a zis, contra autorității unui tată, să slăbesc astăzi principiul propriei mele autorități? Nu, niciodată », a spus Sanctitatea. Doar pe voi înșivă trebuie să vă bizuiți. Cînd nu mai e dreptate, e bine ca suferinzii să se adune în afara oricărei legalități.
GIACOMO: Durerea s-a copt îndeajuns. Și pe de altă parte nici nu risc nimic.
ORSINO: Lumea se clatină pe marginea unui abis. Acum se poate îndrăzni orice. Te părăsesc, senior Giacomo. Gîndește-te la ce ți-am spus și nu uita că de acum încolo interesele familiei tale sînt unite cu ale mele.

Cortina

ACTUL III

SCENA I

Beatrice — Lucreția

BEATRICE *(intrînd înnebunită pe scenă)*: O armură și o fortăreață!.... O armată . . . Un adăpost secret . . . Să nu poată să mă mai atingă.
LUCREȚIA: Cine?
BEATRICE: Tatăl meu!
LUCREȚIA: Ce-a făcut? . . . Mi-e groază să înțeleg.
BEATRICE: Trebuie să te hotărăști să înțelegi că s-a întîmplat ceva mai groaznic decît orice.
LUCREȚIA: Mai groaznic? Ce s-a putut adăuga mai groaznic la tot ce-am îndurat pînă acum?

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

BEATRICE: Cenci, tatăl meu, m-a profanat. *(Începe să hohotească. Lucreţia traversează scena făcînd semnul crucii de patru ori)*

LUCREŢIA: Dumnezeule! Dumnezeule! Dumnezeule! Dumnezeule!

BEATRICE *(în hohote)*: Totul este spurcat. Totul. Trupul mi-e murdar, dar şi sufletul mi-e mînjit. Nu mai am în mine nici un loc de refugiu.

LUCREŢIA *(rămîne în picioare lîngă ea)*: Spune-mi tot ce s-a întîmplat.

BEATRICE *(hohoteşte de patru ori, suspinînd)*: Singura mea crimă este aceea de a mă fi născut. Dacă pot să-mi aleg moartea, n-am putut să-mi aleg naşterea. Aici e fatalitatea. *(Cuprinde picioarele Lucreţiei cu braţele, ca Maria Magdalena la picioarele crucii)* Mamă, tu care ştii, spune-mi dacă toate familiile sînt la fel, căci doar atunci aş putea să-mi iert nenorocirea de a mă fi născut.

LUCREŢIA *(îndepărtîndu-se puţin)*: Taci, m-ai face să acuz justiţia care permite asemenea crime.

BEATRICE: Doar acum înţeleg suferinţa nebunilor. Nebunia e o moarte. Sînt moartă şi sufletul meu, care se încăpăţînează să trăiască, nu izbuteşte să se elibereze.

LUCREŢIA *(îngenunchind lîngă ea)*: Te rog, Beatrice, suferă: voi încerca să te consolez. Dar revino-ţi, nu pot face nimic cînd îţi pierzi minţile. Dacă nu poţi să te întorci în tine însăţi, voi crede că sîntem cu toţii blestemaţi.

BEATRICE: Voi, mamelor, nu ştiţi decît să plîngeţi. Şi totuşi aici, sub picioarele noastre, se îngrămădesc forţele unei lumi gata să smulgă totul.

LUCREŢIA *(ascunzîndu-şi capul între mîini)*: Dumnezeule! Mă tem că răul cel mai mare n-a sosit încă.

BEATRICE *(în mijlocul hohotelor)*: Au fost în această lume sălbatecă lucruri oribile, împerecheri nemaipomenite, stranii confuzii ale binelui şi răului. Dar niciodată gîndirea n-a visat... *(o clipă)* Cînd eram mică, în fiecare noapte se repeta un vis. Se face că sînt goală într-o cameră şi o fiară, cum numai în vise apar, respiră fără încetare lîngă mine. Corpul meu străluceşte, o ştiu. Vreau să fug, dar trebuie să-mi ascund orbitoarea mea goliciune. Atunci se deschide o uşă. Mi-e foame, sete şi, deodată, descopăr că nu sînt singură. Nu! Cu bestia care respiră alături, pare că şi alte lucruri respiră: şi curînd, văd mişunînd la picioarele mele un întreg popor de lucruri îngrozitoare. Şi poporul ăsta e şi el înfometat. Alerg încăpăţînată căutînd lumina, căci simt că doar ea mă va linişti. Or, bestia care se lipeşte de mine mă alungă din întuneric în întuneric. Simţind-o că vine, înţeleg că nu doar foamea mea e încăpăţînată. Şi de fiecare dată, cînd puterile mă lasă, mă trezesc brusc. Lucreţia, tu care mi-ai ţinut atît de bine loc de mamă, spune-mi că mă poţi înţelege, căci azi, pot să spun, că visul s-a spulberat în mod îngrozitor.

LUCREŢIA: Nu era nevoie de visul tău ca să-mi spui că nu se scapă de destin.

BEATRICE: De ce nu pot crede c-am visat, că un vis de copil m-a prins în ghiare şi că cineva, deschizînd o uşă, va intra să mă scoale. *(Ciocănit uşor la uşă. Aceasta se deschide imediat şi lasă să treacă pe Orsino cu Giacomo care se ascunde în spatele lui.)* Orsino, e vreo lege prin care taţii pentru a-şi poseda fiicele trebuie să-şi alunge fiii?

ORSINO: Ce vrea să spună?

BEATRICE: Vreau să spun că Cenci, tatăl meu, a ajuns la culmea crimelor sale

ORSINO: E în ordinea... adică nu e.

BEATRICE: Că este, sau nu este, încetează de a mă mai întreba. Este. A fost Şi acum sfătuiţi-mă ce să fac pentru ca toate acestea să înceteze.

LUCREŢIA: Orsino, dacă poţi ceva, intervino, te rog, mi-e groază.

ORSINO: Sînt judecători. Scrieţi o plîngere. Daţi-l pe tatăl vostru pe mîna judecăţii.

BEATRICE: Ce judecător îmi va reda sufletul? În vinele mele, Orsino, e un sînge care n-ar mai trebui să curgă. Nu pot să mai cred decît în justiţia pe care singură mi-aş alege-o.

ORSINO: Care?

BEATRICE: Nu ştiu... Dar ceva trebuie făcut. Un act imens care să şteargă pînă şi umbra acestei crime. M-am gîndit să mor, mă tem însă ca moartea să nu fie refugiu contra unei crime care n-a fost încă ispăşită.

ORSINO: Să mori? Nu-ţi face iluzii. Acum trebuie pedepsiţi cei fără de inimă.

BEATRICE: Ei bine, daţi-mi ceva. Nu mă voi da în lături de la nimic, important însă este să acţionez fără întîrziere.

ORSINO: Eu sînt pentru o justiţie eficace care să obţină ce şi-a propus. Nu mă tem de violenţă, sigur, dar vreau ca violenţa să-şi atingă scopul. Detest actele înflăcărate care trebuie repetate fără încetare. Vreţi să fiţi răzbunată, îmi închipui? Şi mai ales vreţi să-l împiedicaţi pe Cenci să reînceapă?

BEATRICE: Da.

ORSINO: Ei bine, nu stîrniţi lumea. Acţionaţi. Dar acţionaţi în surdină. Este vremea asasinilor ascunşi.

BEATRICE: Ascunşi? De ce? Voi merge în pieţele publice să spun că tatăl meu m-a dezonorat.

ORSINO *(îl descoperă pe Giacomo care face un pas)*: Vă aduc un alt năpăstuit. Îndeamnaţi-l să meargă să strige prin oraş, că Cenci, tatăl lui, l-a despuiat. Justiţia mea este prudentă, şi ea ştie să aleagă mijloacele care nu pot greşi. *(Îi trage pe toţi într-un colţ)* Luaţi-l pe Giacomo cu voi. Uniţi-vă. Împotriva unei autorităţi pervertite, uniţi-vă. Reconstruiţi o familie. Sîngele familiilor adună pe cei mai buni conjuraţi. Cu Bernardo se fac patru. Păstraţi doar voi secretul planului. Pentru actul însuşi, am doi muţi.

BEATRICE: !!!!!!!!!!

LUCREŢIA: !!!!!!!!!!

ORSINO: Da, doi scelerați idioţi şi încăpăţînaţi pe care viaţa unui om îi impresionează cît un petec de hîrtie. Neamul ăstora e azi pe toate drumurile, dar avantajul lor faţă de asasinii obişnuiţi este acela că sînt muţi.

BEATRICE: Prudenţa nu exclude rapiditatea, Orsino. Mîine dimineaţă va fi prea tîrziu.

LUCREŢIA: Ştii acea închisoare îngrozitoare, denumită Castelul Petrella? Acolo vrea să ne închidă.

BEATRICE: Nu trebuie să izbutească.

ORSINO: Ajungeţi ziua la Petrella?

LUCREŢA: Soarele de-abia va apune.

BEATRICE: Îmi amintesc că, la două mile înainte de castel, drumul trece peste un fel de prăpastie, iar jos, un torent sălbatic se zbuciumă fără încetare în peşteri, în timp ce deasupra prăpastiei există un pod *(Se aude zgomotul unui pas)*.

LUCREŢIA: Dumnezeule! Cenci revine pe neaşteptate.

BEATRICE: Pasul care soseşte nu trebuie să treacă peste podul de care v-am vorbit. *(Toţi se retrag.)*

GIACOMO: Familie, avere, justiţie, le pun pe toate în acelaşi talger.

Cortina

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

SCENA II

Tenebre. Scena decurge fără întrerupere, o furtună îngrozitoare. La intervale foarte apropiate se aud tunete. Imediat îl vedem intrînd pe Orsino urmat de cei doi asasini. Se luptă cu un vînt puternic. Orsino îşi îndrumă asasinii.

ORSINO: Aţi înţeles. Noi sîntem furtuna. De aceea, nu vă temeţi să strigaţi.

GIACOMO: Crezi că vor şti să-l atace: cere-le să-l doboare şi nu să-şi potrivească vocea cu furtuna deslănţuită. *(Se aud trei tunete. Apar mai mulţi oameni în armură de fier, deplasîndu-se cu o încetineală excesivă, ca figurile marei catedrale din Strasburg. Tunet după tunet.)*

ORSINO: Fii liniştit, totul va decurge cum trebuie. Fiecare îşi ştie rolul ce-l are de jucat.

GIACOMO: Mă tem că ştiind prea bine să-l joace nu vor şti să-l facă adevărat. *Bocănitul sacadat se reia. Lucreţia, Bernardo, Beatrice apar, mergînd cu acelaşi pas de statui, şi foarte departe în spate, încheind coloana, înaintează şi contele Cenci. Furtuna e din ce în ce mai furioasă, şi amestecate cu vîntul, se aud voci care pronunţă numele lui Cenci, la început un singur ton prelungit şi ascuţit, pe urmă ca bătăile unei pendule. CENCI, CENCI, CENCI, CENCI. Pentru moment, toate numele se leagă într-un stol ca nenumărate păsări al căror zbor s-ar asemăna. Apoi vocile mai puternice se aud ca un apropiat fîlfîit de aripi.*

CENCI *(răspunzînd vocii, strigă în furtună)*: Ei bine, ce e?

Imediat se văd formele asasinilor care ţîşnesc ca nişte sfîrleze care se încrucişează sub un fulger. Se aud, în acelaşi timp, două puternice împuşcături de pistol. Se lasă noaptea, fulgerele încetează. Totul dispare.

GIACOMO: Ei bine, am pierdut?

ORSINO: Pierdut!

Cortina

ACTUL IV

SCENA I

Cenci — Lucreţia
Cenci intră împingînd pe Lucreţia.

CENCI: Unde se ascunde, spune-mi? Unde se ascunde? Patimă, furie, iubire, nu ştiu . . . Dar mă mistuie . . . Mi-e foame de ea . . . Du-te s-o cauţi.

LUCREŢIA: Destul . . . destul . . . destul. Aer. Răgaz. Vreau să trăiesc. Nu ne-am născut pentru a fi chinuiţi.

CENCI: Şi eu, poţi să-mi spui de ce m-am născut?

LUCREŢIA: Nu ştiu de ce te-ai născut, dar ştiu că toate crimele fac din viaţa ta un lucru şubred, Cenci, foarte şubred, fără de apărare.

CENCI: Aştept. Du-te s-o cauţi. *(Lucreţia iese. Deodată, Cenci se clatină şi-şi pune mîna pe frunte. Cu un fel de rîs:)* Să am remuşcări. De ce? Remuşcarea este în mîna lui Dumnezeu. El să regrete actul meu. De ce m-a făcut tatăl unei fiinţe pe care nu pot să n-o doresc? Cel care condamnă crima mea, condamnă fatalitatea. Liber? — Cînd cerul e gata să se prăbuşească pe noi, cine mai îndrăzneşte să vorbească de libertate? *(Se îndepărtează)* Deschid ecluzele ca să nu mă înec. Port în mine un demon destinat să răzbune jignirile unei lumi. De azi înainte, nici un destin nu mă mai împiedică să fac ce mi-am visat. *(Cenci dispare. Beatrice intră cu asasinii. Se scurge un timp îndelungat. Pare că se aude zgomotul unui pas. Beatrice împinge pe cei doi asasini într-un colţ. Apare Lucreţia.)*

BEATRICE: Crezi că doarme?

LUCREŢIA: I-am pus un narcotic în băutură. Totuşi, acum cîteva clipe îl auzeam încă urlînd.

BEATRICE *(aduce pe asasini în prim plan)*: Sper că de astă dată veţi fi mai iuţi decît în noaptea trecută. *(Cei doi asasini rîd. Beatrice le scoate mîinile de sub mantale. Pumnii lor se strîng. Braţele li se înţepenesc. Se învîrte în jurul lor servindu-se de poalele mantalelor ca de lungi panglici cu care îi înfăşoară ca pe nişte momii ce îşi ţin doar pumnul afară)* Aşa! *(Le pune mîna pe faţă ca să le-înlăture rînjetele. O ultimă privire spre asasini)* Ah! Armele! *(Se duce la Lucreţia care-i dă două pumnale, punîndu-le în mîna asasinilor. Revenind la ei:)* Plecaţi. *(Îi însoţeşte şi apoi revine la Lucreţia. Pe scenă se lasă o tăcere de moarte. Beatrice de abia se mai ţine, s-ar zice c-o să leşine; Lucreţia o sprijină. Timpul, din nou, se scurge)* Dumnezeule! Dumnezeule! Repede, nu ştiu dacă aş mai suporta . . .

(Se aude un geamăt ca al unei voci care ar vorbi în somn.)

LUCREŢIA: S-ar zice că vorbeşte. *(Beatrice dă din cap. O fugă înnebunită. Cei doi asasini apar, unul tîrîndu-l pe celălalt, care refuză să înainteze. Amîndoi tremură din toate mădularele.)*

BEATRICE: Ei bine? *(Unul dintre asasini face semn că n-a avut curaj. Celălalt că a încercat, dar s-a molipsit de frica tovarăşului său)* Laşii! Laşii! N-au îndrăznit să lovească. *(Se duce repede spre fundul scenei de unde revine imediat).* Unde vă sînt armele? *(Beatrice dispare alergînd. O clipă. Unul dintre cei doi asasini face semn celuilalt arătîndu-i-o pe Lucreţia. Lucreţia se întoarce spre ei şi-i priveşte fix. În acelaşi moment revine Beatrice.)* Nu mai are arme şi fereastra e larg deschisă. *(Către asasini)* Pretindeţi că sînteţi asasini şi vă temeţi de un bătrîn care visînd vorbeşte cu remuşcările sale. Duceţi-vă, urcaţi, sperge-ţi-l capul sau îl voi ucide chiar eu cu ce găsesc şi vă voi acuza de moartea lui. *(Asasinii, subjugaţi, pleacă din nou. Timpul se scurge. Se aude un urlet. Asasinii se întorc de astă dată plini de sînge. Beatrice dispare alergînd şi revine cu o pungă de bani şi un fel de patrafir bisericesc strălucind de aur, pe care le aruncă de-a-valma.)*

BEATRICE: Duceţi-vă! Le meritaţi din plin! *(Asasinii ies îmbrîncindu-se. Se vede, la înălţimea decorului, apărînd Cenci care se clatină, cu pumnul strîns pe ochiul drept, ca şi cum s-ar agăţa de ceva. În acelaşi timp izbucnesc fanfare al căror zgomot creşte).*

Cortina

SCENA II

Faţă de cortină albă, luminată imediat. Fanfara reîncepe extraordinar de aproape şi ameninţător.

BEATRICE *(astupîndu-şi urechile)*: Destul! Destul! Trompeta asta nici nu mă mai lasă să respir.

LUCREŢIA: Sună ca trîmbiţa de apoi.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

BEATRICE: Așa să fie . . . Nu, nu se poate. Totul doarme. Totul doarme. De abia eu însumi pricep ce s-a întîmplat. E prea devreme. Nu s-a putut afla nimic.
BERNARDO: Soldați, soldați peste tot, Beatrice. Mă tem pentru tine, ascunde-te repede. *(El plînge)*
BEATRICE: E prea devreme ca să te temi, Bernardo, și prea tîrziu ca să mai plîngi pentru ce s-a întîmplat. *(Beatrice și Bernardo se îndepărtează. Lucreția, care înainta din partea din care se auzea fanfara, se retrage înspăimîntată în fața unei lumini orbitoare și teribile ce se instalează treptat pe scenă. Pînza se ridică treptat. Beatrice, Lucreția, Bernardo intră în scenă în momentul în care Camillo urmat de gardă și precedat de lumina unei păduri de torțe, intră din partea opusă.)*
LUCREȚIA: Camillo?
CAMILLO *(Cu mîna stîngă face un gest hotărît)*: Nu, nu Camillo, ci Legatul Sanctității Sale. Trebuie să vorbesc fără întîrziere contelui Cenci. Doarme?
LUCREȚIA: Cred că doarme!
BEATRICE: Trebuie să doarmă!
CAMILLO: Sînt deznădăjduit că vă neliniștesc, dar contele Cenci trebuie să primească imediat o misiune de cea mai mare importanță: e motivul venirii mele.
LUCREȚIA: Aici nimeni n-ar îndrăzni să-l trezească.
BEATRICE: Într-adevăr, nimeni.
CAMILLO: Va trebui deci să-l scol chiar eu. Hai, repede, clipele-mi sînt numărate. *(Bernardo s-a întors cu pași de lup și s-a ascuns în spatele Beatricei.)*
LUCREȚIA: Bernardo, condu pe Legat în camera tatălui vostru. *(Camillo, Bernardo, doi soldați ies. Ceilalți se răspîndesc în semicerc, ca și cum ar vrea să înconjoare pe cele două femei. Lucreția, ca o somnambulă, se așează în centrul cercului. Beatrice vine lîngă ea într-o atitudine disprețuitoare.)*
LUCREȚIA: Dumnezeule! Un minut mai devreme și Cenci ar mai fi respirat. Dacă timpul s-ar putea da înapoi.
BEATRICE: Nu mă tîngui pentru nimic. Am făcut ce trebuia să fac. Ce-o să urmeze îmi e străin.
LUCREȚIA *(ascultînd disperată)*: Gata. Aduc corpul. Deja bănuiesc ceva. *(Deodată izbucnește un mare tumult: Ajutor! Ajutor! Asasinat! Asasini . . . Asasinii!)* Totul e pierdut. Totul s-a terminat. *(Tumultul se stinge brusc. Tăcere).* Nimic. Parcă văd că o să ghicească. Încep să facă cercul în care ne vor închide.
CAMILLO *(revine cu soldații după o clipă)*: Scotociți tot castelul. Păziți porțile! De acum, sînteți cu toții prizonieri.
BEATRICE *(alergînd spre el)*: Ce se întîmplă?
BERNARDO: Beatrice, mi-e frică. Nu știu ce să spun. Tatăl nostru a fost asasinat.
BEATRICE: Cum? Doar l-am văzut, nu-i nici o oră. Dormea. Greutatea crimelor sale părea să nu-l tulbure.
BERNARDO: Nu, Beatrice, nu, asasinat. Cu un cui înfundat în cap. *(Beatrice dă din cap.)*
LUCREȚIA: Asasinat. Dar am la mine cheile de la camera lui. Nimeni altcineva decît noi n-a pătruns acolo. *(Își pune mîna la gură, înțelegînd că a vorbit prea mult)*
CAMILLO: Ah! Așa stau lucrurile. *(Se duce la Bernardo și-l bate pe umăr)* Răspunde. Dacă știi ceva, vorbește! Pe cine să bănuim?
BERNARDO: Nu știu.

BEATRICE *(intervenind)*: Eu și mama mea, Lucreția, sîntem obosite, și vă cerem permisiunea de a ne retrage. *(Ele pleacă spre ușă. Camillo se reîntoarce și le face semn să rămînă.)*
CAMILLO: Un moment. Aici totul e ciudat. N-o să plecați înainte de a-mi spune . . . E adevărat că tatăl vostru v-a făcut să îndurați jigniri . . .
BEATRICE: Monseniore, nu recunosc nimănui dreptul de a pătrunde în secretul gîndurilor mele.
CAMILLO: Dar, de fapt, Beatrice, doreai de mult timp această moarte . . .
BEATRICE: Monseniore, vă rog, feriți-vă să nu vă rătăciți prea repede. *(Îi arată mîinile sale deplin albe. O clipă. Arată cu capul în spate locul unde Cenci s-a prăbușit)* Sîngele tatălui meu e încă proaspăt.
CAMILLO: E aici un mister pe care trebuie să-l dezleg. *(Face un semn soldaților care înconjoară imediat pe cele două femei. Bernardo se azvîrle în mijlocul cercului, se lipește de Beatrice. Camillo intră în mijlocul soldaților și, luîndu-l de umeri, îl trage ușor afară. Cercul soldaților se închide din nou).*
BEATRICE *(întinzînd brațele)*: Vă implor. Nu mi-l luați.
BERNARDO *(într-o adevărată criză de nervi)*: Nu, nu, nu! Unde va fi ea, voi fi și eu. *(Se aruncă frenetic asupra soldaților și-i lovește)*
LUCREȚIA: Dumnezeule! E însuși Cenci. Taci, Cenci!
BERNARDO: Pentru Dumnezeu, ucideți-mă, dar înapoiați-mi sufletul. *(Soldații îl împing înapoi)* Sufletul meu este jertfit, sufletul meu este jertfit . . . Sufletul meu e jertfit . . . *(Urlă cu disperare aceste cuvinte, în timp ce cade cortina)*

Cortina

SCENA III

Beatrice — Bernardo. Pe plafonul teatrului o roată se mișcă în jurul unui ax care îi traversează diametrul. Beatrice, agățată de păr și împinsă de un soldat care-i trage brațele în spate, merge după axul roții. La doi-trei pași se aude un strigăt, cu un zgomot de troliu, de roată care se învîrtește sau de grinzi rupte dintr-un alt colț al scenei. Din închisoare se aude zgomotul unei uzine în plină mișcare.

BERNARDO: Le auzi? Nu e nici un colț în închisoarea asta blestemată în care să înceteze tortura.
BEATRICE: Mă mir că ai putut aștepta de la această închisoare care se numește viață altceva decît torturi. *(Bernardo, înnebunit de admirație, înaintează spre Beatrice. Și el are mîinile legate dar picioarele îi sînt libere. O înconjoară și vorbind descrie un cerc complet).*
BERNARDO: Beatrice, nu știu ce soartă ne așteaptă, dar de cînd te văd cum trăiești, pot să spun că nu voi uita niciodată un suflet ca al tău. *(Pauză. Beatrice continuă să se învîrtească.)*
BEATRICE: Adio. Plîngi, dar nu dispera. Te conjur, în numele dragostei pentru tine însuți, fii credincios iubirii pe care mi-ai jurat-o. *(Roata se mișcă, închisoarea urlă)* Ca un bătrîn îți las moștenire cuvintele unui cîntec ce te vor vindeca de răul de a exista. *(Se aude o muzică dulce și periculoasă)*

Un om dormind, poticnit, rătăcit
în tenebrele unui vis mai atroce
decît însăși moartea
ezită înainte de a-și deschide ochii

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

căci știe că a accepta să trăiești
înseamnă a renunța să visezi.
Și așa, cu un suflet însemnat
de nenorocirile ce ni le-a dat viața
arunc către Dumnezeul care m-a făcut
acest suflet ca un incendiu
ca să-l scîrbească de creație.

(Soldatul s-a oprit, plînge. Se aude un zgomot de fiare în pivnițele închisorii.)

BERNARDO: Vin.
Lasă-mă să-ți sărut buzele calde
înainte ca focul care distruge totul
să nu ardă petalele lor netede
înainte ca tot ce fu Beatrice
să nu se stingă
ca un vînt.

(Beatrice îl înconjoară cu brațele, pe urmă îl privește și-l îmbrățișează. Intră Camillo cu Lucreția, Giacomo, soldați.)

CAMILLO *(ștergîndu-se pe față)*: E timpul să se termine această poveste. M-am îmbolnăvit de atîta oroare. *(Beatricei)* Hai, mărturisește. Muții tăi și-au semnat vinovăția.

LUCREȚIA: Beatrice, cînd păcatul s-a înfăptuit, trebuie să te gîndești la căință și să nu lași să-ți rupă mădularele fără nici un rost.

GIACOMO: Beatrice, sufletul complotului a fugit. Orsino a trecut porțile castelului Pincio deghizat în cărbunar. De altfel a suferit destule torturi. Conjurații n-au decît să plătească.

BEATRICE: Să plătească, ce? Accept crima, dar neg vinovăția.

CAMILLO: Iată sentința și ordinul execuției. Semnează. Și nu spera nici o iertare.

BEATRICE: Cruzimea Papei e la fel cu aceea a bătrînului Cenci. Totuși, lasă-mă să-ți spun că nu e bine ca tații să se unească împotriva familiilor pe care le-au creat. Nu m-am apărat în fața părintelui creștinătății.

CAMILLO: Dar tu l-ai lăsat pe tatăl tău să se apere cînd ai venit să-l gîtui?

BERNARDO: Ea a ucis ca să se apere.

LUCREȚIA: Există o lege care cere părinților să devoreze ceea ce au creat și copiilor să se lase devorați?

CAMILLO: Nu sînt aici ca să discut o lege a naturii, ci ca să raportez Papei mărturiile semnate de Beatrice, a cărei crimă e deja judecată.

BERNARDO: De cine?

CAMILLO: De Papa. De altfel avocații nu i-au lipsit. Dar fiți fără teamă, chiar dacă aveți opinia publică de partea voastră, nu veți îndupleca autoritatea.

BEATRICE: Ei și-au acceptat vina. Dar ce judecător al cerului a putut s-o semneze pe a mea fără să roșească?

BERNARDO: Sînt momente în care autoritatea cea mai puternică înțelege că trebuie să dea înapoi.

LUCREȚIA: Liniștește-te. Sentința judecătorilor este periculoasă pentru cel fără de libertate.

CAMILLO: Nu autoritatea te zdrobește, ci o putere mai înaltă cu care judecătorii se află într-o stranie legătură. *(O face să semneze sentința pe Beatrice.)* Eliberați-o. Duceți-i la aer, să coboare, să se pregătească pentru ce-i așteaptă. *(Beatricei)* Beatrice, moartea să-ți fie ușoară. E tot ce pot să-ți urez. Sper că judecătorul de sus va fi mai puțin inexorabil decît Papa de aici.

BEATRICE: Îndepărtează-te, Camillo. Să nu-mi vorbești niciodată de Dumnezeu.

BERNARDO: Repede, repede. Terminați odată, să credem că toată povestea asta n-a existat niciodată. *(Întreg grupul se pregătește pentru un marș al supliciului, care izbucnește pe un ritm în șapte timpi.)*

BEATRICE: Mor, dar nu mă tem să spun că lumea asta a trăit întotdeauna sub semnul injustiției. În mine moare viața.
(Soldații, cu capetele lăsate, pleacă în fruntea cortegiului.)

CAMILLO *(lui Bernardo)*: Ți se lasă viața. Ești tînăr, încearcă să uiți.

BERNARDO: Să trăiesc cînd făclia care mi-a dat viața este gata să se stingă.

BEATRICE: Totul moare, pentru că lumea se consumă, nesigură între bine și rău. *(Pauză)* Nici Dumnezeu, nici omul, nici una din puterile care domină ceea ce se numește destinul nostru, n-au ales între bine și rău. *(Pauză)* Mor și n-am ales. *(Muzica crește. Un fel de voce umană disperată se amestecă acum cu ritmul său obsedant)* Atît de tînără și plec.

Să cad în pămîntul funebru
unde strigi fără încetare după tine.
Lumea care o pierd nu-mi va supraviețui.

LUCREȚIA: Nu se ucide grîul în floare. Nu se arde orașul abia construit.

BEATRICE: Dacă mor, ei au condamnat tinerețea.

LUCREȚIA: Tinerețea pe care au distrus-o îi ia cu ea în moarte.

BEATRICE: Frumoasă, n-am gustat frumusețea.

LUCREȚIA: Bogată, nu m-am bucurat de bunurile pe care o viață mincinoasă părea să mi le ofere. N-am ce face cu abundența care insultă sărăcia.

BEATRICE: Inima mea, pe care nimic n-a mulțumit-o, se oprește înainte de a fi putut bate.

LUCREȚIA: Oare viața ți-a fost dată pentru acest dezastru timpuriu? Știam nedreptatea vieții, dar nu îndrăznesc să chem dreptatea morții.

BEATRICE: Ochii mei, murind, pe ce îngrozitor spectacol vă veți redeschide? Cine este acela care mă va convinge că acolo jos nu-mi voi regăsi tatăl. Această îndoială îmi face moartea mai grea, căci mă tem ca ea să nu mă învețe că am sfîrșit prin a-i seamăna.
Întreg cortegiul dispare în ritmul muzicii, în timp ce cortina cade foarte încet

În românește de GEORGE BANU

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

ANTONIN ARTAUD sau TEATRUL ca FORMĂ de VIAȚĂ

Pierrot le fou, personajul lui Godard, singur pe o insulă cu străluciri de cuțit, își prepară moartea cu gravitate de exercițiu monarhic african. Pregătindu-se, el oferă un spectacol, căci nu e un amărît al sfîrșitului, ci un mare regizor care aprobă și împlinește sacerdotal destinul. Se sinucide dinamitîndu-și creierii. Doar explozia mai putea să-l calmeze. Artaud, poet blestemat, a trăit continuu această dinamitare, la el însă e integrală, cuprinzîndu-i carnea și membrele, ochii și intestinele. Ca Pierrot, n-o refuză, ci eroic o duce la paroxism. Dar ce acolo era extaz al luminii, se transformă la el în frenezie a întunericului. Barrault spunea că întrupează « un personaj de foc, un adevărat fiu al lui Prometeu ». Răzvrătit, drumul său e invers cu cel al eroului grec. Nimic vertical, ci doar o neîncetată cădere în noapte, o prăbușire al cărei traseu periculos îi marchează strigătele sale disperate. Martiriul lui Artaud provine din încarcerare, din conflictul biciuitor al spiritului cu corpul, din iraționalitatea devastatoare a acestuia, din neputința de a-l părăsi, îmblînzi sau stăpîni. Blestemul fatalității, mai periculos ca niciodată, a coborît în sînge.

Artaud călugărul s-a torturat pentru a institui, într-o civilizație colectivă, demnitatea singularului. Spiritul și societatea au înghețat ființa. Ele nu produc decît manechine și statui, fără nume, fără respirație și fără durere. Individualul stă ascuns, retras în viperele pămîntului, în noduroasa împletitură a viscerelor. Numai distrugînd edificiul sublim și astral al gîndirii, vom regăsi anarhia individualului, cea care după Artaud înseamnă sursa poeziei. Pentru un om al secolului XVII lumea și gîndirea sînt un fenomen plin, continuu, în timp ce azi cunoaștem implacabila dominare a discontinuului. Artaud o acceptă, dar o asemenea ruptură trebuie să frîngă liniștea, să ne tulbure în centrul ființei și să ne dea convingerea că existența echivalează cu un cataclism. « O poezie a lui Artaud e înainte de toate un șoc, un traumatism care lovește în cele mai sensibile părți ale corpului, acest șoc acționează ca un tam-tam, ca o încîntare magică » (A. Adamov).

Artaud s-a contorsionat, stăpînit de demoni, cu credința că realitatea cărnii e mai adevărată decît aceea a spiritului, că delirul neîncetatei sale răstigniri îi semnifică proba omenescului. « Am cultul nu al eului, ci al cărnii ». Otrăvit, scrisul lui svîcnește, își împlîntă colții în noi, ne amețește. Gemetele sale convulsive înnegresc lumina, însîngerează floarea și îngerilor le aruncă pe trupuri boli lumești. « Lirismul lui este încăpățînat fiziologic », scrie Picon. Poeziile și scrisorile lui Artaud sînt pline de mister, de imprevizibil. Împreună cu el coborîm în lumea lui Baudelaire și Poë, stăpînită de consistență. Nimic fragil. Aici răsună clopote și lovituri de ciocan, spaimele au greutatea materiei, mîinile bîjbîie pe răni deschise și din smîrcuri vine mirosul putred al mlaștinei. Luciferic, Artaud înnebunește, sinucis de societate ca Van Gogh, dar fascinînd prin suprema derută pe care a trăit-o. Nesupunîndu-se decît ființei lui, Artaud a sfîrșit prin a-i deveni sclav. Scria: « Moi, Antonin Artaud, je suis mon fils, mon père, ma mère, et moi ». Dar libertatea s-a întors împotriva lui și l-a țintuit definitiv în haos, fără salvare.

Pentru Artaud teatrul avea valoarea unui mod de viață. De aceea l-a și iubit. Dîndu-i o asemenea semnificație, el a pretins actului teatral splendoare și noblețe. Estetica teatrală a lui Artaud e impregnată de realitatea sa. Prima inițiativă a fost creerea teatrului « Alfred Jarry. » Putînd închiria sala doar în sezonul mort și atunci la matinee, încercarea n-a străpuns indiferența publicului. Între 1927—1930 s-au prezentat patru spectacole cu două piese de R. Vitrac, *Visul* lui Strindberg și *Ventre brulé ou La Mére folle* a lui Artaud. Pasiunea pentru cinematograf o trădează și faptul că aici a avut loc premiera franceză a filmului *Mama* a lui Pudovkin, interzis de cenzură.

Ne-au rămas din această încercare primele texte, care conțin în genere gîndirea sa teatrală. Ce e teatrul azi? O suprafață moartă, moleșită, un teritoriu al plictiselii sau al pretențioasei analize psihologice. Artaud vrea acum un organism elastic, viu în relație cu « angoasele și preocupările întregii vieți ». El trebuie să ne dea « sentimentul foarte net și profund că o parte din viața noastră adîncă este angajată acolo ». Indiferența și frivolitatea ucid teatrul. Reprezentația, ca orice spectacol din marile epoci, pretinde intensitatea și ineditul evenimentului. Paradoxal, teatrul nu fascinează decît cînd creează senzația unicului. Ea, în primul rînd, invadează sufletul sălii și stîrnește *strigătul* pe care îl visa Artaud. În toate căutările sale scenice, în scrieri, răsună aceeași solicitare existențială pe care o pretinde tenace oricărui spectacol. Distinct față de perioada următoare este atenția pe care o acordă *actualității*: « Actualitatea senzațiilor și a preocupărilor mai mult decît a faptelor. Viața reformîndu-se prin intermediul sensibilității actuale. Sensibilitatea timpului ca și a locului. Vom declara întotdeauna fără valoare orice operă care nu va aparține unui anumit spirit local, ales nu pentru virtuțile sau tarele sale, ci pur și simplu din cauza proximității. Nu avem de făcut decît artă, nu frumusețe ».

Artaud a jucat printre altele, pe Savonarola dar și pe confesorul Monaco din filmul lui Dreyer, « Patimile Ioanei d'Arc ». Cartea sa *Le théâtre et son double* conține incandescența profetică a personajului renascentist, dar și gravitatea mărturisirii. Periculoasă și fascinantă e o carte medievală destinată unei secte prohibite.

Teatrul e instrumentul magic pe care îl propune Artaud pentru a regăsi viața. Corpul nu poate sălășlui în delicatețele artei pure, el cere limbajul formelor

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

materiale. Artaud are pasiunea concretului, a culturii în acțiune, a desfășurării de forțe, a exaltării. Nu a detestat nimic mai mult decît sterilitatea. Cînd se moare, jocul savant al iniilor e inconștient, iar cuvîntul efort inutil. Artaud se reîntoarce la începuturile lumii pentru a ajunge la o « civilizație organică », unitară, în care formele nu au mutilat încă viața.

Esența teatrului este convulsia și ruptura. Și de aceea, moartea s-a instalat definitiv odată cu « luminarea » scenei prin concept și psihologie, produse ale civilizației occidentale. Mor miturile, moare misterul, rămîne stăpîn cuvîntul. Teatrul însă e o aventură în spațiu a corpului, un « delir comunicativ », locul unde trebuie

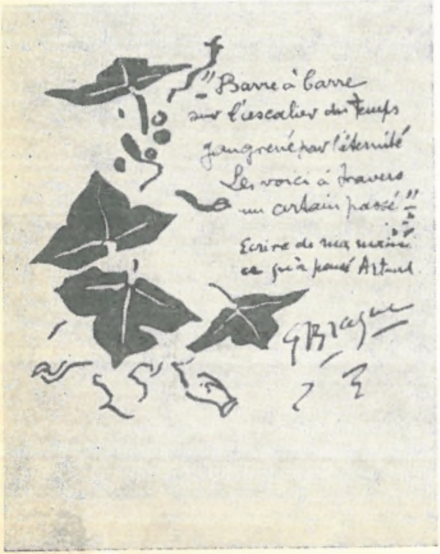

GEORGES BRAQUE, Omagiu adus lui ANTONIN ARTAUD

să se întrupeze din carne și sînge fantasmele ce mușcă din întunericul ființei: « el ne restituie toate conflictele care dorm în noi ». El doar deschide poarta unui infern, de a cărui existență nu este vinovat. Teatrul demască liniștea ipocrită, căci, « ca și ciuma este o criză care se rezolvă prin moarte sau vindecare ». Nu materialitatea limbajului expulzează teatrul din domeniul metafizic, ci psihologismul occidental. Orientul obiectivează halucinațiile și le orchestrează în ritualuri exacte, în mișcări severe a căror impersonalitate hieratică afirmă existența unor forțe superioare de neînvins. În dansul balinez acompaniat de vorbire, Artaud are revelația materiei « care difuzată în semne ne învață identitatea metafizică a concretului și a abstractului și o face prin gesturi sortită să dureze . . . Este un Fizic prim, de care Spiritul nu s-a despărțit niciodată ». Teatrul capătă semnificația de refugiu al spiritului, de întrupare în materie. Frîngînd această legătură se produce catastrofa. Ciudat, Artaud idolatrizează fizicul doar ca mesager al unor ceruri care îi supraexistă, căci visează « un spectacol în care viața are totul de pierdut, iar spiritul totul de cîștigat ».

Teatrul are și funcția de coagulant. Actorul prin imitație exorcizează miturile separatoare, dorind ca limbajul pasiunilor să restabilească colectivitatea primordială. Ceea ce era odată ierarhizare socială, este azi separație rațională care se cere depășită. « Domeniul teatrului nu este psihologic, ci plastic și fizic » — propoziție fundamentală. Gesturile, sunetele, mișcarea, ele dau teatrului această

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

rezonanță cosmică pe care o pretinde Artaud. Cuvîntul, instrument sacru de incantație, încetează să mai fie destinat comunicării. Teatrul devine un nou rit, ritul ființei complete, nedespărțit de natură. Acesta e sensul « cruzimii lui Artaud », care înțelege prin ea nu numai supliciul fizic, ci și tortură a integralului.

Cineva scria că dacă n-ar simți căldura sîngelui, asasinii ar dispare. Artaud, pentru a măsura decăderea unei lumi bolnave de neputință, observă că azi se ucide fără gustul sîngelui. Teatrul trebuie să stimuleze energia acțiunii, patetismul aventurii. Actorul se bazează pe « materialitatea fluidică a sufletului, comunicabilă prin afectivitatea atletică a corpului evoluînd dramatic în spațiu ».

Stăpînit de patima restabilirii grandioase a unității cosmice, Artaud străbate Mexicul, citește cărți de inițiere în ritualuri asiatice și egiptene, iar apoi blasfematoriu aruncă lumii occidentale batjocura sa. Încărcat cu tenebrele primitivității, devine un Nietzsche al teatrului.

În scrierile despre film rela, pentru a nu spune că repetă, unele din ideile anterioare: dispreţul pentru psihologie și abstracția pură, pledoaria în favoarea imaginii concrete. A scris mai multe scenarii dintre care doar *Cochilia și clericul* a fost realizat de către Germaine Dulac, realizare pe care a dezavuat-o. Este un scenariu de netăgăduită inspirație suprarealistă, dominat de realitatea lăuntrică, transcrisă prin intermediul simbolurilor. Artaud comentîndu-și scenariul, scria că « se apropie de mecanica visului, fără a fi un vis », personificînd « procesul pur al gîndirii ».

Cenci, tragedia lui Artaud, a fost destinată ilustrării teatrului cruzimii. Ea s-a jucat la teatrul Folies Wagram în regia lui Artaud, tot el interpretînd și rolul principal, iar Iya Abdy pe cel al Beatricei. Reacțiile s-au împărțit, unii elogiind strictețea mișcării, pe care au asemuit-o rotațiilor unui sistem planetar, iar alții dezaprobînd totul.

Tema a descoperit-o în Stendhal și Shelley. Artaud argumentează: « Într-o epocă tragică mai mult decît oricare, dar unde nimeni nu mai e la înălțimea tragediei, am vrut să aduc pe scenă vechiul spirit al eroilor care se luptă în adîncul ființei lor ». Tonalitatea este senecană. Aceleași tulburări teribile, care zdruncină cosmosul, aceiași termeni: sîngele și obscuritatea. O Renaștere brutală, fără stele și armonie, o Renaștere nestăvilită de civilizație, peste care plutește « spiritul arhaic » al tragediei.

Cenci și Beatrice fixați ca poli adverși susțin construcția piesei. Contele, fabulos incendiator al Moralei, ajunge la prestigiul eroului tragic. El însuși înfrînt de propria-i energie, se năpustește asupra societății pentru a-i distruge seninătatea obosită. Ura față de familie se explică prin două motive. În criză de spațiu, orice prezență apropiată îi apare ca o frustrare, ca o negare a propriului drept la existență. Cel de-al doilea e mai ascuns. Urînd homosexualitatea anterioară, urînd orice cădere, alege moartea. El își ucide obiectele dorinței căci preferă capitulării acest carnaj dezastruos. În fața lui Beatrice, ultim obstacol, se prăbușește. Catastrofa lui Cenci nu este moartea, ci căderea în incest. Este anularea unui efort gigantic de a-și supune corpul.

Beatrice trăiește suferința deplinei înstrăinări de suflet și trup. Rătăcită, ea ajunge în fața morții care, supremă durere, capătă semnificația reîntîlnirii cu destinul său blestemat.

Artaud a trăit și scris în infern, în zgomot de halebarde și gîlgîit de sînge. Visul său era un teatru capabil să organizeze această anarhie subterană. Spectacolul mai conține o șansă de salvare.

GEORGE BANU

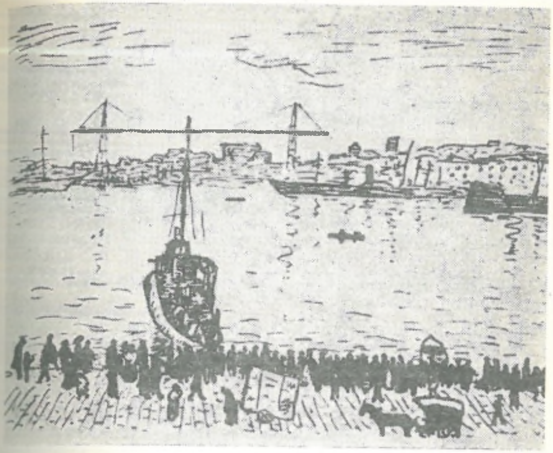

Desen de MARQUET

ALBERT CAMUS

STRĂINUL

roman

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

STRĂINUL

I

Astăzi a murit mama. Sau poate ieri, nu știu. Am primit o telegramă de la azil: « Mama decedată. Înmormîntarea mîine. Sincere condoleanțe ». Asta nu înseamnă nimic. Poate că a fost ieri.

Azilul de bătrîni e la Marengo, la optzeci de kilometri de Alger. Voi lua autobuzul la ora două și voi sosi în cursul după-amiezii. Astfel voi putea sta de priveghi și mă voi întoarce mîine seară. I-am cerut patronului meu două zile de concediu și nu putea să mă refuze avînd o asemenea scuză. Dar nu părea încîntat. I-am spus: « N-am nici o vină ». Nu mi-a răspuns. Atunci m-am gîndit că n-ar fi trebuit să-i spun asta. În fond, n-aveam de ce să mă scuz. Mai de grabă el ar fi trebuit să-mi prezinte condoleanțe. Dar îmi va prezenta, fără îndoială, poimîine, cînd mă va vedea în doliu. Deocamdată e ca și cum mama n-ar fi murit. După înmormîntare, dimpotrivă, va fi o chestie încheiată și totul va fi căpătat o înfățișare mai oficială.

Am luat autobuzul la ora două. Era foarte cald. Am mîncat la restaurant, la Céleste, ca de obicei. Erau foarte triști din cauza mea și Céleste mi-a spus: « Avem numai o mamă ». Cînd am plecat, m-au dus pînă la ușă. Eram cam zăpăcit pentru că a trebuit să urc pînă la Emmanuel să împrumut o cravată neagră și o panglică de pus la mînecă. Lui i-a murit un unchi, acum cîteva luni.

Am fugit ca să nu pierd autobuzul. Fără îndoială graba, goana, toate acestea la care s-au adăugat zdruncinăturile, mirosul de benzină, reverberația drumului și a cerului, m-au făcut să ațipesc. Am dormit aproape tot drumul. Și cînd m-am trezit eram înghesuit lîngă un soldat care mi-a zîmbit și care m-a întrebat dacă vin de departe. Am spus: « da », ca să închei discuția.

Azilul e la doi kilometri de sat. Am făcut drumul pe jos. Am vrut s-o văd pe mama imediat. Dar portarul mi-a spus că trebuie să mă duc la director. Cum era ocupat, am așteptat puțin. Portarul a vorbit tot timpul cît am așteptat și în sfîrșit am ajuns la director. M-a primit în biroul lui. E un bătrînel firav cu Legiunea de onoare. S-a uitat la mine cu ochii lui de un albastru deschis. Apoi mi-a strîns mîna pe care a ținut-o atît de mult în mîna lui încît nu prea știam cum să mi-o retrag. A consultat un dosar și mi-a spus: « Doamna Meursault a intrat aici acum trei ani. Dumneata erai singurul ei sprijin ». Am crezut că-mi reproșează ceva și am început să-i explic. Dar el m-a întrerupt: « N-ai de ce să te justifici, dragul meu. Am citit dosarul mamei dumitale. Nu aveai cu ce s-o întreții. Ea avea nevoie de o îngrijitoare. Salariile voastre sînt mici. Și la urma urmelor, era mai fericită aici ». Am spus: « Da, domnule Director ». El a adăugat: « Știți, avea prieteni, oameni de vîrsta ei. Putea să le împărtășească preocupări care sînt din alte vremuri. Dumneata ești tînăr și ei trebuie să-i fi fost urît cu dumneata ».

Așa era. Cînd era acasă, mama își petrecea vremea urmărindu-mă în tăcere cu privirea. În primele zile cînd a venit la azil, plîngea des. Dar asta din pricina obișnuinței. După cîteva luni, ar fi plîns dacă ai fi luat-o de la azil. Tot din pricina obișnuinței. Puțin și din această cauză, în ultimul an aproape că nu m-am mai dus s-o văd. Dar și fiindcă asta îmi lua toată duminica — fără să mai pun la socoteală efortul de a merge pînă la autobuz, de a lua bilet și de a face două ceasuri pe drum.

Directorul mi-a vorbit mult. Dar eu aproape că nu-l mai ascultam. Apoi mi-a spus: « Presupun că vrei s-o vezi pe mama dumitale ». M-am ridicat fără să spun nimic și el a luat-o înainte spre ușă. Pe scară, mi-a explicat: « Am transportat-o la mica noastră morgă. Ca să nu-i tulburăm pe ceilalți. Ori de cîte ori un pensionar de-al nostru moare, ceilalți sînt nervoși timp de două, trei zile. Și asta îngreuiază serviciul ». Am trecut printr-o curte în care sporovăiau în grupuri o mulțime de bătrînei. Cînd treceam noi, tăceau. Dar în spatele nostru, discuțiile începeau din nou. Ai fi zis, o pălăvrăgeală indistinctă, de papagali. La intrarea unei clădiri micuțe, directorul s-a despărțit de mine: « Te las, domnule Meursault. Stau la dispoziția dumitale, în biroul meu. În principiu, înmormîntarea este fixată pentru ora zece dimineața. Ne-am gîndit că astfel o vei putea priveghea pe dispărută. Numai un cuvînt: mama dumitale și-a exprimat, pare-se deseori față de tovarășii ei, dorința de a i se face înmormîntarea religioasă. M-am îngrijit eu de cele necesare. Dar voiam să te pun la curent ». I-am mulțumit. Cît trăise, mama, fără să fie atee, nu se gîndise niciodată la religie.

Am intrat. Era o sală foarte luminoasă, văruită, cu plafon de sticlă. Drept mobile, scaune și capre în formă de X. Pe două din ele era așezat în mijocul sălii un sicriu cu capacul pus. Se vedeau numai șuruburile încă nebătute, sclipind pe scîndurile vopsite cu coajă de nucă. Lîngă sicriu, stătea o infirmieră arabă în halat alb, legată la cap cu o basma colorată.

În clipa aceea, portarul a apărut în spatele meu. Alergase pesemne. S-a cam bîlbîit: « Am acoperit-o, dar trebuie să deșurubez ca s-o puteți vedea ». Se apropia de sicriu cînd l-am oprit. Mi-a spus: « Nu vreți? » Am răspuns: « Nu ». El s-a oprit și eu mă simțeam prost pentru că îmi dădeam seama că n-ar fi trebuit să spun asta. După un timp, s-a uitat la mine și m-a întrebat: « De ce? » dar fără reproș ca și cum ar fi vrut numai să știe de ce. Am spus: « Nu știu ». Atunci mușcîndu-și mustața albă, a declarat fără să mă privească: « Înțeleg ». Avea ochi frumoși, de un albastru deschis, și o față cam roșie. Mi-a dat un scaun și s-a așezat și el ceva mai îndărăt. Femeia care stătea de veghe s-a ridicat în picioare și s-a îndreptat spre ieșire. Atunci portarul mi-a spus: « Are un șancru ». Cum nu înțelegeam, m-am uitat la infirmieră și am văzut că avea sub ochi o legătură care-i înconjura capul. În dreptul nasului, legătura era plată. Nu se vedea decît albeața bandajului, pe obrazul ei.

După ce a ieșit, portarul a spus: « O să vă las singur ». Nu știu ce gest am făcut eu, dar el a rămas, în picioare, îndărătul meu. Această prezență în spatele meu mă stingherea. Camera era scăldată într-o frumoasă lumină de asfințit. Și simțeam că mi se face somn. I-am spus portarului, fără să mă întorc spre el: « De mult ești aici? » A răspuns imdeiat: « Cinci ani » — ca și cum s-ar fi așteptat din totdeauna la întrebarea mea.

Pe urmă a pălăvrăgit mult. Ar fi fost foarte mirat dacă i s-ar fi spus că va sfîrși ca portar la azilul din Marengo. Avea șaizeci și patru de ani și era parizian. În clipa aceea l-am întrerupt: « A, nu ești de-aici? » Apoi mi-am amintit că înainte de a mă duce la director, îmi vorbise de mama. Îmi spusese că trebuie să o înmormîntăm foarte repede, deoarece la șes e cald, mai ales în această regiune. Atunci îmi spusese că trăise la Paris și că îi venea greu să-l uite. La Paris, se sta cu mortul trei, patru zile uneori. Aici nu ai timp, nici n-ai apucat să te obișnuiești bine cu gîndul că a murit că și trebuie să alergi după dric. Nevastă-sa îi spusese atunci: « Taci din gură, astea nu sînt lucruri pe care să le spui domnului ». Bătrînul roșise și-și ceruse scuze. Intervenisem spunînd: « Ba nu. Ba nu ». Găseam adevărat și interesant ceea ce spunea el.

În mica sală mortuară, mi-a povestit că intrase la azil din sărăcie. Cum se simțea în putere, s-a oferit să facă această slujbă de portar. I-am atras atenția că în definitiv era și el tot un pensionar. Mi-a spus că nu. Mă izbise mai dinainte felul lui de a spune: « ei », « ceilalți », și mai rar « bătrînii », vorbind despre

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pensionari, dintre care unii nu erau mai în vîrstă ca el. Dar că fireşte, nu era acelaşi lucru. El era portar, şi, într-o oarecare măsură, avea drepturi asupra lor.

Infirmiera a intrat în acel moment. Se lăsase dintr-o dată seara. Întunericul se înteţise brusc deasupra geamlîcului. Portarul a învîrtit comutatorul şi eu am fost orbit de strălucirea neaşteptată a luminii. El m-a poftit să merg în sala de mese la cină. Dar nu-mi era foame. Mi-a propus atunci să-mi aducă o ceaşcă de cafea cu lapte. Cum mie îmi place foarte mult cafeaua cu lapte, am primit şi el s-a întors puţin după aceea cu o tavă. Am băut. Am simţit atunci nevoia să fumez. Dar am ezitat pentru că nu ştiam dacă pot s-o fac de faţă cu mama. M-am gîndit, n-avea nici o importanţă. Am oferit portarului o ţigară şi am fumat amîndoi.

La un moment dat, el mi-a spus: « Ştiţi, prietenii doamnei, mama dumneavoastră, vor veni s-o vegheze şi ei. Aşa e obiceiul. Trebuie să mă duc s-aduc scaune şi cafea neagră ». L-am întrebat dacă puteam să sting una din lămpi. Strălucirea luminii pe pereţii albi mă obosea. El mi-a spus că nu e cu putinţă. Instalaţia era astfel făcută: ori toate, ori nici una. N-am mai luat seama la el. A ieşit, s-a întors, a aşezat scaunele. Pe unul din ele a îngrămădit nişte ceşti în jurul unui ibric. Apoi s-a aşezat în faţa mea, dincolo de măsuţă. Infirmiera şedea şi ea în fundul sălii, cu spatele. Nu vedeam ce face. Dar după mişcarea braţelor, puteam să cred că tricotează. Era o vreme călduţă, cafeaua mă încălzise şi prin uşa deschisă pătrundea o mireasmă de noapte şi de flori. Cred că am aţipit puţin.

Un foşnet m-a trezit. Din cauză că închisesem ochii, albeaţa camerii mi s-a părut şi mai orbitoare. În faţa mea nu se vedea nici o umbră şi fiecare obiect, fiecare unghi, toate curbele se desenau cu o puritate de care te dureau ochii. Atunci au intrat în cameră prietenii mamei. Erau în total vreo zece şi se strecurau tăcuţi prin această lumină orbitoare. S-au aşezat fără ca vreun scaun să scîrţîie. Îi vedeam aşa cum nu văzusem niciodată pe nimeni şi nici un amănunt de pe feţele sau de pe vestmintele lor nu-mi scăpa. Totuşi nu-i auzeam şi-mi venea greu să cred în realitatea lor. Aproape toate femeile purtau şorţ şi cordonul cu care-şi încingeau talia le scotea şi mai bine în relief pîntecele bombat. Pînă atunci nu băgasem de seamă ce pîntecoase pot fi femeile bătrîne. Bărbaţii erau aproape toţi foarte slabi şi purtau bastoane. Mă mira că nu vedeam pe obrazul lor ochii, ci numai o luminiţă lipsită de strălucire în mijlocul unui cuib de riduri. Cînd s-au aşezat, cei mai mulţi dintre ei m-au privit şi au dat din cap stingheriţi; buzele lor fiind în întregime devorate de gura fără dinţi, n-am putut să-mi dau seama dacă mă salutau sau dacă era vorba de un tic. Cred mai de grabă că mă salutau. În acel moment am observat că erau cu toţii aşezaţi în faţa mea, clătinînd din cap, împrejurul portarului. Am avut o clipă impresia ridicolă că veniseră să mă judece.

Puţin după aceea, una din femei a început să plîngă. Şedea în rîndul al doilea, îndărătul unei tovarăşe de-ale ei, şi n-o vedem bine. Plîngea cu mici sughiţuri, la intervale regulate: mi se părea că n-are să se mai oprească niciodată. Ceilalţi parcă n-o auzeau. Se pleoştiseră posomorîţi şi tăcuţi. Se uitau la coşciug sau la bastonul lor, sau la orice altceva, dar nu se uitau decît la acel lucru. Femeia plîngea mereu. Eram foarte mirat pentru că nu o cunoşteam. Aş fi vrut să n-o mai aud. Totuşi nu îndrăzneam să-i spun să tacă. Portarul s-a aplecat spre ea, i-a vorbit, dar ea a scuturat capul, a îndrugat ceva şi a continuat să plîngă cu aceeaşi regularitate. Portarul a venit atunci spre mine. S-a aşezat lîngă mine. După un răstimp destul de lung, m-a informat fără să mă privească: « Era foarte bună prietenă cu doamna, mama dumneavoastră. Zice că era singura ei prietenă aici şi că acum nu mai are pe nimeni ».

Am stat aşa vreme îndelungată. Suspinele şi gemetele femeii se auzeau tot mai rar. Smiorcăia mult. A încetat în cele din urmă. Nu-mi mai era somn, dar eram obosit şi mă dureau şalele. Acum tăcerea tuturor acestor oameni îmi făcea rău. Auzeam numai din cînd în cînd un zgomot ciudat şi nu puteam înţelege ce anume era. Cu timpul am reuşit să pricep că dintre bătrîni, cîţiva îşi sugeau interiorul obrajilor, făcînd astfel să se audă aceste plescăituri bizare. Ei nici nu-şi dădeau seama, atît erau de cufundaţi în gîndurile lor. Aveam chiar impresia că această moartă, întinsă în mijlocul lor, nu însemna nimic pentru ei. Acum însă cred că era o impresie falsă.

Am băut cu toţii cafea, serviţi de portar. Pe urmă, nu mai ştiu. Noaptea a trecut. Îmi aduc aminte că la un moment dat am deschis ochii şi am văzut că bătrînii dormeau ghemuiţi, afară de unul singur care, cu bărbia sprijinită de dosul mîinilor încleştate de baston, mă privea ţintă ca şi cum n-ar fi aşteptat decît să mă trezesc. Apoi am adormit iarăşi. M-am trezit pentru că mă dureau din ce în ce mai tare şalele. Lumina zilei se strecura prin plafonul de sticlă. Puţin după aceea, un bătrîn s-a trezit şi a tuşit îndelung. Scuipa într-o batistă mare cu pătrate şi de fiecare dată aveai impresia că se rupe ceva în el. I-a trezit pe ceilalţi şi portarul a spus că trebuie să plece. S-au ridicat în picioare. Acest priveghi incomod le făcuse chipurile pămîntii. Ieşind, şi spre marea mea mirare, mi-au strîns cu toţii mîna — ca şi cum această noapte în care nu schimbaserăm niciun cuvînt sporise intimitatea dintre noi.

Eram obosit. Portarul m-a dus la el şi am putut să mă spăl şi să mă dichisesc puţin. Am băut iar o cafea cu lapte care era foarte bună. Cînd am ieşit, se făcuse de-a binelea ziuă. Deasupra dealurilor care despart satul Marengo de mare, cerul se înroşise foarte tare. Iar vîntul care trecea pe deasupra colinelor aducea aici un miros de sare. Începea o zi frumoasă. Trecuse vreme îndelungată de cînd nu mai fusesem la ţară şi simţeam ce mult mi-ar fi plăcut să mă plimb dacă n-ar fi fost mama.

Dar am aşteptat în curte, sub un platan. Respiram mirosul pămîntului umed şi nu-mi mai era somn. M-am gîndit la colegii mei de birou. La această oră se sculau ca să meargă la lucru; pentru mine asta era întotdeauna momentul cel mai greu. M-am mai gîndit puţin la aceste lucruri, dar atenţia mi-a fost atrasă de un clopot care suna în interiorul clădirilor. S-a iscat o forfotă îndărătul ferestrelor, apoi totul s-a liniştit. Soarele se înălţase ceva mai sus pe cer: începea să-mi încălzească picioarele. Portarul a traversat curtea şi mi-a spus că mă chiamă directorul. M-am dus în biroul lui. M-a pus să semnez o serie de hîrtii. Am văzut că purta haină neagră cu pantaloni în dungi. A pus mîna pe telefon şi mi-a spus: « Au sosit cioclii adineaori. Am să le spun să închidă coşciugul. Înainte de asta, vrei s-o vezi pentru ultima oară pe mama dumitale? » Am spus că nu. El a poruncit în telefon, coborînd vocea: « Figeac, spune oamenilor că pot să-i dea drumul ».

Pe urmă mi-a spus că va asista la înmormîntare şi eu i-am mulţumit. S-a aşezat în spatele biroului, şi-a încrucişat picioarele scurte. M-a prevenit că nu vom fi decît noi doi, împreună cu infirmiera de serviciu. În principiu, pensionarii nu trebuiau să asiste la înmormîntări. El le dădea voie să stea de priveghi numai: « E o chestiune de omenie », a spus. Dar în cazul de faţă a permis unui vechi prieten al mamei să urmeze convoiul: « Thomas Pérez ». Aici, directorul a zîmbit. Mi-a spus: « Înţelegi, e un sentiment cam pueril. Dar el şi cu mama dumitale erau tot timpul împreună. La azil, lumea îl tachina, i se spunea lui Pérez: « E logodnica dumitale ». El rîdea. Le făcea plăcere. Şi adevărul e că moartea doamnei Meursault l-a îndurerat foarte mult. M-am gîndit că nu e cazul să-l refuz. Dar, după sfatul medicului curant, i-am interzis priveghiul de ieri ».

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

Am rămas tăcuţi destul de multă vreme. Directorul s-a ridicat şi s-a uitat pe fereastra biroului. La un moment dat a spus: « Uite a şi sosit preotul din Marengo. A venit mai devreme ». M-a prevenit că ne vor trebui cel puţin trei sferturi de ceas ca să ajungem la biserica ce se află chiar în sat. Am coborît. În faţa clădirii, se afla preotul cu doi copii care-l ajută în timpul slujbei. Unul dintre aceştia ţinea o cădelniţă şi preotul se apleca spre el să potrivească lungimea lanţului de argint. Cînd am sosit noi, preotul s-a ridicat. Mi-a zis « fiule » şi mi-a adresat cîteva cuvinte. A intrat înăuntru, eu l-am urmat.

Am observat imediat că şuruburile coşciugului erau strînse şi că în încăpere se aflau patru oameni negri. Am auzit în acelaşi timp pe director spunîndu-mi că dricul aşteaptă în drum şi pe preot începînd rugăciunile. Din acest moment, totul a mers foarte repede. Oamenii s-au apropiat de sicriu cu un prapur. Preotul, ajutoarele lui, directorul şi cu mine am ieşit cu toţii afară. În faţa uşii se afla o doamnă pe care nu o cunoşteam: « Domnul Meursault », a spus directorul. N-am auzit numele acelei doamne, am înţeles numai că era infirmiera de serviciu. A dat din cap fără un zîmbet pe faţa ei osoasă şi prelungă. Apoi ne-am retras cu toţii de o parte ca să facem loc să treacă mortul. Am luat-o în urma celor ce purtau sicriul şi am ieşit din azil. În faţa porţii aştepta dricul. Lăcuit, lunguieţ şi lucitor, te făcea să te gîndeşti la un penar. Alături stătea maestrul de ceremonie, un omuleţ ridicol îmbrăcat şi un bătrîn care luase un aer de circumstanţă. Am înţeles că era domnul Pérez. Purta o pălărie de fetru moale cu calota rotundă şi boruri largi (a scos-o cînd sicriul a ieşit pe poartă), un costum ai cărui pantaloni îi cădeau în armonică peste pantofi şi o cravată de stofă neagră prea mică pentru cămaşa cu guler mare alb. Buzele îi tremurau dedesubtul unui nas împănat cu puncte negre. Prin părul alb destul de moale ieşeau la iveală nişte urechi ciudate, blegi, şi cu marginile crestate, a căror culoare de un roşu aprins contrastînd cu obrazul palid, mă izbi. Maestrul de ceremonie ne stabili locurile. Preotul mergea înainte, apoi dricul. Împrejurul dricului cei patru oameni. În urmă, directorul, eu şi, încheind convoiul, infirmiera de serviciu şi domnul Pérez.

Soarele se urcase sus pe cer. Începea să apese deasupra pămîntului şi dogoarea lui creştea cu repeziciune. Nu ştiu de ce am aşteptat destul de mult înainte de a porni. Îmi era cald în hainele mele de culoare închisă. Bătrînelul care-şi pusese pălăria, a scos-o din nou. Mă întorsesem către el şi-l priveam cînd directorul mi-a vorbit despre el. Mi-a spus că adesea mama mea şi domnul Pérez mergeau să se plimbe seara pînă în sat, întovărăşiţi de o infirmieră. Eu priveam cîmpia dimprejurul meu. Văzînd şirurile de chiparoşi care urcau pe dealuri aproape de cer, pămîntul acesta roşu şi verde, casele acestea rare şi bine conturate, o înţelegeam pe mama. Seara, în acest ţinut, trebuia să semene cu un răgaz melancolic. Astăzi însă soarele copleşitor care făcea să tresară peisajul îi dădea un aspect inuman şi deprimant.

Am pornit. În acel moment am băgat de seamă că Pérez şchiopăta puţin. Dricul, încet-încet lua viteză şi bătrînul rămînea în urmă. Unul dintre oamenii care înconjurau dricul rămăsese şi el în urmă şi mergea acum în rînd cu mine. Eram surprins de repeziciunea cu care soarele se înălţa pe cer. Am observat că de mult cîmpia zumzăia de cîntecul insectelor şi trosnetul ierburilor. Sudoarea îmi curgea pe obraji. Cum n-aveam pălărie, îmi făceam vînt cu batista. Cioclul mi-a spus atunci ceva ce n-am auzit. În acelaşi timp, îşi ştergea şi el craniul cu o batistă pe care o ţinea în mîna stîngă, cu dreapta ridicînd puţin marginea şepcii. I-am spus: « Poftim? » El a repetat, arătîndu-mi cerul: « Frige ». I-am spus: « Da ». Puţin după aceea m-a întrebat: « E mama dumitale? » I-am spus iar: « Da ». « Era bătrînă? » Am răspuns: « Aşa şi aşa », pentru că nu ştiam cifra exactă. Pe urmă a tăcut. Am întors capul şi l-am văzut pe bătrînul Pérez la vreo cincizeci de metri în urma noastră. Se grăbea legănîndu-şi pălăria în mîna care atîrna fără vlagă. M-am uitat la director. Mergea plin de demnitate, fără un gest de prisos. Cîteva picături de sudoare îi îmbroboneau fruntea, dar nu le ştergea.

Mi se părea că acum convoiul merge ceva mai repede. Împrejurul meu, era mereu aceeaşi cîmpie luminoasă, suprasaturată de soare. Strălucirea cerului era de nesuportat. La un moment dat, am trecut peste o porţiune a drumului care fusese recent refăcută. Soarele topise smoala. Deasupra dricului, pălăria vizitiului, de piele fiartă, părea plămădită din acest noroi negru. Mă simţeam oarecum pierdut între cerul albastru şi alb şi monotonia acestor culori, negrul cleios al smoalei desfundate, negrul posomorît al hainelor, negrul lăcuit al dricului. Toate acestea, soarele, mirosul de piele şi de balegă al dricului, acela de lac şi de tămîie, oboseala unei nopţi de nesomn îmi tulburau privirea şi ideile. Am întors o dată capul: Pérez, mi s-a părut foarte departe, pierdut într-un val de căldură, apoi nu l-am mai zărit. L-am căutat cu privirea şi am văzut că lăsase drumul şi o luase peste cîmp. Am mai constatat că în faţa mea drumul făcea o cotitură. Am înţeles că Pérez care cunoştea locurile, tăia în linie dreaptă, ca să ne ajungă din urmă. La cotitură ne ajunsese. Apoi l-am pierdut. A luat-o iar peste cîmp şi aşa de cîteva ori la rînd. Cît despre mine, eu simţeam cum îmi zvîcnesc tîmplele.

Totul s-a petrecut pe urmă cu atîta grabă, siguranţă şi firesc încît nu-mi amintesc nimic. Un lucru numai: în capul satului, infirmiera de serviciu mi-a vorbit. Avea o voce ciudată care nu se potrivea cu faţa ei, o voce melodioasă şi tremurătoare. Mi-a spus: « Dacă mergem încet riscăm să facem insolaţie. Dacă mergem prea repede, transpirăm şi în biserică răcim ». Avea dreptate. Nu era nici o ieşire. Am mai păstrat cîteva amintiri din această zi: de exemplu, figura lui Pérez cînd, pentru ultima oară, ne-a ajuns din urmă aproape de sat. Lacrimi grele de enervare şi durere îi curgeau pe obraji. Dar din pricina ridurilor nu se scurgeau. Se răspîndeau, se întîlneau şi făceau un luciu apos pe această faţă descompusă. Au mai fost biserica şi ţăranii pe marginea drumului, muşcatele roşii pe morminte din cimitir, leşinul lui Pérez, ai fi zis o paiaţă desmembrată, pămîntul de culoarea sîngelui care se prinsese de sicriul mamei, pulpa albă a rădăcinilor care se amestecase cu el, din nou lume, glasuri, satul, aşteptarea în faţa unei cafenele, necontenitul zumzet al motorului, şi bucuria mea cînd autobuzul a pătruns în cuibul de lumini al Algerului şi cînd m-am gîndit că aveam să mă culc şi să dorm douăsprezece ore în şir.

II

Trezindu-mă, am înţeles de ce patronul meu n-a fost încîntat cînd i-am cerut cele două zile libere: astăzi e sîmbătă. Ca să zic aşa, uitasem, dar, trezindu-mă, mi-a venit această idee. Patronul meu, fireşte, s-a gîndit că eu voi avea astfel cu duminica patru zile de vacanţă şi asta nu putea să-i facă plăcere. Dar pe de o parte, nu e vina mea dacă mama a fost înmormîntată ieri în loc de azi şi pe de altă parte, oricum aş fi avut sîmbăta şi duminica libere. Bine înţeles, asta nu mă împiedica totuşi să-l înţeleg pe patronul meu.

Mi-a venit greu să mă scol pentru că eram obosit după ziua de ieri. În timp ce mă bărbieream, m-am întrebat ce aveam să fac şi m-am hotărît să mă duc să mă scald. Am luat tramvaiul ca să merg la stabilimentul de băi din port. Acolo, m-am aruncat în apa golfuleţului. Era o mulţime de tineret. M-am întîlnit în apă cu Maria Cardona, o fostă dactilografă de la mine de la birou care îmi plăcuse cîndva. Şi eu, ei, cred. Dar ea a plecat îndată după aceea şi n-am avut timp. Am ajutat-o să urce pe o baliză şi, în această mişcare, i-am atins sînii. Eu mai

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

eram în apă cînd ea se şi instalase cu burta pe baliză. A întors capul spre mine. Părul îi căzuse în ochi şi rîdea. M-am căţărat lîngă ea pe baliză. Era plăcut şi ca în glumă mi-am lăsat capul pe spate şi l-am sprijinit de pîntecele ei. Ea n-a protestat şi eu am rămas aşa. Aveam în ochi tot cerul şi era albastru şi auriu. Sub ceafă simţeam pîntecele Mariei respirînd uşurel. Am stat pe baliză, aproape adormiţi. Cînd soarele a devenit prea tare, ea s-a aruncat în apă iar eu după ea. Am prins-o, i-am încolăcit mijlocul cu braţul şi am înotat împreună. Rîdea tot timpul. Pe mal, în timp ce ne uscam, mi-a spus: « Sînt mai bronzată ca dumneata ». Am întrebat-o dacă voia să vină în seara aceea la cinematograf. A rîs şi mi-a spus că avea chef să vadă un film cu Fernandel. Cînd ne-am îmbrăcat a fost mirată văzîndu-mă cu cravată neagră şi m-a întrebat dacă sînt în doliu. I-am spus că murise mama. Cum ea voia să ştie cînd, am răspuns: « Ieri ». A tresărit, dar n-a spus nimic. Mi-a venit să-i spun că nu e vina mea dar m-am oprit pentru că m-am gîndit că la fel îi spusesem şi şefului meu. Asta nu înseamnă nimic. Oricum, întotdeauna eşti puţin vinovat.

Seara, Maria uitase totul. Filmul avea haz pe alocuri, dar, în rest, era cu adevărat stupid. Ea îşi lipise piciorul de al meu. Îi mîngîiam sînii. Spre sfîrşitul spectacolului am sărutat-o, dar incomod. După cinematograf, ea a venit la mine.

Cînd m-am trezit, Maria plecase. Îmi explicase că trebuie să se ducă la mătuşa ei. M-am gîndit că e duminică şi asta m-a plictisit: nu-mi place duminica. Atunci m-am întors pe partea cealaltă în pat, am căutat în pernă mirosul sărat pe care părul Mariei îl lăsase şi am dormit pînă la ora zece. Am fumat apoi, stînd tot culcat, pînă la prînz. Nu voiam să mănînc la Céleste ca de obicei deoarece, cu siguranţă, mi-ar fi pus tot felul de întrebări şi nu pot suferi aşa ceva. Mi-am pregătit nişte ouă şi le-am mîncat direct din tigaie, fără pîine pentru că nu aveam şi pentru că nu voiam să cobor ca să-mi cumpăr.

După masă, m-am cam plictisit şi m-am învîrtit de colo pînă colo prin apartament. Era comod apartamentul cînd era mama aici. Acum e prea mare pentru mine şi a trebuit să duc masa din sufragerie în camera mea. Nu mai stau decît în această cameră, între scaunele de pai puţin cam desfundate, dulapul a cărui oglindă s-a îngălbenit, măsuţa de toaletă şi patul de alamă. Restul e în părăsire. Puţin mai tîrziu, ca să fac ceva, am luat un ziar vechi şi l-am citit. Am tăiat din el o reclamă a sărurilor Kruchen pe care am lipit-o într-un vechi caiet în care string eu ceea ce mă amuză de prin ziare. M-am spălat pe mîini şi, drept încheiere, am ieşit pe balcon.

Camera mea dă pe strada principală a cartierului. După-amiaza era frumoasă. Totuşi, pavajul era slinos, trecătorii rari şi încă grăbiţi. Erau în primul rînd familii care mergeau la plimbare, doi băieţaşi în costume de marinari, cu pantaloni scurţi, cam stingheriţi în hainele lor ţepene şi o fetiţă cu o fundă mare roz şi pantofi negri de lac. În urma lor o mamă enormă, în rochia de mătase cafenie, şi tatăl, un omuleţ destul de plăpînd pe care-l cunoşteam din vedere. Purta pălărie de pai, papion şi baston în mînă. Văzîndu-l cu nevastă-sa, am înţeles de ce se spunea despre el în cartier că e distins. Ceva mai tîrziu au trecut tinerii din mahala, păr pomădat şi cravata roşie, haină foarte ajustată cu batistă brodată şi pantofi cu boturi pătrate. M-am gîndit că se duceau la cinematografele din centru. De aceea plecau atît de devreme şi se grăbeau spre tramvai, rîzînd zgomotos.

În urma lor, strada a devenit pe încetul pustie. Spectacolele începuseră peste tot, cred. Nu mai erau pe stradă decît negustorii şi pisicile. Cerul era senin dar fără strălucire deasupra şirurilor de ficuşi plantaţi de-a lungul străzii. Pe trotuarul din faţă, tutungiul a scos un scaun, l-a instalat dinaintea uşii şi s-a aşezat călare pe el sprijinindu-şi braţele pe spătar. Tramvaiele, puţin mai înainte înţesate, erau acum aproape goale. În cafeneaua « La Pierrot », alături de tutungiu, chelnerul mătura rumeguşul din sala pustie. Era într-adevăr duminică.

Am întors scaunul şi l-am aşezat ca tutungiul pentru că am găsit că e mai comod. Am fumat două ţigări, am intrat în casă ca să iau o bucăţică de şocolată şi m-am întors s-o mănînc la fereastră. Puţin după aceea cerul s-a întunecat şi am crezut că o să avem o furtună de vară. S-a limpezit totuşi încetul cu încetul. Dar trecerea norilor lăsase deasupra străzii un soi de făgăduială de ploaie care a făcut-o mai întunecată. Am stat un timp privind cerul.

La ora cinci, cîteva tramvaie au sosit cu zgomot. Aduceau de la stadionul suburbiei ciorchine de spectatori cocoţaţi pe trepte şi pe platforme. Tramvaiele următoare au adus jucătorii pe care i-am recunoscut după geamantanaşele lor. Urlau şi cîntau în gura mare că clubul lor nu va pieri. Mulţi dintre ei mi-au făcut cu mîna. Unul chiar mi-a strigat: « I-am bătut ». Şi eu am făcut « Da », din cap. Din acest moment automobilele au început să vină grămadă.

Ziua a mai scăzut puţin. Deasupra acoperişurilor, cerul s-a înroşit şi, o dată cu seara, străzile s-au însufleţit. Cei care fuseseră la plimbare se întorceau agale. L-am recunoscut printre alţii pe domnul distins. Copiii plîngeau sau se lăsau tîrîţi spre casă. Aproape imediat cinematografele din cartier au revărsat în stradă un val de spectatori. Printre aceştia, tinerii aveau gesturi mai hotărîte ca de obicei şi m-am gîndit că văzuseră un film de aventuri. Cei care se întorceau de la cinematografele din oraş sosiră ceva mai tîrziu. Păreau mai gravi. Rîdeau încă, dar din cînd în cînd, păreau obosiţi şi gînditori. Au rămas în stradă, plimbîndu-se pe trotuarul din faţă. Fetele din cartier, cu capul descoperit, se ţineau de braţ. Băieţii potriviseră aşa ca să se întîlnească faţă în faţă cu ele şi le aruncau glume de care fetele rîdeau întorcînd capul. Cîteva dintre ele, pe care le cunoşteam, mi-au făcut cu mîna.

Luminile de pe stradă s-au aprins atunci brusc şi au făcut să pălească primele stele care se înălţau în noapte. Am simţit că mă dor ochii tot privind aşa trotuarele cu încărcătura lor de oameni şi lumini. Lămpile făceau să strălucească pavajul ud, şi tramvaiele, la intervale regulate, îşi aruncau reflexele pe un păr lucios, pe un zîmbet sau pe o brăţară de argint. Puţin după aceea, o dată cu tramvaiele mai rare şi noaptea de-acum neagră deasupra pomilor şi a lămpilor, cartierul s-a golit pe nesimţite, pînă ce prima pisică a traversat încet strada din nou pustie. M-am gîndit atunci că ar trebui să cinez. Mă durea puţin gîtul pentru că-l ţinusem rezemat de speteaza scaunului. Am coborît să cumpăr pîine şi macaroane, le-am preparat şi am mîncat în picioare. Am vrut să fumez o ţigară la fereastră dar aerul se răcise şi mi s-a făcut niţel frig. Am închis ferestrele şi întorcîndu-mă în cameră am văzut în oglindă un capăt al mesei pe care lampa mea cu alcool se învecina cu nişte resturi de pîine. M-am gîndit că mai trecuse o duminică, de bine de rău, că mama era acum înmormîntată, că aveam să-mi reiau lucrul şi că pe scurt, nimic nu se schimbase.

III

Astăzi am lucrat mult la birou. Patronul a fost binevoitor. M-a întrebat dacă nu eram prea obosit şi în afară de asta a vrut să ştie ce vîrstă avea mama. Am spus « vreo şaizeci de ani », ca să nu greşesc şi nu ştiu de ce a părut să respire uşurat şi să considere asta o afacere încheiată.

O mulţime de conosamente se adunau necontenit pe masa mea şi a trebuit să le rezolv pe toate. Înainte de a pleca de la birou ca să iau masa, m-am spălat pe mîini. La prînz, îmi place foarte mult această clipă. Seara îmi făcea mai puţină plăcere pentru că prosopul rulant pe care-l folosim e umed de tot: a fost între-

©Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

buințat toată ziua. I-am spus într-o zi acest lucru patronului. El mi-a răspuns că este regretabil dar că nu-i totuși decît un amănunt lipsit de importanță. Am plecat cam tîrziu, la douăsprezece și jumătate, cu Emmanuel, care lucrează la expediție. Biroul dă spre mare și am stat un timp să privim cargourile din port sub soarele arzător. În acest moment, un camion a sosit cu mare zgomot de lanțuri și explozii. Emmanuel m-a întrebat « ce-ar fi dacă ne-am urca » și eu am început să alerg. Camionul ne-a depășit și noi ne-am avîntat pe urmele lui. Eram înecat în zgomot și praf. Nu mai vedeam nimic și nu simțeam decît elanul dezordonat al goanei, printre troliuri de mașini, catarge care dansau pe cer și corăbii de-a lungul cărora fugeam. M-am prins cel dintîi și am sărit din mers. Apoi i-am ajutat lui Emmanuel să se așeze. Ni se tăiase răsuflarea, camionul sălta pe pavajul desfundat al cheiului, prin praf și soare. Emmanuel rîdea de se strîmba.

Am sosit lac de sudoare la Céleste. Era ca de obicei la post, cu pîntecele lui mare, cu șorțul și mustățile albe. M-a întrebat dacă « mă simțeam bine totuși ». I-am spus că da și că mi-era foame. Am mîncat foarte repede și am băut o cafea. Apoi m-am dus acasă, am dormit puțin pentru că băusem prea mult vin și trezindu-mă mi s-a făcut poftă să fumez. Era tîrziu și am fugit să prind un tramvai. Am lucrat toată după-amiaza. Era foarte cald în birou, și seara, plecînd, am fost bucuros să mă întorc acasă mergînd încet de-a lungul cheiurilor. Cerul era verzui, mă simțeam bine. Totuși, m-am dus direct acasă pentru că voiam să-mi fierb cartofi.

Urcînd scara întunecată, m-am ciocnit de bătrînul Salamano, vecinul meu de palier. Era cu cîinele lui. De opt ani sînt mereu văzuți împreună. Cîinele de vînătoare are o eczemă, jigăraie cred, care face să-i cadă aproape tot părul și care-l umple de plăgi și de coji negricioase. Tot trăind împreună cu el, numai ei doi într-o cămăruță, bătrînul Salamano, a început să-i semene. Are cruste roșietice pe obraz și părul gălbui și rar. Cît privește cîinele, el a luat de la stăpîn un fel de a merge cocîrjat, cu botul întins înainte și gîtul țeapăn. Par de aceeași rasă și totuși se detestă unul pe altul. De două ori pe zi, la ora unsprezece și la șase, bătrînul scoate cîinele la plimbare. De opt ani, nu și-au schimbat itinerariul. Poți să-i vezi de-a lungul străzii Lyon, cîinele trăgînd omul pînă ce bătrînul Salamano se împiedică. Atunci bate cîinele și-l ocărăște. Cîinele de teamă se face mic și se lasă dus de zgardă. Acum e rîndul bătrînului să-l tragă. După ce a uitat, cîinele îl tîrăște din nou pe stăpînul său și e din nou bătut și ocărît. Atunci stau amîndoi pe trotuar și se privesc, cîinele cu spaimă, omul cu ură. Și așa în fiecare zi. Cînd vrea cîinele să urineze, bătrînul nu-l așteaptă și-l trage, ogarul semănînd în urma lui o dîră de picături. Dacă din întîmplare cîinele își face nevoile în cameră atunci e din nou bătut. De opt ani durează asta. Céleste spune întotdeauna « urîtă treabă » dar în fond nimeni nu poate să știe. Cînd l-am întîlnit pe scară, Salamano tocmai își ocăra cîinele. Îi spunea: « Ticălosule ! Stîrvul dracului ! » și cîinele scîncea. Am spus: « Bună seara », dar bătrînul continua să înjure. Atunci l-am întrebat ce făcuse cîinele. Nu mi-a răspuns. Spunea numai: « Ticălosule ! Stîrvul dracului ! » Ghiceam prin întuneric că stă aplecat spre cîine, potrivindu-i ceva la zgardă. Am vorbit mai tare. Atunci fără să se întoarcă spre mine, mi-a răspuns cu un soi de furie reținută: « Tot aici e ». Apoi a plecat trăgînd animalul care se lăsa tîrît pe cele patru labe ale lui, și gemea.

Chiar în acest moment a intrat în casă al doilea vecin al meu de palier. În cartier se spune că e întreținut de femei. Cînd îl întrebi ce meserie are, e totuși « magazioner ». În general nu e prea simpatizat. Dar cu mine stă de vorbă adesea și uneori îmi face scurte vizite pentru că eu îl ascult. Găsesc că ceea ce spune e interesant. De altfel eu n-am nici un motiv să nu vorbesc cu el. Se numește

Raymond Sintès. E mic, cu umeri largi și nas de boxeur. E îmbrăcat întotdeauna foarte corect. Și el mi-a spus, vorbind despre Salamano: « Urîtă treabă ! » — M-a întrebat dacă asta mă scîrbește și i-am spus că nu.

Am urcat amîndoi scara și eram pe punctul de a mă despărți de el cînd mi-a spus: « Am acasă cîrnați și vin. Nu vrei să mănînci cu mine ? . . . » M-am gîndit că asta mă scutea să mai gătesc și am primit. Are și el numai o cameră și o bucătărie fără fereastră. Deasupra patului se afla un înger de ghips alb și roz, fotografii de campioni și două sau trei poze de femei goale. Camera era murdară și patul desfăcut. A aprins mai întîi lampa de gaz, apoi a scos un pansament nu prea curat din buzunar și s-a legat la mîna dreaptă. L-am întrebat ce are. Mi-a spus că se bătuse cu un tip care-i căuta pricină.

« Mă înțelegi, domnu' Meursault, mi-a spus el, nu că sînt om rău, dar mă aprind iute. Ăla mi-a zis: « Coboară din tramvai dacă ești bărbat ». I-am zis: « la vezi-ți de treabă ». Mi-a zis că nu sînt bărbat. Atunci am coborît și i-am spus: « Destul, sau te liniștești, sau te ating ». Mi-a răspuns: «Nu zău ! ». Atunci i-am ars una. A căzut. Eu, tocmai dădeam să-l ridic. Dar el m-a lovit cu picioarele, așa lungit cum era. Atunci l-am lovit cu genunchii și i-am dat doi pumni. L-a umplut sîngele. L-am întrebat dacă-i ajunge. Mi-a zis: « Da ».

În tot acest timp, Sintès își potrivea pansamentul. Eu ședeam pe pat. Mi-a spus: « Vezi că eu nu am căutat ceartă. El m-a insultat ». Era adevărat și am recunoscut. Atunci mi-a declarat că tocmai voia să-mi ceară un sfat cu privire la această afacere, că eu eram un adevărat bărbat, cunoșteam viața, că puteam să-l ajut și că după aceea el va fi prietenul meu. N-am spus nimic și el m-a mai întrebat dacă vreau să fiu prietenul lui. I-am spus că-mi era totuna: a părut mulțumit. A scos niște cîrnat, l-a prăjit în tigaie, a pus pahare, farfurii, tacîmuri și două sticle de vin. Totul în tăcere. Apoi ne-am așezat la masă. Mîncînd, el a început să-mi spună povestea lui. Ezita puțin la început. « Am cunoscut o doamnă . . . era, ce mai încolo încoace, amanta mea ». Bărbatul cu care se bătuse era fratele acestei femei. Mi-a spus că o întreținuse. Eu n-am răspuns nimic și totuși el a adăugat imediat că știa ce se spune în cartier, dar că el are conștiința curată și că e magazioner.

« Ca să ajung la povestea mea, mi-a spus, am băgat de seamă că era o înșelătorie la mijloc.» Îi dădea atît cît să aibă din ce trăi. Plătea el însuși chiria camerei și-i dădea douăzeci de franci pe zi pentru mîncare. « Trei sute de franci pentru cameră, șase sute de franci pentru mîncare, o pereche de ciorapi din cînd în cînd, asta făcea o mie de franci. Și doamna nu lucra. Dar îmi spunea că era puțin, că nu putea s-o scoată la capăt cu ce-i dădeam eu. Totuși eu îi spuneam: « De ce nu lucrezi tu măcar o jumătate de zi ? M-ai ușura puțin de toate aceste fleacuri. Ți-am cumpărat un costum luna asta, ți-am dat douăzeci de franci, pe zi, îți plătesc chiria și tu, tu stai și bei cafea după amiaza cu prietenele tale. Le dai pe degeaba cafeaua și zahărul. Din banii mei. M-am purtat bine cu tine și tu te porți prost cu mine ». Dar ea nu lucra, spunea totdeauna că nu reușea și așa am băgat eu de seamă că e o înșelătorie la mijloc ».

Mi-a povestit atunci că găsise în geanta ei un bilet de loterie și că ea nu putuse să-i explice cum îl cumpărase. Ceva mai tîrziu găsise « o chitanță » de la « muntele de pietate » care arăta că amanetase două brățări. Pînă atunci nu știuse de existența acestor brățări. « Am văzut eu bine că era o înșelăciune la mijloc. Atunci, am părăsit-o. Dar mai întîi am bătut-o. Și pe urmă i-am spus totul verde în față. I-am spus că ea nu voia decît să-și facă de cap. Cum i-am spus, înțelegi, domnu' Meursault: « Nu vezi că lumea te invidiază pentru felul cum te țin. Abia mai tîrziu ai să-ți dai tu seama de ce-ai pierdut ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

O bătuse pînă la sînge. Înainte n-o bătea. « O plesneam, dar cu milă ca să zic așa. Ea țipa un pic. Eu trăgeam obloanele și totul se sfîrșea ca de obicei. Dar acum, nu e glumă. Și după mine, încă n-am pedepsit-o de ajuns ».

Mi-a explicat atunci că de aceea avea nevoie de un sfat. S-a oprit ca să potrivească fitilul lămpii care fila. Cît despre mine, eu îl ascultam mereu. Băusem aproape un litru de vin și-mi ardeau tîmplele. Fumam țigările lui Raymond pentru că eu nu mai aveam. Treceau ultimele tramvaie și duceau cu ele zgomotele acum îndepărtate ale mahalalei. Raymond a continuat. Ceea ce-l supăra « era că mai avea chef să se culce cu ea ». Dar voia s-o pedepsească. Se gîndise întîi s-o ducă într-un hotel și să cheme « poliția de moravuri » ca să provoace scandal și s-o pună să-și scoată condicuță. Pe urmă se adresase unor prieteni pe care-i avea printre borfași. Aceștia nu găsiseră nimic. Și după cum îmi atrăgea Raymond atenția, nu era așa dar nici o pricopseală să fii de-al lor. Le-a spus asta și ei au propus atunci s-o « însemneze ». Dar nu asta voia el. Avea să se gîndească. Mai întîi voia să-mi ceară un serviciu. De altfel înainte de a mi-l cere, voia să știe ce credeam despre această poveste. I-am răspuns că nu credeam nimic dar că era interesant. M-a întrebat dacă eu credeam că e vreo înșelătorie la mijloc, și mie mi se părea clar că e, dacă eu găseam că trebuia pedepsită și ce aș face în locul lui, i-am spus că nu puteai ști niciodată, dar că e firesc să o pedepsească. Am mai băut puțin vin. El a aprins o țigară și mi-a dezvăluit planul lui. Voia să-i scrie o scrisoare « plină de înjurături și în același timp de lucruri care s-o facă să regrete ». După aceea, cînd ea se va întoarce la el, se va culca cu ea și « chiar în momentul culminant », are să o scuipe în obraz și s-o dea afară. Eu am găsit într-adevăr, în felul acesta, ea avea să fie pedepsită. Dar Raymond mi-a spus că el nu se simte în stare să scrie scrisoarea de care avea nevoie și că se gîndise la mine să i-o redactez. Cum eu nu spuneam nimic, m-a întrebat dacă m-ar deranja s-o facem pe loc și eu am răspuns că nu.

Atunci, după ce a băut un pahar de vin s-a ridicat în picioare. A dat deoparte farfuriile și restul de cîrnat rece pe care nu-l mîncasem. A șters cu grijă mușamaua de pe masă. A luat dintr-un sertar al noptierei o foaie de hîrtie cu pătrățele, un plic galben, un toc de lemn roșu și o călimară pătrată cu cerneală violetă. Cînd mi-a spus numele femeii, am văzut că era o maură. Am făcut scrisoarea. Am scris-o cam la întîmplare; dar m-am străduit să-l mulțumesc pe Raymond pentru că nu aveam nici un motiv să-l nemulțumesc. Apoi am citit scrisoarea cu voce tare. M-a ascultat fumînd și clătinînd din cap, apoi mi-a cerut s-o citesc încă o dată. A fost foarte mulțumit. Mi-a spus: « Știam eu că tu cunoști viața ». Întîi nu mi-am dat seama că mă tutuiește. Numai cînd mi-a declarat: « Acum ești un adevărat prieten », asta m-a frapat. A repetat fraza și eu i-am spus: « Da ». Mi-era totuna să fiu sau nu prietenul lui și el părea să dorească într-adevăr acest lucru. A lipit scrisoarea și am terminat de băut vinul. Apoi am mai stat puțin fumînd, fără să spunem nimic. Afară, totul era liniștit, am auzit mersul lin al unui automobil care trecea. Am spus: « E tîrziu ». Raymond socotea și el la fel. A făcut observația că timpul trece repede, și, într-un sens, era adevărat. Mi-era somn, dar îmi venea greu să mă ridic în picioare. Trebuie să fi avut o înfățișare tare obosită pentru că Raymond mi-a spus că nu trebuie să mă las împins de deznădejde. Întîi, n-am înțeles. Mi-a explicat atunci că aflase de moartea mamei dar că era un lucru care trebuia să se întîmple într-o zi. Asta era și părerea mea.

M-am ridicat. Raymond mi-a strîns mîna cu putere și mi-a spus că bărbații se înțeleg între ei. Ieșind de la el, am închis ușa și am rămas puțin în întuneric,

pe palier. Casa era liniștită și din adîncurile scării în spirală urca o adiere nedeslușită și umedă. N-auzeam decît cum îmi zvîcnește sîngele care-mi vîjîia în urechi. Am stat nemișcat. Dar în camera bătrînului Salamano, cîinele a gemut surd.

IV

Am lucrat bine toată săptămîna. Raymond a venit și mi-a spus că a trimis scrisoarea. M-am dus de două ori la cinema cu Emmanuel care uneori nu înțelege ce se petrece pe ecran. Trebuie atunci să-i dai explicații. Ieri, era sîmbătă și Maria a venit așa cum ne înțelesesem. Am simțit o mare dorință văzînd-o, pentru că purta o rochie frumoasă cu dungi roșii și albe și sandale de piele. I se ghiceau sub rochie sînii tari, iar pielea arsă de soare îi dădea o înfățișare de floare. Am luat un autobuz și ne-am dus la cîțiva kilometri de Alger, pe o plajă înconjurată de stînci și mărginită de trestii înspre țărm. Soarele de ora patru nu era prea fierbinte, dar apa era călduță, cu valurele lungi și leneșe. Maria m-a învățat un joc. Trebuia, înotînd, să bei creasta valurilor, să iei în gură toată spuma și să te întorci apoi pe spate ca s-o arunci în sus. Țîșnea atunci o dantelă spumoasă care dispărea în aer sau îmi cădea ca o ploaie caldă pe obraz. Dar după cîtva timp aveam gura arsă de amărăciunea sării. Maria s-a apropiat atunci și s-a lipit de mine în apă. Și-a lipit gura de gura mea. Limba ei îmi răcorea buzele și ne-am rostogolit un timp în valuri.

În timp ce ne îmbrăcam pe plajă, Maria mă privea cu ochi strălucitori. Am sărutat-o. Din clipa aceea nu mai am vorbit. Am strîns-o lîngă mine și ne-am grăbit să găsim un autobuz, să ne întoarcem, să mergem la mine și să ne aruncăm în pat. Lăsasem fereastra deschisă și era plăcut să simți noaptea de vară curgînd pe trupurile noastre arse de soare.

Azi dimineață Maria a rămas la mine și eu i-am spus că vom lua masa împreună. Am coborît ca să cumpăr carne. Pe cînd urcam înapoi, am auzit o voce de femeie în camera lui Raymond. Puțin după aceea, bătrînul Salamano și-a certat cîinele, am auzit zgomot de pași și de ghiare pe treptele de lemn ale scării și apoi: « Ticălosule, stîrvul dracului! », au ieșit în stradă. I-am povestit Mariei istoria bătrînului și ea a rîs. Era îmbrăcată într-o pijama de-a mea ale cărei mîneci le suflecase. Cînd a rîs, am simțit că o doresc din nou. O clipă după aceea, m-a întrebat dacă o iubesc. Eu i-am răspuns că asta nu voia să însemne nimic dar mi se părea că nu. Ea s-a întristat. Dar în timp ce pregătea masa, și fără nici o legătură, a rîs în așa fel încît am sărutat-o. În clipa aceea zgomotul unui scandal a izbucnit la Raymond.

S-a auzit mai întîi o voce ascuțită de femeie și apoi Raymond care spunea: « Nu mă respecți, nu mă respecți. Am să te învăț eu să mă respecți ». Cîteva zgomote surde și femeia a urlat, dar atît de îngrozitor că imediat palierul s-a umplut de lume. Maria și cu mine, am ieșit și noi pe palier. Femeia continua să țipe și Raymond să lovească. Maria mi-a spus că e îngrozitor și eu n-am răspuns. Ea mi-a cerut să mă duc după un polițai dar eu i-am spus că nu-mi plac polițaii. Totuși a venit unul cu locatarul de la etajul al doilea, care e instalator. A bătut la ușă și s-a făcut tăcere. A bătut mai tare și după puțin timp, femeia a plîns și Raymond a deschis. Avea o țigară în gură și o expresie dulceagă. Femeia s-a repezit la ușă și i-a spus polițaiului că Raymond o bătuse. « Numele », a spus polițaiul. Raymond a răspuns. « Lasă țigara din gură cînd vorbești cu mine », a spus polițaiul. Raymond a șovăit, s-a uitat la mine și a tras un fum. În acest moment, polițaiul i-a tras o palmă zdravănă cu o mînă mare și grea, drept în obraz. Țigara a sărit la cîțiva metri. Raymond s-a schimbat la față, dar n-a spus nimic pentru

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

moment și apoi a întrebat cu o voce umilă dacă poate să-și ia chiștocul. Polițaiul a declarat că poate și a adăugat: « Pe viitor ai să știi că un polițai nu e un caraghios ». În acest timp femeia plîngea și a repetat: « M-a bătut. E un pește ». — « Domnule polițai, a întrebat atunci Raymond, legea dă voie să-l faci pe un om, pește? » Dar polițaiul i-a poruncit « să-și țină fleanca ». Raymond s-a întors atunci spre femeie și i-a spus: « Așteaptă tu, fetițo, ne mai vedem noi ». Polițaiul i-a spus să-și țină gura, că femeia trebuia să plece și el să rămînă în camera lui să aștepte să fie convocat la comisariat. A adăugat că lui Raymond ar trebui să-i fie rușine să se îmbete în asemenea hal încît să tremure așa cum tremura. Atunci Raymond i-a explicat: « Nu sînt beat, domnule polițai. Numai că sînt aici, în fața dumneavoastră, și tremur, e ceva nervos ». A închis ușa și toată lumea a plecat. Maria și cu mine am terminat de preparat masa. Dar ei nu-i era foame, eu am mîncat aproape totul. Ea a plecat la ora unu și eu am dormit puțin.

Pe la ora trei cineva a bătut la ușă și a intrat Raymond. Eu am rămas întins. El s-a așezat pe marginea patului. A stat un timp fără să vorbească și eu l-am întrebat cum s-au petrecut lucrurile. Mi-a povestit că făcuse așa cum plănuise, dar că ea îi dăduse o palmă și că atunci o bătuse. Restul, îl știam. I-am spus că mi se pare că acum ea fusese destul de pedepsită și că poate să fie mulțumit. Asta era și părerea lui, și a făcut observația că degeaba intervenise polițaiul, tot n-are să-i ia înapoi bătaia pe care o mîncase. A adăugat că el îi cunoaște bine pe polițai și că știa cum trebuie să te porți cu ei. M-a întrebat atunci dacă mă așteptasem ca el să răspundă la palma polițaiului. Am răspuns că eu nu mă așteptasem deloc și că de altfel nu puteam suferi polițaii. Raymond a părut foarte mulțumit. M-a întrebat dacă voiam să mergem undeva împreună. M-am sculat și am început să mă piaptăn. Mi-a spus că eu trebuia să-i slujesc drept martor. Mie asta îmi era totuna, dar nu știam ce trebuia să spun. După Raymond, era deajuns să declar că femeia l-a insultat. Am acceptat să-i fiu martor.

Am ieșit și Raymond mi-a făcut cinste cu un coniac. Apoi a vrut să joace o partidă de biliard și m-a bătut la limită. Voia să meargă după aceea la bordel, dar am spus nu, pentru că nu-mi place așa ceva. Atunci ne-am întors acasă agale și el îmi spunea că e mulțumit că reușise s-o pedepsească pe amanta lui. Găseam că se poartă foarte frumos cu mine și m-am gîndit că e un moment foarte plăcut.

De departe l-am zărit în pragul ușii pe bătrînul Salamano care părea foarte tulburat. Cînd ne-am apropiat, am văzut că nu avea cîinele. Se uita în toate părțile, se învîrtea în jurul lui, încerca să străpungă cu privirea întunecimea coridorului, mormăia cuvinte fără șir și începea iar să cerceteze strada cu ochișorii lui roșii. Cînd Raymond l-a întrebat ce are, n-a răspuns imediat. Am auzit vag că mormăia: « Ticălosule, stîrvul dracului! », și continua să se agite. L-am întrebat unde e cîinele. Mi-a răspuns brusc că plecase. Și apoi, a devenit deodată volubil: « L-am dus pe Cîmpul de Manevre, ca de obicei. Era lume multă împrejurul bărăcilor de bîlci. M-am oprit să mă uit la « Regele Evadării ». Și cînd am vrut să plec, nu mai era. Sigur, de mult voiam să-i cumpăr o zgardă mai strîmtă. Dar n-aș fi crezut niciodată că hoitul ar putea să plece așa ».

Raymond i-a explicat atunci că putea cîinele să se fi rătăcit și că avea să se întoarcă. I-a dat exemple de cîini care parcurseseră zeci de kilometri ca să se întoarcă la stăpînii lor. Cu toate astea bătrînul părea și mai tulburat. « Dar mi-l vor lua, înțelegeți. Dacă măcar s-ar găsi careva să-l strîngă de pe drumuri. Dar nu e cu putință, desgustă pe toată lumea cu bubele lui. Polițaii îl vor lua cu siguranță ». I-am spus atunci că trebuia să se ducă la hingheri și că i-l vor da înapoi dacă plătește o taxă. M-a întrebat dacă această taxă e mare. Nu știam. Atunci

s-a înfuriat: « Să dau banii pentru hoitul ăsta. A, n-are decît să crape! » și a început să-l înjure. Raymond a rîs și a intrat în casă. Eu l-am urmat și ne-am despărțit pe palierul etajului nostru. Puțin după aceea am auzit pașii bătrînului și el a bătut la ușa mea. Cînd am deschis a rămas o clipă în prag și mi-a spus: « Iertați-mă, iertați-mă ». L-am poftit să intre, dar el n-a vrut. Se uita în jos la vîrful pantofilor și mîinile lui pline de zgîrieturi tremurau. Fără să mă privească, m-a întrebat: « N-au să mi-l ia, nu e așa, domnule Meursault? Au să mi-l dea înapoi. Dacă nu, ce-o să mă fac? ». I-am spus că hingherii țineau cîinii trei zile la dispoziția proprietarilor și că pe urmă făceau cu ei ce credeau de cuviință. S-a uitat la mine în tăcere. Apoi mi-a spus: « Bună seara ». A închis ușa lui și l-am auzit plimbîndu-se în lung și-n lat. Patul lui a troznit. Și după sunetul bizar care s-a auzit prin ușă, am înțeles că plîngea. Nu știu de ce m-am gîndit la mama. Dar trebuia să mă scol devreme a doua zi. Nu-mi era foame și m-am culcat fără să mănînc.

V

Raymond mi-a telefonat la birou. Mi-a spus că un prieten de-al lui (Raymond îi vorbise despre mine) mă invita să petrec duminica în vila lui, lîngă Alger. Am răspuns că aș primi cu plăcere dar că aveam întîlnire cu o prietenă. Raymond mi-a declarat imediat că o invită și pe ea. Nevasta prietenului său ar fi încîntată să nu fie singură într-un grup de bărbați.

Am vrut să închid imediat pentru că știu că patronului nu-i place să ni se telefoneze din oraș. Dar Raymond mi-a cerut să aștept și mi-a spus că ar fi putut să-mi transmită această invitație seara, dar că voia să mă prevină cu privire la un alt lucru. Fusese urmărit toată ziua de un grup de arabi, printre care se găsea fratele fostei lui amante. « Dacă-l vezi pe aproape de casă astă seară cînd te întorci, înștiințează-mă ». Am spus că e în regulă.

Puțin după aceea, patronul a trimis să mă cheme și pentru moment m-am indispus crezînd că avea să-mi spună să telefonez mai puțin și să lucrez mai mult. Nici vorbă de așa ceva. Mi-a declarat că avea să-mi vorbească de un proiect încă foarte vag. Voia numai să știe părerea mea în această problemă. Avea intenția să-și instaleze un birou la Paris care să trateze afacerile direct și pe loc, cu marile companii și voia să știe dacă sînt dispus să plec acolo. Asta mi-ar permite să stau la Paris dar și să călătoresc o bună parte din an. « Ești tînăr, și cred că asta e o viață care ți-ar place ». Am spus că da, dar că în fond îmi este tot una. M-a întrebat atunci dacă nu mi-ar place o schimbare în viață. Am răspuns că nu schimbi niciodată viața, că în orice caz toate viețile sînt la fel și că a mea, aici, nu-mi displăcea deloc. A părut nemulțumit, mi-a spus că eu răspund întotdeauna aiurea, că nu am ambiție și că asta e dezastruos în afaceri. Atunci m-am întors la mine în birou. Aș fi preferat să nu-l supăr dar nu vedeam nici un motiv ca să-mi schimb viața. Gîndindu-mă bine, nu eram nefericit. Cînd eram student aveam multe asemenea ambiții. Dar cînd a trebuit să mă las de studii, am înțeles repede că toate astea nu aveau o importanță reală.

Seara, Maria a venit să mă aștepte și m-a întrebat dacă vreau să mă însor cu ea. Am spus că îmi este totuna dar că puteam s-o facem dacă vrea. A vrut să știe atunci dacă o iubesc. Am răspuns așa cum mai făcusem o dată, că asta nu înseamnă nimic dar că, fără îndoială, n-o iubesc. « Atunci de ce să mă iei de nevastă? » a spus ea. I-am explicat că asta nu are nici o importanță și că dacă ea vrea putem să ne căsătorim. De altminteri ea îmi cerea asta și eu mă mulțumeam să zic da. Mi-a atras atenția că e un lucru serios, căsătoria. Eu am răspuns: « Nu ». Ea a tăcut un timp și s-a uitat la mine în tăcere. Apoi a vorbit.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Voia pur şi simplu să ştie dacă aş fi acceptat aceeaşi propunere din partea altei femei, la care aş fi ţinut în acelaşi fel. Am spus: « Fireşte ». Ea s-a întrebat atunci dacă mă iubeşte; cît despre mine, eu nu puteam şti nimic în această privinţă. După un alt moment de tăcere, a murmurat că sînt ciudat, că mă iubea fără îndoială din pricina asta dar că, poate, într-o zi, am s-o dezgust din aceleaşi motive. Cum eu tăceam, neavînd nimic de adăugat, m-a luat de braţ zîmbind şi a declarat că voia să se mărite cu mine. Am răspuns că ne vom căsători cînd va voi ea. I-am vorbit atunci de propunerea patronului şi Maria mi-a spus că i-ar place să vadă Parisul. I-am mărturisit că stătusem cîndva acolo şi m-a întrebat cum e. I-am spus: « E murdar. Sînt porumbei şi curţi întunecate. Oamenii au pielea albă ».

Apoi am pornit-o mai departe şi am străbătut oraşul pe străzile principale. Femeile erau frumoase şi am întrebat-o pe Maria dacă ea remarca acest lucru. Mi-a spus că da şi că mă înţelege. Un timp n-am vorbit. Voiam totuşi să rămînă cu mine şi i-am spus că puteam cina împreună la Céleste. Ea ar fi vrut foarte mult, dar avea treabă. Eram aproape de casă şi i-am spus la revedere. S-a uitat la mine: « Nu vrei să ştii ce treabă am? » Sigur că voiam să ştiu dar nu mă gîndisem şi asta părea ea să-mi reproşeze. Atunci, văzîndu-mă stingherit, a rîs iar şi s-a lipit de mine cu tot trupul ca să-mi întindă buzele.

Am cinat la Céleste. Începusem să mănînc cînd a intrat o femeiuşcă ciudată care m-a întrebat dacă poate să se aşeze la masa mea. Putea, fireşte. Avea gesturi sacadate şi ochi strălucitori pe un obraz ca un măr. Şi-a scos jacheta, s-a aşezat şi a consultat cu înfrigurare lista. L-a chemat pe Céleste şi-a comandat imediat toate felurile pe care le dorea cu o voce în acelaşi timp precisă şi grăbită. Aşteptînd aperitivele, a deschis geanta, a scos din ea un pătrăţel de hîrtie şi un creion, a făcut dinainte socoteala, apoi a scos dintr-un portmoneu, sporită cu un bacşiş, suma exactă pe care a pus-o în faţa ei. În acel moment i-au sosit aperitivele pe care le-a înfulecat în mare viteză. Aşteptînd felul următor, a mai scos din geantă un creion albastru şi o revistă care dădea programul de radio al săptămînii în curs. Cu multă grijă, a însemnat una cîte una aproape toate emisiunile. Cum revista avea vreo douăsprezeve pagini, a continuat meticulos această operaţie în tot timpul mesei. Eu terminasem de mîncat cînd ea bifa în continuare cu aceeaşi sîrguinţă. Apoi s-a ridicat, şi-a pus jacheta cu aceleaşi gesturi precise de automat şi a plecat. Cum n-aveam nici o treabă, am ieşit şi eu şi am urmărit-o un timp. O luase pe marginea trotuarului şi, cu o viteză şi o siguranţă neverosimilă, îşi vedea de drum fără să se abată nici cu o iotă şi fără să întoarcă capul. În cele din urmă am pierdut-o din vedere şi m-am întors. M-am gîndit că e ciudată, dar am uitat-o destul de repede.

În pragul uşii mele, l-am găsit pe bătrînul Salamano. L-am invitat să intre şi el mi-a spus că se pierduse cîinele lui pentru că nu era la hingheri. Funcţionarii îi spuseseră că, poate, fusese călcat de o maşină. Întrebase dacă nu e cu putinţă să afle asta la comisariatele de poliţie. I s-a răspuns că nu rămîne nici o urmă după asemenea întîmplări, care se petrec în fiecare zi. I-am spus bătrînului Salamano că ar putea să ia alt cîine dar el a avut dreptate să-mi atragă atenţia că se învăţase cu acela.

Şedeam ghemuit în pat şi Salamano se aşezase pe un scaun în faţa mesei. Mă privea drept în faţă şi-şi ţinea mîinile pe genunchi. Nu-şi scosese pălăria lui veche. Morfolea frînturi de frază pe sub mustaţa îngălbenită. Mă cam plictisea dar n-aveam nimic de făcut şi nu-mi era somn. Ca să spun ceva, l-am întrebat despre cîine. Mi-a spus că l-a luat după moartea nevestei-si. Se însurase destul de tîrziu. În tinereţe voise să se facă actor: la regiment juca în vodeviluri militare. Dar în cele

din urmă, intrase la căile ferate şi nu-i părea rău, pentru că acum avea o pensioară. Nu fusese fericit cu nevastă-sa, dar, în general, se obişnuise foarte bine cu ea. Cînd a murit, s-a simţit foarte singur. Atunci ceruse unui tovarăş de atelier un cîine şi-l luase pe acesta cînd era mic de tot. A trebuit să-l hrănească cu biberonul. Dar cum un cîine trăieşte mai puţin decît un om, în cele din urmă ajunseseră amîndoi bătrîni. « Avea un caracter urît, mi-a spus Salamano. Din cînd în cînd ne luam la harţă. Dar, era un cîine de treabă, totuşi ». I-am spus că era de rasă rară şi Salamano a părut mulţumit. « Şi încă, a adăugat el, nu l-aţi cunoscut înainte de a se îmbolnăvi. Ce avea mai frumos, era părul ». În fiecare dimineaţă de cînd cîinele căpătase această boală de piele, Salamano îl dădea cu alifie. Dar, după el, adevărata lui boală era bătrîneţea, şi bătrîneţea n-are leac.

În acel moment am căscat şi bătrînul m-a anunţat că are de gînd să plece. I-am spus că poate să mai stea şi că-mi pare rău de ce se întîmplase cu cîinele lui: mi-a mulţumit. Mi-a spus că mama mea ţinea mult la cîinele lui. Vorbind despre ea, îi zicea « biata dumitale mamă ». A emis presupunerea că trebuie să fiu foarte nenorocit de cînd a murit mama şi eu n-am răspuns. Mi-a spus atunci, foarte repede şi cu stinghereală că în cartier lumea mă condamnase că o dusesem pe mama la azil, dar el mă cunoştea şi ştia că o iubeam pe mama. Am răspuns, încă nu ştiu de ce, că pînă acum nu ştiam că lumea mă condamnase din această pricină, dar că azilul îmi păruse un lucru firesc de vreme ce nu aveam destui bani ca s-o întreţin pe mama. « De altfel, am adăugat, de mult nu avea să-mi spună nimic şi se plictisea singură. — Da, mi-a spus el, şi la azil, cel puţin, îţi faci prieteni ». Apoi mi-a cerut voie să plece. Voia să se culce. Viaţa lui se schimbase acum şi nu prea ştia ce avea să facă. Pentru prima oară de cînd îl cunoşteam, cu un gest furişat, mi-a întins mîna şi eu am simţit solzii de pe pielea lui. A zîmbit uşor şi înainte de a pleca, mi-a spus: « Sper să nu latre în noaptea asta cîinii. Întotdeauna mi se pare că latră al meu ».

VI

Duminică mi-a venit greu să mă trezesc şi Maria a trebuit să mă strige şi să mă zgîlţîie. N-am mîncat pentru că voiam să ne scăldăm devreme. Mă simţeam cu totul gol pe dinăuntru şi mă durea puţin capul. Ţigara avea un gust amar. Maria a rîs de mine pentru că zicea că am « o mutră ca de înmormîntare ». Îşi pusese o rochie de pînză albă şi-şi desfăcuse părul. I-am spus că e frumoasă şi ea a rîs de plăcere.

Coborînd, am bătut la uşa lui Raymond. Ne-a răspuns că vine imediat. În stradă, din cauză că eram obosit dar şi pentru că nu deschisesem obloanele, lumina zilei, deja tare însorită, parcă m-a pălmuit. Maria sărea de bucurie şi nu contenea să spună că e o vreme minunată. M-am simţit mai bine şi mi-am dat seama că mi-e foame. I-am spus asta Mariei care mi-a arătat geanta de muşama în care pusese costumele noastre de baie şi un prosop. Nu aveam ce face decît să aştept şi l-am auzit amîndoi pe Raymond încuind uşa. Purta o pereche de pantaloni albaştri şi o cămaşă albă cu mîneci scurte. Dar îşi pusese pe cap o pălărie de pai, ceea ce a făcut-o pe Maria să rîdă, iar braţele lui acoperite de păr negru erau foarte albe. Asta m-a cam desgustat, văzîndu-l. Fluera coborînd scara şi părea foarte încîntat. Mi-a spus: « Salut, amice », şi i s-a adresat Mariei cu « domnişoară ».

În ajun fusesem amîndoi la comisariat şi depusesem mărturie că femeia nu « fusese cuviincioasă » cu Raymond. S-a ales numai c-un avertisment. Afirmaţia mea n-a fost verificată. În faţa uşii am vorbit puţin despre asta cu Raymond, apoi ne-am hotărît să luăm autobuzul. Plaja nu era prea departe dar astfel am ajunge mai

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

repede. Raymond era de părere că prietenul său ar fi încîntat să ne vadă sosind devreme. Eram gata să plecăm cînd deodată, Raymond mi-a făcut semn să mă uit peste drum. Am văzut un grup de arabi care stăteau sprijiniţi de vitrina tutungeriei. Ne priveau în tăcere, dar după obiceiul lor, ca şi cum n-am fi fost altceva decît, nici mai mult, nici mai puţin, nişte bolovani sau nişte pomi uscaţi. Raymond mi-a spus că al doilea din stînga era omul lui, şi a părut îngrijorat. A adăugat că, totuşi, povestea se încheiase. Maria nu prea înţelegea despre ce e vorba şi ne-a întrebat ce se întîmplă. I-am spus că sînt nişte arabi care au pică pe Raymond. Ea a vrut să plecăm imediat. Raymond şi-a revenit şi a rîs spunînd că trebuie să ne grăbim.

Am mers spre staţia autobuzului care era ceva mai departe şi Raymond m-a anunţat că arabii nu ne urmăreau. Am întors capul. Stăteau în acelaşi loc şi se uitau cu aceeaşi indiferenţă la locul de unde noi tocmai plecasem. Am luat autobuzul. Raymond, care părea că răsuflă uşurat, nu mai contenea să facă glume cu Maria. Am simţit că-i place, dar ea aproape că nu-i răspundea. Din cînd în cînd se uita la el rîzînd.

Am coborît la periferia Algerului. Plaja nu e departe de staţia autobuzului. Dar a trebuit să traversăm un mic platou ce se înalţă deasupra mării şi care coboară înspre plajă. Era acoperit de pietre gălbui şi de tufe albe de aişor, profilate pe albastrul cerului care devenise încă de la acea oră intens. Maria se juca împrăştiind petalele cu geanta ei de muşama pe care o flutura larg. Am mers printre şiruri de vilişoare cu garduri verzi sau albe, unele tupilate cu verandele lor sub tamarini, altele nude printre pietre. Încă înainte de a ajunge la marginea platoului, puteai zări marea nemişcată şi mai departe o peninsulă somnolentă şi masivă în apa limpede. Un zgomot uşurel de motor a urcat prin aerul liniştit pînă la noi. Şi am văzut, foarte departe, un mic vas pescăresc care înainta, imperceptibil, pe marea strălucitoare. Maria a cules cîţiva stînjenei de piatră. De pe panta care cobora spre mare am văzut că lumea începuse să se scalde.

Prietenul lui Raymond locuia într-o vilă micuţă, de lemn, la capătul plajei. Căsuţa era lipită cu spatele de stînci şi stîlpii care o susţineau în faţă erau înfipţi în apă. Raymond ne-a prezentat. Prietenul lui se numea Masson. Era un tip înalt, cu statură şi umeri masivi şi avea o femeiuşcă bondoacă şi drăguţă, care vorbea cu accent parizian. Ne-a spus imediat să ne facem comod şi că avea nişte peşte fript, pe care-l pescuise chiar în dimineaţa aceea. Eu i-am spus ce frumoasă mi se părea casa lui. El mi-a spus că venea să-şi petreacă aici sîmbăta, dumineca şi toate zilele libere. « Nevastă-mea şi cu mine ne înţelegem bine », a adăugat el. Nevastă-sa tocmai rîdea cu Maria. Pentru prima oară, poate, m-am gîndit cu adevărat că aveam să mă însor.

Masson voia să facă baie, dar nevastă-sa şi Raymond nu voiau să vină şi ei. Am coborît toţi trei şi Maria s-a aruncat imediat în apă. Masson şi cu mine am aşteptat puţin. Vorbea rar şi am observat că avea obiceiul să completeze tot ceea ce afirma cu un « şi aş spune chiar mai mult », chiar atunci cînd, în fond, nu adăuga nimic la sensul frazei. Despre Maria mi-a spus: « E grozavă, şi aş spune chiar fermecătoare ». Pe urmă n-a mai dat nici o atenţie acestui tic pentru că voiam să gust plăcerea de a sta la soare. Nisipul începea să se încingă sub tălpi. Am mai amînat puţin pofta pe care o aveam de a intra în apă dar în cele din urmă i-am spus lui Masson: « Intrăm? » Am plonjat. El a intrat în apă treptat şi s-a aruncat numai cînd n-a mai avut fund. Înota bras şi destul de prost aşa că l-am lăsat ca să mă duc după Maria. Apa era rece şi eram încîntat să înot. Împreună cu Maria, ne-am îndepărtat mult de ţărm, simţindu-ne de acord atît în gesturile cît şi în mulţumirea noastră.

În larg am făcut amîndoi pluta şi pe obrazul meu întors către cer, soarele usca ultimele pînze de apă care mi se scurgeau în gură. L-am văzut pe Masson ieşind pe plajă, ca să se întindă la soare. De departe părea uriaş. Maria a vrut să înotăm împreună. Am trecut în spatele ei, ca s-o iau de talie şi ea înainta numai cu ajutorul braţelor în timp ce eu o ajutam dînd din picioare. Zgomotul mic al apei lovite ritmic ne-a urmărit în clarul dimineţii pînă ce m-am simţit obosit. Atunci i-am dat drumul Mariei şi m-am întors înotînd normal şi respirînd bine. Pe plajă m-am întins pe burtă lîngă Masson şi mi-am lăsat obrazul în nisip. I-am spus că: « e foarte plăcut » şi el era de aceeaşi părere. Puţin după aceea a venit Maria. M-am întors pe faţă ca s-o privesc venind. Şiroia toată de apă sărată şi avea părul dat pe spate. S-a întins alături lipindu-şi şoldul de al meu şi căldura trupului ei şi a soarelui m-au făcut să aţipesc.

Maria m-a zgîlţîit şi mi-a spus că Masson se întorsese acasă, trebuia să mîncăm. Eu m-am ridicat imediat pentru că mi-era foame, dar Maria, mi-a spus că nu o mai sărutasem de dimineaţă. Aşa era şi totuşi doream s-o sărut. « Hai în apă », mi-a spus ea. Am alergat ca să ne lăfăim în primele vălurele. Am făcut cîteva mişcări de bras şi ea s-a lipit de mine. Am simţit picioarele ei încolăcite de ale mele şi în mine s-a trezit dorinţa.

Cînd ne-am întors, Masson ne şi striga. Am spus că mi-era tare foame şi el a declarat imediat nevestei-si că-i plac foarte mult. Pîinea era bună, am devorat porţia mea de peşte. După aceea era friptură şi cartofi prăjiţi. Mîncam toţi fără să vorbim. Masson bea des vin şi-mi turna şi mie fără încetare. La cafea aveam capul cam greu şi am fumat mult. Masson, Raymond şi cu mine, am făcut planul să petrecem împreună luna august pe plajă, împărţind cheltuielile. Maria ne-a spus deodată: « Ştiţi cît e ceasul? E unsprezece şi jumătate.» Eram cu toţii miraţi, dar Masson a spus că am mîncat prea devreme şi că era normal pentru că ora de mîncare e ora la care ţi-e foame. Nu ştiu de ce asta a făcut-o pe Maria să rîdă. Cred că băuse puţin cam mult. Masson m-a întrebat atunci dacă vreau să mă plimb pe plajă cu el. « Nevastă-mea doarme întotdeauna după masă. Mie nu-mi place asta. Trebuie să umblu. Îi spun mereu că e foarte sănătos. Dar la urma urmei e dreptul ei să facă ce vrea ». Maria a declarat că rămîne s-o ajute pe doamna Masson să spele vasele. Micuţa pariziană a spus că pentru asta trebuie să fie daţi afară bărbaţii. Am coborît toţi trei.

Soarele cădea aproape vertical pe nisip şi strălucirea lui pe mare îţi lua ochii. Nu mai era nimeni pe plajă. În vilişoarele care mărgineau platoul şi care dominau marea se auzea zgomot de farfurii şi de tacîmuri. Abia puteai respira în căldura de piatră pe care o degaja solul. Pentru început, Raymond şi Masson au vorbit despre întîmplări şi oameni pe care eu nu-i cunoşteam. Am înţeles că se cunoşteau de mult şi că într-un timp locuiseră chiar împreună. Ne-am îndreptat spre apă şi am mers de-a lungul mării. Uneori cîte un val mai lung decît altul venea să scalde pantofii noştri de pînză. Eu nu mă gîndeam la nimic pentru că eram pe jumătate adormit de acest soare care-mi dogorea capul gol.

În acel moment, Raymond i-a spus lui Masson ceva ce n-am auzit bine. Dar am zărit în acelaşi timp, la capătul plajei şi foarte departe de noi, doi arabi în salopete care veneau spre noi. M-am uitat la Raymond şi el mi-a spus: « El e ». Am continuat să mergem. Masson a întrebat cum au putut ei să ne urmărească pînă aici. M-am gîndit că ei trebuie să ne fi văzut luînd autobuzul cu o geantă de plajă, dar n-am spus nimic.

Arabii înaintau încet şi erau acum mult mai aproape. Noi nu ne-am încetinit mersul, dar Raymond a spus: « Dacă iese cu bătaie tu, Masson, îl iei pe al doilea. Eu mă ocup de omul meu. Tu, Meursault, dacă mai vine unul , al tău fie ». Eu am

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

spus « Da » și Masson și-a vîrît mîinile în buzunar. Nisipul supraîncălzit îmi părea roșu acum. Înaintam cu pas egal spre arabi. Distanța dintre noi a scăzut progresiv. Cînd am ajuns la cîțiva pași unii de alții, arabii s-au oprit. Masson și cu mine am încetinit pasul. Raymond s-a dus drept la omul lui. N-am auzit bine ce i-a spus, dar celălalt a vrut să-l lovească cu capul în pîntece. Raymond i-a dat atunci o primă lovitură și imediat l-a chemat pe Masson. Masson s-a dus la cel care-i fusese desemnat și l-a lovit de două ori cu toată puterea. Arabul s-a prăbușit în apă, cu fața în jos, și a rămas așa cîteva secunde, bule de aer spărgîndu-se la suprafață împrejurul capului său. În acest timp Raymond a lovit și el și îl umpluse și pe celălalt sîngele. Raymond s-a întors spre mine și mi-a spus: « O să vezi ce-o să încaseze ». Eu i-am strigat: « Atenție, are un cuțit ! » Dar Raymond avea de-acum brațul rănit și gura ciopîrțită.

Masson a făcut un salt înainte. Dar arabul celălalt se ridicase și se refugiase îndărătul celui care era înarmt. N-am îndrăznit să ne mișcăm. Ei s-au retras încet, fără a înceta să ne privească și să ne țină la respect cu cuțitul. Cînd au văzut că luaseră destulă distanță, au fugit foarte repede, în timp ce noi rămîneam țintuiți sub soare și în timp ce Raymond își ținea strîns brațul șiroind de sînge.

Masson a spus imediat că este un doctor care-și petrece duminicele pe platou. Raymond a vrut să se ducă de îndată la el. Dar ori de cîte ori deschidea gura să vorbească sîngele rănii îi gîlgîia în gură. L-am sprijinit și ne-am întors la vilă cît mai repede cu putință. Aici, Raymond a spus că rănile lui sînt superficiale, și că putea să meargă pînă la doctor. A plecat cu Masson și eu am rămas să explic femeilor ce se întîmplase. Doamna Masson plîngea și Maria era foarte palidă. Pe mine unul mă plictisea să le explic. În cele din urmă am tăcut și am fumat privind marea.

Pe la unu și jumătate, Raymond s-a întors cu Masson. Avea brațul bandajat și un plasture în colțul gurii. Doctorul îi spusese că nu e nimic grav, dar Raymond părea foarte posomorît. Masson a încercat să-l facă să rîdă. Dar el nu scotea o vorbă. Cînd a spus că coboară pe plajă, l-am întrebat unde se duce. Mi-a răspuns că voia să ia aer. Masson și cu mine am spus că-l însoțim. Atunci el s-a înfuriat și ne-a insultat. Masson a spus că nu trebuie contrazis. Eu l-am urmat, totuși.

Am mers mult pe plajă. Soarele te dobora acum. Se fărîmița în bucățele pe nisip și pe mare. Am avut impresia că Raymond știe unde merge, dar fără îndoială mă înșelasem. Tocmai în capătul plajei am ajuns în sfîrșit la un izvor care curgea în nisip, în spatele unei stînci mari. Aici i-am găsit pe cei doi arabi ai noștri. Ședeau lungiți în salopetele lor albastre unsuroase. Păreau perfect liniștiți și aproape mulțumiți. Sosirea noastră n-a schimbat nimic. Cel care-l lovise pe Raymond se uita la el fără să spună nimic. Celălalt sufla într-o trestie și repeta fără încetare, privindu-ne cu coada ochiului, cele trei note pe care le scotea din instrument.

În tot acest răstimp n-a fost altceva decît soarele și această tăcere, cu susurul izvorului și cele trei note. Apoi Raymond a dus mîna la buzunarul de la spate dar celălalt nu a făcut nici o mișcare și se uitau mereu unul la altul. Am observat că cel care cînta din fluier avea degetele de la picioare foarte răschirate. Dar fără să-l piardă din ochi pe adversarul său, Raymond m-a întrebat: « Îl omor ? ». M-am gîndit că dacă spun nu, el se va întărîta singur și va trage cu siguranță. I-am spus numai: « Încă nu ți-a vorbit. Ar fi necinstit să tragi astfel ». S-a auzit iar susurul apei și al fluerului în inima tăcerii și a căldurii. Apoi Raymond a spus: « Atunci am să-l insult și cînd va răspunde, îl omor ». Am răspuns: « Așa. Dar dacă nu scoate cuțitul, nu poți să tragi ». Raymond a început să se enerveze puțin. Celălalt cînta mereu și amîndoi pîndeau fiecare gest al lui Raymond. « Nu, i-am spus lui Raymond. Bate-te cu el în parte și dă-mi mie revolverul. Dacă celălalt intervine sau dacă scoate cuțitul, îl împușc ».

Cînd Raymond mi-a dat revolverul, soarele a lunecat pe el. Totuși, am mai rămas un timp cu toții nemișcați ca și cum totul s-ar fi închis împrejurul nostru. Ne priveam unii pe alții fără să plecăm ochii și totul se oprea aici între mare, nisip și soare, dubla tăcere, a fluerului și a apei. M-am gîndit atunci că puteam să trag sau să nu trag. Dar deodată arabii, de-a-ndăratelea, s-au strecurat după stîncă. Raymond și cu mine ne-am întors atunci de unde venisem. El părea mai mulțumit și a vorbit despre autobuzul de întoarcere.

L-am însoțit pînă la vilă și în timp ce el urca scara de lemn, eu am rămas dinaintea primei trepte, cu capul plesnind de soare, descurajat în fața efortului pe care trebuia să-l fac ca să urc etajul de lemn și să mai dau ochii cu femeile. Dar căldura era atît de mare încît îmi era greu să stau și așa, nemișcat, sub ploaia orbitoare care cădea din cer. A rămîne aici sau a pleca era același lucru. După un timp, m-am întors pe plajă și am început să merg.

Era aceeași explozie roșie. Pe nisip, marea răsufla cu toată respirația rapidă și înăbușită a valurilor ei mici. Mergeam încet spre stînci și simțeam cum mi se umflă tîmplele sub razele soarelui. Toată căldura se proptea în mine și se opunea înaintării mele. Și de fiecare dată cînd simțeam vasta ei răsuflare caldă pe obraz, strîngeam din dinți, strîngeam pumnii în buzunarele pantalonilor, mă încordam din tot trupul ca să înving soarele și toată această beție opacă pe care o abătea asupra mea. La fiecare sabie de lumină țîșnită din nisip, dintr-o scoică albită sau dintr-un ciob de sticlă, maxilarele mi se crispau. Am mers multă vreme.

Vedeam de departe pata întunecată a stîncii înconjurată de o aureolă orbitoare de lumină și spumă de mare. Mă gîndeam la izvorul rece dindărătul stîncii. Doream să mai aud murmurul apei lui, să fug de soare, de efort și de plînsul femeilor, doream să regăsesc umbra și odihna ei. Dar cînd am ajuns mai aproape, am văzut că omul lui Raymond se întorsese.

Era singur. Stătea trîntit pe spate, cu mîinile sub cap, cu capul în umbra stîncilor, cu tot corpul la soare. Salopeta îi fumega în aerul fierbinte. Am fost puțin surprins. Pentru mine, era o poveste încheiată și venisem aici fără nici un gînd.

Cum m-a văzut, s-a ridicat într-un cot și a dus mîna la buzunar. Eu, firește, am încleștat mîna pe revolverul lui Raymond din buzunarul hainei. Atunci el s-a lăsat din nou pe spate dar fără să scoată mîna din buzunar. Eram destul de departe de el, la vreo zece metri. Îi zăream privirea uneori, între pleoapele întredeschise. Dar cel mai adesea imaginea lui dansa în fața ochilor mei, în aerul învăpăiat. Zgomotul valurilor era și mai leneș, și mai monoton decît la prînz. Era același soare, aceeași lumină pe același nisip care se prelungea pînă aci. Trecuseră două ceasuri de cînd ziua nu mai înainta, două ceasuri de cînd aruncase ancora într-un ocean de metal în clocot. La orizont a trecut un vaporaș și mai mult am ghicit pata lui neagră la capătul privirii mele deoarece nu încetasem să mă uit la arab.

M-am gîndit că n-aveam decît să fac stînga împrejur și totul s-ar sfîrși. Dar o plajă întreagă vibrînd de soare mă împingea din spate. Am făcut cîțiva pași spre izvor. Arabul nu s-a mișcat. Cu toate astea era încă destul de departe. Poate din pricina umbrelor care-i cădeau pe obraz, părea că rîde. Am așteptat. Arsura soarelui îmi cuprindea obrajii și am simțit picături de sudoare adunîndu-se în sprîncene. Era același soare din ziua în care o înmormîntasem pe mama și, ca atunci, mă durea mai ales fruntea și toate vinele ei zvîcneau împreună sub piele. Din cauza acestei arsuri pe care n-o mai puteam suporta, am făcut o mișcare înainte. Știam că e stupid, că nu voi scăpa de soare deplasîndu-mă cu un pas. Dar am făcut un pas, un singur pas înainte. Și, de astă dată, fără să se ridice, arabul a scos cuțitul

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe care mi l-a arătat în soare. Lumina a țîșnit din oțel ca o lamă lungă, strălucitoare, care mă lovea în frunte. În aceeași clipă, sudoarea adunată în sprîncene a curs dintr-o dată pe pleoape, și le-a acoperit cu un val călduț și gros. Ochii îmi erau orbiți îndărătul acestei perdele de lacrimi și soare. Nu mai simțeam decît chimvalele soarelui pe frunte și, indistinct, paloșul strălucitor țîșnit din cuțitul aflat în continuare în fața mea. Această sabie fierbinte îmi ardea genele și-mi scormonea ochii îndurerați. Atunci s-a clătinat totul. Marea a exalat o suflare densă și fierbinte. Mi s-a părut că cerul se deschide pe toată întinderea lui ca să slobozească o ploaie de foc. Toată ființa mi s-a încordat și am crispat mîna pe revolver. Trăgaciul a cedat, am atins pîntecele lustruit al patului armei și aici, în zgomotul deopotrivă sec și asurzitor, a început totul. M-am scuturat de sudoare și de soare. Am înțeles că sfărîmasem echilibrul zilei, liniștea excepțională a unei plaje pe care fusesem fericit. Atunci, am tras încă patru focuri asupra unui trup inert în care gloanțele pătrundeau fără să se vadă. Și era ca și cum aș fi bătut patru bătăi scurte în poarta nenorocirii.

PARTEA a II-a

I

Îndată după arestarea mea, mi s-au luat mai multe interogatorii. Dar era vorba de interogatorii de identificare care n-au durat mult. Prima dată la comisariat, cazul meu părea să nu intereseze pe nimeni. După o săptămînă, judecătorul de instrucție, dimpotrivă, m-a privit cu multă curiozitate. Dar pentru început, m-a întrebat numai numele și adresa, profesiunea, data și locul nașterii. Apoi a voit să știe dacă îmi luasem un avocat. Eu am recunoscut că nu și l-am întrebat ca să știu dacă e neapărat necesar să am unul. « De ce? « a spus el. Am răspuns că eu găseam cazul meu foarte simplu. El a zîmbit spunînd: « Asta e o părere. Totuși, așa e legea. Dacă nu vă luați un avocat, noi vom desemna unul din oficiu ». Am găsit foarte comod că justiția se îngrijește de aceste amănunte. I-am spus asta. El m-a aprobat și a conchis că legea e bine făcută.

La început nu l-am luat în serios. M-a primit într-o cameră cu draperii, avea pe birou o singură lampă care lumina fotoliul pe care mi-a spus să mă așez în timp ce el rămînea în umbră. Mai citisem o descriere asemănătoare în cărți și totul mi s-a părut un joc. După discuția noastră, dimpotrivă, m-am uitat la el și am văzut un bărbat cu trăsături fine, cu ochi albaștri înfundați, înalt, cu o mustață lungă sură și cu păr bogat, aproape alb. Mi s-a părut foarte cumsecade, și, în totul, simpatic, în ciuda cîtorva ticuri nervoase care-i strîmbau gura. La plecare era cît pe ce să-i întind mîna dar mi-am adus aminte la timp că omorîsem un om.

A doua zi un avocat a venit la mine la închisoare. Era mic și rotofei, destul de tînăr, cu părul îngrijit pieptănat. Deși era foarte cald (eu îmi scosesem haina), purta un costum închis, un guler cu vîrful întors și o cravată ciudată în dungi mari, negre și albe. A pus pe pat servieta pe care o ducea sub braț, s-a prezentat și mi-a spus că studiase dosarul meu. Situația era delicată dar nu se îndoia de succes, dacă aveam încredere în el. I-am mulțumit și el mi-a spus: «Să intrăm în miezul problemei ».

S-a așezat pe pat și mi-a explicat că fuseseră luate informații asupra vieții mele particulare. Se aflase că mama murise la azil. Se făcuse atunci o anchetă la Marengo. Cei însărcinați cu cercetările fuseseră informați că « dădusem dovadă de insensibilitate » în ziua cînd fusese înmormîntată mama. « Înțelegeți, mi-a spus avocatul, îmi vine cam greu să vă întreb asta. Dar e foarte important. Și ar fi

un argument serios pentru acuzare dacă n-am ce să răspund ». Voia să-l ajut. M-a întrebat dacă fusesem îndurerat în ziua aceea. Această întrebare m-a mirat foarte mult și mi se părea că mie mi-ar fi venit foarte greu dacă ar fi trebuit să i-o pun cuiva. Am răspuns totuși că eu cam pierdusem obiceiul de a mă analiza și că mi-era greu să-l lămuresc. Fără îndoială, țineam mult la mama, dar asta nu înseamnă nimic. Toți oamenii sănătoși doriseră mai mult sau mai puțin moartea celor pe care-i iubeau. Aici, avocatul mi-a tăiat vorba și a părut foarte neliniștit. M-a pus să-i promit că nu voi spune asta nici în instanță și nici judecătorului de instrucție. Totuși, i-am explicat că eram astfel făcut, că nevoile fizice îmi stinghereau adesea sentimentele. În ziua în care am înmormîntat-o pe mama eram foarte obosit și mi-era somn. Așa că nu mi-am dat seama de ce se întîmplă. Ceea ce puteam să spun cu siguranță e că aș fi preferat ca mama să nu moară. Dar avocatul meu nu părea mulțumit. Mi-a spus: « Asta nu-i deajuns ».

S-a gîndit. M-a întrebat dacă putea spune că în ziua aceea îmi înfrînsesem sentimentele firești. I-am spus: « Nu, pentru că e fals ». S-a uitat la mine într-un fel ciudat, ca și cum i-aș fi inspirat un soi de dezgust. Mi-a spus aproape cu răutate că în orice caz directorul și personalul azilului vor fi audiați ca martori și că « asta putea să-mi joace o festă foarte urîtă ». I-am atras atenția că această poveste nu avea nici o legătură cu procesul meu, dar el mi-a spus numai că se vede cît de colo că n-avusesem pînă în prezent de-a face cu justiția.

A plecat părînd supărat. Aș fi vrut să-l rețin, să-i explic că doream să-i cîștig simpatia, nu ca să fiu mai bine apărat, ci dacă pot spune astfel, în mod firesc. Mai ales vedeam că-l pun în încurcătură. Nu mă înțelegea și era cam supărat pe mine. Doream să-l asigur că sînt la fel ca toată lumea, exact ca toată lumea. Dar toate astea, în fond, nu erau de mare folos și am renunțat din lene.

Puțin timp după aceea m-au dus din nou în fața judecătorului de instrucție. Era ora două după amiază și de astă dată biroul lui era plin de o lumină abia filtrată de perdeaua de voal. Era foarte cald. Mi-a spus să mă așez și foarte politicos mi-a declarat că avocatul meu « în urma unei întîmplări neprevăzute » nu putuse veni. Dar eu aveam dreptul să nu răspund la întrebările lui și să aștept ca avocatul să mă poată asista. Am spus că puteam să răspund și singur. A apăsat cu degetul pe un buton de pe masă. Un tînăr grefier a venit să se instaleze în spatele meu.

Ne-am așezat amîndoi mai comod în fotolii. Interogatoriul a început. Mi-a spus mai întîi că lumea mă descria ca pe un om tăcut și închis și a voit să știe ce părere am despre asta. Am răspuns: « Pentru că n-am niciodată mare lucru de spus. De aceea tac ». A zîmbit ca și prima dată, a recunoscut că era cea mai bună explicație și a adăugat: « De altfel, n-are nici o importanță ». A tăcut, m-a privit și s-a îndreptat destul de brusc ca să-mi spună precipitat: « Pe mine, dumneata mă interesezi ». Eu n-am înțeles prea bine ce înțelegea prin aceasta și n-am răspuns nimic. « Sînt în gestul dumneavoastră, a adăugat el, lucruri care-mi scapă. Sînt convins că mă veți ajuta să le înțeleg ». I-am spus că totul era foarte simplu. El m-a poftit cu insistență să-i descriu iar ziua aceea. I-am spus din nou ceea ce-i mai povestisem odată: Raymond, plaja, baia, cearta, iar plaja, izvorul, soarele și cele cinci focuri de revolver. La fiecare frază el spunea: « Bine, bine ». Cînd am ajuns la mortul întins pe jos, a aprobat spunînd: « Bun ». În ceea ce mă privește, obosisem tot repetînd astfel aceeași poveste și mi se părea că niciodată nu vorbisem atît de mult.

După o pauză, s-a ridicat în picioare și mi-a spus că voia să mă ajute, că îl interesam și că, cu ajutorul lui Dumnezeu, va face ceva pentru mine. Dar mai înainte, voia să-mi mai pună cîteva întrebări. Fără tranziție, m-a întrebat dacă

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

o iubeam pe mama. Am spus: « Da, ca toată lumea », şi grefierul, care pînă atunci bătea regulat la maşină, trebuie să fi apăsat greşit pe clape fiindcă s-a încurcat şi a trebuit să revadă fraza. Tot fără vreo logică aparentă, judecătorul m-a întrebat atunci dacă trăsesem cele cinci focuri de revolver unul după altul. Eu m-am gîndit puţin şi am precizat că trăsesem mai întîi unul şi, după cîteva secunde, celelalte patru focuri. « De ce ai aşteptat între primul şi al doilea foc? » a spus el atunci. Am văzut încă o dată plaja roşie şi am simţit pe frunte arsura soarelui. Dar de astă dată, n-am răspuns nimic. În tot cursul tăcerii care a urmat, judecătorul a părut să se agite. S-a aşezat, şi-a răvăşit părul, şi-a pus coatele pe birou şi s-a aplecat puţin spre mine cu o expresie ciudată: « De ce, de ce ai tras într-un om căzut? ». Nici la asta n-am ştiut ce să-i răspund. Judecătorul şi-a trecut mîinile peste frunte şi a repetat întrebarea cu o voce puţin alterată: « De ce? Trebuie să-mi spui. De ce? ». Eu tăceam în continuare.

Deodată, s-a ridicat în picioare, s-a îndreptat cu paşi mari spre un colţ al biroului şi a deschis sertarul unui clasor. A scos din el un crucifix de argint pe care l-a agitat întorcîndu-se spre mine. Şi cu o voce complet schimbată, aproape tremurîndă, a exclamat: « Oare pe ăsta-l cunoşti? ». Am spus: « Da, fireşte ». Atunci mi-a spus repezit şi cu pasiune în glas că el crede în Dumnezeu, că e convins că nici un om nu e atît de vinovat încît Dumnezeu să nu-l ierte, dar că pentru asta trebuie ca omul, prin căinţa lui, să devină asemeni unui copil, al cărui suflet este curat şi gata să primească totul. Stătea cu tot corpul aplecat peste masă. Scutura crucifixul aproape deasupra mea. La drept vorbind, nu urmărisem destul de atent raţionamentul lui, mai întîi pentru că îmi era cald şi pentru că în cabinetul lui erau muşte mari care mi se aşezau pe obraz, şi de asemeni pentru că îmi era puţin frică de el. Recunoşteam în acelaşi timp că era ridicol pentru că, la urma urmelor, eu eram criminalul. El a continuat totuşi. Cam aşa am înţeles, că după părerea lui nu era decît un singur punct nelămurit în mărturisirea mea, faptul că aşteptasem puţin înainte de a trage al doilea foc de revolver. Întrucît priveşte restul, totul era foarte bine, dar acest lucru nu-l putea pricepe.

Eram gata să-i spun că greşea încăpăţînîndu-se: acest ultim punct nu avea mare importanţă. Dar el mi-a tăiat vorba şi m-a îndemnat pentru ultima oară, ridicîndu-se în picioare şi, întrebîndu-mă dacă eu cred în Dumnezeu. Am răspuns că nu. S-a aşezat indignat. Mi-a spus că e imposibil, că toţi oamenii cred în Dumnezeu, chiar şi cei care îşi întorc faţa de la el. Asta era convingerea lui şi, dacă ar ajunge vreodată să se îndoiască de asta, viaţa lui n-ar mai avea nici un sens. « Dumneata vrei, a exclamat el, ca viaţa mea să nu aibă sens? ». După părerea mea asta nu mă privea pe mine şi i-am spus-o. Dar el întindea crucifixul sub nasul meu şi exclama într-un mod neraţional: « Eu unul sînt creştin. Îi cer iertare pentru greşelile tale, lui. Cum poţi să nu crezi că a suferit pentru tine? ». Am băgat de seamă că mă tutuieşte, dar eram sătul. Căldura devenea din ce în ce mai mare. Ca întotdeauna, cînd am chef să scap de cineva pe care abia îl ascult, am avut aerul că-l aprob. Spre surprinderea mea, a triumfat: « Vezi, vezi, spunea el. Nu-i aşa că şi tu crezi şi că o să-ţi pui nădejdea în el? ». Evident am spus nu, încă o dată. El s-a prăbuşit din nou în fotoliu.

Părea foarte obosit. A rămas o clipă tăcut în timp ce maşina, care nu încetase să urmărească dialogul, mai prelungea încă ultimele fraze. Pe urmă, m-a privit cu atenţie şi cu oarecare tristeţe. A murmurat: « N-am văzut niciodată un suflet atît de împietrit ca al dumitale. Criminalii care au venit în faţa mea au plîns întotdeauna în faţa acestei imagini a durerii ». Era să-i răspund că tocmai din pricină că erau criminali. Dar m-am gîndit că şi eu eram ca ei. Asta era o idee cu care nu puteam să mă obişnuiesc. Judecătorul s-a ridicat atunci în picioare ca şi cum mi-ar fi dat a înţelege că interogatoriul se terminase. M-a întrebat numai, cu acelaşi aer puţin obosit dacă regretam fapta mea. M-am gîndit şi am spus că nu simţeam atît regret veritabil, cît o oarecare plictiseală. Am avut impresia că nu mă înţelege. Dar în ziua aceea lucrurile n-au mers mai departe.

După aceea l-am mai văzut pe judecătorul de instrucţie. Dar de fiecare dată mă însoţea avocatul meu. Discuţia urmărea să mă facă să precizez unele puncte din declaraţiile precedente. Sau judecătorul discuta acuzaţiile cu avocatul. Dar de fapt ei nu se ocupau niciodată de mine în acele momente. Încetul cu încetul, în orice caz, tonul interogatoriilor s-a schimbat. Părea că judecătorul nu se mai interesează de mine şi că a clasat într-un fel cazul meu. Nu mi-a mai vorbit de Dumnezeu şi nu l-am mai văzut niciodată în starea de tulburare a acelei prime zile. Rezultatul a fost că discuţiile noastre au devenit mai cordiale. Cîteva întrebări, puţină conversaţie cu avocatul meu şi interogatoriile erau gata. Procesul meu îşi urma cursul, după expresia aceluiaşi judecător. Uneori, de asemeni, cînd conversaţia era de ordin general, luam şi eu parte. Începeam să mă simt uşurat. Nimeni, în aceste ceasuri, nu era răutăcios, cu mine. Totul era atît de firesc, de bine orînduit şi de sobru jucat încît aveam impresia ridicolă că « fac parte din familie ». Şi la capătul celor unsprezece luni cît a durat instrucţia, eram aproape mirat, pot să spun, că nu mă bucurasem niciodată de altceva decît de aceste clipe rare în care judecătorul mă ducea pînă la uşa cabinetului său, bătîndu-mă pe umăr şi spunîndu-mi prieteneşte: « Gata pentru astăzi, domnule Antichrist ». Eram atunci din nou dat pe mîna jandarmilor.

II

Sînt lucruri despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. Cînd am intrat la închisoare, după cîteva zile, am înţeles că n-o să-mi placă să vorbesc despre această perioadă a vieţii mele.

Mai tîrziu, n-am mai dat importanţă acestor aprehensiuni. În realitate, nu eram realmente la închisoare în primele zile: aşteptam vag să se întîmple ceva nou. Abia după prima şi singura vizită a Mariei a început totul. Din ziua în care am primit scrisoarea ei (îmi spunea că nu i se va mai da voie să vină pentru că nu era soţia mea), din ziua aceea, am simţit că eram acasă în celula mea şi că viaţa mea se oprea aici. În ziua arestării mele, am fost mai întîi închis într-o cameră în care se aflau mai mulţi deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Au rîs, văzîndu-mă. Pe urmă m-au întrebat ce făcusem. Am spus că omorîsem un arab şi au amuţit. Dar puţin după aceea s-a făcut seară. Mi-au explicat cum trebuia să-mi aranjez rogojina pe care aveam să mă culc. Făcînd sul unul din capete, puteai să-ţi faci din el o pernă. Toată noaptea ploşniţele mi-au umblat pe obraz. După cîteva zile am fost izolat într-o celulă în care dormeam pe scîndură. Aveam un hîrdău pentru nevoi şi un lighean de tablă. Închisoarea era în capătul de sus al oraşului şi printr-o ferestruică puteam să văd marea. Într-o zi pe cînd stăteam agăţat de zăbrele, cu faţa întinsă spre lumină, a intrat un gardian şi mi-a spus că mi-a venit o vizită. M-am gîndit că e Maria. Ea era într-adevăr.

Am străbătut ca să ajung la vorbitor un coridor lung, apoi am luat-o pe o scară şi, în sfîrşit, pe un alt coridor. Am intrat într-o sală foarte mare, luminată de un geam enorm. Sala era împărţită în trei părţi de două grilaje mari care o tăiau în lungime. Între cele două grilaje se afla un spaţiu de opt pînă la zece metri care despărţea vizitatorii de prizonieri. Am zărit-o pe Maria în faţa mea cu rochia ei în dungi şi cu faţa arsă de soare. De aceeaşi parte cu mine se aflau vreo zece deţinuţi, cei mai mulţi arabi. Maria era înconjurată de femei maure şi se afla

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

între două vizitatoare: o bătrînică cu buzele strînse, îmbrăcată în negru, și o femeie grasă cu capul gol care vorbea foarte tare și gesticula mult. Din cauza distanței dintre grilaje, vizitatorii și prizonierii erau nevoiți să vorbească tare. Cînd am intrat, zgomotul vocilor care ricoșau ciocnindu-se de zidurile mari și despuiate ale sălii, lumina crudă care cădea din cer pe geamuri și țîșnea iar în sală, mă cam zăpăciră. Celula mea era mai liniștită și mai întunecoasă. Mi-au trebuit cîteva secunde ca să mă obișnuiesc. Totuși, în cele din urmă am văzut limpede fiecare chip, decupat în lumina puternică. Am observat că un gardian ședea în capătul culoarului între cele două grilaje. Majoritatea prizonierilor arabi ca și familiile lor se ghemuiseră pe vine unii în fața altora. Aceștia nu strigau. În ciuda tumultului reușeau să se înțeleagă vorbind foarte încet. Murmurul lor surd, pornit mai de jos, forma un fel de acompaniament continuu pentru conversațiile care se încrucișau peste capetele lor. Toate astea le-am observat foarte repede în timp ce mă îndreptam spre Maria. Se lipise de grilaj și îmi zîmbea din răsputeri. Mi s-a părut foarte frumoasă, dar n-am știut să i-o spun.

« Așadar? » mi-a spus ea foarte tare. « Așadar, asta-i. — Ești sănătos, ai tot ce-ți trebuie? — Da, tot ».

Am tăcut amîndoi și Maria zîmbea. Femeia cea grasă urla spre vecinul meu, bărbatul ei fără îndoială, un tip înalt, blond cu o privire deschisă. Era urmarea unei conversații începute.

« Jeanne n-a vrut să-l ia », striga ea în gura mare. « Da, da », spunea bărbatul. « I-am spus că o să-l iei tu din nou cînd ieși, dar ea n-a vrut să-l ia ».

Maria a strigat și ea că Raymond îmi transmitea salutări și eu am spus: « Mulțumesc ». Dar vocea mi-a fost acoperită de vecinul meu care a întrebat « dacă e sănătos ». Nevastă-sa a rîs spunînd « că era mai sănătos ca niciodată ». Vecinul meu din stînga, un tinerel micuț cu mîini fine, nu spunea nimic. Am observat că era în fața bătrînicii și că amîndoi se priveau intens. Dar n-am avut timp să-i observ mai mult pentru că Maria mi-a strigat că nu trebuie să-mi pierd speranța. Am spus: « Da ». În același timp, o priveam și simțeam dorința să strîng în palmă umărul ei acoperit de rochie. Doream să simt în mînă țesătura suplă și nu știam prea bine ce trebuie să sper în afară de această țesătură. Dar probabil că asta voia să spună Maria pentru că zîmbea într-una. Nu mai vedeam decît strălucirea dinților ei și cutele fine ale ochilor. A strigat din nou: « Ai să ieși de-aici și o să ne căsătorim » ! Am răspuns: « Crezi? », dar asta mai ales ca să spun ceva. Ea a spus atunci foarte repede și tot foarte tare că da, că voi fi achitat și că ne vom scălda iar împreună. Dar cealaltă femeie urla și ea și spunea că lăsase un coș la grefă. Enumera tot ce pusese în coș. Trebuia verificat pentru că toate astea costau scump. Celălalt vecin al meu și maică-sa se uitau mereu unul la altul. Murmurul arabilor continua pe dedesubt. Afară lumina a părut gata să ia cu asalt geamul.

Nu mă simțeam prea bine și aș fi vrut să plec. Zgomotul îmi făcea rău. Dar, pe de altă parte, voiam să mă mai bucur puțin de prezența Mariei. Nu știu cît timp a trecut. Maria mi-a vorbit de munca ei și zîmbea mereu. Murmurul, strigătele, conversațiile se încrucișau. Singura insuliță de tăcere era alături de mine alcătuită de acest tinerel micuț și de această bătrînă care se priveau unul pe altul. Încetul cu încetul au fost scoși afară toți arabii. Aproape toată lumea a tăcut de îndată ce a ieșit primul. Bătrînica s-a apropiat de zăbrele și în aceeași clipă un paznic a făcut semn fiului ei. El a spus: « La revedere, măicuță » și ea și-a trecut brațul printre două bare ca să fluture încet și prelungit mîna în urma lui.

A plecat în timp ce un bărbat cu pălăria în mînă intra și-i lua locul. A fost adus un deținut și și-au vorbit cu animație dar cu voce scăzută, deoarece în cameră se făcuse iar liniște. Au venit să-l ia pe vecinul meu din dreapta și nevastă-sa i-a spus fără să coboare tonul ca și cum n-ar fi observat că nu mai era necesar să strige: « Ai grijă de tine și fii atent ». Apoi a venit rîndul meu. Maria mi-a făcut semn că mă sărută. Am întors capul înainte de a dispărea pe ușă. Ea ședea nemișcată, cu obrazul lipit de zăbrele, cu același zîmbet răvășit și crispat.

Mi-a scris la puțin timp după această vizită. Și de atunci au început lucrurile despre care nu mi-a plăcut niciodată să vorbesc. În orice caz, nimic nu trebuie exagerat și mie mi-a venit mai ușor decît altora. La începutul detențiunii mele, totuși, cel mai greu de suportat era faptul că aveam gînduri de om liber. De pildă, mi se făcea dor să fiu pe plajă și să cobor spre mare. Închipuindu-mi zgomotul primelor valuri sub tălpile picioarelor, intrarea corpului în apă și senzația de libertate pe care astfel aș fi aflat-o, simțeam deodată cît de apropiate erau zidurile închisorii mele. Dar asta a durat numai cîteva luni. După aceea nu mai aveam decît gînduri de prizonier. Așteptam plimbarea zilnică pe care o făceam în curte sau vizita avocatului meu. Restul timpului trecea foarte ușor. Atunci mi-a venit adesea în minte că dacă aș fi fost nevoit să trăiesc în scorbura unui copac uscat fără altă ocupație decît să privesc culoarea cerului deasupra capului meu, încetul cu încetul m-aș fi obișnuit. Aș fi așteptat trecerea stolurilor de păsări călătoare sau ciocnirea norilor așa cum așteptam aici cravatele bizare ale avocatului meu și așa cum, într-o altă lume, răbdam pînă sîmbăta ca să strîng în brațe trupul Mariei. Ori, gîndindu-mă bine, nu eram într-un pom uscat. Alții erau mai nenorociți decît mine. Asta era de altfel o idee de-a mamei și ea o repeta adesea, că pînă la urmă te obișnuiești cu toate.

De altminteri, nu mergeam de obicei atît de departe. Primele luni au fost grele. Dar tocmai efortul pe care a trebuit să-l fac mă ajuta să le suport. De pildă, mă chinuia dorința de a avea o femeie. Era normal, eram tînăr. Nu mă gîndeam niciodată la Maria în special. Dar mă gîndeam atît de mult la o femeie, la femei, la toate cele pe care le cunoscusem, la toate împrejurările în care le iubisem încît celula mea se umplea cu toate chipurile și se popula cu dorințele mele. Într-un sens, asta mă dezechilibra. Dar, într-altul, asta făcea să treacă timpul. În cele din urmă cîștigasem simpatia gardianului-șef care îl însoțea la ora meselor pe ajutorul de bucătar. El, cel dintîi, mi-a vorbit de femei. Mi-a spus că ăsta era primul lucru de care se plîngeau ceilalți. I-am spus că eram la fel cu ei și că găseam acest tratament nedrept. « Dar, mi-a spus el, tocmai de asta sînteți băgați la închisoare. — Cum, de asta? — Păi da, libertatea, asta e. Vi se ia libertatea ». Nu mă gîndisem niciodată la așa ceva. I-am dat dreptate: « E adevărat, i-am spus, altfel care ar fi pedeapsa? — Da, văd că dumneata pricepi cum stau lucrurile. Ceilalți, nu. Dar în cele din urmă se ușurează singuri ». Apoi a plecat.

Au mai fost de asemenea țigările. Cînd am intrat la închisoare, mi s-a luat cureaua, șireturile de la pantofi, cravata și tot ce aveam în buzunare, în special țigările. Cînd am ajuns în celulă, am cerut să mi le dea îndărăt. Dar mi s-a spus că e interzis. Primele zile au fost foarte grele. Poate că asta m-a deprimat cel mai mult. Sugeam așchii de lemn, pe care le smulgeam din scîndura patului. Aveam toată ziua o greață continuă. Nu înțelegeam de ce eram lipsit de acest lucru care nu făcea nici un rău. Mai tîrziu am înțeles că și asta făcea parte din pedeapsă. Dar în acel moment, mă obișnuisem să nu mai fumez și această pedeapsă nu mai exista pentru mine.

În afara acestor neplăceri, nu eram prea nenorocit. Toată dificultatea era, încă o dată, să omor timpul. Am terminat definitiv cu plictiseala, începînd din momentul în care am învățat să-mi amintesc. Începeam uneori să mă gîndesc la camera mea și, în închipuire, plecam dintr-un colț ca să ajung din nou la el, enumerînd în minte

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tot ce se găsea în drumul meu. La început, terminam repede. Dar de fiecare dată cînd o luam de la început, dura ceva mai mult. Fiindcă îmi aminteam de fiecare mobilă, şi, pentru fiecare obiect, de toate detaliile şi pentru detaliile înşişi, o incrustaţie, o crăpătură sau o margine ştirbită, de culoarea sau de consistenţa lor. În acelaşi timp, încercam să nu pierd şirul inventariului meu, să fac o enumerare completă. Aşa încît, după cîteva săptămîni, puteam să petrec ore întregi numai înşirînd ceea ce se găsea în camera mea. Astfel, cu cît mă gîndeam mai mult cu atît lucruri neglijate şi uitate îmi veneau în minte. Am înţeles atunci că un om care n-ar fi trăit decît o singură zi ar putea, fără greutate, să trăiască o sută de ani la închisoare. Ar avea destule amintiri să nu se plictisească. Într-un sens, acesta era un avantaj.

Mai era şi somnul. La început, dormeam prost noaptea şi de loc ziua. Cu timpul, nopţile mele au devenit mai bune şi am putut să dorm şi ziua. Pot să spun că, în ultimele luni, dormeam şaisprezece şi optsprezece ore pe zi. Îmi rămîneau astfel şase ore de omorît cu mesele, nevoile fizice, amintirile şi povestea cehoslovacului.

Între mindirul meu şi scîndura patului găsisem, într-adevăr, o bucată de ziar aproape lipită de pînză, îngălbenită şi subţiată. Povestea un fapt divers al cărui început lipsea, dar care trebuie să se fi petrecut în Cehoslovacia. Un om plecase dintr-un sat ceh ca să facă avere. După douăzeci de ani, bogat, se întorsese cu nevasta şi copilul. Maică-sa ţinea un han cu sora lui în satul natal. Ca să le facă o surpriză el lăsase nevasta şi copilul la un alt han şi se dusese la maică-sa care nu-l recunoscuse cînd intrase. În glumă, a avut ideea să ia o cameră. Le arătase că are bani. Noaptea, mama şi sora lui îl asasinaseră cu lovituri de ciocan ca să-l jefuiască şi îi aruncaseră trupul în rîu. Dimineaţa nevasta venise, dăduse în vileag identitatea călătorului. Mama se spînzurase. Sora se aruncase în fîntînă. Cred că am citit această poveste de mii de ori. Pe de o parte era neverosimilă. Pe de alta, era firească. În orice caz, eram de părere că drumeţul o cam meritase şi că nu trebuie niciodată să te prefaci.

Astfel cu orele de somn, amintirile, lectura faptului meu divers şi alternanţa luminii şi întunericului, timpul a trecut. Citisem ce-i drept undeva că în închisoare în cele din urmă pierzi noţiunea timpului. Dar aceasta nu avea prea mare înţeles pentru mine. N-am înţeles în ce măsură zilele puteau să fie în acelaşi timp lungi şi scurte. Lungi de trăit, fără îndoială, dar atît de lungite încît în cele din urmă se revărsau unele asupra altora. Îşi pierdeau numele. Cuvintele ieri sau mîine erau singurele care păstrau pentru mine un sens.

Cînd într-o zi paznicul mi-a spus că eram acolo de cinci luni, l-am crezut, dar nu l-am înţeles. Pentru mine, era mereu aceeaşi zi care se desfăşura în celulă şi acelaşi ţel pe care-l urmăream. În ziua aceea, după plecarea paznicului, m-am privit în gamela mea de tablă. Mi s-a părut că figura mea rămînea serioasă chiar cînd încercam să zîmbesc. Am fluturat-o pe dinaintea ochilor. Am zîmbit dar ea a păstrat aceeaşi expresie severă şi tristă. Ziua se sfîrşea şi venea ceasul despre care nu vreau să vorbesc, ceasul fără nume, ceasul în care zgomotele serii urcau de la toate etajele închisorii într-un cortegiu de linişte. M-am apropiat de lucarnă şi în lumina tîrzie mi-am contemplat încă o dată chipul. Era tot serios, şi ce e de mirare, de vreme ce în acel moment eram şi eu la fel? Dar în acelaşi timp şi asta pentru prima oară de luni de zile, am auzit distinct sunetul vocii mele. Am recunoscut-o ca fiind aceea care răsuna de multe zile în urechile mele şi am înţeles că în tot acest timp vorbisem singur. Mi-am adus aminte de ceea ce spunea infirmiera la înmormîntarea mamei. Nu există nici o scăpare şi nimeni nu-şi poate închipui ce sînt serile la închisoare.

III

Pot să spun că în fond vara a luat foarte repede locul verii. Ştiam că o dată cu apariţia primelor călduri va interveni ceva nou pentru mine. Procesul meu era programat pentru ultima sesiune a curţii cu juraţi şi această sesiune se termina la sfîrşitul lunii iunie. Dezbaterile au început concomitent cu dogoarea soarelui de afară. Avocatul mă asigurase că nu vor dura mai mult de două sau trei zile. « De altfel, adăugase el, curtea îi va da zor pentru că procesul dumitale nu e cel mai important din această sesiune. E un paricid care va fi judecat imediat după asta ».

La ora şapte dimineaţa, au venit să mă ia şi duba m-a transportat la Palatul de Justiţie. Cei doi jandarmi m-au dus într-o cămăruţă în care era răcoare. Am aşteptat cu toţii aşezaţi lîngă o uşă îndărătul căreia se auzeau voci, chemări, zgomote de scaune şi un întreg talmeş-balmeş care mi-a amintit de acele petreceri de cartier cînd, după concert, se pregăteşte sala pentru dans. Jandarmii mi-au spus că trebuie să aşteptăm curtea şi unul dintre ei mi-a oferit o ţigară pe care am refuzat-o. El m-a întrebat după aceea « dacă am trac ». Am răspuns că nu. Şi într-un sens, chiar mă interesa să văd un proces. N-avusesem niciodată ocazia în viaţă: « Da, a spus al doilea jandarm, dar pînă la sfîrşit te oboseşte ».

Puţin după aceea o scurtă sonerie a răsunat în cameră. Atunci mi-au scos cătuşele. Au deschis uşa şi m-au dus în boxa acuzaţilor. Sala era plină pînă la refuz. Deşi storurile erau lăsate, soarele se infiltra pe alocuri şi aerul era chiar de pe acum înnăbuşitor. Lăsaseră geamurile închise. În acel moment am văzut un şir de chipuri în faţa mea. Toate mă priveau: am înţeles că erau juraţii. Dar nu pot să spun ce îi deosebea pe unii de alţii. O singură impresie mă stăpînea: mă aflam în faţa unei banchete de tramvai şi toţi aceşti călători anonimi îl spionau pe noul venit ca să descopere aspectele lui ridicole. Ştiu bine că era o idee stupidă de vreme ce nu ridicolul îl căutau ei aici, ci crima. Totuşi deosebirea nu e mare şi oricum aceasta-i ideea care mi-a venit.

Eram cam zăpăcit de toată lumea asta adunată în această sală închisă. M-am uitat iar la tribunal dar n-am deosebit nici un chip. Cred într-adevăr că la început nu-mi dădusem seama că toată această lume se înghesuia ca să mă vadă. De obicei, oamenii nu se ocupau de persoana mea. Mi-a trebuit un efort ca să înţeleg că eu eram cauza întregii agitaţii. I-am spus jandarmului: « Ce de lume! ». El mi-a răspuns că era din pricina ziarelor şi mi-a arătat un grup care se afla la masă sub banca juraţilor. Mi-a spus: « Uite-le ». Am întrebat: « Pe cine? » şi el a repetat: « Ziarele ». Îl cunoştea pe un ziarist care tocmai în acest moment l-a zărit şi s-a îndreptat spre noi. Era un om în vîrstă, simpatic, cu obrazul uşor crispat. I-a strîns mîna jandarmului cu multă căldură. Am băgat de seamă în acel moment că toată lumea se întîlnea, se interpela, făcea conversaţie, ca într-un club în care eşti încîntat să te regăseşti cu oameni din acelaşi cerc. Mi-am explicat totodată şi ciudata impresie pe care o aveam că sînt de prisos, aproape un intrus. Totuşi ziaristul mi s-a adresat zîmbind. Mi-a spus că speră să meargă totul bine pentru mine. I-am mulţumit şi el a adăugat: « Ştiţi, am dat oarecare proporţii cazului dumneavoastră. Vara e sezon mort pentru ziare. Şi numai povestea dumneavoastră şi aceea a paricidului prezintă oarecare interes ». Mi-a arătat pe urmă în grupul de care tocmai se deslipise, un omuleţ care semăna cu o nevăstuică îndopată, cu ochelari mari în ramă neagră. Mi-a spus că era trimisul special al unui ziar din Paris: « N-a venit pentru dumneavoastră, de altfel. Dar cum e însărcinat să urmărească procesul paricidului, i s-a cerut să transmită şi cazul dumneavoastră cu acelaşi prilej ». Şi de astă dată era cît pe ce să-i mulţumesc. Dar m-am

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

gîndit că ar fi ridicol. A fluturat amical mîna spre mine și a plecat. Am mai așteptat cîteva minute.

Avocatul meu a sosit, în robă, înconjurat de mulți alți confrați. S-a dus la ziariști, le-a dat mîna. Ei au glumit, au rîs și păreau că se simt foarte bine, pînă în momentul cînd soneria a răsunat la masa juraților. Toată lumea și-a reluat locul. Avocatul a venit la mine, mi-a strîns mîna și m-a sfătuit să răspund scurt la întrebările care mi se vor pune, să nu iau inițiative și să las în seama lui restul.

În stînga, am auzit zgomotul unui scaun dat îndărăt și am văzut un om înalt, slab, îmbrăcat în roșu, purtînd lornion, care se așeza aranjîndu-și cu grijă roba. Era procurorul. Un aprod a anunțat curtea. În aceeași clipă, două ventilatoare mari au început să uruie. Trei judecători, doi în negru, al treilea în roșu, au intrat purtînd dosare și s-au îndreptat spre tribuna care domina sala. Omul în robă roșie s-a așezat în fotoliul din mijloc, și-a pus în fața lui pe masă toca, și-a șters craniul mic și chel cu batista și a declarat deschisă ședința.

Ziariștii țineau stilourile pregătite. Aveau toți același aer indiferent și cam zeflemitor. Totuși, unul dintre ei, mult mai tînăr, într-o haină de flanelă cenușie cu cravata albastră, lăsase stiloul în fața lui pe masă și se uita la mine. Pe chipul lui puțin asimetric nu distingeam decît doi ochi de culoare deschisă care mă examinau atent fără să exprime ceva care să poată fi definit. Și am avut impresia ciudată că sînt privit de mine însumi. Poate din pricina asta, și, de asemeni, poate din pricină că nu cunoșteam obiceiurile locului, nu am înțeles prea bine tot ce s-a întîmplat după aceea, tragerea la sorți a juraților, întrebările puse de președinte avocatului, procurorului și juriului (de fiecare dată, toate capetele juraților se întorceau în același timp spre Curte), o lectură rapidă a actului de acuzare în care recunoșteam nume de locuri și de persoane, și din nou întrebări puse avocatului meu.

Dar președintele a spus că avea să procedeze la apelul martorilor. Aprodul a citit o listă de nume care mi-au atras atenția. Din mijlocul acestui public pînă atunci inform, am văzut ridicîndu-se unul cîte unul, ca să dispară apoi pe o ușă laterală, directorul și portarul azilului, bătrînul Thomas Pèrez, Raymond, Masson, Salamano, Maria. Aceasta mi-a făcut un mic semn, nelipsit de îngrijorare. Încă mă mai miram că nu-i văzusem mai dinainte cînd, la apelul numelui său, ultimul, Céleste, s-a ridicat. Am recunoscut-o lîngă el pe femeiușca de la restaurant cu jacheta și cu aerul ei precis și hotărît. Se uita la mine cu mare atenție. Dar n-am avut timp să mă gîndesc, că președintele a luat cuvîntul. A spus că adevăratele dezbateri aveau să înceapă și că socoate inutil să recomande publicului să fie calm. După cît spunea, el era aici ca să conducă fără părtinire dezbaterile unui caz pe care voia să-l cîntărească în mod obiectiv. Sentința dată de juriu va fi luată într-un spirit de dreptate și, în orce caz, va ordona evacuarea sălii la cel mai mic incident.

Căldura creștea și vedeam lumea în sală făcîndu-și vînt cu ziare. Asta producea un foșnet continuu de hîrtie șifonată. Președintele a făcut un semn și ușierul a adus trei evantaie de pai împletit pe care cei trei judecători le-au pus în mișcare imediat.

Interogatoriul meu a început de îndată. Președintele m-a chestionat calm și chiar, mi s-a părut, cu o nuanță de cordialitate. M-a pus iar să-mi declin identitatea și, deși asta mă irita, m-am gîndit că în fond era destul de firesc, pentru că ar fi fost foarte grav să fie judecat un om în locul altuia. Apoi președintele a reluat iar povestea celor făptuite de mine, adresîndu-mi-se după fiecare frază cu întrebarea: « Așa e, nu-i așa? ». De fiecare dată, am răspuns: « Da, domnule Președinte », așa cum mă învățase avocatul meu. Asta a durat mult pentru că

expunerea președintelui era foarte amănunțită. În tot acest răstimp, ziariștii scriau. Simțeam ațintite asupră-mi privirea celui mai tînăr dintre ei și a femeiuștii automat. Bancheta de tramvai se întorsese în întregime spre președinte. Acesta a tușit, a frunzărit dosarul și s-a întors spre mine făcîndu-și vînt cu evantaiul.

Mi-a spus că trebuia să atingă acum unele probleme aparent fără legătură cu procesul, dar care, poate, îl priveau de foarte aproape. Am înțeles că iar o să vorbească de mama și în același timp am simțit ce tare mă plictisea acest lucru. M-a întrebat de ce o dusesem pe mama la azil. Am răspuns că n-aveam bani ca s-o întrețiu și s-o îngrijesc. El m-a întrebat dacă suferisem din această cauză și eu am răspuns că nici mama, nici eu nu mai așteptam nimic unul de la altul, nici de la nimeni de altfel, și că ne obișnuisem amîndoi cu viața noastră nouă. Președintele a spus atunci că nu voia să insiste asupra acestui punct și l-a întrebat pe procuror dacă nu avea să-mi pună vreo altă întrebare.

Acesta ședea cu spatele pe jumătate întors la mine și fără să mă privească, a declarat că ar dori cu permisiunea președintelui să știe dacă mă întorsesem singur la izvor cu intenția de a-l ucide pe arab. « Nu », am spus. « Atunci de ce era înarmat și de ce să se întoarcă tocmai în acest loc? ». Am spus că era o întîmplare. Și procurorul a precizat cu o nuanță amenințătoare. « Atît, deocamdată ». Totul după aceea a fost cam tulbure, cel puțin pentru mine. Dar după cîteva conciliabule, președintele a declarat că ședința se ridică și se reia după masă pentru audierea martorilor.

N-am avut timp să mă gîndesc. Am foat scos, urcat în dubă și dus la închisoare unde am mîncat. După foarte puțin timp, atîta cît să-mi dau seama că sînt obosit, au venit iar să mă ia; totul a început din nou și m-am aflat în aceeași sală, în fața acelorași chipuri. Numai căldura era mult mai mare și, ca prin minune, fiecare jurat, procurorul, avocatul meu și cîțiva ziariști erau și ei înarmați cu evantaie de pai. Tînărul ziarist și femeiușca erau și ei acolo. Dar ei nu-și făceau vînt și se uitau iar la mine tot fără un cuvînt.

Mi-am șters sudoarea care-mi acoperea fața și am devenit întrucîtva conștient de locul în care mă aflam și de mine însumi abia cînd am auzit că e chemat directorul azilului. A fost întrebat dacă mama se plîngea de mine și el a spus că da, dar că asta era într-un fel mania pensionarilor lui, să se plîngă de rudele lor. Președintele i-a cerut să precizeze dacă ea îmi reproșa că o trimisesem la azil și directorul a spus iar da. Dar de asta dată n-a mai adăugat nimic. La altă întrebare, a răspuns că fusese surprins de calmul meu în ziua înmormîntării. A fost întrebat ce înțelege prin calm. Directorul s-a uitat atunci la boturile pantofilor lui și a spus că nu voisem s-o văd pe mama, nu plînsesem de loc și plecasem îndată după înmormîntare, fără să mă reculeg la mormîntul ei. Încă un lucru îl surprinsese: un dricar îi spusese că nu știam ce vîrstă are mama. A fost un moment de tăcere și președintele l-a întrebat dacă era sigur că despre mine vorbise. Cum directorul nu înțelegea întrebarea, i-a spus: « Așa e legea ». Apoi președintele l-a întrebat pe avocatul meu general dacă n-are de pus întrebări martorului și procurorul a exclamat: « O, nu, e destul », cu o asemenea izbucnire și cu o asemenea privire triumfătoare în direcția mea încît, pentru prima oară de ani de zile, am simțit nevoia stupidă să plîng pentru că mi-am dar seama cît de mult mă urau toți acești oameni.

După ce a întrebat juriul și pe avocatul meu dacă aveau întrebări de pus, președintele l-a ascultat pe portar. Și cu el, ca și cu ceilalți, s-a repetat același ceremonial. Sosind, portarul s-a uitat la mine și și-a ferit privirea. A răspuns la întrebările care i se puneau. A spus că nu voisem s-o văd pe mama, că fumasem, că dormisem și că băusem cafea cu lapte. Am simțit atunci ceva care revolta

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

toată sala şi, pentru prima oară, am înţeles că sînt vinovat. Portarul a fost pus să repete povestea cafelei cu lapte şi aceea a ţigării. Avocatul general m-a privit cu o sclipire ironică în ochi. În acel moment, avocatul meu l-a întrebat pe portar dacă el nu fumase împreună cu mine. Dar procurorul s-a ridicat cu violenţă împotriva acestei întrebări: « Cine e criminalul aici şi ce metodă-i asta de a jigni martorii acuzării pentru a minimaliza mărturiile, care nu rămîn mai puţin zdrobitoare ! ». Cu toate astea, preşedintele i-a cerut portarului să răspundă la întrebare. Bătrînul a răspuns stingherit: « Ştiu bine că am greşit. Dar n-am îndrăznit să refuz ţigara pe care domnul mi-a oferit-o ». În ultimă instanţă, am fost întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. « Nimic, am răspuns, decît că martorul are dreptate. E adevărat că i-am oferit o ţigară. » Portarul s-a uitat atunci la mine cam mirat şi cu un fel de recunoştinţă. A ezitat, apoi a spus că el îmi oferise cafeaua cu lapte. Avocatul meu a triumfat zgomotos şi a declarat că juraţii vor aprecia. Dar procurorul a tunat deasupra capetelor noastre şi a spus: « Da, domnii juraţi vor aprecia. Şi vor conclude că un străin putea să-i ofere o cafea, dar că un fiu trebuia s-o refuze în faţa corpului neînsufleţit al celei care-l adusese pe lume ». Portarul s-a întors la locul lui.

Cînd a venit rîndul lui Thomas Pérez, un aprod a trebuit să-l sprijine de bară. Pérez a spus că el a cunoscut-o bine pe mama şi că pe mine nu mă văzuse decît o singură dată, în ziua înmormîntării. A fost întrebat ce făcusem în ziua aceea şi a răspuns: « Ştiţi, eu însumi eram prea îndurerat. Atunci n-am văzut nimic. Durerea mă împiedica să văd. Pentru că era pentru mine o foarte mare durere. Şi chiar am leşinat. Atunci, n-am putut să-l văd pe domnul ». Avocatul general l-a întrebat dacă, cel puţin, mă văzuse plîngînd. Pérez a spus că nu. Procurorul a spus atunci la rîndul lui: « Domnii juraţi vor aprecia ». Dar avocatul meu s-a supărat. El l-a întrebat pe Pérez, pe un ton care mi s-a părut exagerat, « dacă văzuse că nu plîng ». Pérez a spus: « Nu ». Publicul a rîs. Şi avocatul meu, suflecîndu-şi o mînecă a spus pe un ton peremptoriu: « Iată imaginea însăşi a acestui proces. Totul e adevărat şi nimic nu e adevărat ! ». Procurorul era încruntat şi împungea cu un creion titlurile dosarelor lui.

După cinci minute de pauză în timpul cărora avocatul meu mi-a spus că totul mergea cum nu se poate mai bine, a fost audiat Céleste care era citat de apărare. Apărarea, eram eu. Céleste arunca din cînd în cînd cîte o privire înspre mine şi învîrtea în mînă o pălărie de pai. Purta costumul nou pe care-l punea ca să meargă cu mine uneori duminica, la cursele de cai. Dar cred că nu putuse să-şi pună şi gulerul pentru că avea numai un nasture de alamă care-i ţinea încheiată cămaşa. A fost întrebat dacă eram clientul lui şi a spus: « Da, dar eram şi prieteni »; ce credea despre mine şi el a răspuns, că sînt un adevărat bărbat; ce înţelege prin aceasta, şi el a declarat că toată lumea ştie ce vrea să zică asta; dacă a observat că eram o fire închisă şi el a recunoscut numai că nu vorbeam fără rost. Avocatul general l-a întrebat dacă-i plăteam regulat masa. Céleste a rîs şi a declarat: « Astea erau mici amănunte între noi ». A mai fost întrebat ce crede despre crima mea. El a pus atunci mîinile pe bară şi se vedea că pregătise ceva. A spus: « Eu cred că e o mare nenorocire. O nenorocire, toată lumea ştie ce e asta. Te lasă fără apărare. Ei, bine ! Eu cred că e o nenorocire ». Avea gînd să continue, dar preşedintele i-a spus că e destul şi că-i mulţumeşte. Atunci Céleste a rămas puţin descumpănit. Dar a declarat că mai voia să vorbească. I s-a cerut să fie scurt. A repetat iar că e o nenorocire. Şi preşedintele i-a spus: « Da, am înţeles. Dar noi sîntem aici tocmai ca să judecăm nenorociri de acest fel. Vă mulţumim ». Ca şi cum ar fi ajuns la capătul ştiinţei şi bunăvoinţei lui, Céleste s-a întors atunci spre mine. Mi s-a părut că ochii îi erau plini de lacrimi şi că buzele îi tremurau.

Părea să mă întrebe ce poate să mai facă. Cît despre mine, eu n-am spus nimic, n-am făcut nici un gest, dar pentru prima oară în viaţa mea aş fi vrut să îmbrăţişez un bărbat. Preşedintele l-a poftit să plece de la bară. Céleste s-a dus să se aşeze în pretoriu. Tot restul şedinţei a stat acolo, puţin aplecat înainte, cu coatele pe genunchi, cu pălăria în mîini, ascultînd tot ce se spune. A intrat Maria. Îşi pusese pălărie şi era tot frumoasă. Dar mie îmi plăcea mai mult cu părul liber. Din locul unde eram ghiceam povara uşoară a sînilor ei şi recunoşteam buza de jos întotdeauna puţin umflată. Părea foarte nervoasă. Imediat a fost întrebată de cînd mă cunoştea. Ea a indicat perioada cînd lucra la noi. Preşedintele a vrut să ştie care erau relaţiile ei cu mine. Ea a spus că e prietena mea. La altă întrebare, a răspuns că e adevărat că trebuia să se mărite cu mine. Procurorul care răsfoia un dosar a întrebat-o brusc de cînd data legătura noastră. Ea a spus data. Procurorul a atras atenţia cu un aer indiferent că i se pare că era a doua zi după moartea mamei. Apoi a spus cu o oarecare ironie că nu ar voi să insiste asupra unei situaţii delicate, că înţelegea scrupulele Mariei, dar (şi aici vocea lui s-a făcut mai aspră) că datoria lui cerea să se ridice deasupra convenienţelor. I-a cerut deci Mariei să rezume această zi în care o cunoscusem. Maria nu voia să vorbească dar în faţa insistenţelor procurorului, a povestit baia noastră, cinematograful şi întoarcerea la mine acasă. Avocatul general a spus că în urma declaraţiilor Mariei din timpul instrucţiei, el consultase programele cinematografelor la acea dată. A adăugat că Maria însăşi va spune ce film se dădea atunci. Cu o voce aproape stinsă, într-adevăr, ea a spus că era un film cu Fernandel. O linişte desăvîrşită s-a făcut în sală cînd a terminat. Procurorul s-a ridicat atunci, foarte grav, şi cu o voce care mi s-a părut cu adevărat emoţionată, cu degetul îndreptat spre mine, a articulat rar: « Domnilor juraţi, a doua zi după înmormîntarea mamei sale, acest om făcea baie în mare, începea o legătură nelegitimă şi se ducea să rîdă la un film comic. Nu mai am nimic să vă spun ». S-a aşezat, tot într-o tăcere desăvîrşită. Dar deodată, Maria a izbucnit în plîns, a spus că nu era aşa, că era altfel, că o puneau să spună tocmai pe dos decît gîndea, că ea mă cunoştea bine şi că nu făcusem nimic rău. Dar aprodul, la un semn al preşedintelui, a luat-o de acolo şi şedinţa a continuat.

După aceea abia l-au mai ascultat pe Masson care a declarat că sînt un om cinstit « şi că ar spune chiar mai mult, sînt un om cumsecade ». Abia l-au mai ascultat pe Salamano cînd a amintit că mă purtasem bine cu cîinele lui şi cînd a răspuns la o întrebare despre mama şi mine, spunînd că eu n-aveam nimic să-i spun mamei şi că o dusesem la azil din această pricină. « Trebuie să înţelegem, spunea Salamano, trebuie să înţelegem ». Dar nimeni nu părea să înţeleagă. A fost scos afară.

Apoi a venit rîndul lui Raymond, care era ultimul martor. Raymond mi-a făcut discret semn cu mîna şi a spus imediat că sînt nevinovat. Dar preşedintele a declarat că nu i se cereau aprecieri, ci fapte. L-a invitat să aştepte întrebările înainte de a răspunde. I s-a cerut să precizeze relaţiile lui cu victima. Raymond a profitat de ocazie ca să spună că aceasta din urmă pe el îl ura de cînd o pălmuise pe soră-sa. Preşedintele l-a întrebat totuşi dacă victima nu avea motive să mă urască. Raymond a spus că prezenţa mea pe plajă se datora unei întîmplări. Procurorul l-a întrebat atunci cum se face că scrisoarea care era la originea dramei fusese scrisă de mine. Raymond a răspuns că era o întîmplare. Procurorul a replicat că întîmplarea avea prea multe păcate pe conştiinţă în această istorie. El a vrut să ştie dacă din întîmplare nu intervenisem cînd Raymond o pălmuise pe amanta lui, din întîmplare îi servisem de martor la comisariat, dacă tot din întîmplare declaraţiile mele cu ocazia acestei mărturii se dovediseră a fi pură complezenţă. În încheiere, l-a întrebat pe Raymond care sînt mijloacele lui de existenţă şi cum acesta din urmă

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

răspundea: « Magazioner », avocatul general a declarat juraţilor că de notorietate generală martorul exercita profesiunea de peşte. Eu eram complicele şi prietenul lui. Era vorba de o dramă sordidă de cea mai joasă specie, agravată de faptul că aveam de a face cu un monstru moral. Raymond a vrut să se apere şi avocatul meu a protestat, dar li s-a spus că trebuie să-l lase pe procuror să termine. Acesta a spus: « Nu mai am mare lucru de adăugat. Era prietenul dumneavoastră? » l-a întrebat pe Raymond. « Da, a spus acesta, era amicul meu ». Avocatul general mi-a pus atunci aceeaşi întrebare şi eu m-am uitat la Raymond care nu mi-a ocolit privirea. Am răspuns: « Da ». Procurorul s-a întors atunci spre juriu şi a declarat: « Acelaşi om care a doua zi după moartea mamei sale se deda celui mai ruşinos desfrîu a ucis pentru motive uşuratece şi pentru a pune capăt unei istorii incalificabile de moravuri ».

Apoi s-a aşezat. Dar avocatul meu, la capătul răbdării, a exclamat ridicînd braţele, aşa încît mînecile căzîndu-i au descoperit cutele unei cămăşi apretate: « Mă rog, e acuzat că şi-a îngropat mama sau pentru că a ucis un om? » Publicul a rîs. Dar procurorul s-a ridicat iar, s-a învăluit în roba lui şi a declarat că trebuia să ai candoarea onorabilului apărător ca să nu simţi că există între aceste două şiruri de fapte o legătură profundă, patetică, esenţială. « Da, a exclamat el cu putere, îl acuz pe acest om de faptul că şi-a înmormîntat mama cu suflet de criminal ». Această declaraţie a părut să producă un efect considerabil asupra publicului. Avocatul meu a dat din umeri şi şi-a şters sudoarea de pe frunte. Dar el însuşi părea tulburat şi am înţeles că lucrurile mergeau prost pentru mine.

Şedinţa a fost suspendată. Ieşind din Palatul de justiţie ca să mă urc în maşină, am recunoscut o clipă mirosul şi culoarea serii de vară. În întunericul închisorii mele călătoare, am regăsit unul cîte unul ca din adîncul oboselii mele, toate zgomotele cunoscute ale unui oraş pe care-l iubeam şi ale unui ceas anume în care mi se întîmpla să mă simt împăcat. Strigătele vînzătorilor de ziare în aerul dezmorţit, ultimele păsări în scuar, strigătele vînzătorilor de sanvişuri, tînguielile tramvaielor la cotiturile povîrnite ale oraşului şi acest zvon al cerului înainte ca noaptea să se aplece deasupra portului, toate acestea alcătuiau pentru mine un itinerariu de orb, pe care-l ştiam prea bine înainte de a intra la închisoare. Da, acesta era ceasul în care, trecuse foarte mult de atunci, mă simţeam împăcat. Pe atunci mă aştepta întotdeauna un somn uşor şi fără vise. Şi totuşi ceva se schimbase de vreme ce o dată cu aşteptarea zilei de mîine, am aflat la întoarcere, celula mea. Ca şi cum drumurile cunoscute, desenate pe cerurile de vară puteau tot atît de bine să ducă la închisoare ca şi la somnul nevinovat.

IV

Chiar şi pe banca acuzării, e întotdeauna interesant să auzi vorbindu-se despre tine. În timpul pledoariilor procurorului şi ale avocatului meu, pot să spun că s-a vorbit mult despre mine şi poate mai mult despre mine decît despre crima mea. Erau ele oare atît de diferite, de altfel, aceste pledoarii? Avocatul ridica braţele şi recunoştea vina, dar cu scuze. Procurorul întindea mîinile şi denunţa vina, dar fără scuze. Un lucru totuşi mă cam stingherea. În ciuda preocupărilor mele, eram uneori tentat să intervin şi avocatul îmi spunea atunci: « Taci din gură, e mai bine pentru cauza dumitale ». Într-un fel cauza mea părea să fie tratată în afara mea. Totul se desfăşura fără intervenţia mea. Soarta mea se hotăra fără să mi se ceară părerea. Din cînd în cînd, îmi venea să întrerup pe toată lumea şi să spun: « Totuşi, cine e acuzatul? E important să fii acuzatul. Şi am ceva de spus! » Dar gîndindu-mă bine, n-aveam nimic de spus. De altfel trebuie să recunosc că interesul pe care ţi-l trezeşte faptul de a da de lucru oamenilor nu durează prea mult. De exemplu, pledoaria procurorului m-a obosit foarte repede. Numai anumite fragmente, gesturi sau tirade întregi, dar desprinse din ansamblu, m-au izbit sau mi-au trezit interesul.

Fondul raţionamentului său, dacă am înţeles bine, era că premeditasem crima. Cel puţin, aşa a încercat să demonstreze. Cum spunea chiar el: « Voi face proba, domnilor, şi o voi face de două ori. În orbitoarea limpezime a faptelor mai întîi şi pe urmă în lumina sumbră pe care mi-o va furniza psihologia acestui suflet criminal ». A rezumat faptele începînd cu moartea mamei. A reamintit insensibilitatea mea, neştiinţa în care eram în ceea ce priveşte vîrsta mamei, baia de a doua zi, cu o femeie, cinematograful, Fernandel şi în sfîrşit întoarcerea acasă cu Maria. Mi-a trebuit atunci un timp pînă să înţeleg, pentru că zicea « amanta lui » şi pentru mine, ea era Maria. Pe urmă a ajuns la povestea cu Raymond. Am găsit că felul lui de a privi întîmplările nu era lipsit de claritate. Ceea ce spunea era plauzibil. Scrisesem scrisoarea de acord cu Raymond ca s-o atrag pe amanta lui şi să o las pradă unui om de o « moralitate dubioasă » care a bătut-o. Îi provocasem pe plajă pe adversarii lui Raymond. Acesta fusese rănit. Îi cerusem revolverul. Mă întorsesem singur ca să fac uz de el. Îl omorîsem pe arab aşa cum plănuisem. Aşteptasem un timp. Şi apoi « ca să fiu sigur că treaba era bine făcută », trăsesem încă patru gloanţe, fără grabă, la sigur, oarecum cu chibzuială.

« Asta e, domnilor, a spus avocatul general. Am reconstituit în faţa dumneavoastră şirul evenimentelor care l-au făcut pe acest om să ucidă în plină cunoştinţă de cauză. Insist asupra acestui lucru, a spus el. Pentru că nu e vorba aici de un asasinat obişnuit, de un gest necugetat pe care l-aţi putea socoti atenuat de împrejurări. Acest om, domnilor, acest om este inteligent. L-aţi auzit, nu-i aşa? Ştie să răspundă. Cunoaşte valoarea cuvintelor. Şi nu se poate spune că a acţionat fără să-şi dea seama de ceea ce face ».

Eu ascultam şi pricepeam că mă socoteau inteligent. Dar nu înţelegeam bine cum calităţile unui om obişnuit puteau deveni acuzaţii zdrobitoare împotriva unui vinovat. Cel puţin, asta a fost ceea ce m-a izbit şi nu l-am mai ascultat pe procuror pînă în momentul cînd l-am auzit spunînd: « A arătat măcar vreodată că regretă? Niciodată, domnilor. Nici măcar o singură dată în cursul instrucţiei acest om n-a părut tulburat de crima lui abominabilă ». În acel moment s-a întors spre mine şi m-a arătat cu degetul continuînd să mă acuze fără ca în realitate eu să înţeleg bine de ce. Nu regretam prea mult fapta mea. Dar atîta înverşunare mă mira. Aş fi vrut să încerc să-i explic amical, aproape cu afecţiune, că eu nu fusesem niciodată în stare să regret ceva cu adevărat. Eram întotdeauna prins de ceea ce avea să vină, de ziua de azi sau de acea de mîine. Dar fireşte, în situaţia în care fusesem pus, nu puteam vorbi nimănui pe acest ton. N-aveam dreptul să mă arăt afectuos, să am bunăvoinţă. Şi am încercat în continuare să mai ascult pentru că procurorul a început să vorbească de sufletul meu.

Zicea că se aplecase deasupra lui şi că nu găsise nimic, domnilor juraţi. Zicea că într-adevăr eu nu aveam de loc suflet, şi nimic omenesc, şi că nici unul dintre principiile morale care ocrotesc inima omului, nu-mi era accesibil. « Fără îndoială, adăuga el, noi nu putem să-i reproşăm acest lucru. Nu putem să ne plîngem că-i lipseşte ceea ce nu poate dobîndi. Dar cînd este vorba de această Curte, virtutea cu desăvîrşire negativă a toleranţei trebuie să se preschimbe într-aceea mai puţin uşoară, dar mai nobilă, a dreptăţii. Cu atît mai mult cu cît lipsa de suflet aşa cum ni se dezvăluie ea la acest om, devine o prăpastie în care societatea se poate prăbuşi ». Atunci a vorbit despre atitudinea mea faţă de mama.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

A repetat ceea ce spusese în timpul dezbaterilor. Dar a vorbit mult mai mult decît despre crima mea, atît de mult că, în cele din urmă, n-am mai simțit altceva decît căldura acelei dimineți. Cel puțin pînă în momentul în care avocatul general s-a oprit și, după un moment de tăcere, a reluat cu o voce foarte scăzută și foarte tulburată: « Tot această Curte, domnilor, va judeca mîine cea mai abominabilă crimă: asasinarea unui tată » După părerea lui, imaginația se dădea bătută în fața acestei crime atroce. Îndrăznea să spere că justiția oamenilor va pedepsi fără șovăire. Dar nu se temea s-o spună, oroarea pe care i-o inspira această crimă pălea aproape în fața aceleia pe care o resimțea în fața insensibilității mele. Tot după părerea lui, un om care o ucide moralmente pe mama lui se exclude din societatea oamenilor ca și acela care ridică o mînă ucigașă asupra celui ce-i dăduse viață. În orice caz, primul pregătea faptele celui de-al doilea, le anunța într-un fel și le justifica. « Sînt convins, domnilor, a adăugat el ridicînd vocea, că nu veți socoti opinia mea prea îndrăzneață, dacă voi spune că omul care stă pe această bancă e vinovat și de crima pe care această Curte va trebui s-o judece mîine. Trebuie pedepsit în consecință ». Aici procurorul și-a șters fața lucind de sudoare. A spus în sfîrșit că datoria lui era dureroasă, dar că o va împlini cu fermitate. A declarat că eu n-aveam nimic de-a face cu o societate ale cărei reguli esențiale le nesocoteam și că nu puteam să fac apel la această inimă umană ale cărei reacții elementare îmi erau necunoscute. « Vă cer capul acestui om, a spus el, și vi-l cer cu inima ușoară. Deoarece dacă mi s-a mai întîmplat în cursul carierei mele destul de îndelungate să cer pedepse capitale, n-am simțit niciodată atît de mult ca astăzi această grea îndatorire compensată, răscumpărată, luminată de conștiința unui comandament imperios și sfînt și de oroarea pe care o simt în fața unui chip omenesc pe care nu citesc nimic altceva decît monstruozitate ».

După ce s-a așezat procurorul, a urmat un moment destul de lung de tăcere. În ce mă privește, eu eram zăpăcit de căldură și mirare. Președintele a tușit puțin și pe un ton foarte scăzut m-a întrebat dacă nu aveam ceva de adăugat. M-am ridicat și cum voiam să vorbesc, am spus, puțin la întîmplare de altfel, că nu avusesem intenția să-l ucid pe arab. Președintele a răspuns că asta era o afirmație, că deocamdată nu prea înțelegea sistemul meu de apărare și că ar fi fericit, înainte de a-l asculta pe avocatul meu să mă facă să precizez motivele care inspiraseră fapta mea. Am spus repede, încurcînd puțin cuvintele și dîndu-mi seama că sînt ridicol, că din pricina soarelui. S-au auzit rîsete în sală. Avocatul meu a dat din umeri și imediat după aceea i s-a dat cuvîntul. Dar a declarat că e tîrziu că avea de vorbit cîteva ceasuri și că cere reluarea ședinței după masă. Curtea a fost de acord.

După amiază, marile ventilatoare răscoleau fără încetare aerul încins al sălii și micile evantaie multicolore ale juraților se agitau toate în același sens. Pledoaria avocatului meu mi se părea că nu va lua niciodată sfîrșit. La un moment dat, totuși, l-am ascultat pentru că zicea: « E adevărat că eu am ucis ». Apoi a continuat pe acest ton, spunînd: « Eu » de fiecare dată cînd vorbea despre mine. Eram foarte mirat. M-am aplecat spre unul din jandarmi și l-am întrebat de ce. Mi-a spus să tac și, după o clipă, a adăugat: « Toți avocații fac la fel ». Eu însă m-am gîndit că în felul acesta mă îndepărta și mai mult de fapta mea, mă reducea la zero, și, într-un anume sens, mi se substituia. Dar cred că eram foarte departe de sala tribunalului. De altfel avocatul meu mi s-a părut ridicol. A pledat provocarea foarte repede și pe urmă și el a vorbit despre sufletul meu. Dar mi s-a părut că avea ceva mai puțin talent decît procurorul. « Și eu, a spus el, m-am aplecat asupra acestui suflet, dar, contrar eminentului reprezentant al ministerului public, am găsit ceva și pot să spun că am citit în el ca într-o carte deschisă ». Citise că eram un om cinstit, un muncitor conștiincios, neobosit, devotat firmei care-l folosea, iubit de toți și plin de compătimire față de suferințele altuia. Pentru el, eram un fiu model care-și întreținuse mama atît cît putuse. În cele din urmă sperasem că o casă de odihnă i-ar da bătrînei confortul pe care mijloacele mele nu-mi îngăduiau să i-l procur. « Mă mir, domnilor, a adăugat el, că s-a făcut atîta zgomot în jurul acestui azil. Pentru că, în sfîrșit, dacă ar trebui să aducem o dovadă în ceea ce privește utilitatea și generozitatea unor asemenea instituții, ar trebui neapărat să spunem că Statul însuși le subvenționează ». Numai că el n-a vorbit de înmormîntare și eu am simțit că asta constituie o lipsă în pledoaria lui. Dar din pricina tuturor acestor fraze lungi, a tuturor acestor zile și a acestor ore interminabile în cursul cărora se vorbise de sufletul meu, am avut impresia că totul devenea o apă incoloră în care simțeam că mă cuprinde amețeala.

Despre sfîrșitul ședinței, îmi aduc numai aminte că în timp ce avocatul meu continua să vorbească, a răsunat pînă la mine, străbătînd tot spațiul sălilor și pretoriilor trompeta unui vînzător de înghețată. M-au năpădit amintirile unei vieți care nu-mi mai aparținea, dar în care aflasem cele mai sărace și mai durabile bucurii: miresme de vară, cartierul care-mi plăcea, un anumit cer de seară, rîsul și rochiile Mariei. Tot ce făceam de prisos în acest loc mi s-a urcat atunci ca un nod în gît și n-am mai avut decît o grijă, să se termine o dată și să mă întorc în celula mea ca să dorm. Abia dacă l-am ascultat pe avocatul meu exclamînd, în încheiere, că jurații n-or să vrea să trimită la moarte un lucrător cinstit, pierdut de o clipă de rătăcire, și cerînd circumstanțe atenuante pentru o crimă al cărui veșnic regret îl și tîram după mine ca pe cea mai sigură pedeapsă a mea. Curtea a suspendat ședința și avocatul s-a așezat sfîrșit de oboseală. Dar colegii lui au venit să-i strîngă mîna. Am auzit: « Minunat, dragă ». Unul din ei m-a luat chiar drept martor: « Ce zici? » mi-a spus el. Am aprobat dar complimentul meu nu era sincer pentru că eram prea obosit.

Totuși, afară ziua se apropia de sfîrșit și căldura nu mai era atît de mare. După cîteva zgomote care ajungeau pînă la mine din stradă, ghiceam farmecul serii. Noi eram aici, cu toții, în așteptare. Și ceea ce așteptam împreună nu mă privea decît pe mine. M-am uitat iar în sală. Totul era ca în prima zi. Am întîlnit privirea ziaristului cu haina cenușie și a femeii-automat. Asta m-a făcut să mă gîndesc că n-o căutasem cu privirea pe Maria în tot timpul procesului. N-o uitasem, dar eram foarte ocupat. Am văzut-o între Céleste și Raymond. Ea mi-a făcut discret cu mîna ca și cum ar fi spus: « În sfîrșit », și am văzut fața ei ușor neliniștită care-mi zîmbea. Dar îmi simțeam inima ferecată și nici n-am putut să răspund zîmbetului ei.

Curtea a intrat din nou. Foarte repede, li s-a citit juraților o serie de întrebări. Am auzit « vinovat de crimă » . . . « premeditare » . . . « circumstanțe atenuante ». Jurații au ieșit și eu am fost dus în cămăruța în care mai așteptasem. Avocatul a venit la mine: era foarte volubil și mi-a vorbit cu mai multă încredere și cordialitate ca niciodată. Credea că totul va merge bine și că voi scăpa cu cîțiva ani de închisoare sau de ocnă. L-am întrebat dacă erau șanse de casare în cazul unei sentințe defavorabile. El mi-a spus că nu. Tactica lui fusese să nu depună concluzii scrise ca să nu indispună juriul. Mi-a explicat că nu se casa o sentință ca asta, fără motiv. Asta mi s-a părut evident și i-am dat dreptate. Privind lucrurile la rece, era cît se poate de firesc. Altminteri, ar fi prea multe hîrțoage inutile. « În orice caz, mi-a spus avocatul meu, mai avem și recursul. Dar sînt convins că sentința va fi favorabilă ».

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Am aşteptat foarte mult, aproape trei sferturi de oră, cred. După aceea, s-a auzit o sonerie. Avocatul a plecat spunîndu-mi: « Preşedintele juriului are să citească răspunsurile. Nu te vor duce în sală decît la citirea sentinţei ». S-au auzit uşi trîntite. Fugeau oameni pe nişte scări de care nu ştiam dacă sînt aproape sau departe. Apoi am auzit o voce înăbuşită citind ceva în sală. Cînd a răsunat iar soneria, cînd uşa boxei s-a deschis, a urcat spre mine tăcerea sălii, tăcerea şi această ciudată senzaţie pe care am avut-o cînd am constatat că tînărul ziarist îmi ocoleşte privirea. Nu m-am uitat în partea în care se afla Maria. N-am avut timp pentru că preşedintele mi-a spus repede şi într-o formă ciudată că mi se va tăia capul într-o piaţă publică în numele poporului francez. Mi s-a părut atunci că înţeleg sentimentul pe care-l citeam pe toate chipurile. Sînt convins că era respect. Jandarmii erau foarte blînzi cu mine. Avocatul şi-a pus mîna pe mîna mea. Eu nu mă gîndeam la nimic. Dar preşedintele m-a întrebat dacă n-aveam nimic de adăugat. M-am gîndit puţin. Am spus: « Nu ». Atunci m-au scos afară.

V

Pentru a treia oară am refuzat să-l primesc pe preot. N-am să-i spun nimic, n-am chef să vorbesc, o să-l văd şi aşa destul de curînd. În acest moment nu mă interesează altceva decît să scap din angrenajul mecanismului, să ştiu dacă inevitabilul poate avea o ieşire. Mi-au dat altă celulă. Din aceasta, cînd stau întins, văd cerul şi nimic altceva. Îmi petrec zilele privind pe faţa lui declinul culorilor care preface ziua în noapte. Lungit, îmi pun mîinile sub cap şi aştept. M-am întrebat de zeci de ori dacă există precedente de condamnaţi la moarte care să fi scăpat mecanismului implacabil, să fi dispărut înainte de execuţie, să fi rupt cordoanele poliţiştilor. Îmi reproşam atunci că nu acordasem destulă atenţie poveştilor despre execuţii. Ar trebui să ne interesăm întotdeauna de aceste probleme. Nu se ştie niciodată ce se poate întîmpla. Ca toată lumea, citisem asemenea relatări prin ziare. Dar existau cu siguranţă lucrări de specialitate pe care n-avusesem niciodată curiozitatea să le consult. Acolo, poate, aş fi găsit poveşti cu evadări. Aş fi aflat că într-un caz cel puţin, roata se oprise, că în această premeditare irezistibilă, întîmplarea şi norocul, o singură dată numai, schimbaseră ceva. O singură dată! Într-un sens, cred că asta mi-ar fi fost deajuns. Inima mea ar fi făcut restul. Ziarele vorbeau de o datorie faţă de societate. Trebuia, după ele, s-o plăteşti. Dar acest lucru nu vorbeşte imaginaţiei. Importanţă avea numai o posibilitate de evadare, un salt în afara ritualului implacabil, o încercare iraţională care să ofere toate şansele speranţei. Fireşte, speranţa înseamnă să fii doborît la colţul unei străzi, în plină goană, şi de un glonţ în zbor. Dar gîndindu-mă bine la toate, nimic nu-mi îngăduia acest lux, totul mi-l interzicea, mecanismul mă lua iar în stăpînirea lui.

În ciuda bunăvoinţei pe care o aveam, nu putusem să accept această certitudine insolentă. Pentru că în sfîrşit, era o disproporţie ridicolă între sentinţa care o provocase şi desfăşurarea ei imperturbabilă din clipa în care această sentinţă fusese pronunţată. Faptul că sentinţa fusese citită la orele douăzeci mai degrabă decît la orele şaptesprezece, faptul că ea ar fi putut fi cu totul alta, că ea fusese dată de oameni care-şi schimbă rufele, că fusese dată în numele unei noţiuni atît de imprecise ca poporul francez (sau german, sau chinez), mi se părea că toate acestea ştirbeau mult seriozitatea unei asemenea hotărîri. Totuşi, eram nevoit să recunosc că din secunda în care fusese luată, efectele ei deveniseră tot atît de sigure şi de serioase ca prezenţa acestui zid de-a lungul căruia îmi striveam trupul.

Mi-am amintit în acele momente, de o poveste pe care mama mi-o povestea în legătură cu tata. Eu nu-l cunoscusem. Nu ştiam nimic precis despre acest om decît, poate, ceea ce-mi spunea atunci mama: se dusese să asiste la execuţia unui asasin. Era bolnav numai la gîndul de a se duce. O făcuse totuşi şi la întoarcere vărsase aproape toată dimineaţa. Tata mă dezgusta puţin pe atunci. Acum, înţelegeam, era atît de firesc. Cum de nu observasem că nimic nu era mai important decît o execuţie capitală şi că, pe scurt, era singurul lucru cu adevărat interesant pentru un om! Dacă voi ieşi vreodată din această închisoare, mă voi duce să văd toate execuţiile capitale. Greşeam, cred, gîndindu-mă la această posibilitate. Pentru că la gîndul de a mă vedea liber într-o zi, în zori, îndărătul unui cordon de poliţişti, de partea cealaltă într-un fel, la gîndul de a fi spectatorul care vine să privească şi care va putea vărsa după aceea, un val de bucurie otrăvită îmi năpădea inima. Dar nu era înţelept din partea mea. Greşeam lăsîndu-mă tîrît astfel de asemenea presupuneri pentru că în clipa următoare îmi era atît de frig încît mă ghemuiam sub pătură. Îmi clănţăneau dinţii fără să mă pot stăpîni.

Dar, fireşte, nu poţi să fii întotdeauna înţelept. Alteori de pildă, făceam proiecte de legi. Reformam pedepsele. Observasem că esenţial e să dai o şansă condamnatului. Una singură la mie, asta ajungea ca să se aranjeze o mulţime de lucruri. Astfel mi se părea că s-ar putea găsi o combinaţie chimică a cărei absorbţie să ucidă pacientul (gîndeam: pacientul) în nouă cazuri din zece. El ar şti acest lucru, asta era condiţia. Deoarece gîndindu-mă bine, privind lucrurile cu calm, constatam că partea proastă a ghilotinei era că nu-ţi lăsa nici o şansă, absolut nici una. O dată pentru totdeauna, pe scurt, moartea pacientului fusese hotărîtă. Era o afacere clasată, o combinaţie definitivă, un acord încheiat şi asupra căruia nu mai era chip să revii. Dacă prin absurd, lovitura dădea greş, ar urma s-o luăm de la început. În consecinţă, penibil era faptul că victima trebuia să dorească tocmai buna funcţionare a maşinii. Spun că aceasta era partea proastă. E adevărat, într-un sens. Dar, în alt sens, eram nevoit să recunosc că tot secretul unei bune organizări aici era. Pe scurt, condamnatul era obligat să colaboreze moralmente. Era în interesul său ca totul să decurgă fără nici o complicaţie.

Eram de asemeni nevoit să constat că pînă atunci avusesem asupra acestor probleme idei care nu erau îndreptăţite. Mult timp am crezut — şi nu ştiu de ce — că pentru a merge la ghilotină, trebuie să urci pe un eşafod, să urci trepte. Cred că era din pricina Revoluţiei din 1789, vreau să zic din pricina a tot ceea ce mă învăţaseră sau mă făcuseră alţii să văd în aceste probleme. Dar într-o dimineaţă mi-am amintit de o fotografie publicată de ziare cu ocazia unei execuţii care a făcut vîlvă. În realitate, maşina era aşezată direct pe pămînt, în modul cel mai simplu din lume. Era mult mai îngustă decît credeam. Era destul de curios că nu-mi dădusem seama de asta mai dinainte. Maşina aceea din fotografie mă impresionase prin aspectul ei de operă de precizie, bine finisată şi strălucitoare. Îţi faci întotdeauna idei exagerate despre ceea ce nu cunoşti. Eram nevoit să constat că dimpotrivă, totul era simplu: maşina este la acelaşi nivel cu omul care se îndreaptă spre ea. El merge spre ea aşa cum ai merge în întîmpinarea unui om. Şi asta era de asemeni penibil. Urcarea pe eşafod, ascensiunea în plin cer, imaginaţia găsea în acest caz de ce să se agaţe. Dar aici, mecanismul strivea totul: erai ucis cu discreţie, cu puţină ruşine şi multă precizie.

Mai erau două lucruri la care mă gîndeam mereu: zorile şi recursul meu. Mă stăpîneam totuşi şi încercam să nu mă mai gîndesc. Mă culcam, priveam cerul, mă străduiam să-mi concentrez atenţia asupra lui. Se făcea verde, era seară. Mai făceam un efort ca să mă gîndesc la altceva. Îmi ascultam inima. Nu puteam să-mi închipui că zgomotul acesta care mă însoţea de atîta vreme ar fi putut vreodată să înce-

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

teze. N-am avut niciodată cu adevărat imaginație. Încercam totuși să-mi închipui o anumită secundă în care bătaia acestei inimi nu se va mai prelungi în mintea mea. Dar în zadar. Zorile sau recursul meu erau aici. În cele din urmă îmi spuneam că cel mai înțelept ar fi să nu mă mai ostenesc degeaba.

În zori veneau, știam. Pe scurt, mi-am petrecut nopțile așteptînd aceste zori. Nu mi-a plăcut niciodată să fiu luat prin surprindere. Cînd mi se întîmplă ceva, prefer să fiu de față. De aceea în cele din urmă n-am mai dormit decît puțin ziua și, de-a lungul nopților, am așteptat răbdător ca lumina să se arate pe sticla cerului. Cel mai greu era ceasul incert în care știam că ei acționează de obicei. Miezul nopții odată trecut, așteptam și pîndeam. Niciodată urechea mea nu percepuse atîtea zgomote, nu distinsese sunete atît de neînsemnate. Pot să spun, de altfel, că într-un anumit fel, am avut noroc în toată această perioadă, de vreme ce n-am auzit niciodată un pas. Mama spunea adesea că nu ești niciodată pe deplin nenorocit. Îi dădeam dreptate în închisoare, cînd cerul se colora și cînd o zi nouă se strecura în celula mea. Pentru că tot atît de bine, aș fi putut auzi pași și inima mea ar fi putut să plesnească. Chiar dacă cel mai mic foșnet mă făcea să mă reped la ușă, chiar dacă, cu urechea lipită de lemn, așteptam nebunește pînă ce auzeam propria mea respirație, speriat să constat că e răgușită și asemănătoare unui horcăit de cîine, pînă la sfîrșit inima nu pleznea și eu mai cîștigasem douăzeci și patru de ore.

În timpul zilei, eram ocupat cu recursul. Cred că am profitat cel mai mult de pe urma acestei idei. Îmi calculam efectele și obțineam din gîndurile mele cel mai mare randament. Presupuneam întotdeauna cazul cel mai rău: recursul meu era respins. « Așadar, voi muri ». Mai repede decît alții, era evident. Dar toată lumea știe că viața nu merită să fie trăită. În fond, eu nu ignoram faptul că a muri la treizeci de ani sau la șaptezeci de ani nu are importanță deoarece, în mod firesc, în ambele cazuri, alți bărbați și alte femei vor trăi, și asta timp de mii de ani. Nimic nu era mai limpede, pe scurt. Tot eu muream, fie acum, fie peste douăzeci de ani. În clipa aceea, mă stingherea puțin în raționamentul meu acest gol teribil pe care-l simțeam în mine la gîndul a douăzeci de ani de viață care va să vie. Dar n-aveam decît să-l înăbuș, închipuindu-mi ce ar fi gîndurile mele peste douăzeci de ani cînd va trebui totuși să ajung acolo. De vreme ce murim, cum și cînd n-are importanță, e evident. Deci (și greu era să nu pierzi din vedere tot ceea ce acest « deci » reprezenta ca raționament), deci trebuie să accept respingerea recursului meu.

Atunci, numai atunci aveam ca să zic așa dreptul, îmi îngăduiam într-un fel, să abordez cea de-a doua ipoteză: eram grațiat. Penibil era că trebuia să-mi stăpînesc acest elan aprig al sîngelui și al trupului care-mi frigea ochii cu o bucurie nebunească. Trebuia să mă străduiesc să înăbuș acest țipăt, să-l controlez. Trebuia să fiu chiar și în această ipoteză firesc ca să fac mai plauzibilă resemnarea mea din prima ipoteză. Ori de cîte ori reușeam, cîștigam un ceas de liniște. Asta, totuși, era de luat în considerație.

Într-un asemenea moment am refuzat încă o dată să-l primesc pe preot. Ședeam culcat și ghiceam apropierea serii de vară după o oarecare paloare a cerului. Tocmai respinsesem recursul meu și puteam să-mi aud undele sîngelui circulînd normal prin trup. N-aveam nevoie să văd preotul. Pentru prima oară după multă vreme, m-am gîndit la Maria. De mult nu-mi mai scria. În seara aceea, m-am gîndit și mi-am spus că poate se plictisise să mai fie iubita unui condamnat la moarte. Mi-a venit de asemeni în gînd că poate era bolnavă sau moartă. Asemeanea lucruri se întîmplă. Cum aș fi știut cînd în afara trupurilor noastre acuma despărțite, nimic nu ne lega și nu ne amintea unul altuia. Din acest moment, de altfel, amintirea

Mariei mi-ar fi fost indiferentă. Moartă, nu m-ar mai fi interesat. Găseam asta firesc așa cum înțelegeam foarte bine ca oamenii să mă uite după moartea mea. Nu mai aveau nimic de-a face cu mine. Nici nu puteam măcar să spun că era trist să te gîndești la asta.

Exact în acest moment a intrat preotul. Cînd l-am văzut, m-a scuturat un fior. El a băgat de seamă și mi-a spus să nu mă sperii. I-am spus că el venea de obicei în alt moment. Mi-a răspuns că era o vizită prietenească și n-avea nimic de-a face cu recursul meu despre care nu știa nimic. S-a așezat pe pat și m-a poftit să mă așez lîngă el. Am refuzat. Găseam totuși că are o înfățișare foarte blîndă.

A stat un timp jos, cu brațele pe genunchi, cu capul plecat, privindu-și mîinile. Erau fine și mușchiuloase, mă făceau să mă gîndesc la două fiare agile. Și le-a frecat încet una de alta. Apoi a rămas așa, cu capul plecat, atît de multă vreme, încît eu am avut o clipă impresia că-l uitasem.

Dar și-a ridicat brusc capul și m-a privit drept în față: « De ce, mi-a spus el, refuzi să mă primești? ». Am răspuns că nu cred în Dumnezeu. A voit să știe dacă sînt sigur de asta și am spus că nu aveam îndoieli asupra acestui lucru: asta mi se părea o problemă fără importanță. El s-a lăsat atunci pe spate și s-a sprijinit de perete lăsîndu-și palmele pe coapse. Aproape fără să pară că-mi vorbește, mi-a atras atenția că uneori te credeai sigur și, în realitate nu erai. Eu nu spuneam nimic. El s-a uitat la mine și m-a întrebat: « Ce părere ai? » I-am răspuns că e posibil. În orice caz, eu poate nu eram sigur de ceea ce mă interesează cu adevărat, dar știam precis ceea ce nu mă interesează. Și tocmai lucrul despre care-mi vorbea el, nu mă interesa.

Și-a întors privirea de la mine și, tot fără să-și schimbe poziția, m-a întrebat dacă nu vorbeam astfel din prea mare disperare. I-am explicat că nu eram disperat. Mi-era numai frică, asta era firesc. « Dumnezeu te-ar ajuta atunci, a observat el. Totuși cei pe care i-am cunoscut în situația dumitale se întorceau spre el ». Eu am convenit că acesta era dreptul lor. Asta dovedea de asemeni că ei aveau timp. Cît despre mine, eu nu voiam să fiu ajutat și îmi lipsea tocmai timpul ca să mă interesez de ceea ce nu mă interesa.

Atunci mîinile lui au făcut un gest de enervare, dar s-a stăpînit și și-a aranjat cutele sutanei. După ce a terminat, mi s-a adresat numindu-mă « prietene »: dacă îmi vorbea astfel nu o făcea din pricină că eram condamnat la moarte; după părerea lui, toți eram condamnați la moarte. Dar l-am întrerupt spunîndu-i că nu e același lucru și că, de altfel, nu putea să fie, în nici un caz, o consolare. « Desigur, a recunoscut el. Dar vei muri mai tîrziu dacă nu vei muri azi. Aceeași problemă se va pune atunci. Cum vei întîmpina această grea încercare? ». Am răspuns că o voi întîmpina exact cum o întîmpinam acum.

El s-a ridicat în picioare la aceste cuvinte și m-a privit drept în ochi. Era un joc pe care-l cunoșteam bine. Mă distram așa adesea cu Emmanuel sau cu Céleste și, în general, ei coborau întîi ochii. Preotul cunoștea și el bine acest joc, mi-am dat seama imediat: privirea lui nu șovăia. Și nici vocea nu i-a șovăit cînd mi-a spus: « N-ai așadar nici o speranță și trăiești cu gîndul că vei muri cu totul? » — « Da », am răspuns.

Atunci a lăsat capul în jos și s-a așezat la loc. Mi-a spus că mă compătimește. Socotea așa ceva imposibil de suportat pentru un om. În ce mă privește, am simțit numai că începe să mă plictisească. M-am întors la rîndul meu și m-am dus sub lucarnă. Mă sprijineam cu umărul de zid. Fără să-l urmăresc cu atenție, am auzit că începea iar să-mi pună întrebări. Vorbea cu o voce neliniștită și insistentă. Am înțeles că era emoționat și l-am ascultat mai atent.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Era convins, spunea el, că recursul meu va fi admis dar purtam povara unui păcat de care trebuia să mă eliberez. După el, justiţia oamenilor nu era nimic iar justiţia lui Dumnezeu era totul. I-am atras atenţia că cea dintîi mă condamnase. Mi-a răspuns că în felul acesta ea nu-mi spălase păcatul. I-am spus că nu ştiam ce este păcatul. Mi se spusese numai că eram vinovat. Eram vinovat, plăteam, nu mi se putea cere nimic mai mult. În clipa aceea el s-a ridicat iar în picioare şi m-am gîndit că în această celulă atît de strîmtă, dacă voia să se mişte, n-avea de ales. Trebuia să se aşeze sau să se scoale în picioare.

Ţineam ochii aţintiţi în pămînt. A făcut un pas spre mine şi s-a oprit, ca şi cum n-ar fi îndrăznit să se apropie. Privea cerul printre zăbrele. « Te înşeli fiule, mi-a spus, ţi s-ar putea cere mai mult. Ţi se va cere, poate. — Şi ce anume? — Ţi s-ar putea cere să vezi. — Să văd, ce? »

Preotul s-a uitat în jurul lui şi a răspuns cu o voce care mi se părea deodată foarte obosită: « Din toate aceste pietre picură durere o ştiu prea bine. Nu le-am privit niciodată fără tulburare. Dar în fundul sufletului, ştiu că cei mai păcătoşi dintre voi au văzut ieşind din întunericul lor un chip dumnezeiesc. Acest chip ţi se cere să-l vezi ».

M-am enervat puţin. I-am spus că erau luni de cînd priveam aceste ziduri. Nu era nimic şi nimeni pe lume pe care să-l cunosc mai bine. Poate, e mult de atunci, am căutat aici un chip. Dar acest chip avea culoarea soarelui, şi flacăra dorinţei: era acela al Mariei. Îl căutasem în zadar. Acum se sfîrşise. Şi în orice caz nu văzusem apărînd nimic din sudoarea pietrii.

Preotul m-a privit cu un soi de tristeţe. Stăteam acum cu tot spatele sprijinit de zid şi lumina zilei mi se scurgea pe frunte. El a spus cîteva cuvinte pe care nu le-am auzit şi m-a întrebat foarte repede dacă îi dau voie să mă îmbrăţişeze: « Nu », am răspuns. El s-a întors şi s-a îndreptat spre peretele peste care şi-a trecut încet mîna: « Iubeşti deci atît de mult acest pămînt? » a murmurat. Eu n-am răspuns.

A rămas aşa mult timp cu spatele la mine. Prezenţa lui mă stingherea şi mă irita. Eram gata să-i spun să plece, să mă lase singur, cînd a exclamat deodată cu un soi de furie, întorcîndu-se spre mine: « Nu, nu pot să te cred. Sînt sigur că ţi s-a întîmplat să doreşti o altă viaţă ». I-am răspuns că bineînţeles, dar asta nu avea mai multă importanţă ca a dori, de pildă, să fii bogat, să înoţi foarte repede sau să ai o gură mai frumoasă. Era de acelaşi ordin. Dar el m-a oprit şi voia să ştie cum vedeam eu această altă viaţă. Atunci am strigat: « O viaţă în care aş putea să-mi amintesc de aceasta de aici », şi pe loc i-am spus că mă săturasem. Ar mai fi vrut să-mi vorbească de Dumnezeu, dar eu m-am apropiat de el şi am încercat să-i explic pentru ultima oară că nu-mi mai rămînea decît puţin timp. Nu voiam să-l pierd cu Dumnezeu. A încercat să schimbe subiectul, întrebîndu-mă de ce-i spuneam « domnule » şi nu « părinte ». Asta m-a enervat şi i-am răspuns că nu era părintele meu: era de partea celorlalţi.

— Nu, fiule, a spus el punîndu-mi mîna pe umăr. Sînt cu tine. Dar nu poţi să ştii asta pentru că ţi-e sufletul orbit. Mă voi ruga pentru tine.

Atunci, nu ştiu de ce, s-a rupt ceva în mine. Am început să urlu din toate puterile şi l-am insultat şi i-am spus să nu se roage. Îl apucasem de gulerul sutanei. Îmi vărsam asupra lui tot focul inimii în scăpărări amestecate de bucurie şi furie. Avea o înfăţişare atît de sigură de el, nu-i aşa? Totuşi nici una din certitudinile lui nu făcea cît un fir de păr din capul unei femei. Nici nu era măcar sigur că e în viaţă de vreme ce trăia ca un mort. Pe cînd eu parcă aveam mîinile goale. Dar eram sigur de mine, sigur de orice, mai sigur decît el, sigur de viaţa mea şi de moartea care avea să vie. Da, n-aveam decît atît. Dar, cel puţin, stăpîneam acest adevăr tot atît cît mă stăpînea şi el pe mine. Avusesem dreptate, mai aveam încă dreptate, aveam întotdeauna dreptate. Trăisem într-un fel şi aş fi putut trăi într-alt fel. Făcusem ceva şi nu făcusem altceva. Nu făcusem un lucru dar făcusem altul. Ei şi? Era ca şi cum aşteptasem tot timpul această clipă şi aceşti zori în care voi da socoteală. Nimic, nimic nu avea importanţă şi ştiam bine de ce. Şi el ştia de ce. Din străfundul viitorului meu, în tot timpul acestei vieţi absurde pe care o dusesem, un suflu obscur urca spre mine străbătînd anii care încă nu veniseră şi acest suflu egaliza în drumul lui tot ceea ce mi se propunea atunci în anii nu cu mult mai reali pe care-i trăiam. Ce importanţă avea pentru mine moartea celorlalţi, dragostea de mamă, ce importanţă avea Dumnezeul preotului, vieţile pe care le alegem, destinele pe care le alegem, cînd un singur destin trebuia să mă aleagă pe mine însumi şi o dată cu mine miliarde de privilegiaţi care, ca şi el, se considerau fraţii mei. Înţelegea el oare? Toată lumea era privilegiată. Nu erau decît privilegiaţi. Ceilalţi de asemeni, vor fi condamnaţi într-o zi. Şi el va fi condamnat. Ce importanţă avea dacă, acuzat de crimă, era executat pentru că nu plînsese la înmormîntarea mamei sale? Cîinele lui Salamano făcea tot atît cît nevastă-sa. Femeiuşca automat era la fel de vinovată ca şi parizianca pe care Masson o luase de nevastă sau la fel ca Maria care voia ca eu s-o iau de nevastă. Ce importanţă avea faptul că Raymond era amicul meu ca şi Céleste care valora mai mult decît el? Ce importanţă avea faptul că Maria întindea astăzi gura unui alt Meursault? Înţelegea el oare, acest condamnat, şi că din străfundul viitorului meu . . . Mă înecam urlînd toate astea. Dar paznicii îmi şi smulseseră preotul din mîini şi mă ameninţau. Totuşi el i-a liniştit şi m-a privit un timp în tăcere. Avea ochii plini de lacrimi. S-a întors şi a dispărut.

După plecarea lui m-am calmat. Eram epuizat şi m-am trîntit pe pat. Cred că am dormit pentru că m-am trezit cu stelele în faţă. Zgomotele cîmpiei urcau pînă la mine. Miresme de noapte, de pămînt şi de sare îmi răcoreau tîmplele. Încîntătoarea pace a acestei veri adormite pătrundea în mine ca o maree. În acel moment, şi la capătul nopţii, sirenele au început să urle. Ele anunţau plecări spre o lume care acum îmi era de-a pururi indiferentă. Pentru prima oară după foarte multă vreme, m-am gîndit la mama. Mi s-a părut că înţeleg de ce la sfîrşitul vieţii îşi luase un « logodnic », de ce se jucase iar de-a începutul. Acolo, de asemeni, acolo, în jurul acestui azil în care vieţile se sting, seara era un fel de răgaz melancolic. Atît de aproape de moarte, mama trebuie să se fi simţit eliberată şi pregătită să trăiască iar totul de la început. Nimeni, nimeni n-avea dreptul s-o plîngă. Şi eu, la rîndul meu, m-am simţit gata să trăiesc iar totul de la început. Ca şi cum această furie m-ar fi izbăvit de tot răul, m-ar fi golit de speranţă, în faţa acestei nopţi încărcate de semne şi de stele, mă deschideam pentru prima oară tandrei indiferenţe a lumii. Simţind-o atît de asemănătoare mie, atît de frăţească în sfîrşit, mi-am dat seama că fusesem fericit, şi că mai eram. Pentru ca totul să se consume, pentru ca să mă simt mai puţin singur, nu-mi mai rămînea decît să doresc în ziua execuţiei mele mulţi spectatori care să mă întîmpine cu strigăte de ură.

În româneşte de **GEORGETA HORODINCĂ**

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

GEORGETA HORODINCĂ

Străinul sau «punctul zero»

Arta de prozator a lui Camus se întemeiază pe jocul a două planuri, cel simbolic sau mitic şi cel realist aş spune, cu toate că ideea de realism i se pare «o imposibilitate» aşa cum şi este dacă i se dă înţelesul de «enumerare infinită» sau de cuprindere a «totalităţii lumii».

Primul său roman, *Străinul*, apărut în 1942 dar meditat şi scris cu cîţiva ani înainte, are ca erou un funcţionar mărunt care se scoală în zori pentru a-şi începe munca anostă de la birou, ia masa la un birt ieftin sau şi-o pregăteşte singur mîncînd uneori direct din tigae; locuieşte într-un apartament mobilat sumar, inospitalier şi cu o mobilă veche, desfundată; salariul nu-i ajunge ca să-şi întreţină mama drept care e nevoit să o încredinţeze unui azil de bătrîni; duce o viaţă monotonă, duminicile doarme pînă tîrziu şi de obicei se plictiseşte contemplînd de la fereastră animaţia oraşului provincial sau toropeala după amiezelor de sărbătoare. Din acest personaj obişnuit şi neînsemnat care ar fi putut foarte bine fi un tip cehovian, Camus a făcut întruchiparea *Străinului*, unul dintre eroii cei mai caracteristici ai mitologiei moderne. «Dacă peste cîteva secole n-ar rămîne ca mărturie asupra omului actual decît această scurtă povestire — spune Gaëtan Picon despre *Străinul* lui Camus — ţi-ai putea forma o părere îndestulătoare aşa după cum e deajuns, pentru a cunoaşte omul romantic, să citeşti *René*»[1].

Care este secretul acestei insesizabile transformări a unui personaj realist, modest şi şters, personal lipsit de orice ambiţie, într-o figură mitică, proiectată pe cerul epocii noastre cu puterea exemplarităţii? Ce forţă necunoscută face din

[1] Gaëtan Picon, *Panorama de la nouvelle littérature française*, Gallimard, 1960, p. 116.

funcţionarul mărunt al necunoscutei firme navale dintr-un oraş quasi-colonial, un erou al timpului nostru sau altfel spus, după opinia creatorului său, «singurul Christ pe care-l merităm»?

Camus şi-a explicat în cîteva rînduri personajul, punînd întotdeauna accentul pe două trăsături esenţiale ale lui Meursault: onestitatea lui totală şi negativitatea caracterului său. Aceste trăsături într-adevăr dominante şi hipertrofiate pînă la «forţa şi exclusivitatea» mitică fac originalitatea Străinului, îi dau un aer ireal şi totuşi puterea de a reprezenta raporturile omului cu lumea modernă, de a traduce cu alte cuvinte o viziune particulară a unei pături sociale într-o meditaţie asupra condiţiei general-umane, într-un mit al străinătăţii şi exilului.

Prin ce este onestitatea lui Meursault o trăsătură deosebită de a celorlalţi oameni? În primul rînd prin curajul de a identifica în el însuşi graniţele exacte ale unui sentiment şi prin refuzul de a simula orice adaos inexistent pentru a se conforma fie şi celor mai inofensive convenienţe sociale. În prefaţa la ediţia universitară americană, Camus îşi explica astfel personajul: «A minţi nu înseamnă numai a spune ceea ce nu este. Înseamnă de asemeni, înseamnă mai ales a spune mai mult decît este şi, în ceea ce priveşte sufletul omenesc, a spune mai mult decît simţi. Este ceea ce facem toţi, toată ziua pentru a simplifica viaţa. Meursault, contrar aparenţelor, nu vrea să simplifice viaţa. El spune ce este el, refuză să-şi ascundă sentimentele şi imediat societatea se simte ameninţată. I se cere de pildă să spună că regretă crima lui, după formula consacrată. El răspunde că încearcă în această privinţă mai mult lehamite decît regret veritabil. Şi această nuanţă îl condamnă»[1]. Într-adevăr Meursault duce onestitatea pînă la limitele ei, refuzînd să «joace jocul», să exagereze realitatea sentimentelor sale şi din această pricină apare semenilor săi obişnuiţi cu comedia simulării şi cu sinceritatea ipocriziei drept un monstru moral, o fiinţă din altă lume, un străin care nedumereşte şi inspiră teamă. Meursault nu este totuşi o fiinţă lipsită de sensibilitate. Numeroşi scriitori de la Sartre la Nathalie Sarraute au remarcat frăgezimea simţirii sale dincolo de aparenta indiferenţă. Este adevărat că şi-a internat mama într-un azil de bătrîni nu numai pentru că nu avea bani ca s-o întreţină ci şi pentru că ei doi «nu mai aveau nimic să-şi spună». Totuşi sub impasibilitatea cu care priveşte această situaţie, ghicim la o cercetare mai atentă, o rană prost cicatrizată, o umilinţă răsfrîntă înlăuntru, un elan frînt. La un moment dat Meursault aminteşte că în tinereţe a fost şi el plin de ambiţie, că a voit să facă studii superioare dar că, din motive pe care nu le pomeneşte, a fost împiedicat să-şi împlinească dorinţa. De atunci socoteşte că toate lucrurile care se pot întîmpla pe lumea asta nu au nici o importanţă. Experienţa tristă pe care a trăit-o la o vîrstă fragedă i-a inoculat probabil această lipsă de ambiţie care din neputinţă a devenit abulie. Putem presupune în consecinţă că societatea care l-a condamnat la o stare de sărăcie cronică, punîndu-l în imposibilitate de a-şi putea întreţine mama a rănit de moarte natura lui orgolioasă şi intransigentă. În timpul procesului, la întrebarea preşedintelui dacă «suferise» că a trebuit să-şi ducă mama la azil, el răspunde vizibil stingherit de această ingerinţă în sentimentele sale intime şi de acest apel la bunăvoinţa lui de a declara convenţional că «suferise»: «nici mama nici eu nu mai aşteptam nimic unul de la altul, nici de la nimeni de altfel, (. . .) ne obişnuisem cu viaţa noastră nouă». În acest răspuns orgolios şi lipsit de sentimentalism, trebuie să vedem un refuz foarte clar de a se înduioşa public asupra unui subiect dureros. În orice caz, unei ipocrizii sociale, Meursault nu-i poate

[1] Pléiade I. p. 1290

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

da decît un asemenea răspuns. După ce fusese pus în imposibilitatea de a-şi între-ţine mama, era în acelaşi timp melodramatic şi ridicol să-l întrebi dacă « sufe-rise ». Într-un sens, socotelile lui Meursault cu societatea sînt definitiv încheiate, el ne mai avînd de la ea nici o pretenţie, ea nici un drept asupra lui. De aceea în nici o ocazie Meursault nu face nici o concesie convenienţelor sociale. La moartea mamei sale nu intră în rolul cunoscut al fiului neconsolat şi reproduce cu o obiectivitate sub care putem uşor ghici opinia lui, declaraţiile şi gesturile celor care recurg la emfaza obişnuită în asemenea împrejurări, « prietena cea mai bună » a mamei sale sau domnul Pérez: « Puţin după aceea, una din femei a început să plîngă. Şedea în rîndul al doilea, îndărătul unei tovarăşe de-ale ei, şi n-o vedeam prea bine. Plîngea cu mici sughiţuri, la intervale regulate: mi se părea că n-are să se mai oprească niciodată. Ceilalţi parcă n-o auzeau. Se pleoş-tiseră posomorîţi şi tăcuţi. Se uitau la coşciug sau la bastonul lor, sau la orice altceva, dar nu se uitau decît la acel lucru. Femeia plîngea mereu. Eram foarte mirat pentru că nu o cunoşteam. Aş fi vrut să n-o mai aud. Totuşi nu îndrăz-neam să-i spun să tacă. Portarul s-a aplecat spre ea, i-a vorbit, dar ea a scuturat capul, a îndrugat ceva şi a continuat să plîngă cu aceeaşi regularitate. Portarul a venit atunci spre mine. S-a aşezat lîngă mine. După un răstimp destul de lung, m-a informat fără să mă privească: « Era foarte bună prietenă cu doamna, mama dumneavoastră. Zice că era singura ei prietenă aici şi că acum nu mai are pe nimeni ». Cum să nu vezi în această relatare uscată dar de mare exactitate, iri-tarea reţinută a naratorului în faţa expresiilor convenţionale ale durerii şi în faţa formulelor consacrate: « . . . era singura ei prietenă aici (. . .) acum nu mai are pe nimeni » . . . etc. Meursault nu plînge la înmormîntarea mamei sale şi acest lucru va constitui principalul cap de acuzare împotriva lui (« În societatea noastră orice om care nu plînge la înmormîntarea mamei sale riscă să fie con-damnat la moarte » — rezumă undeva Camus subiectul *Străinului*) în schimb con-templă cu sensibilitate de poet peisajul din jur, îşi evocă sieşi momentele de pace pe care mama sa trebuie să le fi trăit în aceste locuri la căderea serii şi stabileşte o comuniune tandră cu aceea pe care o numeşte întotdeauna, după cum remarcă Sartre, cu cuvîntul copilăresc « maman » (pe care din păcate în româneşte n-am vrut să-l traducem prin dulceagul « mămică » dar cu care echi-valează de fapt): « Mi-a spus că adesea mama mea şi domul Pérez mergeau să se plimbe seara pînă în sat, întovărăşiţi de o infirmieră. Eu priveam cîmpia dim-prejurul meu. Văzînd şirurile de chiparoşi care urcau pe dealuri pînă aproape de cer, pămîntul acesta roşu şi verde, casele acestea rare şi bine conturate, o înţelegeam pe mama. Seara, în acest ţinut trebuia să semene cu un răgaz melan-colic. Astăzi însă soarele copleşitor care făcea să tresară peisajul, îi dădea un aspect inuman şi deprimant ». Mai tîrziu, mult mai tîrziu, după ce va fi condamnat la moarte şi va aştepta în celula lui executarea sentinţei, Meursault îşi va aminti de mama lui cu aceeaşi comprehensiune adînc omenească: « Pentru prima oară după foarte multă vreme, m-am gîndit la mama. Mi s-a părut că înţeleg de ce la sfîrşitul vieţii îşi luase un « logodnic », de ce se jucase iar de-a începutul. Acolo, deasemeni, acolo, în jurul acestui azil în care vieţile se sting, seara era un fel de răgaz melancolic. Atît de aproape de moarte, mama trebuie să se fi simţit eli-berată şi pregătită să trăiască iar totul de la început. Nimeni, nimeni n-avea dreptul s-o plîngă. Şi eu, la rîndul meu, m-am simţit gata să trăiesc iar totul de la început ».

Personajul lui Camus nu este nicidecum un monstru moral ci un om cu o sensibilitate autentică, rănit în simţămintele lui cele mai omeneşti şi care s-a închis în sine, refuzînd să joace jocul convenienţelor şi ipocriziilor sociale (toţi cei care îl cunosc remarcă această trăsătură a lui Meursault; el însuşi răspunde jude-cătorului de instrucţie: « Pentru că n-am niciodată mare lucru de spus. De aceea tac. »). Onestitatea lui este totală. Fiinţă totalmente străină de minciună el face parte, aşa cum s-a mai remarcat, din rasa reprezentată de ingenuul lui Voltaire sau de Prinţul Mîşchin al lui Dostoievski, adică din rasa oamenilor în care, din motive necunoscute, răul s-a atrofiat şi a dispărut (de unde şi irea-litatea lor), în care hipertrofia unei calităţi le-a copleşit personalitatea stîrnind invidia, teama şi ura semenilor. În aceeaşi prefaţă la ediţia universitară ameri-cană, Camus dădea un al doilea rezumat al *Străinului* ca fiind « povestea unui om care, fără vreo atitudine eroică, acceptă să moară pentru adevăr » [1]. Acest om care duce onestitatea pînă acolo încît ezită să-şi desemneze sentimentele pentru mama sau iubita lui cu numele de dragoste, este într-adevăr posedat de o pasiune abstractă: dragostea de adevăr, căreia îi sacrifică totul, cu abnegaţia unui Christ. Este vorba însă de « un adevăr negativ » cum adaugă însuşi Camus, « adevărul de a fi şi a simţi », dar fără de care « nici o cucerire asupra ta însuţi sau a lumii nu va fi niciodată posibilă » [2]. Astfel ni se relevă cea de-a doua trăsătură esen-ţială a lui Meursault, de care aminteam mai sus, negativitatea caracterului său. Este o negativitate deliberată, autorul aducînd în această privinţă precizări în însemnările sale, negativitate atît în conţinutul cît şi în mijloacele de definire a personajului. În tot cursul cărţii Meursault se mulţumeşte « să răspundă la întrebări » (« Astfel îmi definesc personajul în mod negativ »), toată existenţa lui se petrece răspunzînd la solicitările lumii din jur, el personal fiind lipsit de orice iniţiativă. Răspunsurile sale au însă şi ele aceleaşi virtuţii negative, întru-chipînd « un fel de marş greu spre o sfinţenie a negaţiei . . . » Într-adevăr Meursault este într-un sens un ascet care refuză sistematic şi cu îndîrjire orice consolare în afara unor certitudini simple dar plenare, mirosul sărat al mării, frumuseţea amurgurilor de vară, parfumul pe care-l degajă părul Mariei sau pielea ei arsă de soare. O senzaţie de libertate şi fericire îl încearcă numai atunci cînd înoată în apa mării sau se întinde pe nisipul fierbinte al ţărmului, semn că adevărul existenţei stă pentru el în bucuriile simple ale corpului şi în pre-zentul acestor bucurii. În acest sens spune Camus că el este singurul Christ pe care-l merităm, cu alte cuvinte eroul care îşi dă viaţa pentru un adevăr negativ, pentru lipsa de transcendenţă, pentru a dovedi oamenilor că singurul adevăr stă în ei, numai în ei şi totul trebuie început de la cunoaşterea acestui adevăr. Să înlăturăm cu alte cuvinte, spune Meursault, convenienţele, ipocriziile, neade-vărul, cuvintele mari şi goale, exagerările, ambiţiile sociale, consolarea falsă a religiei şi să considerăm omul în nuditatea condiţiei sale. Să pornim de aici pentru a fonda o morală a adevărului şi dreptăţii. *Străinul* este aşadar, cum spune Camus, împreună cu *Mitul lui Sisif*, « punctul zero ». Mai tîrziu în *Ciuma* căreia îi corespunde simetric *Omul revoltat* el va încerca să fundeze această morală, o morală a revoltei faţă de condiţia metafizică şi istorică a omului, dublată de o morală a solidarităţii umane. Locul *Străinului* îl va lua un alt erou mitologic, *Medicul*, şi indiferenţa solitară a lui Meursault va fi înlocuită cu devotamentul lui Rieux. Deocamdată în *Străinul*, avem fireşte de a face cu un revoltat — şi judecătorii pedepsesc de fapt în el revoltatul nu asasinul, încît una din concluziile cărţii ar putea fi, aşa cum scrie Camus, că « nu eşti niciodată condamnat pentru crima pe care o crezi » — dar un revoltat care nu face altceva decît *să nege*. Protestul lui Meursault, atît de bine disimulat în tot cursul romanului, izbucneşte explicit abia în ultima pagină, ca răspuns — şi de astă

[1] Pl. I, p. 1920.
[2] Pl. I, p. 1920.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

dată « ca răspuns » — la consolarea religiei pe care i-o oferă preotul închisorii. Pînă atunci am putea crede că atitudinea lui Meursault este pur şi simplu aceea a unui inadaptabil la condiţiile normale ale vieţii, a unui « Idiot » dintre aceia care, cum spune Sartre, fac scandalul unei societăţi. Abia la sfîrşit avem certitudinea că ne aflăm în faţa unei atitudini voite, expresie a unei concepţii despre viaţă şi răspuns îndelung meditat al unui om care, prin condiţia sa metafizică şi istorică, se simte împiedicat să-şi satisfacă nevoia de absolut şi care refuză cu o rigoare desăvîrşită orice paleativ, orice consolare.

Onestitatea şi negativitatea caracterului lui Meursault ne apar întemeiate pe o conştiinţă trează de om care a meditat asupra condiţiei sale, care a trăit şi care acum urmează să moară, în conformitate cu anumite principii respectate cu devotament ascetic pînă la capăt. Figura anonimă a funcţionarului Meursault ni se revelă pe încetul mai pretenţioasă decît credeam, ambiţia lui nemăsurată fiind aceea de a deveni conştiinţa timpului nostru, de a întruchipa într-un mod ideal şi exemplar omul modern. Şi într-adevăr acest Străin absoarbe neliniştile secolului nostru, decepţiile lui istorice, acestea devenind atribute ale propriei sale persoane în asemenea măsură încît se poate vorbi de *un aspect teoretic* al caracterului său (observaţia aparţine lui Sartre) sau tot atît de bine de aspectul mitic, « ideal » (negativitatea putînd şi ea să se manifeste în stare ideală, adică pură) al acestui erou al timpului nostru. O stare de spirit istorică se transformă astfel sub ochii noştri în mitul omului absurd, al omului care-şi asumă relaţiile sale cu lumea din jur, cu semenii şi chiar cu sine însuşi sub forma unei străinătăţii funciare, dedicîndu-se în întregime cunoaşterii exacte a acestor relaţii şi reacţionînd negativ la orice încercare de falsificare a lor sau de încadrare într-un sistem normativ. Un asemenea erou care se defineşte prin absenţă şi negativitate este totuşi un erou caracteristic al secolului nostru, secolul ideologiilor militante şi al revoluţiilor. El este conul de umbră, reversul aspectului pozitiv, combativ şi creator al secolului nostru bogat în contraste; spuneam că este conştiinţa dar este mai degrabă conştiinţa încărcată a secolului rezultatul atîtor revoluţii avortate, al lagărelor de concentrare, al masacrelor de inocenţi, al represiunilor din colonii.

Străinul lui Camus este unul din primele romane moderne care prin tonul şi compoziţia lor internă pune în evidenţă hazardul înlănţuirii lor într-o ordine aparentă. Natura mitică a Străinului se întîlneşte cu mitul hazardului ca guvernator suprem al destinelor omeneşti. Procurorul, fără să se abată în relatarea faptelor cu nimic de la adevăr, prezintă uciderea arabului de către Meursault drept un desnodămînt logic al întîmplărilor care au precedat-o. Adaosul logicii falsifică imperceptibil demonstraţia lui care altminteri pare foarte întemeiată, pînă într-atît încît acuzatul însuşi, cu sinceritatea care-l caracterizează, admiră soliditatea ei. Pe bună dreptate avocatul apărării spune la un moment dat: « Iată imaginea însăşi a acestui proces. Totul e adevărat şi nimic nu e adevărat! » Noi care am asistat la desfăşurarea faptelor în relatarea lui Meursault, care le-am urmărit fără să ştim din lăuntrul conştiinţei lui, avem clar sentimentul că demonstraţia procurorului nu se suprapune realităţii şi că introducerea unei ordine logice într-un şir de evenimente care nu respectă altă ordine decît cronologică, reprezintă o imixtiune arbitrară.

Camus care teoretic făcea elogiul clasicismului. — şi într-o măsură această predilecţie se simte în stilul ponderat al *Străinului* — este totuşi unul dintre primii scriitori moderni care au scos la iveală dezordinea lumii, rolul hotărîtor al hazardului şi au făcut proba practică a decalajului dintre realitatea amorfă şi conştiinţa umană care neputînd suporta lipsa de raţiune introduce propria ei ordine acolo unde nu e decît întîmplare şi haos.

În eseul *Omul revoltat*, Camus descria arta şi în special arta romanului ca un mijloc de a da formă realităţii, de a corecta lipsa de stil a vieţii, caracterul ei relativ, lacunar şi finit, de a satisface pasiunea umană a absolutului. « Iată deci o lume imaginară — scria el — dar creeată prin corectarea acesteia, o lume în care durerea poate, dacă vrea, să dureze pînă la moarte, în care pasiunile nu sînt niciodată abătute de la ţintă, în care fiinţele sînt abandonate ideii fixe şi întotdeauna prezente unele altora. Omul îşi dă în sfîrşit lui însuşi forma şi limita liniştitoare pe care o urmăreşte zadarnic în condiţia sa. Romanul fabrică destine pe măsură. În acest fel face el concurenţă creaţiei şi triumfă provizoriu asupra morţii. O analiză amănunţită a celor mai celebre romane ar arăta în perspective de fiecare dată diferite, că esenţa romanului stă în această perpetuă corectare, întotdeauna îndreptată în acelaşi sens, pe care artistul o efectuează asupra propriei sale experienţe. Departe de a fi morală sau pur formală această corectare năzuieşte spre unitate şi traduce prin aceasta o necesitate metafizică »[1]. Comparînd aceste afirmaţii cu realitatea artistică a *Străinului* nu se poate să nu vedem pe de o parte « corectarea » adusă vieţii, caracterul eroului fiind un exemplu de obsesie şi de rigoare; pe de altă parte însă nici o carte nu contrazice mai bine teoria expusă aici, deoarece *Străinul* este tocmai revolta împotriva coerenţei impuse din afară, împotriva corectării destinului haotic şi lipsit de formă. Cu cîteva pagini mai înainte, Camus însuşi descifra în nevoia de « romanţare » o ingerinţă care, corectînd, falsifică: « Privind aceste existenţe din afară, li se atribuie o coerenţă şi o unitate pe care ele nu pot s-o aibă în realitate dar care par evidente pentru observator. El nu vede decît linia de vîrf a acestor vieţi fără să ia cunoştinţă de amănuntul care le roade. Facem atunci artă asupra acestor existenţe. Într-un mod elementar, le romanţăm »[2]. Romanul *Străinul* relatînd faptele prin prisma conştiinţei eroului principal este proba cea mai evidentă a unei acumulări de întîmplări care numai pentru un observator din afară pot apărea implicate într-o necesitate şi îndreptîndu-se spre un deznodămînt. Cititorul, avînd prilejul de a se situa în punctul de vedere al eroului îşi dă clar seama că hazardul pe care procurorul îl ironizează cu atîta indignare este adevăratul destin sau cel puţin înfăţişarea pe care destinul o arată omului. Cele două perspective, aceea a procurorului, ca observator din afară al faptelor, şi aceea a eroului, ca actor al lor, se contrazic şi se interferează prinzînd ca într-un focar imaginea ambiguă a vieţii. Prin aceasta, romanul lui Camus, detaşîndu-se de principiul clasicismului apărat de el în nenumărate ocazii, se apropie de cercetări moderne dintre care una aproape contemporană, urmărită de Sartre. Cu cîţiva ani mai înainte, în romanul său *La Nausée*, recenzat de altfel imediat de Camus, Sartre nu făcea altceva decît să respingă romanţarea faptelor şi căuta să surprindă viaţa în aspectul ei inform, primordial, să elibereze cu alte cuvinte, arta de artă. « . . . Pentru ca evenimentul cel mai banal să devină o aventură e destul să începi să-l *povesteşti* »[3], scria Sartre punînd astfel în discuţie edificiul de convenţii artistice tradiţionale şi hipertrofiind palpitaţia vieţii în « gratuitatea » ei funciară: « Orice fiinţă se naşte fără motiv, dăinuie din slăbiciune şi moare printr-o întîlnire »[4]. Ceea ce este absurdul pentru Camus este gratuitatea pentru Sartre-iar pasiunii absurdului pe care o încearcă Meursault îi corespunde în *La Nausée* reacţia viscerală de greaţă pe care o resimte Roquentin descoperind lipsa de motiv a existenţei. Amîndouă aceste romane care deschid în orice caz drumul

[1] *L'homme révolté*, Pl. II, p. 668
[2] Ibid. Pl. II, p. 664
[3] J.P. Sartre, *La Nausée*, Gallimard 1938, p. 58.
[4] Ibid. p. 171.

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

spre « noul roman » şi spre literatura experimentală actuală, pun la îndoială rolul coordonator al artistului demiurg, deplasînd accentul pe informitatea vieţii, pe incoerenţa şi lipsa de necesitate, de ordine, a existenţei omeneşti. Fraza iconoclastă din 1939 a lui Sartre, « Dumnezeu nu e artist; domnul Mauriac nici atît », viza punctul de vedere privilegiat pe care şi-l asuma artistul tradiţional ca prezenţă omniscientă şi învestită cu depline puteri asupra lumii personajelor sale. În locul perspectivei panoramice, noii romancieri care erau pe atunci şi Sartre şi Camus propuneau un punct de vedere parţial, neprivilegiat, o înglobare a autorului în propria sa experienţă şi făceau elogiul realităţii amorfe. Dar două sînt primejdiile care ameninţă fără încetare lumea, spune Valéry: ordinea şi dezordinea. Aceleaşi primejdii ameninţă şi romanul. Camus în ultimul său interviu, acordat în decembrie 1959 se arăta prudent faţă de inovaţiile « noului roman » şi formula chiar un reproş general (« Eroarea artei moderne este aproape întotdeauna aceea de a da precădere mijloacelor înaintea scopului, formei înaintea fondului, tehnicii înaintea subiectului ») iar pentru Sartre care a lansat cu o prefaţă răsunătoarea cartea Nathaliei Sarraute, *Portrait d'un inconnu*, furnizînd totodată termenul de « anti roman » tuturor cercetătorilor asemănătoare, a simţit şi el nevoia la un moment dat să se arate circumspect faţă de îndrăzneţii aventuraţi prea departe pe un drum pe care el însuşi fusese un precursor.

HENRI de TOULOUSE-LAUTREC :
Chocolat dansînd în barul lui Achille ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Paris
Itinerar sentimental

FRANCIS CARCO

Montmartre

. . . Există în Paris un cartier care exercită asupra mea o stranie fascinație. Chiar dacă mă aflu numai în preajma lui, De mult, am situat în acel cartier un vis a cărui atmosferă, în același timp apăsătoare și barocă, de un prodigios efect, Baudelaire o descrie într-o scrisoare adresată la 13 martie 1856 prietenului său Asselineau. « Se face că mă aflu în niște vaste galerii, comunicînd între ele, slab luminate, cu ceva trist și ofilit ca vechile cafenele, ca micile biblioteci de cartier de altădată sau ca tripourile sordide. Prostituate rătăcesc împrăștiate prin galerii . . . » Eu am subliniat: ceva trist și ofilit într-atît acest ceva se aseamănă cu cartierul la care mă gîndesc. Un alt poet — al cărui nume va fi cunoscut într-o zi de toți adevărații artiști — a lăsat într-o cărticică de evocări un soi de replică acestor rînduri.

« Femeia pe care am urmat-o fără să-i vorbesc, m-a dus printre zăbrele de măcelării pustii, într-un violent pasaj cu ciment pe jos. Pe urmă, am înaintat pe sub geamlîcurile unei galerii, am străbătut coridoare, am trecut din camere în camere, m-am pierdut în locuințele acelea care comunicau între ele . . . »

De unde această impresie, această obsesie a labirintului din care nu poți să scapi decît smulgîndu-te visului? ce semnificație bizară dobîndește ea dintr-o dată? « În cele din urmă (continuă Robert de la Vaissière în cărticica din care spicuim aceste citate), iată acea uliță, ascuns și foarte jos organ al unui oraș, și acea încăpere în care mă mișcam ca un microb în cuta unui intestin. În hățișul înconjurător de ulicioare, și mai jalnic și sordid, mormane de pește putrezeau între case, lumini bolnave pîlpîiau fără căldură în noapte. Sifilisurile verzi și-au înălțat capul și pupilele lor nu se uitau la nimic anume dar atrăgeau ca niște uși deschise . . . » Mereu acele uși, acele deschizături dincolo de care, dacă te lași îmbiat să pătrunzi prin ele, nu vei găsi niciodată o ieșire. La fel era și în cartierul de care vorbeam: te simțeai fascinat. În prima seară, fluieratul și vuietul trenurilor, norii de fum ai locomotivelor care întunecau luminile

◀ UTRILLO — Le Moulin de la Galette.

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

felinarelor și îi îndoliau cerul de iarnă plin de stele, mă impresionaseră adînc. Sub bolta metropolitanului [1], cîntăreți populari urlau un refren deșănțat, acompaniați de un acordeonist. M-am amestecat în mulțimea de gură-cască apoi, după ce am zăbovit cîteva minute în cercul trecătorilor strînși în jurul cîntăreților, mi-am continuat hoinăreala plin de mirare să mă văd dintr-o dată singur pe un bulevard de unde, pe mîna dreaptă, printr-un lung grilaj, se vedea un larg spațiu acoperit cu șine, cu macazuri, cu felinare puse de-a dreptul pe pămînt, cu semafoare, discuri și tot felul de lumini. În fund, acoperișurile negre și geamlîcurile înnegrite de fum ale peroanelor gării de Nord. Clădirile care se înălțau dincolo de această încîlcire de șine și de macazuri, aveau ceva aproape fantomatic. Umbre traversau strada sau stăteau nemișcate de-a lungul grilajelor, așteptînd ca cineva să se îndrepte spre ele. Atunci, dintr-o dată prindeau să se miște încercînd să-l ispitească pe trecător să se ducă cu ele. Nenumărate hoteluri mici și întunecoase, debite îndoielnice, case cu sărăcăcioase camere mobilate se înșirau, de cealaltă parte, de-a lungul întregului bulevard. Fete răslețe pîndeau pe trotuare un bețiv, un sadic sau un copilandru întîrziat. O stradă puternic luminată forma un fel de adîncitură în care dădeau alte străzi de-a lungul cărora, în picioare pe pragul prăvăliilor sau al dughenelor cufundate într-o beznă adîncă, sinistre prostituate încercau să te tragă de mînecă cînd treceai prin fața lor.

Înaintam printre fațade adormite fără să caut a ști unde aveau să mă poarte pașii. Strada Charbonnière își mai păstra încă vechiul ei aspect. Din subsolurile unora din case, femei te chemau: ai fi zis că erau animale în gropi în care lumina lămpilor rămase fără abajur descoperea, pe jos, un ciment crăpat, ziduri leproase, paturi de fier, scaune șubrezite. O ciudată tăcere, tulburată doar de vuietul trenurilor sau al metropolitanului, se lăsase apăsătoare peste tot cartierul, o tăcere de vis rău pe care mi se părea că o percep ca printr-o amorțire, prin prostrația produsă de un stupefiant. Să fie oare datorită acelei tăceri sau amintirii drogurilor căutate de oficiantul « Paradisurilor artificiale » ? Fără să-mi dau seama, am legat pe loc impresiile acestea de cele din visul pomenit mai sus? Nu aș putea răspunde. Tăcerea și gîndul drogurilor mă intoxicaseră în așa măsură încît de-a lungul anilor nu am mai fost în stare să îmi dau seama de transformările care, după sfîrșitul războiului [2], se produceau în acest cartier. Oricum ar fi, el mă face mai departe să mă gîndesc de fiecare dată la Baudelaire și cînd, la capătul violent luminat al unora din străzile acestea care, mai toate, duc în Bd. Barbès sau în Bd. de la Chapelle, zăresc siluetele prelingîndu-se de-a lungul zidurilor negre, ele își păstrează în ochii mei aerul lor neliniștitor de apariții.

Je t'écoutais, je te suivais vers les lumières . . .
Il n'y avait que nous de vivants en ces lieux,
Nous seuls, mais je savais que des deux, la première
Ce serait toi qui me dirait adieu . . .

am mărturisit eu în Umbra.

Et j'avais beau ne pas vouloir
Te retenir par ta petite main,
Le cri, le roulement et la fumée des trains,
Les rails et leurs feux en veilleuse,
Le pont noir tout retentissant
Du bruit des lourds wagons entre-choqués,
Par un présage obscur déja nous séparaient . . .

[1] Este vorba de Bd. de la Chapelle unde, pe o lungă porțiune, metroul iese de sub pămînt și circulă pe poduri metalice susținute de bolți de zidărie. (n. tr.)
[2] Primul război mondial (n. tr.)

Cu Robert de la Vaissière — strivit anul trecut de un camion — mă reîntorceam ades în aceste locuri. Caracterul lor trist și ofilit mi-a furnizat « climatul » unuia din romanele mele în care am pus cel mai mult din mine [1].

Dar nu la un ratat — ca în romanul meu — mă duceam ca să-l văd ci la un vechi coleg de școală căruia îi încredințam diferite lucrări. Locuia mai departe, aproape de fosta centură a fortificațiilor și ca să ajung la el o luam, de cîte ori aveam răgazul, pe străzile liniștite care se întind de-a lungul căii ferate pînă la atelierele gării de Nord și chiar pînă la depoul autobuzelor. Unele seri ploioase aveau o putere de evocare atît de magică încît făceam nesfîrșite ocoluri prin acea margine de oraș care nu mai avea din Paris decît numele și care, sub un cer jos, cu antrepozitele, cu căsuțele, cu zaplazurile, cu lungile ziduri alburind în întuneric și, din loc în loc, cu cîte un copac rahitic în fundul unei curți, aminteau de Utrillo.

Prietenul la care mă duceam cunoscuse bine pe pictor. Dar întocmai ca Robert de la Vaissière și ca atîția alții — al căror număr crește, vai ! din zi în zi — și el păstra în suflet nostalgia Florilor Răului. S-ar putea oare ca peste mai multe secole, cînd Parisul nu va mai păstra decît în cartierele mărginașe un anumit aspect al lui care îi dă în ochii noștri atîta farmec, « les amoureux fervents et les savants austères » să nu mai ceară lui Baudelaire să-i reconforteze așa cum ne reconfortează încă pe noi astăzi, cu aceeași putere, cu aceea dureroasă și frățească compasiune? De multe ori mi-am pus această întrebare. Totul se transformă atît de repede astăzi încît — așa cum se întîmplă cu Villon — mi-e teamă că lui Baudelaire, strîns legat de cadrul în care ne simțim atît de aproape de el, să nu-i lipsească acea familiaritate dobîndită de obiecte și care sfîrșește prin a le contopi cu propria noastră viață. Te cutremuri la gîndul ca un poet atît de prestigios să nu treacă atunci drept un autor greu accesibil sau — cine știe? — chiar necunoscut. Dar cum să concepi în epoca în care Mallarmé își situează Fenomenul viitor («un cer palid, peste lumea care moare de bătrînețe, va pleca poate odată cu norii »), un om aplecat la lumina lămpii de masă, și citind:

Je n'ai pas oublié, voisine de la viile,
Notre blanche maison, petite mais tranquille,
Sa Pomone de plâtre et sa vieille Vénus . . .

Cum să stabilești un raport oarecare între sentimentul atît de pătrunzător de dulce melancolic de care este îmbibat acest poem și neliniștea de care vor fi munciți urmașii noștri printre atîtea perfecționări ale științei?

Legătura se va fi rupt de mult peste vremi. Pomona, Venus nu vor mai evoca nici o imagine, nici un simbol în mintea cititorului; poate, nici măcar o amintire. Ca să înțeleagă această poezie descoperită în paginile unei vechi antologii, omul acela va fi silit să recurgă la dicționar sau la vreun aparat care îi va răspunde cu litere automatic proiectate pe un ecran: « Pomona, divinitate a fructelor și a grădinilor ».

Ce putem noi ști? Noi înșine, cînd citim pe Villon trebuie să recunoaștem că atîtea amănunte ne lipsesc încît sîntem siliți — în privința unei bune părți din opera lui — să facem o sută de presupuneri.

Și de la Villon la Baudelaire lumea s-a schimbat mai puțin decît de la Baudelaire la contemporanii noștri. Cum vor fi peste cîteva secole? Ce ne mai rămîne din Verlaine? Ce corespondențe vor mai dăinui între geamătul lui și marele gol pe care oamenii viitorului vor încerca să-l umple cu mașinăriile lor? Poezia este întocmai ca și credința: nu iluminează decît pe cei se ce încred în ea. Dar credința s-a pierdut. Gîndiți-vă la pictori. Închipuiți-vă pe un El Greco, pe un Zurbarran, pe un Titian, pe un Vinci,

[1] La Rue (Strada — n. tr.)

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

pe un Rembrandt în fața celor trei mere ale lui Cézanne ! Cum să înțeleagă ei că se pot înlocui cu o realizare plastică marile probleme religioase pe care s-au străduit o viață întreagă să le facă tot mai prezente, aproape tangibile? Și cum să se resemneze să se mărginească doar la niște reguli ale unui gen, ale unei tehnici? Cu cît înaintăm, cu atît domeniul artei se restrînge. Cînd Utrillo își picta catedralele lui, se crampona — fără s-o bănuiască, de altfel — de ultima șansă care i se oferea. Așa cum se întîmplă cu toți marii artiști, subiectul nu era decît un pretext pentru el. Tablourile lui zise ale epocii albe ar putea fi numite mai exact, capodoperele epocii noastre. Într-adevăr, dacă acest pictor avea poate mai puțin talent ca unii dintre rivalii lui, a fost singurul dintre ei care să dea dovadă de geniu. Lucrul acesta se vede, se simte numaidecît. Faptul că prima lui manieră a izbutit să fie greoaie și s-a împotmolit în realismul, uneori tragic, al unui începător, nu-l micșorează întru nimic. Ghicești dincolo de lipsa lui de experiență, de dibuirile sale, de stîngăcii, că va dobîndi unul din primele locuri printre maeștri. Dar scriem « maeștri » cu același amestec de pudoare, de ironie și de îndoieli cu care el însuși considera acest cuvînt la începuturile lui.

Dar, lăsînd la o parte această « măestrie », un întreg Paris de cîrciumi, de baruri, de hoteluri mizere, de grădini de vară, de uzine, de fundături, și de bulevarde periferice răsare de îndată ce rostești în gînd numele lui Utrillo. Sînt treizeci de ani de cînd artistul l-a pictat, dar acest Paris nu și-a pierdut încă nimic din accentul lui. Dimpotrivă, unele pînze ale lui au dobîndit, după scurgerea acestor treizeci de ani, o patină, un caracter pe care numai mărturiile unor foarte rari artiști au puterea să le facă și mai savuroase, și mai actuale. Reflectare sau întrepătrundere? În ambele cazuri, Utrillo n-a trădat niciodată dragostea care-l lega de cartierul, de orașul său.

Într-o zi întrebîndu-l ce obiect, ce amintire s-ar gîndi să ia cu el dacă ar trebui să plece din Montmartre, Utrillo mi-a răspuns: « Cum ce? O bucată de tencuială ! » Tencuiala din faimoasa lui « perioadă albă » — pe care o strica cu culori — ca s-o întindă cu mistria pe cartoanele lui. Nimeni încă, pînă la el, nu se gîndise să se descotorosească atît de hotărît de convenții dar la el această desbărare era mai puțin șiretenie decît onestitate. Merita să-l cunoști pe « Maurice » așa cum era în acei ani ! Semna Maurice Utrillo V. în semn de recunoștință pentru mama sa Suzanne Valadon care, cea dintîi, i-a pus o pensulă în mînă și care și-a dat osteneala să se uite cum o folosea.

La rue avec ses maisons bleues
Ses débits, ses trottoirs luisants,
Et ses hasards toujours les mêmes,
Nous savons trop pourquoi il t'aime
Depuis le temps de sa bohême
D'un coeur qui ruse et va gueusant . . .

Să presupunem că arta modernă ar fi lipsită de suta de pînze pictate de Utrillo în vechiul Montmartre și în diferite alte cartiere, înainte de război: Parisului i-ar lipsi cîteva din cele mai subtile și sguduitoare din vrăjile sale.

Nu-l cunoșteam atunci decît superficial pe Utrillo. Rarile dăți cînd venea la Lapin Agile la Frédé, purtările lui de bețiv dădeau naștere la gîlcevi și încăierări după care ieșea vociferînd amenințări ca să se prăbușească în rigola din marginea străzii. Dacă cineva mi-ar fi spus că băiatul acela zdrențăros, cu privirea rătăcită, pe jumătate nebun, mă va ajuta mai tîrziu să descopăr adevăratul Montmartre, cu grădinile lui de țară, cu zidurile scunde, cu hățișurile, morile, maghernițele și cabaretele lui, aș fi înălțat din umeri. Pe de altă parte, presimțeam cu toții că nu se putea ca un pictor să rămînă insensibil la seducția acestui umil sat de pe colina căruia, noaptea, priveam milioanele de lumini sclipind jos, în vale și, pe cheiuri, Sena descriind albele ei arabescuri printre ostroavele de clădiri.

. . . .

De cîte ori mă gîndesc la anii aceia ai tinereții noastre, mă întreb cum am putut oare, lipsiți de experiență cum eram, trăi cu buzunarul și inima atît de ușoare în acel sat care era pe atunci Montmartre și mai ales cum am izbutit să ne smulgem vrajei lui. Montmatre te duce departe. Cu condiția însă să te smulgi din el, așa cum trebuie să te smulgi și din gazetărie. Acum însă că m-am smuls — ca și cei mai mulți din prietenii mei — nu pot să nu fiu cuprins de o adîncă mirare cînd evoc binecuvîntatele timpuri cînd era destul să cînți la Frédé ca să ai ce pune pe o măsea și cu ce să-ți potolești setea .

Pe oblonul dughenei lui, omul acesta fără pereche, pusese pe un pictor să-i zugrăvească un iepure sub care era scrisă această lozincă: « Primo îndatorire a unui om cumsecade este să aibă un stomac în bună stare ». Ei da, numai că trebuia să ne ținem bine fiindcă Frédé nu mai număra paharele cînd se așeza să bea și el cu noi.

GEORGES SEVRAT — Cuplu dansînd ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Dugheana lui, în care generații întregi de scriitori, de poeți și de pictori s-au perindat fără s-o ducă la faliment este cea din urmă, de acest soi din Paris și cea mai primitoare. Stă pitită la încrucișarea ulicioarei Sălciilor cu strada Saint-Vincent, în spatele micului cimitir al Calvarului, sub rîpa surpată și pustiită a fostei pădurici La belle Gabrièle. Dugheana purtînd firma: Cabaret du Lapin Agile, este o cîrciumioară simplă, cu aspect periferic, aproape de țară, care pare a fi fost uitată, pe clinul din spatele dealului, de antreprenorii de construcții moderne sau tolerată de ei, în vecinătatea șantierelor pentru ca salahorii să aibă unde bea în răstimpuri. Și, într-adevăr, dacă ți se întîmpla, să intri în timpul zilei în mica încăpere a lepurelui, erai învăluit de ambianța atît de specifică cîrciumioarelor din jurul Parisului, aproape întotdeauna goale, afară de duminică, și atît de tihnite în pitoreasca lor părăsire.

Dar la Frédé în fiecare seară e duminică. Și ce duminică! Îmi aduc aminte de obișnuiții mesei celei mari la care m-a primit, în prima seară, Pierre Mac Orlan făcîndu-mi semn să mă așez la celălalt capăt al ei ca fiind cel mai proaspăt recrut al echipei formată din Picasso, Max Jacob, André Warnod, Jules Dépaquit, Rolland Dorgelès. Pierre Mac Orlan vorbea cu autoritate de șef și datorită lui, de îndată ce am fost instalat la această faimoasă masă, m-am bucurat de toată considerația cuvenită cuiva căruia i se făcea o asemenea cinste. Totodată, mi s-a asigurat și cea mai largă posibilitate de a consuma pe datorie.

Așa se nimeresc uneori lucrurile în viață. Și se nimeresc chiar foarte bine fiindcă, din clipa în care am ajuns să fac parte din tagma de la Lapin Agile, pentru o mie și una de rațiuni, am devenit cetățean al satului Montmatre și viitorul mi-a fost asigurat.

Ah, ce frumoasă viață am dus în anii aceia și cît farmec îi găsesc mai ales acum cînd, trăind ca toți ceilalți oameni, simt mai mult ca oricînd nevoia să mi-o reamintesc ca să nu îmbătrînesc prea mult.

Cubismul era atunci la începuturile lui. Pretutindeni, în atelierele în care fumam lulele umplute cu paradoxe: la nr. 13 din piața Emile Goudeau (care nu este numai un număr de imobil ci o dată în noua literatură și în succedaneele ei), peste drum la Hôtel du Poirier, la Hôtel Bouscarat din Place du Tertre, chiar și în cîrciuma La prietenul Emil care pusese pe mușterii lui pictori să-i acopere pereții încăperii din fund cu fresce din care nu pricepea nimic, nu se vorbea decît despre această prodigioasă descoperire: cubismul!

— Cînd faci un peisaj — spunea maestrul auditorilor săi — la început trebuie să semene cu o farfurie.

Picasso nu rîdea de loc. Și nici discipolii săi. Dar discuțiile nu se mai sfîrșeau sub lampa cu gaz a lui Frederic și adesea zorile ne prindeau pe cale de a cădea la învoială asupra principiilor celor mai exatravagante.

— Dacă nu ai loc — spunea Picasso — să cuprinzi în întregime pe cineva pe pînză, îi pictezi picioarele alături.

Nici unul din noi nu îndrăznea să întrebe de ce. Și plecam spre casă osteniți, unii dintre noi iluminați poate de ceea ce socoteau să fie adevărul timpurilor noi, alții zdruncinați în cele mai tainice convingeri ale lor. Plecam spre casă . . . Mijeau zorile; spînzurau luciri vinete pe aripile nemișcate ale Morii (de făină) pentru plăcintă (Moulin de la Galette) și, cu capul calendar de tot ce auzisem, mă gîndeam la versurile pe care ni le trimeteau din provincia lor Jean-Marc-Bernard și Tristan Derême. Și ca să nu mă smintesc deabinelea, recitam în minte unele din acele versuri.

Ce reci sînt zorile după o noapte nedormită![2]

Zorile au jucat întotdeauna un rol important în viața unui artist și ele continuă să fie astăzi pentru alții, în Montmartre, ceea ce au fost odinioară pentru noi. Ce pustii

[1] Proprietarul lepurelui sprinten.
[2] Jean-Marc Bernard: Sub tegmine fagi

GEORGES SEURAT — Studiu ▶

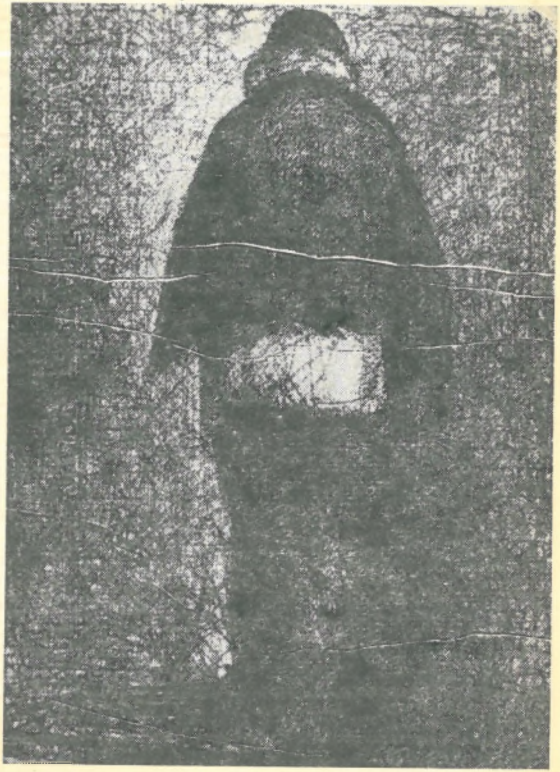

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

erau ulicioarele mărginite de ziduri vechi ! Ce liniştite, retrase parcă într-o tihnă de provincie. Căsuţe scunde, grădini, birturi cu boltă, perspective săteşti de unde privirea cobora ca într-un abis peste un Paris ceţos; totul ne pătrundea ca o prezenţă tăcută şi nu trebuia să ne străduim prea mult ca să ne dăm fermecătoarea iluzie că am rămas, peste vremea pe care o trăiam, undeva la ţară cu prietenii noştri cei mai buni.

În aceasta consta, poate, farmecul de căpetenie al vechiului Montmartre. Farmec atît de mare încît tineretul de astăzi s-a lăsat şi el prins de el şi i-a dat numele de « Comuna liberă Montmartre », titlu care i se potriveşte de minune. Alegeri fanteziste l-au dotat cu un primar şi cu un vătăşel. Primarul este vechiul nostru camarad Jules Dépaquit, filozof, poet şi desenator, o inimă de aur, deosebit preţuită de administraţii săi. Jules Dépaquit distribuie în Montmartre premiile de virtute tinerelor fete, încurajează artele, prezidează întrunirile libere, îngăduie toate trăsnelile şi nimic nu-i tulbură seninătatea. Să-i admirăm înţelepciunea. Ea a guvernat întotdeauna boema din Montmartre şi i-a îngăduit strălucitul viitor de mai tîrziu. Fără această înţelepciune la ce ne-ar fi folosit să ne facem veacul în cîrciumile artistice şi literare şi să ne culcăm tîrziu? Nici nu îndrăznesc să-mi pun o asemenea întrebare fiindcă, nu numai în Montmartre oamenii îşi petrec nopţile fumînd şi bînd. Dar spuneţi-mi şi mie în ce colţ de lume poţi să te bucuri de viaţă mai bine ca în Montmartre şi să profiţi mai mult de pe seama acestui fel de a trăi?

De bună seamă, asemenea gînduri nu ne treceau nici o clipă prin minte atunci. Şi plăcerile noastre se năşteau de la sine, în plină veselie, fără nici un fel de silire sau din vreo banală obişnuinţă. Mai mult: nu părăseam aproape niciodată colina noastră. Ne era din plin de ajuns pentru zburdările noastre această patrie care începea de pe la mijlocul străzii Racignon (unde şi strada începea propriu zis pentru noi de la casa în care locuise Max Jacob) pînă în strada Caulaincourt, punctul cel mai îndepărtat, unde sfîrşea teritoriul nostru, la debitul de ţigări şi băuturi al lui Manière, debit în cămăruţa din dos a căruia ne adunam adesea.

Acest teritoriu, mărginit, la dreapta, de strada Lepic, şi la stînga de strada Lamark, ne aparţinea în întregime şi ne simţeam atît de bine între hotarele lui că nimănui nu-i trecea prin gînd să se aventureze dincolo de ele. Iată, de altfel, şi primejdia care te pîndeşte în Montmartre. Fiindcă editorii după care aleargă azi cu limba scoasă atîţia condeieri dornici să se vadă tipăriţi, trebuiau să se caţere pînă în vîrful colinei dacă voiau să obţină de la noi un manuscris. Ceea ce nu se întîmpla chiar în fiecare zi. Dar ce nevoie aveam noi atunci de editori şi de înnebunitoarele lor făgăduieli?

Pe de altă parte, cum nu prea aveam răgazul să scriem volumele despre care discutam sau pe care ni le povesteam necontenit între orele unu noaptea şi şapte dimineaţa, ne împrumutam unul altuia cîte un caiet plin de ştersături şi de adăugiri pe care editorii îl luau pe rînd ca să-l citească, de fiecare dată cu un alt titlu.

Acest procedeu procura întregului nostru grup cîţiva bănuţi şi ne îngăduia să nu ne luăm în serios deşi, în străfundul nostru, toţi doream să fim editaţi şi să apărem la loc de frunte în vitrinele librăriilor. De cîte ori nu am visat în faţa tejghelei bătrînei Brun care, pe lîngă ziare, vindea şi cărţi care costau trei franci bucata ! Un imens respect mă cuprindea la vederea atîtor volume ai căror autori mi se părea că trebuie să fie oamenii cei mai fericiţi din lume. Şi ce dragoste nutream pentru unele din cărţile pe care caduceul casei Mercure de France le recomanda admiraţiei mele. Niciodată, da, niciodată nu voi mai cunoaşte emoţia pe care o încercam şi care mă lăsa pe trotuar bolnav de jind, în faţa îngustei prăvălii lipsită de orice interes, a bătrînei vînzătoare de cărţi a trei franci bucata.

Dar această prăvălioară, prăfuită şi plină de minunăţii, nu era singura din Montmartre care îmi arunca uneori, cînd treceam prin faţa ei, priviri de dojană, şi mă silea să iau o atitudine mai puţin sigură şi nepăsătoare.

PIERRE-AUGUSTE RENOIR — Repaosul ▶

Cîrciumile, camera lui Max Jacob, atelierele unor pictori, erau locurile noastre de întîlnire.

La Adela, între zidurile goale ale unei curticici cu pietriş pe jos, ne petreceam după amiezi întregi, în jurul unei măsuţe, discutînd despre poezie şi poeţi. Era îndeletnicirea noastră de căpetenie. De acolo ne duceam toată şleahta la Frumoasa Gabriela să luăm un aperitiv, înainte de a ne reîntîlni la Iepurele sprinten, sub lampa voalată de Frédé cu o eşarfă roşie. Singur creditul hotăra tabieturile noastre. Profitam de el fără socoteală şi cînd unul din noi făcea rost de ceva bani, modesta sumă nu era folosită pentru plata nesfîrşitelor răbojuri de ardezie ci pentru a ului cu risipa noastră alte noi cîrciumioare. Datorită acestor demonstraţii de magnificenţă, în cele din urmă şi ele se înduplecau să ne servească gratis, în ceasurile noastre grele.

. . . .

Nu pretind să fac din aceste pagini o călăuză pentru folosinţa desăvîrşitului turist. Dar cel ce vrea să cunoască cu adevărat vechiul Montmartre, sub aspectele lui cele mai

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

felurite, trebui să se urce mai întîi în Place du Tertre și să ia un aperitiv la tejgheaua lui Spielmann. Va avea și el impresia că a plecat din Paris într-o îndepărtată călătorie.

Pe sub copacii pieții, copii se fugăresc în deplină libertate; un domn bătrîn sau un artist foarte tînăr, instalați în fața șevaletului, înfiripează pe pînză o vedere a albului Sacré-Cœur; cîini vagabonzi par și ei să viseze; vrăbiile, îmblînzite, îți dau tîrcoale gălăgioase. La stînga, într-o perspectivă îngustă și șerpuită, ulicioara Norvins se pierde între fațadele îmbătrînite ale caselor. În față, hotelul Bouscarat face colț cu piața. Drag hotel Bouscarat ! Sub acoperișul lui, prin cele două camere cu ferestre rustice, am trecut cu toții, poposind o vreme, mai îndelungă sau mai scurtă, cu drăgălașe fete, la fel de candide ca grisetele învechitei boeme a lui Murger. La dreapta, strada Mont-Cenis, coboară abrupt peste o mare de aburi și de fum ce se întinde pînă în zare. În unele seri, priveliștea pe care ți-o oferă te obsedează cu o sfîșiere fără motiv precis. Frunzișurile unui copac irump frîngînd linia acoperișurilor. Clopotul bisericii bate atît de aproape încît te umple de o tainică nostalgie.

Seri de provincie în care alte clopote sunau la fel la ceasul tihnit și nedefinit la care se aprind luminările în capela Fecioarei, seri pe care Verlaine le-a cîntat:

> Mon Dieu ! Mon Dieu, la vie est là / Simple et tranquille . . .
> Cette paisible rumeur-là / Vient de la ville . . .

Seri din Montmatre ce liniștitoare sînteți cînd poți avea răgazul să stai să te îndrăgostești de voi !

Doamne bătrîne, îngijitoarea bisericii, domnișoarele membre ale congregației Mariei — fete tinere, atît de punctuale ! — se grăbesc spre slujba zilnică. Și, în urma lor ce tăcere coboară deodată pe ulicioarele colinei. Perechi și grupuri cinează la mese. O sută de mese au fost scoase afară, în fața cafenelelor și birturilor și pe sub copaci. O cîntăreață de străzi se ivește ca o umbră și își geme văicărelile. Nenorocita nu mai are vîrsta și, de mai multe generații, își plimbă de la un trotuar cu mese la altul același jalnic repertoriu de cîntece banale, tocite, fără noimă:

> Mais j'ai profité des pinsons / Qui font leurs nids dans les buissons.

Este oare un reproș adresat atîtor perechi înlănțuite sub lumina felinarelor? Și a avut oare vreodată un cuib această rătăcitoare, un cuib care să se învecineze sub acoperiș cu acela al rîndunelelor? Nimeni nu își mai amintește, nici măcar ea. Iată apoi pe ghitarist care își încearcă strunele cu talerul pentru chetă așezat pe pămînt, la picioare. Și iată și « puștanca » de treisprezece ani care urlă printre mese refrenuri deșănțate de « cafe-șantan ». Nu-i lipsită de talent fetișcana și mai ales de viciu. Pentru cine debitează ea obscenitățile ei însoțindu-le cu o privire a ochilor încercănați de expertă și anemică prostituată? Bătrînele doamne care se grăbesc spre liturghia de seară roșesc de indignare. Dar « puștanca » nu se sinchisește și apropiindu-se discret de mese, șterpelește cu un gest care ilustrează prea aevea textul cîntecului, tacîmurile și bacșișurile uitate de chelnărița care a avut imprudența să nu le adune mai repede.

Noaptea s-a lăsat de-a binelea. Dughenele, etajele caselor, cîrciumioarele și în depărtare, Parisul, sînt un furnicar de lumini. Felinarele cu gaz aerian aruncă pe trotuare luminile lor tremurătoare. Mesele sînt părăsite una după alta și în golul care se întinde pe micuța piață și pe terasele birturilor răsună cu o răgușită amploare chemările nostalgice ale trenurilor plecînd din Gara de Nord și Gara de Est. Curînd nu mai rămîne nimeni la mese. Singuri pătimașii paharului, prind rădăcini lîngă tejghele și privesc, la lumina îndoielnică a felinarelor, defilarea bigotelor spăimoase și smochinite care se reîntorc de la biserică.

În românește de I. IGIROȘIANU

PIERRE BONNARD: Femeie în baie ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

LEON-PAUL FARGUE

Montparnasse

Montparnasse este un cartier care are această particularitate și acest farmec — « unice în lume » ar spune americanii — de a rămîne Montparnasse deși nu mai este Montparnasse. Acest adevărat mister olimpic nu a rămas fără o secretă și profundă înrîurire asupra artiștilor din toate țările. Istoricii de mai tîrziu vor afirma că, în realitate, Montparnasse datează din 1910. Și această afirmație va fi confirmată de poeții, pictorii și negustorii, fii de poeți, de pictori și de negustori care vor fi servit de verigă pînă la sfîrșitul veacurilor, generațiilor sortite să se urmeze pe această fîșie de pămînt ales, pe acest bulevard conceput cel mult pentru o defilare de soldați dar care a izbutit să cuprindă o lume.

Într-adevăr, prin 1910, decretînd o mobilizare generală a paletelor, umplîndu-și bidoanele și unindu-și armele, pictorii din Montmartre au coborît pe malul stîng[1] și au descălecat în preajma cafenelei Le Dôme. Această cafenea exista de mai mulți ani dar era necunoscută, rezervată aproape exclusiv elevilor germani ai lui Matisse care deschisese o Academie nu departe de ea. Dar vremea aceea constitue preistoria. Pe atunci, cartierul Montparnase, aflat în epoca lui glaciară, nu avea încă nici o putere asupra sufletelor. Pentru un peruvian, un ucrainian, un morav sau un japonez, scopul suprem al vieții nu consta încă în posibilitatea de a ajunge să locuiască într-o zi în rue Delambre sau în rue Vavin. După cum nici pentru burghezi ca și pentru aristocrați, farmecul existenței nu depindea încă de timpul pe care își puteau permite să-l risipească în jurul vestitei răscruci sau în contemplarea artiștilor. Pe atunci, se trecea prin Montparnasse, dar nu se ședea încă în el. Și locuitorii acestui tărîm, puțin cunoscut de mulțime, erau încă atît de umili încît ei erau cei care își dădeau osteneala să « urce » (cum se spunea în mod obișnuit) în Montmartre unde domneau Picasso, Braque, Utrillo, Van Dongen sau Max Jacob. Montmartre avea însă curînd să-și piardă vlaga, sleit de puteri de aducerea pe lume a cubismului. Într-o bună zi, o hoardă de burghezi, de pictori îmbrăcați după ultimul jurnal, de făcători de afișe întreținuți de Industrie[2] și de mici proprietari dușmani ai artei, s-a abătut pe vestita colină. Pictorul-boem, această floare de cîmp a florei artistice, a dispărut cu încetul. Frontierele ținutului s-au tocit și s-au șters pe trotuare. Artiștii trebuiau să pornească în căutarea unei colonii virgine, propice, seducătoare, a unui ogor care aștepta sămînța viitoarelor secerișuri.

Montparnasse s-a oferit de la sine imaginației lor. Cartierul se bucura, de altfel, de o recomandare pe care nimeni nu ar fi îndrăznit s-o pună în discuție: Baudelaire frecventase cafeneaua La Grande Chaumière; Apollinaire se ducea la restaurantul Baty al cărui Vouvray era fără pereche în tot Parisul. Erau văzuți pe canapelele de la Closerie des Lilas, siluete alese și băutori de mare clasă: un Moréas, un Derain, un Jarry, un Paul Fort, un André Salmon, un Cremnitz.

[1] Al Senei (n. tr.)
[2] Autorul întrebuințează cuvîntul în accepția lui pejorativă din limba franceză: îndeletnicire care aduce mulți bani cu mijloace îndoielnice. (n. tr.)

Drumul era deci deschis și te puteai avînta pe el fără teamă.

Fauves-ii, cubiștii, reprezentanții cei mai numeroși și mai sterili ai boemei galante, gazetarii care nu erau priponiți de meseria lor, amatori, negustori, anticari, poeți, romancieri, esteți și revoluționari, toți cei înrolați în această armată de simpatizanți care trebuiau să reziste zguduirilor celui dintîi război mondial, au venit dintr-odată să-și așeze tabăra pe bitumul Pămîntului Făgăduinței.

Și cînd, în 1911, Picasso sosi și el, precedat de Vameș, și urmat de Modigliani, de Vlaminck și de Pascin, Montparnasse se transformă aproape de îndată într-o mare gară internațională, o Mecă, o Romă, un buric al pămîntului, unul din acele porturi putînd primi orice fel de ambarcațiune, o Cetate-Paradis, un Infern, un punct nevralgic, o insulă plutitoare. Cafenele și restaurante țîșneau din pămînt ca niște gheysere. Atelierele proliferau. Academiile se încălecau. Hoteluri și camere mobilate rivalizau unele cu altele.

Eram încă tînăr cînd m-am aventurat prima dată în Montparnasse, la braț cu bătrînul meu prieten Charles-Louis Philippe. Și îmi aduc limpede aminte că impresia produsă asupra mea de acest cartier în același timp deșuchiat, iluminat, furnicător, instruit și agitat ca un creier, a fost a unui oraș comprimat care vorbea. Da, care vorbea prin toate ferestrele și crăpăturile lui, prin toate terasele (cafenelelor, n. tr.) și vitrinele, prin buzele tuturor trecătorilor, prin fațada tuturor caselor și prin toate casele substanței sale. Montparnasse mi s-a înfățișat ca o gură enormă, un gîtlej de feerie în care simțurile mele exaltate se îndopau lacom cu poezie și pitoresc. Admiram cafenelele celebre: Le Dôme, La Rotonde, La Bretelle, Baty. Căutam faimoasele ateliere de pictură, casele de dans, teatrele și cabaretele din rue de la Gaîté unde debutase Antoine, restaurantul Lavenue unde se duceau Georges Hugo, Bartlett și cîțiva artiști ajunși la notorietate. Mă interesau de asemenea librăriile, barul cu aperitive Les Iles Marquises, vînzătorii de cartofi prăjiți și de castane, gangurile din care fetele răsăreau ca niște încîntătoare fantome ca să alerge și să ofere pictorilor blazați și sătui de ele, acele goliciuni care făceau și fac și acum să se clatine fragila minte a adolescenților hoinărind pe bulevard.

Dar era scris în destinele acestei republici a fanteziei că Montparnasse trebuia să fie cotropit de două ori. De îndată ce a aflat că tot ce era mai de soi, în artă, că elita poeziei obscure, geometrice, împănate și umplute, hermafrodite și chiar banale, că Statul Major al chefliilor și noctambulilor, al pregangsterismului, al avantjazului, al terorismului rus și al marxismului internațional, al cîntecului popular, al științelor distractive și al desmățului înflorise din plin pe o fîșie de teritoriu care se întindea de la gara Montparnasse la răscrucea Raspail-Montparnasse, lumea întreagă s-a pus în mișcare, și-a trimis transatlantice, iachturi și automobile la asaltul acestei fortărețe pariziene în care răsculați, asediați și asediatori, indigeni și exploratori fraternizau într-o aceeași fericire.

Fiindcă Montparnasse era o forță: un soi de Vatican al imaginației în care flueirau sirenele. Montparnasse și-a avut izurile, legile și legendele sale. Montparnasse avea și o capitală în căușul mîinii sale. Acest centru avea el însuși un centru, această perlă avea un sîmbure și acest sîmbure era cafeneaua La Rotonde. Se poate spune că între 1920 și 1930, La Rotonde a fost unul din punctele cele mai cunoscute ale planetei. O întreagă lume s-a perindat prin ea. Memoria acestui loc, astăzi decedat cu toată noblețea, ar putea declara posterității, întocmai ca biblioteca din Alexandria, că a înmagazinat prea multă istorie în prea scurt răstimp: prea mulți clienți cunoscuți, prea multe doamne revoltate, îndrăgostite, prea multe genii, prea mulți polițiști, prea mulți dictatori și prea mulți economiști, prea mulți pictori și poeți, prea mulți danezi și ruși, prea multă viață și prea multă moarte, prea multă iubire și prea multă ură, ca să se aventureze să-și continue existența. La Rotonde s-a transformat ca să renască

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

din propria-i cenușă. Acest cuib pentru sugaci a fost călcat în picioare de proprii ei copii.

Nu sînt singurul care va fi ajuns la convingerea că cele două invazii, combinate, au fost necesare acestui cartier: aceea a artiștilor și aceea a străinilor. Singuri, străinii nu ar fi găsit nici un farmec în atmosfera destul de rece a acestei răscruci. Singuri, artiștii nu ar fi fost biciuiți de demon. A trebuit amestecul celor două hoarde pentru a duce Montparnasse-ul la explozia șanselor lui supreme, a paroxismului fanteziei și a pitorescului, precum și a deslănțuirii burgheziei curioase. Cu siguranță că aceste considerente au împins pe cîțiva căpitani de industrie să întemeieze, peste drum de Rotondă *și sub denumirea de* Cupolă, *uriașul bîlci cu pereți de sticlă care se întinde ca un tren de-a lungul trotuarului, acel Leipzig sau Nijni-Novgorod în miniatură, frescă de frumoase comesene nocturne și de languste, de alune americane și de Fronturi, de boemi fără cămașă pe sub haină și de business-men, pestriță tălăzuire revărsată în fiecare seară în vestitul cartier de către simunul modern.*

Drama pentru Montparnasse — pe care liceenii de astăzi îl asemuiesc cu o Atlantidă scufundată sub fumul țigărilor și sub acela — nu mai puțin gros al creierelor, drama acestui Pompei al picturii, al sculpturii și al trăznelii oficiale, a acestui Babylon al pripășiților, al omului de valoare și al fantezistului, drama Montparnasse-ului este de a fi rămas fără pictor și poet. Dacă există pictori în Montparnasse, nu există un pictor al Montparnassului. Nimeni nu ne-a lăsat moștenire povestea acestui cartier în care atîta civilizație și atîtea erezii s-au acumulat în cîțiva ani. N-au mai rămas decît cafenele, canapele, case care ar trebui acoperite cu inscripții și cu semne, reamintind tot ce au văzut născîndu-se și creîndu-se în ele, și care sînt prozaice și fără amintiri. Nu au rămas, în realitate, decît trecători și fantome. Dar grădina își supraviețuiește. Îi este peste putință trecătorului să calce prin acele locuri fără să fie cuprins de emoție.

Aparatele automate de făcut cafea, mitralierele din vitrină, florile electrice, cinematografele care înghit hulpave sufletele, ghilotinele pentru havane, claxoanele, jaretierele și brichetele nu au îngropat nimic atît de adînc încît ceea ce a fost înmormîntat să nu se ghicească sub cenușile vinete ale războiului[1]. *Cred că farmecul Montparnasse-ului va rămîne intact. Dacă blănăresele care cîrpesc și mitocosesc blănurile, dacă negustoresele de rochii și de solduri, dacă fachirii, carosierii și dentiștii au luat locul în cafenele, lui Moréas, Lenin, Troțchi, Apollinaire, Picasso, Derain și Vlaminck, duhul cartierului care, în restriște, continuă să dea tîrcoale printre chioșcurile cu ziare și dulciuri și printre băncile bulevardului, scormonește trecutul și cufundă închipuirea trecătorului de astăzi, într-un abis de amintiri. Nimic nu strînge mai mult inima celui ce trece seara de-a lungul cafenelelor din Montparnasse ca gîndul că decorul acesta a fost cîndva, acela al bucuriei de a trăi, în sensul cel mai viu, mai larg și mai etern al cuvîntului.*

În românește de I. IGIROȘIANU

[1] Acest text a fost scris în 1942.

ANDRÉ DERAIN : Autoportret

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

BLAISE CENDRARS

Periferia

Estul

Vivat concediile plătite din luna august care golesc atelierele! După balurile în aer liber de la 14 iulie, Parisul muncitorilor din acele admirabile cartiere populare care sînt, pentru un amator de hoinăreală, arondismentele al XIX-lea, al XX-lea, al XII-lea, al XI-lea, al III-lea năvăleşte în apropiata suburbie de Est, căci e caniculă şi robinsonadele încep chiar de la porţile Parisului, lume care-şi aşează cortul în pădurea Vincennes, care se scaldă la Charenton, şi atît cît poţi urca în sus pe valea Senei, pe valea Marnei şi de-a lungul malurilor leneşe ale canalului Ourq, o mulţime pornită pe petrecere care se zbenguie sub umbrare, face dragoste pe iarbă, se bălăceşte printre sălcii, face picnicuri pe plajă, mănîncă friptură, dansează şi rîde în cîrciumile şi birturile de la marginea apei, se plimbă în caiac, fără să vorbim de pescarii cu undiţa, aceşti pasionaţi care preferă ape mai liniştite, cunosc locurile prielnice şi se depărtează, se depărtează pînă la insula Saussaye, insula Verde, heleşteele înflorite din valea Essonnei şi vîlcelele lăturalnice ale altor rîuleţe şi cursuri de apă.

Vivat concediile plătite din luna august care golesc atelierele! Pe terenurile virane de la marginea oraşului de curînd acoperite cu pavilioane de zgură, la Chevilly-Sarne, la Petit-Vitry, la Charentonneau, la Merly, la Créteil unde o parcelare întreagă pare să fie ocupată exclusiv de către şoferii de taxi, amatori de pescuit care vin să-şi petreacă aci week-end-ul în familie şi se scoală în zori, cu undiţa, cu minciocul de pescuit pe umăr, cu raniţa sau coşul la şold conţinînd preţioasa cutie cu larve de muscă selecţionate, se duc să-şi dezlege luntrea sau încarcă un întreg calabalîc complicat în maşină atunci cînd pasiunea îi mînă mai departe, pînă la Ballencourt, după ştiuci, şi pe care-i poţi vedea marţea dimineaţa inundîndu-şi automobilul cu apă, ştergîndu-l cu buretele, frecîndu-l pentru a scoate orice urmă de solzi, de alge, de sînge şi de miros de peşte înainte de a se întoarce pînă vineri seara la Paname să îmbarce turişti străini veniţi să viziteze Gay-Paris vara, de la mormîntul soldatului necunoscut la mormîntul lui Napoleon, de la Montmartre la Panthéon, la turnul Eiffel, la Fontenay-sous-Bois, la Montreuil-sous-Bois, la Pavillons-sous-Bois, (acest « Bois » figurînd ca amintire în atîtea nume de cadastru din regiune e tot ce a mai rămas din sinistrul codru de la Boudy unde tîlharii atacau diligenţele acum o sută de ani) la Nonneville, la Petit-Ponts, la Beau-Site, la Blanc-Mesnil, pretutindeni, de la primele semne de primăvară noii ocupanţi s-au grăbit să termine cu zugrăvitul şi toată luna august aceşti fericiţi primesc la masă prieteni, rude şi cunoştinţe venite de la Menilmontant, Belleville, Place de la Nation, Bastilia, Picpus şi din Fobourg, vecini de cartier mai puţin norocoşi, camarazi de atelier mai săraci, şi se ciocnesc pahare în toate grădinile, şi se stropeşte soteul de iepure, şi se ronţăie cartofi prăjiţi şi salată, şi se ia cafeaua şi se mai bea un păhărel, şi se pălăvrăgeşte, iar bărbaţii ies să se plimbe şi femeile se duc şi ele după ei la ora scăldatului sau a aperitivului, şi se întorc să se aşeze din nou la masă dacă nu cumva vreunul din prieteni oferă o friptură, şi atunci îşi pierd vremea într-un local unde dansează cu lumea de pe acolo, iar dacă nu, se înapoiază acasă la cină, şi după masa de seară joacă o partidă de cărţi, şi femeile cîntă şi bîrfesc ştergînd vasele, sînt încîntate şi copiii sînt băgaţi în pat, şi din nou e deschis aparatul de radio, dacă-l au, ori îşi ia unul sau altul acordeonul, pe care-l adusese cu el, şi dansează între ei făcînd haz, şi distrîndu-se, şi se duc la culcare glumind, să facă copii pe saltele improvizate prin toate colţişoarele şi chiar în aer liber dacă sînt prea numeroşi sau se culcă trei laolaltă înghesuindu-se.

E o viaţă uşoară, toţi ar vrea să mai ţină şi să nu se termine niciodată luna august, alături de nevastă, de nevestele prietenilor şi de prietene, de copii şi de prietenii buni, şi de bătrîna care nu mai iese încă dintre zidurile oraşului şi care nu se poate obişnui şi care bombăne şi care mormăie: « Ce ţi-e şi cu tinerii de astăzi, eu una nu-i înţeleg. Pe vremea mea, era mai multă seriozitate . . . », şi care se suceşte şi nu-şi găseşte locul în chiţimia ei, şi suspină: « Cînd ne întoarcem acasă? . . . Numai la Paris e bine . . . » şi care îşi face sînge rău pentru ai ei văzînd cum se duc banii, fiindcă viaţa e prea scumpă şi nu se poate învăţa cu noile preţuri, şi de o sută de ori pe zi spune lui fiu-său, răspunzător de toate:

— Spune, Dédé, cum au să termine toate astea?

— Lasă, mamă, nu te mai frămînta, îi răspunde nora. Ne descurcăm noi . . .

Vivat concediile plătite din luna august care golesc atelierele! Muncitoarea lăcrămează uşor, midineta zîmbeşte uşor, amîndouă sînt romanţioase, şi auzi mai multă sentimentalitate răsunînd de-a lungul cărărilor de la marginea apei ori a potecilor de tras la edec decît ciripit de păsări prin crînguri. E anotimpul primelor iubiri pentru multe pariziene, această lună de august în afara oraşului, sau firul unei legături rupte vara trecută reînnodat sau începutul unei dragoste noi. Inima bate cu putere. Corsajul e decoltat. Fusta prea lipită de trup. Te simţi uşoară, uşoară. Se pleacă în grup pe biciclete, cu pulpele goale, fete, băieţi. Pe şosea ucenice şi ucenici se joacă de-a v-aţi-ascunselea prin spatele camioanelor. Un fular, o panglică în vîntul vitezei îşi au partea lor în cucerirea unui băiat, ca şi picioarele care pedalează, pedalează şi par să vibreze în razele roţilor sclipitoare asemenea aripilor unei libelule încorsetate într-un şort colorat, strîmt, abia ţinut de un cordon fantezist sau un ochi de sidef, şi băiatul se şi repede pe urmele tale. Treceţi rîzînd pe dinaintea oamenilor de la staţiile de benzină cărora le strigaţi « încornoraţilor » ca odinioară şefilor de gară. În soare pompele de benzină arată despuiate. Treceţi în fugă. Vă prindeţi din urmă unul pe celălalt. Vă încrucişaţi o dată şi încă o dată. Cotiţi. O luaţi pe o scurtătură. Intraţi pe un drum de pămînt printre cîmpuri. Şi deodată vă aflaţi la malul apei. Cunosc ei, băieţii, destule locuri izolate, un scoc, o moară veche, o insulă pustie, un iaz acoperit cu nuferi, o salcie plîngătoare care-şi înmoaie ramurile în unda unei ape somnoroase, o proprietate părăsită unde e plăcut să te plimbi perechi-perechi printre tufişurile de trandafiri redeveniţi sălbateci, o cîrciumă cu scrînciob, un mic han cu fripturi şi cu bolţi de verdeaţă pentru îndrăgostiţi, un bufet, un jazz, un bal, parcuri de distracţie unde noaptea e înghesuială, cu podeţe, cu mici lacuri, cu alei împodobite cu lanterne veneţiene, stînci ca la Buttes-Chaumont, grădini pline de automate în care bagi un bănuţ şi de oglinzi deformate, un fel de puţ cu biciclete trucate, măgari, un pavilion de tir cu pipe, un portic cu leagăne şi lumini şi spaţii de umbră să te apuce ameţeala nu alta, fiecare consumaţie costă ochii din cap, şi chiar vine ameţeala, cazi în braţele unui băiat frumos, te întorci acasă tîrziu sau nu te mai întorci de loc, strîns înlănţuită, împingînd bicicleta de care eşti ostenită ca şi de luna plină în cîmpiile albite, răsunînd de orăcăi-

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

tul broaștelor care-și răspund și te zăpăcesc, ca și inima care bate prea tare și te înșeală tulburîndu-te pînă într-atît încît nu mai știi ce dai, ce iei. Ah ! dragostea în iarba înrourată. Sub greutatea stelelor.

E marele fior . . .

. . . Și înainte de sfîrșitul lunii august sau în lunile următoare, de îndată ce te-ai împăcat cu bătrînii, cu frații care te bîrfeau, cu surorile care te invidiau, te întorci la locul crimei să sărbătorești nunta, nunta în tandem, nuntă în serie, căci prietena ta cea mai bună s-a măritat și ea, ca și multe altele, și e minunat, e pentru totdeauna, iar malurile Marnei sînt feerice . . .

Fericită suburbie de Est, fără de asemănare, unde viața pare mai ușoară decît aiurea, sărăcia mai puțin grea de îndurat, mizeria mai puțin sordidă ori mai mascată, și unde atîtea fete din Foburg au pierdut-o !

Dar în ciuda bucuriei generale e totuși o mare păcăleală omenească, o uitare.

Vivat concediile plătite din luna august care golesc atelierele! E o mare păcăleală pentru că primul concediu plătit a fost cel din luna august 1914, era chiar vacanța mare, cu flori la țeava puștii, cu cîntecul pe buze, și toți flăcăiandrii în pantaloni roșii care au căzut la Marna în septembrie '914, în fața Parisului, nu s-au mai întors niciodată în atelierele din Foburg, mici soldați cu un ban pe zi, și de atunci nu se mai știe lucra în ateliere, lipsește ceva, nu mai e tragere de inimă, e prea multă nedreptate și prea sînt multe pușlamale, prea mulți profitori, muncitorii și-au format o conștiință, o conștiință de clasă în atac, vor greve, vor Revoluție sau dacă nu, puțin le pasă de orice. Ce li se poate reproșa ? Au dreptate să vrea să răstoarne totul sau să nu le mai pese de nimic. S-au supus o dată, s-au lăsat prinși în capcană. Ajunge ! Ceea ce mă miră, e că mai cred încă în ceva pentru viitor . . .

Le sînt dator prea multe, niciodată nu voi putea să-i uit pe camarazii de regiment care erau aproape toți de acolo, din Foburgul Saint-Antoine de la Menilmontant și de la Belleville, de la Bastilia și de la Nation, de la Picpus, accentul lor, rîsul, cîntecele, flecăreala, gluma, spiritul lor m-au învățat frumoasa limbă pitorească a Parisului care urcă din inimă și curge din gura poporului și pe care nici un scriitor contemporan n-o știe întrebuința firesc, cu aceeași abundență și în mod la fel de fericit, în afară poate de Henry Poulaille. Mama, nevasta, prietena sau sora lor care staționau toată ziua în fața zăbrelelor cînd făceam noi instrucție în curtea cazărmii de la Neuilly sau care veneau să le aducă ori să le plătească băutură și mîncare seara cînd terminaserăm de făcut pe zuavii la Bastionul 29 pe fortificații sau cînd eram de serviciu la poarta Vincennes, erau la fel de bune de gură și deseori de un haz, de o nostimadă spontană, posedînd un vocabular tot numai în poante care făcea încîntarea mea căci toate erau spuse, cumpănite ca pentru galerie, și-și nimereau ținta. În ciuda evenimentelor tragice și a bombănelii bătrînului, în acele cutii cu ploșnițe din Foburg, unde unul sau altul dintre camarazi mă lua să petrec duminica în familie, domnea voioșia, nepăsarea. Cît îți simplifici existența trăind de pe o zi pe alta. E un adevăr. Curînd aveam să murim de la o zi la alta. E un alt adevăr și o simplificare și mai mare.

Dar înainte de a pleca spre front pe drumul pe care atîtea mame, atîtea neveste, atîtea logodnice i-au însoțit pe camarazii mei pînă la Ecouen, purtînd care sacul, care pușca, fiului sau bărbatului ei, regimentul nostru merse să hoinărească prin suburbia de Est pînă pe la jumătatea lui septembrie. Zic să hoinărească fiindcă, pentru cea mai mare parte din camarazii mei care aveau să cadă anonim în acel lung război al tranșeelor, corvezile la care erau afectați se sfîrșeau în chip de partide de plăcere, de chefuri sau de chiolhanuri; cunoșteau prea multe locuri grozave pe aici în suburbie, aveau prea multe amintiri frumoase, ispita era prea mare pentru ca să nu meargă să vadă ce mai face cutare sau cutare, să nu iasă din rînduri și să nu-și ia tălpășița, ba chiar să dezerteze o zi-două, pentru a se duce să tragă o beție ori să facă dragoste, să sară peste un gard, să spargă ușa, să desfacă un oblon, dacă prietenii nu erau acasă, să facă măcar o descindere în pivniță dacă nu un plonjon într-un pat bîntuit.

Corvezile în suburbie la care era folosit regimentul în urma vreunui telefon primit de la Comandantul Pieții erau absurde. Să amenajeze poligonul din Vincennes pentru a instala tunuri datînd de la asediul din '70 și să aducă buncărele din fortul Nogent pentru a alimenta tunurile cu muniții, e tot ceea ce găsiseră domnii militari ca să tragă asupra primelor Tauben care zburau pe deasupra Parisului. Ah ! dacă ne-ați fi văzut purtînd fiecare cîte un obuz de fontă pe umeri. Ne stricam de rîs și glumele noastre proaste țîșneau chiar sub nasul ofițerilor. Halal prestigiu ! În acest timp forturile din Liège rezistau încă, iar nemții înaintau spre Paris. Atunci ne-au pus să tăiem copacii, la poarta Vincennes, să ridicăm baricade pe șosea și să întindem două, trei-fire de sîrmă ghimpată. Mi-aduc aminte că a doua zi după bătălia de pe Marna, ne-au dat ordin să săpăm tranșee după modelul german. Era și timpul ! Un strălucit ofițer de stat major desfășura planuri și un bătrîn sergent din Africa dirija lucrările. Ni se distribuiseră lopeți și cazmale, noi însă nu puneam prea mult zel, cu atît mai mult cu cît galonatul ne cronometra munca și avea aerul că-și pierde răbdarea. Atunci bătrînul decorat ne spuse « păroși [1] nenorociți ». Păroși, ce însemna asta ? Nu înțelegeam. Cuvîntul nu făcea parte din vocabularul nostru și, de altfel, cei mai mulți dintre noi n-aveam barbă.

— De ce păroși ? a îndrăznit să întrebe un soldat tînăr.

— Fiindcă sînteți toți niște trîntori [2]. Se cunoaște că sînteți parizieni, a răspuns bătrînul sergent. Dar o să vă muștruluim noi.

Sînt foarte mîndru că pot să povestesc această etimologie atît de des controversată în gazetele epocii. Dar jocul merită oare osteneala ? Asta se petrecea în penultimul război. În ultimul, domnii militari au găsit ceva și mai și. S-au motorizat ca să poată s-o șteargă dincolo de apă, de unde s-au întors cu întăriri bombardînd din înaltul cerului populația abandonată, « scîrboșii de civili ». Asta promite pentru următorul. N-o să mai contăm de loc. Zero.

În septembrie 1914, efectuam și marșuri militare, ziua și noaptea, patrule de poliție, și așa am putut să străbat, în toate sensurile, cu bocancii în picioare și pușca Lebel pe umăr, această plăcută suburbie. Drumurile erau pline de țărani refugiați, de fugari, de șchiopi, de răniți, pietoni civili și militari instalîndu-se în grădinile vilelor pe care le devalizau, spărgînd ușile pavilioanelor, prădînd, devastînd totul pentru a găsi ceva de înfulecat, o mulțime surprinsă de evenimente, beată de oboseală, de panică și de vin, o prefigurare a ceea ce avea să se întîmple, dar la o scară mai mare și într-un ritm infernal, mașini și camioane pustiind toată regiunea, în anul 1940, în timpul retragerii, națiunea întreagă năpustindu-se spre sud, oamenii părăsindu-și căminele, fiecare gîndindu-se numai să-și scape pielea, în cap cu cei răspunzători de dezastru care răcneau că Franța trebuie părăsită; un adevărat cinematograf ! Cel mai mic lucru care se poate spune e că nu era prea frumos, cu atît mai mult cu cît era o idioție. Și de atunci încoace, nimeni nu-și mai găsește locul în Franța . . .

Lucrînd după război la Studiourile Pathé din Vincennes, o uzină din cele mai moderne în industria cea mai nouă, iată ce am avut prilejul să învăț acolo.

În toate joile Bătrînul Charlot, așa i se spunea marelui patron, viziona filmele franceze și străine pe care birourile sale le selecționaseră dinainte pentru a le programa în circuitul sălilor Pathé și care nu mai așteptau decît viza patronului pentru a fi trase în atîtea și atîtea copii. În acest scop, Bătrînul Charlot se încuia toată ziua la proiecție în tovărășia unui băiat a cărui purtare îi slujea ca test, pentru a confirma sau infirma alegerea făcută de birourile întreprinderii și pentru a fixa numărul de copii de tras și

[1] *În franceză poilu = păros, nume dat soldatului francez în timpul primului război mondial.*
[2] *Joc de cuvinte intraductibil : avoir un poil dans la main (literal : a avea păr în palmă) = a fi leneș.*

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

de pus în circulaţie în Franţa. Băiatul, în vîrstă de vreo cincisprezece ani, venea de la Oficiul de arieraţi. Joia era ziua lui de ieşire. Era un idiot, idiotul Bătrînului Charlot. Dacă idiotul rîdea, Bătrînul Charlot fixa o cifră maximă. Dacă idiotul nu se distra, Bătrînul Charlot tăia filmul din program. Certific lucrul şi istorisesc anecdota ca să arăt pe ce bază psihologică risca marele patron sute de milioane în industria lui şi la ce nivel aprecia mentalitatea publicului care-i aducea miliarde. Mai miraţi-vă după acest exemplu, care nu-i simbolic ci e o poveste adevărată, de deruta nu a cinematografului ci a francezilor. Pentru a împuia capul nu există ceva mai bun ca cinematograful. Asta se petrecea în 1919. Şi de atunci încoace . . . vedeţi Jurnalele de actualitate. Frumoase lucruri, n-am ce zice. Lumea întreagă e bolnavă.

În româneşte de LILIANA ŢOPA

FERNARD LÉGER : Biciclişti

. . . A scrie este totdeauna un act sacru, mult mai hotărîtor decît cuvîntul, pentru a asigura acest miracol al gîndirii care înfrumuseţează lucrurile.

. . . Nimic nu-i mai frumos ca un desen adevărat, clar, fără umbre nici haşurări, puţin efasat.

. . . Există o frumuseţe a desenului, independentă de model şi chiar de orice formă de obiect; un desen este frumos aşa cum un scris e frumos. Citeşti clar în desen stăpînirea de sine şi acea profundă politeţe care cumpăneşte gesturile, însufleţită de spiritul care decide. Această forţă fără pasiune, şi care vorbeşte numai spiritului, este podoaba artistului; alte opere — sculpturi sau picturi — pot să-i aducă cu mult mai multă glorie decît desenele; dar el în desene se regăseşte.

. . . Desenul, artă vie şi care sezisează clipa, se mărgineşte, chiar prin natura lui, nu numai la ceea ce vede, dar chiar în ce vede, la ce exprimă mai bine clipa.

ALAIN

. . . În toate genurile, omul cu adevărat puternic este acela care simte mai bine că nimic nu este dat, că trebuie să construiască totul, să cumpere totul; care tremură cînd nu întîmpină obstacole, care şi le creează. . .

Îmi spun că perfecţia nu se atinge decît prin dispreţul tuturor mijloacelor care îţi îngăduie să supralicitezi.

VALÉRY

@Asociaţia Ziariştilor Independenţi din România

. . . Dacă desenul ține de domeniul Spiritului și culoarea de acela al Sensualității, trebuie să desenăm mai întîi, ca să cultivăm spiritul și să putem conduce culoarea pe o cale spirituală.

Caracterul unui chip desenat nu depinde de diversele sale proporții, ci de o lumină spirituală, astfel încît două desene ale aceluiași chip pot reprezenta același caracter, deși proporțiile chipului sînt deosebite în cele două desene. La un smochin, nici o frunză nu este aidoma cu alta, ele sînt, toate, deosebite ca formă; totuși oricare din ele proclamă: Smochinul.

MATISSE

Artistul este un receptacul de emoții ivite de oriunde: din cer, de pe pămînt, dintr-o bucată de hîrtie, de la un chip care trece, de la o pînză de păianjen. Iată de ce nu trebuie să deosebești între lucruri. Pentru ele nu există titluri de noblețe. Trebuie să-ți însușești bunul tău oriunde îl găsești, numai nu din propriile tale opere. Mi-e groază să mă copiez, dar nu șovăi cînd mi se arată bunăoară un carton cu desene vechi, să iau din ele tot ce vreau.

PICASSO

PAUL CÉZANNE : Autoportret ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

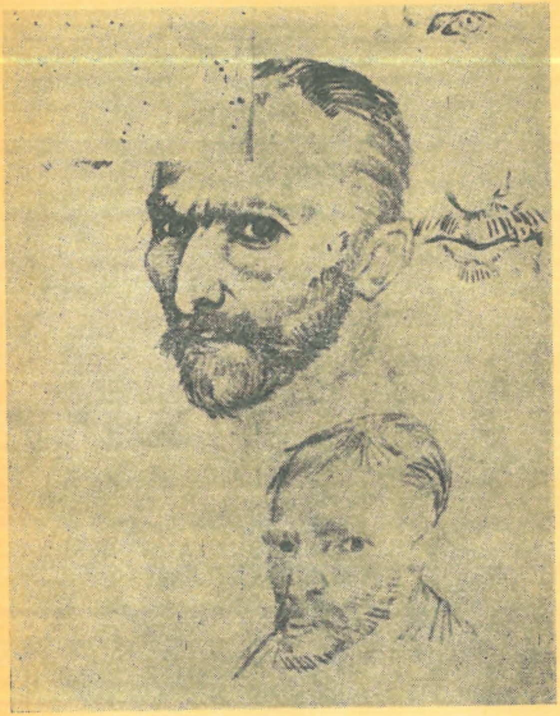

VAN GOGH: Autoportret (1886—1888)

HENRI MATISSE: Autoportret ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

GEORGES BRAQUE : Cap de femeie

PICASSO : Pictor lucrînd ▶

@Asociația Ziariștilor Independenți din România

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ
S. CIUBOTARU

Secolul20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI 115. TEL. 16.79.22.
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA KISELEFF. 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

15.000 Lei

Lei ~~10~~

43 804

@Asociația Ziariștilor Independenți din România